



การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวณิช)

 การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่  
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย  
อ 294.30132  
จ 252ก  
2557  
600100060126  
  
หอสมุดส่วนกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตุลาคม 2557

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)



การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก



พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวยะวณิช)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตุลาคม 2557

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก



พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวยยะวณิช)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต


สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตุลาคม 2557

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE PRINCIPLE CONCEPTION  
IN DASAJĀTA JĀTAKA SCRIPTURES

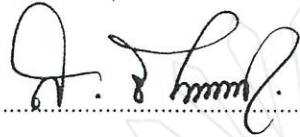


PHRA APICHART ABHIJATO (VIETAYAVANICH)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS  
FOR THE DEGREE OF MASTER OF POLITICAL SCIENCE  
DEPARTMENT OF GOVERNMENT  
FACULTY OF SOCIAL SCIENCE  
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY  
OCT, B.E. 2557 (2014)  
(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

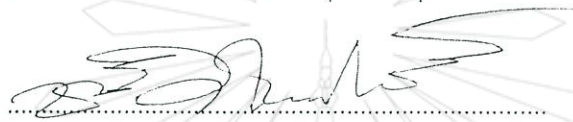
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา  
วิทยานิพนธ์ ของ พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวงนิช) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของ  
การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัย  
มหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์



..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)



..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ดร.ชวลิต ไหลรินทร์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์



..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ศรีชัย ท้าวมิตร)



..... กรรมการ

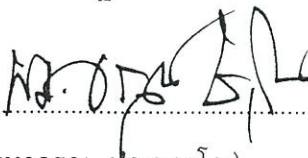
(ดร.สมภพ ระบุ่งบุทข์)



..... กรรมการ

(ดร.ปัญญา คล้ายเดช)

คณะสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร  
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย



..... คนปดคีคณะสังคมศาสตร์

(พระมหากษัตริย์ ปญญารุโณ)

วันที่ 27 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2557

5520150312012 : สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง, ร.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)

คำสำคัญ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์/การเมืองการปกครอง/คัมภีร์ทศชาติชาดก

พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวณิช) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก (AN ANALYTICAL STUDY OF THE POLITICAL CONCEPT IN DASAJĀTAKA SCRIPTURES) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก, ดร.ชวลิต ไหลรินทร์, 266 หน้า, ปี พ.ศ. 2557.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก และนำผลของการศึกษาไปประยุกต์ในเรื่องการเมืองการปกครองของไทย โดยนำข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เอกสารงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา และ เอกสารทางรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลงานของท่านผู้รู้ทั้งหลายอันเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาทั่วไป นำมาศึกษาวิเคราะห์ แล้วสรุปผลการวิจัยและนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การเมืองการปกครองมี แนวคิด ปรัชญา ลัทธิ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ระบอบการปกครองนั้นเป็นการพัฒนามาอย่างยาวนาน ผ่านกระบวนการต่างๆ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จนกระทั่งเป็นการปกครองในปัจจุบันที่แบ่งออกเป็น 2 แบบแตกต่างกัน คือ การปกครองระบอบเผด็จการ/คอมมิวนิสต์ ที่ให้ความสำคัญกับผู้นำเป็นอย่างมาก และระบอบประชาธิปไตย ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมากเช่นกัน แม้ว่าจะมีการปกครองที่แยกย่อยออกไปอีก แต่หลักการที่สำคัญอยู่ที่การปกครอง 2 ระบอบนี้

ในความเชื่อของนักปรัชญาสมัยโบราณ ในคัมภีร์ทางศาสนา และคติทางวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญแก่พระราชาและอภิชนเป็นอย่างมาก ว่าสามารถเป็นผู้ปกครองที่ดีด้วยการปกครองในแบบราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย ที่ผู้ปกครองมาจากชนชั้นสูง มีการศึกษาดี เป็นชนส่วนน้อยของสังคม แต่ได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ให้ปกครอง เพราะเชื่อว่าจะสามารถนำความสุขมาให้แก่ประชาชนได้มากกว่าการปกครองในแบบอื่น

หลักการการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกพบว่า รูปแบบการปกครองในคัมภีร์นั้นทั้งหมดเป็นแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐ ใน 3 รูปแบบที่สำคัญ คือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระราชาทรงอยู่เหนือกฎหมาย แบบสมมติเทพที่พระราชาเปรียบเสมือนเทพจากสวรรค์ลงมาเกิดในมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญ และ แบบสมมติราชาที่พระราชาทรงได้อำนาจจากประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา แต่ประชาชนยังคงถืออำนาจที่จะถอดจากความเป็นพระราชาได้ ถ้าไม่ทรงประพฤติธรรมอันสมควร

ทั้งนี้พระโพธิสัตว์ที่ทรงเกิดในแต่ละชาติของทศชาตานั้นมี 4 ชาติที่มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองในฐานะพระราชาและราชโอรส และ อีก 2 ชาติที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุโรหิตสำคัญ ที่มีส่วนอย่างยิ่งในการปกครองบ้านเมือง แม้ว่าที่เหลืออีก 4 ชาติ พระโพธิสัตว์จะไม่ได้มีส่วนในการปกครองโดยตรง แต่ก็ได้มีโอกาสในการแสดงธรรมสำคัญแก่พระราชาอันเกี่ยวกับการปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อความผาสุกของประชาชน

ในคัมภีร์ทศชาตกซึ่งเป็น 10 ชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นั้น พระโพธิสัตว์ได้สั่งสมบารมีมาทั้ง 10 ประการ 30 ทศ เกือบจะเต็มบริบูรณ์ โดยพระโพธิสัตว์ได้กระทำการบารมีเต็มครบถ้วนบริบูรณ์ หลังจากที่ได้เกิดเป็นพระเวสสันดรที่ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าและทำสำเร็จนั้นมีอยู่จริง

เมื่อนำผลของการวิเคราะห์มาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จะพบว่าลักษณะที่แสดงออกอย่างประจักษ์ถึงเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ในทศชาตกอย่างชัดเจน ทั้งนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยที่จะได้นำเอาผลของการศึกษาวิเคราะห์และเทียบเคียงเหตุการณ์นั้นๆ ไปใช้

ดังนั้น เมื่อได้นำการศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาตกไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมแล้ว จะทำให้สังคมเกิดสันติสุขและทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเมืองการปกครอง



5520150312012 : MAJOR : GOVERNMENT ; M.Pol.Sc. (GOVERNMENT)

KEYWORDS : ANALYTICAL STUDY/PRINCIPLE/CONCEPTION/JĀTAKA/SCRIPTURES

PHRA APICHART ABHIJATO (VIETAYAVANICH) : AN ANALYTICAL STUDY OF THE POLITICAL CONCEPT IN DASAJĀTAKA SCRIPTURES.

ADVISORY COMMITTEES : ASSOC. PROF. (EMERITUS) DR. SUKIT CHAIMUSIK, ADVESOR, DR. CHAWALIT LAIRIN, CO-ADVISOR. 266 P., B.E. 2557 (2014).

The objective of this thesis was to analytically study the political concept that appeared in the Dasajātaka scriptures or the Buddha's ten previous births, and the findings would be applied to the present situation of the Thai politics. The information deployed was collected from the Buddhist Holy Scriptures of Tipitaka and Commentaries, as well as the related research papers on Buddhism and politics. The analytical study of the collected data was implemented and presented in the descriptive style.

The study results found were as follows:

The political concept, philosophy and doctrines had been evolved and developed through the long history of mankind until there arose the present administration which was divided into two different models, namely, Communism or Dictatorship that was the leader-centered regime and Democracy which was the political system based on majority of individual people. In fact, there were still several political systems, but they could be classified into these two main categories.

In the ancient scriptures and even in the Buddhist scriptures, the significance of the monarchy and aristocracy systems was emphasized on the grounds that kings and aristocrats were well-educated elite; if they were accepted by the majority of people, despite their minority component of the community, they could become better rulers, and bring about more happiness and welfare to the citizens than those of the other systems.

According to the Dasajātaka scriptures, monarchy was found to be the monopolized political system, and it could be divided into three major formats. The



first one is an absolute monarchy where a king was above the law. The second one was the conventional kingship, where the king was believed to be a reincarnation of the Almighty God in order to defeat the demons and bring peace to the world. The last one was also the conventional kingship with the popularity of the people who still maintained the power to dethrone their leader if he behaved wrong and unfair.

Out of the ten previous births, it was found that the Bodhisatta was born as kings or princes in four births, as advisors to the king in two births and in another four births as ones who expounded to the king the principles of good government.

In the last ten Jātaka scriptures, the Buddha-would-be or “Bodhisatta” had accumulated the triple ten perfection virtues, i.e. ten ordinary, ten intermediate and ten absolute perfections, until all were fully completed in the tenth birth, where he was reincarnated as Prince Vessantara, who fulfilled his wills and wishes by performing the Perfection of Charity. The study of the last ten births of the Buddha-would-be or Bodhisatta turned out the fact that there really existed one who was determined to achieve the enlightenment and who had fulfilled his wishes through continuous accumulation of the ten perfection virtues.

The study showed that the political events that had happened in the ten Jātaka tales and their solutions could be applied to the present situation of Thai politics appropriately and effectively. Therefore, it was suggested that the analytical study of political concept in the ten Jātaka scriptures, if it was applied appropriately, should be able to bring to the society peaceful and happy co-existence, which was the highest goal of all political systems.

## ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ร.ศ. (พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.ชวลิต ไหลรินทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงเจริญพรขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ ดร. ปัญญา คล้ายเดช ที่กรุณาให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้และวิจารณ์ผลงานทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากคุณนวพันธ์ ศิริชัยเอกวัฒน์ ที่ได้ถ่ายรูปทศชาติชาดกประกอบวิทยานิพนธ์ และ พระมหาบันลือศักดิ์ ยสวทฒโก (ป.ธ. 5) ที่ได้ช่วยตรวจทานในขั้นตอนสุดท้าย

กราบนมัสการในความเมตตาของ พระเดชพระคุณ พระสาครมุนี เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม ที่พระเดชพระคุณท่านได้ช่วยเหลือทั้งทางด้านปัจจัยและกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

ขอเจริญพรขอบคุณคณาจารย์ และขออนุโมทนาบุญคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้อนุเคราะห์ผู้ศึกษาให้ผ่านขั้นตอนต่างๆ จนเสร็จสมบูรณ์

และขออานิสงส์ที่พึงมีจากเรื่องนี้ ขอให้ คุณโยม พ.อ. (พิเศษ) ไสว และ คุณโยม โฉมเฉลา ไวยะวณิช ผู้ซึ่งเลี้ยงดูผู้วิจัยตั้งแต่ยังเด็ก ให้ได้มีโอกาสอนุโมทนาบุญในกุศลที่เกิดขึ้น เทอญ.

พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวยะวณิช)

## สารบัญคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้การอ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 และ อรรถกถา (แปล) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สร้างน้อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ พ.ศ. 2530 ในการอ้างอิง โดยใช้ชื่อย่อคัมภีร์ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม		
<b>พระวินัยปิฎก</b>			
วิ.มหา.	วินัยปิฎก	มหาวิภังค	
วิ.ป.	วินัยปิฎก	ปริวาราวคค	
<b>พระสุตตันตปิฎก</b>			
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวคค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก
สั.ส.	สุตตันตปิฎก	สัยุตตนิกาย	สคาถาวคค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	เอกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ติกกนิปาต
อง.ปณจก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ปณจกนิปาต
อง.อฏฺจก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐ
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปาฐ
ขุ.สุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาต
ขุ.เถรี.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ.ชา.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาตก

**อรรถกถา**

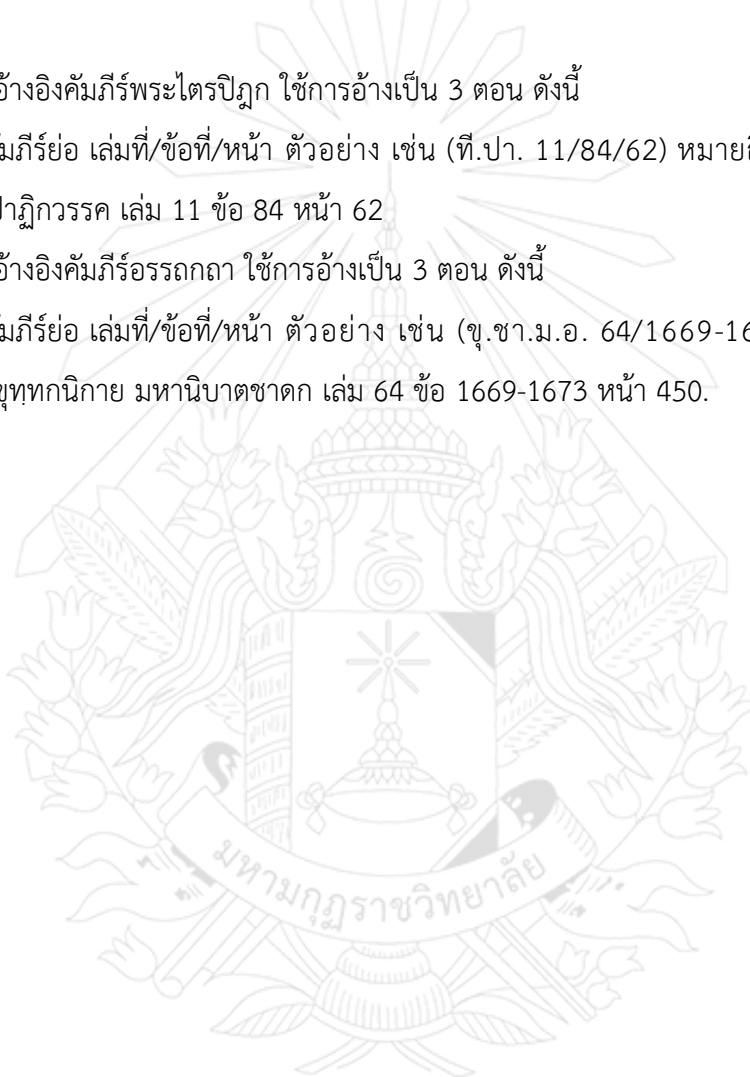
ม.อุ.อ.	มชุณิมนิกาย	ปปลงสูทนี	อุปริปณาสกอฏฐกถา
ช.ธ.อ.	ชุตทกนิกาย	ธมมปทอฏฐกถา	
ช.ชา.ม.อ.	ชุตทกนิกาย	มหานิปาตชาตกอฏฐกถา	

การอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้การอ้างอิงเป็น 3 ตอน ดังนี้

ชื่อคัมภีร์ย่อ เล่มที่/ข้อที่/หน้า ตัวอย่าง เช่น (ที.ปา. 11/84/62) หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก  
ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 84 หน้า 62

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ใช้การอ้างอิงเป็น 3 ตอน ดังนี้

ชื่อคัมภีร์ย่อ เล่มที่/ข้อที่/หน้า ตัวอย่าง เช่น (ช.ชา.ม.อ. 64/1669-1673/450) หมายถึง  
อรรถกถา ชุตทกนิกาย มหานิปาตชาตก เล่ม 64 ข้อ 1669-1673 หน้า 450.



## สารบัญ

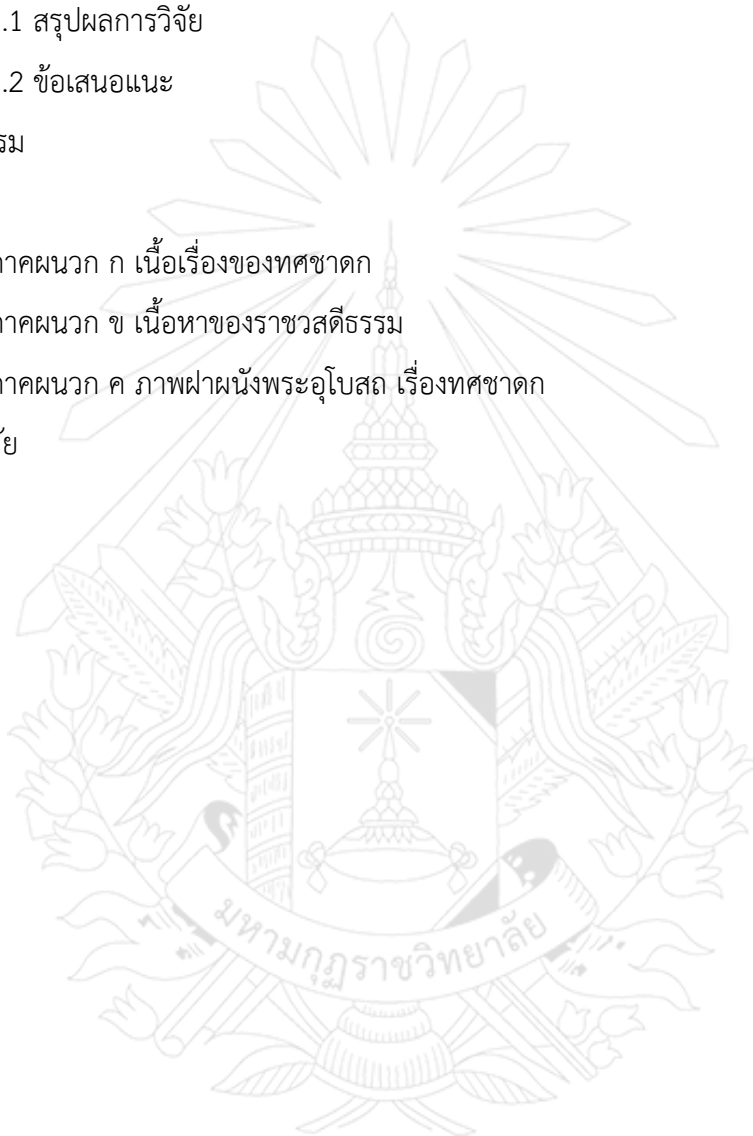
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
ประกาศศุภณูปการ	ฉ
สารบัญคำย่อ	ช
สารบัญ	ฅ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 คำถามของการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	7
2 การเมืองการปกครอง	8
2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครอง	8
2.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตกและตะวันออก	14
2.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก	16
2.4 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันออก	40
2.5 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง	48
2.6 รูปแบบการปกครอง	54
2.7 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง	62
2.8 รัฐธรรมนูญ	65
2.9 ประเด็นวิเคราะห์ทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาดก	67

## สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 การปกครองในคัมภีร์ทศชาติชาดก	78
3.1 ความหมายและความสำคัญของชาดก	78
3.2 ทศชาติชาดก	81
3.3 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเทมียชาดก	94
3.4 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมหาชนกชาดก	96
3.5 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในสุวรรณสามชาดก	97
3.6 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเนมิราชชาดก	98
3.7 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมโหสถชาดก	99
3.8 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในภุริทัตชาดก	101
3.9 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในจันทกุมารชาดก	103
3.10 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในนารทชาดก	105
3.11 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในวิรุทธชาดก	106
3.12 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเวสสันดรชาดก	108
3.13 ตารางสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทศชาดก	111
4 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก	114
4.1 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเทมียชาดก	115
4.2 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในมหาชนกชาดก	123
4.3 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	132
4.4 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเนมิราชชาดก	140
4.5 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในมโหสถชาดก	146
4.6 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในภุริทัตชาดก	154
4.7 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในจันทกุมารชาดก	164
4.8 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในนารทชาดก	174
4.9 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในวิรุทธชาดก	180
4.10 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก	184
4.11 ตารางสรุปรูปแบบการปกครองที่ปรากฏในทศชาดก	191

## สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	194
5.1 สรุปผลการวิจัย	194
5.2 ข้อเสนอแนะ	204
บรรณานุกรม	205
ภาคผนวก	207
ภาคผนวก ก เนื้อเรื่องของทศชาดก	212
ภาคผนวก ข เนื้อหาของราชวสุศีธรรม	249
ภาคผนวก ค ภาพฝาผนังพระอุโบสถ เรื่องทศชาดก	254
ประวัติผู้วิจัย	264



คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา  
วิทยานิพนธ์ ของ พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวณิช) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก  
(รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม  
(ดร.ชวลิต ไหลรินทร์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ  
(รองศาสตราจารย์ ศรชัย ท้าวมิตร)

..... กรรมการ  
(ดร.สมภพ ระวังบุกข์)

..... กรรมการ  
(ดร.ปัญญา คล้ายเดช)

คณะสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร  
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

..... คณบดีคณะสังคมศาสตร์  
(พระมหาอรุณ ปัญญาโร)

วันที่ 27 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2557



5520150312012 : สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง, ร.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)

คำสำคัญ: การศึกษาเชิงวิเคราะห์/การเมืองการปกครอง/คัมภีร์ทศชาติชาดก

พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวณิช) : การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก (AN ANALYTICAL STUDY OF THE PRINCIPLE CONCEPTION IN DASAJĀTA JĀTAKA SCRIPTURES) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: รองศาสตราจารย์พิเศษ ด.ร. สุกิจ ชัยมุสิก, ด.ร. ขวลิต ไทลรินทร์, 266 หน้า, ปี พ.ศ. 2557.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก และนำผลของการศึกษาไปประยุกต์ในเรื่องการเมืองการปกครองของไทย โดยนำข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เอกสารงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา และ เอกสารทางรัฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลงานของท่านผู้รู้ทั้งหลายอันเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาทั่วไป นำมาศึกษาวิเคราะห์ แล้วสรุปผลการวิจัยและนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การเมืองการปกครองมี แนวคิด ปรัชญา ลัทธิ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ระบอบการปกครองนั้นเป็นการพัฒนาอย่างยาวนาน ผ่านกระบวนการต่างๆ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จนกระทั่งเป็นการปกครองในปัจจุบันที่แบ่งออกเป็น 2 แบบแตกต่างกัน คือ การปกครองระบอบเผด็จการ/คอมมิวนิสต์ ที่ให้ความสำคัญกับผู้นำเป็นอย่างมาก และระบอบประชาธิปไตย ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมากเช่นกัน แม้ว่าจะมีการปกครองที่แยกย่อยออกไปอีก แต่หลักการที่สำคัญอยู่ที่การปกครอง 2 ระบอบนี้

ในความเชื่อของนักปราชญ์สมัยโบราณ ในคัมภีร์ทางศาสนา และคติทางวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญแก่พระราชาและอภิชนเป็นอย่างมาก ว่าสามารถเป็นผู้ปกครองที่ดีด้วยการปกครองในแบบราชาธิปไตยและอภิชนาธิปไตย ที่ผู้ปกครองมาจากชนชั้นสูง มีการศึกษาดี เป็นชนส่วนน้อยของสังคม แต่ได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ให้ปกครอง เพราะเชื่อว่าจะสามารถนำความสุขมาให้แก่ประชาชนได้มากกว่าการปกครองในแบบอื่น

หลักการการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกพบว่า รูปแบบการปกครองในคัมภีร์นั้นทั้งหมดเป็นแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐ ใน 3 รูปแบบที่สำคัญ คือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระราชาทรงอยู่เหนือกฎหมาย แบบสมมติเทพที่พระราชาเปรียบเสมือนเทพจากสวรรค์ลงมาเกิดในมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญ และ แบบสมมติราชาที่พระราชาทรงได้อำนาจ

จากประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา แต่ประชาชนยังคงถืออำนาจที่จะถอดจากความเป็นพระราชาได้ ถ้าไม่ทรงประพฤติธรรมอันสมควร

ทั้งนี้พระโพธิสัตว์ที่ทรงเกิดในแต่ละชาติของทศชาตนั้นมี 4 ชาติที่มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองในฐานะพระราชาและราชโอรส และ อีก 2 ชาติที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นปุโรหิตสำคัญ ที่มีส่วนอย่างยิ่งในการปกครองบ้านเมือง แม้ว่าที่เหลืออีก 4 ชาติ พระโพธิสัตว์จะไม่ได้มีส่วนในการปกครองโดยตรง แต่ก็ได้มีโอกาสในการแสดงธรรมสำคัญแก่พระราชาอันเกี่ยวกับการปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อความผาสุกของประชาชน

ในคัมภีร์ทศชาตซึ่งเป็น 10 ชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น พระโพธิสัตว์ได้ส่งสมบารมีมาทั้ง 10 ประการ 30 ทศ เกือบจะเต็มบริบูรณ์ โดยพระโพธิสัตว์ได้กระทำการมีเต็มครบถ้วนบริบูรณ์ หลังจากที่ได้เกิดเป็นพระเวสสันดรที่ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมี แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าและทำสำเร็จนั้นมีอยู่จริง

เมื่อนำผลของการวิเคราะห์มาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จะพบว่าลักษณะที่แสดงออกอย่างประจักษ์ถึงเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ในทศชาตอย่างชัดเจน ทั้งนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยที่จะได้นำเอาผลของการศึกษาวิเคราะห์และเทียบเคียงเหตุการณ์นั้นๆ ไปใช้

ดังนั้น เมื่อได้นำการศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาตไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมแล้ว จะทำให้สังคมเกิดสันติสุขและทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเมืองการปกครอง



5520150312012 : MAJOR : GOVERNMENT ; M.Pol.Sc. (GOVERNMENT)

KEYWORDS : ANALYTICAL STUDY/PRINCIPLE/CONCEPTION/JĀTAKA/SCRIPTURES

PHRA APICHART ABHIJATO (VIETAYAVANICH) : AN ANALYTICAL STUDY OF THE PRINCIPLE CONCEPTION IN DASAJĀTA JĀTAKA SCRIPTURES.

A COMPARATIVE STUDY: ASSOC. PROF. DR. SUKIT CHAIMUSIK, DR. CHAWALIT LAIRIN, 266 P. 2014.

This thesis aims to study analytical politics that appear in DASAJĀTA JĀTAKA scriptures or Buddha's ten incarnations of nation that study to application in the administrative divisions of Thai politics. By bringing information from the **Tipiṭaka** and Commentary, Research papers on Buddhism and the politics involved, as all those who know his work acceptable in general education. Bring an analytical study and summarize the research and in-depth presentation of the description.

An analytical study of the results showed that politics is the concept of philosophy, doctrine development and finally the regime is a long development process in the history of mankind until the present administration is divided into 2 different models, a Communist/Dictatorship regime that focus and established power to the leader and Democracy that think of people power and their rights to select the leader by themselves. Despite the minority difference of regime, the most important principle is the ruling by 2 regimes, Communist/Dictatorship and Democracy.

In the belief of ancient scholars, the religious Scriptures and Buddhist literature's motto respected to the King and an Aristocrat very much what can be good parents with governance in the monarchy and aristocracy that parents come from well education elite is the minority peoples of the community, but has been accepted by the majority of people, because they believe that Government will be able to bring happiness to people other than the parents.

Essentially politics that appear in the JĀTAKA scriptures found in as a whole as a monarchy in which the King is the highest authority of the State in 3 major formats. The first one is an absolute monarchy that a King was above the law. The second one, he is assuming that the King always comes down from heaven against divine right, resulting in the eradication of evil to humans and the era of the King. The last one is the King assumed power, he raised the King from the citizens, but people still hold power to detach from a King if he do not conduct fair or reasonable.

The bodhisattva who he was born in each of the ten incarnations of nation, the JĀTAKA Tales 4 nations are taking part in ruling the country as the King or the King's son, and the other 2 are the important of king's assistance government officer that taking part in ruling the country. Although other nationalities 4 bodhisattva will not take part in government directly, but they have an opportunity to make an important King's preaching about the right ways to rule the Kingdom. This is to give the maximum benefit to the welfare of the people.

In the JĀTAKA scriptures, which is a national Decade last 10 JĀTAKA Tales before the Buddha's enlightenment is the "bodhisattva". Before a last ten incarnations of nation, a bodhisattva is to accumulate influence 10 ordinary perfections and others 30 absolute perfections offer almost full and Bodhisattva full complete realization of charismatic action is Vessantara, the tenth nation, that he offers absolute Charity perfections. After a review, the tenth bodhisattva Buddha Dhamma practice thing shown that people who have a desire to become a Buddha and achieved it is real exist.

When the results of an analysis of current events was comparable. You will find that many of the events would have been appropriately and clearly in JĀTAKA scriptures. This is surely beneficial to Thai society that will bring the results of the analytical study and the event is comparable to.

Therefore, when you have released the study on analytical politics that appear in the JĀTAKA scriptures to use in appropriate ways. Society has peace and everyone is together, happily, which is a major goal of politics.



## ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ร.ศ. (พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.ชวลิต ไทลรินทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงเจริญพรขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ ดร. ปัญญา คล้ายเดช ที่กรุณาให้คำปรึกษา ตรวจสอบและวิจารณ์ผลงานทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากคุณนวพันธ์ ศิริชัยเอกวัฒน์ ที่ได้ถ่ายรูปทัศนชาติชาติประกอบวิทยานิพนธ์ และ พระมหาบันลือศักดิ์ ยสวทฒโก (ป.ธ. 5) ที่ได้ช่วยตรวจทานในขั้นตอนสุดท้าย

กราบมัสการในความเมตตาของ พระเดชพระคุณ พระสาครมุนี เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตวราราม ที่พระเดชพระคุณท่านได้ช่วยเหลือทั้งทางด้านปัจจัยและกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

ขอเจริญพรขอบคุณคณาจารย์ และขออนุโมทนาบุญคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้อนุเคราะห์ผู้ศึกษาให้ผ่านขั้นตอนต่างๆ จนเสร็จสมบูรณ์

และขออานิสงส์ที่พึงมีจากเรื่องนี้ ขอให้ คุณโยม พ.อ. (พิเศษ) ไสว และ คุณโยม โฉมเฉลา ไวยะวณิช ผู้ซึ่งเลี้ยงดูผู้วิจัยตั้งแต่วัยเด็ก ให้ได้มีโอกาสอนุโมทนาบุญในกุศลที่เกิดขึ้น เทอญ.

พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวยะวณิช)

## สารบัญคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้การอ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 และ อรรถกถา (แปล) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สร้างน้อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ พ.ศ. 2530 ในการอ้างอิง โดยใช้ชื่อย่อคัมภีร์ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม		
<b>พระวินัยปิฎก</b>			
วิ.มหา.	วินัยปิฎก	มหาวิภังค	
วิ.ป.	วินัยปิฎก	ปริวาราวคค	
<b>พระสุตตันตปิฎก</b>			
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวคค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก
สั.ส.	สุตตันตปิฎก	สัยุตตนิกาย	สคาถาวคค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	เอกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ติกกนิปาต
อง.ปณจก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ปณจกนิปาต
อง.อฏฐก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	อฏฐกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐ
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปท
ขุ.สุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาต
ขุ.เถรี.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ.ชา.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาตก

### อรรถกถา

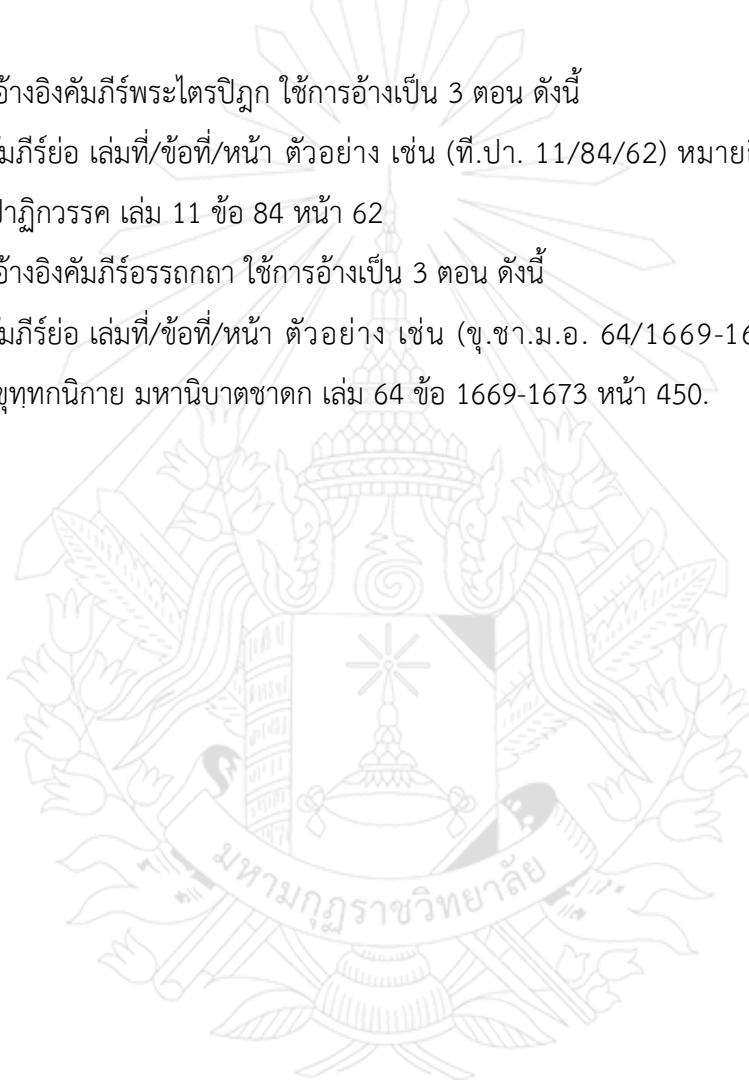
ม.อุ.อ.	มชุณิมนิกาย	ปปลงสุทนี	อุปริปณาสกอฎฐกถา
ช.ธ.อ.	ชุตทกนิกาย	ธมมปทอฎฐกถา	
ช.ชา.ม.อ.	ชุตทกนิกาย	มหานิปาตชาตกอฎฐกถา	

การอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้การอ้างอิงเป็น 3 ตอน ดังนี้

ชื่อคัมภีร์ย่อ เล่มที่/ข้อที่/หน้า ตัวอย่าง เช่น (ที.ปา. 11/84/62) หมายถึง พระสุตตันตปิฎก  
ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 84 หน้า 62

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ใช้การอ้างอิงเป็น 3 ตอน ดังนี้

ชื่อคัมภีร์ย่อ เล่มที่/ข้อที่/หน้า ตัวอย่าง เช่น (ช.ชา.ม.อ. 64/1669-1673/450) หมายถึง  
อรรถกถา ชุตทกนิกาย มหานิปาตชาตก เล่ม 64 ข้อ 1669-1673 หน้า 450.





## สารบัญ

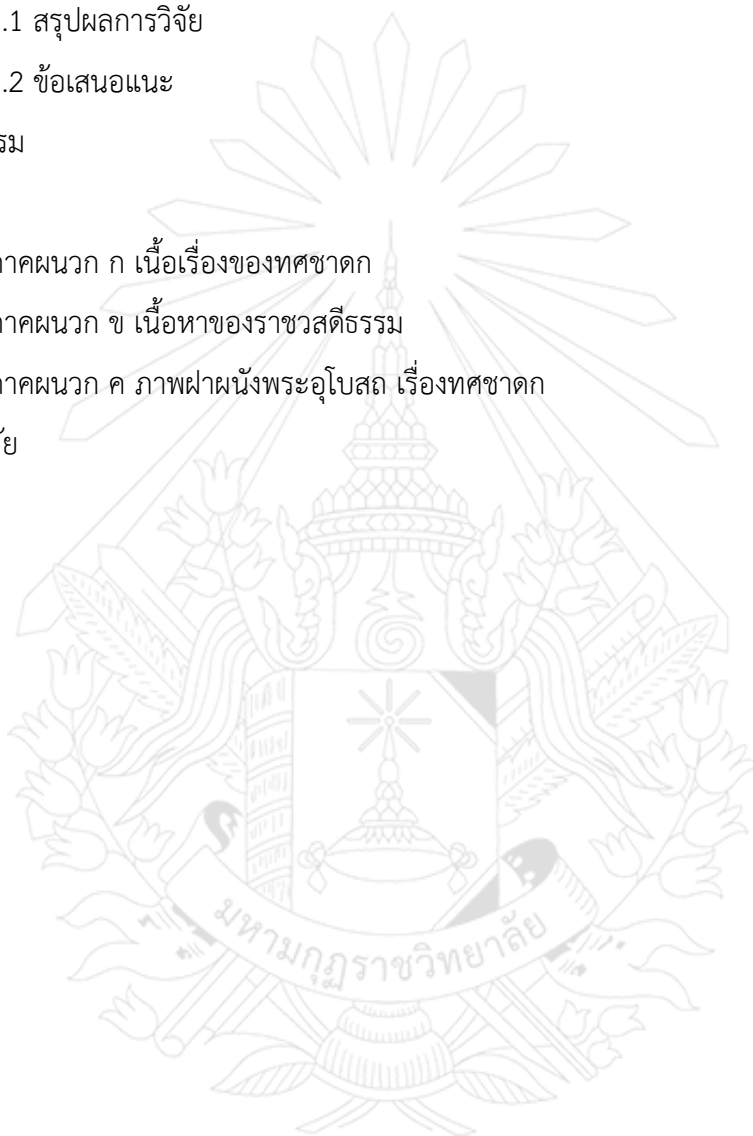
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
ประกาศศุภณูปการ	๗
สารบัญคำย่อ	๗
สารบัญ	๗
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 คำถามของการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	4
1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	7
2 การเมืองการปกครอง	8
2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครอง	8
2.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตกและตะวันออก	14
2.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก	16
2.4 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันออก	40
2.5 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง	48
2.6 รูปแบบการปกครอง	54
2.7 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง	62
2.8 รัฐธรรมนูญ	65
2.9 ประเด็นวิเคราะห์ทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาดก	67

## สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 การปกครองในคัมภีร์ทศชาติชาดก	78
3.1 ความหมายและความสำคัญของชาดก	78
3.2 ทศชาติชาดก	81
3.3 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเทมียชาดก	94
3.4 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมหาชนกชาดก	96
3.5 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในสุวรรณสามชาดก	97
3.6 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเนมิราชชาดก	98
3.7 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมโหสถชาดก	99
3.8 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในภุริทัตชาดก	101
3.9 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในจันทกุมารชาดก	103
3.10 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในนารทชาดก	105
3.11 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในวิรุทธชาดก	106
3.12 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเวสสันดรชาดก	108
3.13 ตารางสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทศชาดก	111
4 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก	114
4.1 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเทมียชาดก	115
4.2 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในมหาชนกชาดก	123
4.3 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก	132
4.4 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเนมิราชชาดก	140
4.5 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในมโหสถชาดก	146
4.6 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในภุริทัตชาดก	154
4.7 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในจันทกุมารชาดก	164
4.8 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในนารทชาดก	174
4.9 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในวิรุทธชาดก	180
4.10 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก	184
4.11 ตารางสรุปรูปแบบการปกครองที่ปรากฏในทศชาดก	192

## สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	194
5.1 สรุปผลการวิจัย	194
5.2 ข้อเสนอแนะ	204
บรรณานุกรม	205
ภาคผนวก	207
ภาคผนวก ก เนื้อเรื่องของทศชาดก	212
ภาคผนวก ข เนื้อหาของราชวสุธรรม	249
ภาคผนวก ค ภาพฝาผนังพระอุโบสถ เรื่องทศชาดก	254
ประวัติผู้วิจัย	264



# บทที่ 1

## บทนำ

### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อมนุษย์เริ่มอยู่เป็นสังคม ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของสังคมจึงเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม ที่ต้องการความอยู่เป็นสุข สงบ และอยู่ดีกินดี บทบาทของกลุ่มคนบางกลุ่มจึงได้รับการยอมรับจากสังคมให้ทำหน้าที่ปกครองคนส่วนใหญ่ เพื่อวัตถุประสงค์ของสังคมที่สำคัญดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

แนวความคิดของการปกครองทั้งด้านตะวันตกและตะวันออกนั้น มีแนวความคิดที่มาจากแหล่งของความรู้ที่แตกต่างกัน โดยแนวความคิดการเมืองการปกครองตะวันตก เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคที่ยังไม่เป็นศาสตร์ แต่ได้ปรากฏตามบทกวีต่าง ๆ ที่ได้เสนอต่อสาธารณชน และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนกลายเป็นรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันออก มักจะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนาเป็นส่วนมาก เพราะประเทศตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและจีน มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนาปรัชญา และวัฒนธรรมมายาวนาน ศาสนากับการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยความรุ่งเรืองทางศิลปวิทยานั้นจะอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง คือ ลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดีย และ ลุ่มแม่น้ำฮวงโหและแม่น้ำแยงซีในประเทศจีน

การเริ่มต้นของการปกครองด้านตะวันตก เริ่มรูปแบบการปกครองที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในยุคกรีกซึ่งประกอบด้วยรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐ เช่น เอเธนส์ สปาร์ตา เป็นต้น และแต่ละรัฐมีอิสระต่อกัน ไม่ต้องพึ่งพารัฐอื่น สิทธิและอำนาจเต็มที่ในการดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองต่าง ๆ ประชาชนชาวกรีกส่วนใหญ่จะรักอิสระและมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก

การเริ่มต้นของการปกครอง ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาในอัครคัมภีร์สุตตร (ที.ปา. 11/130/96) ได้แสดงถึงสาเหตุของการเริ่มต้นของการปกครองที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การสะสมอาหารและการแบ่งที่ดินครอบครอง ส่งผลให้เกิดความหมายว่าทรัพย์สินสมบัติของสัตว์จึงเกิดขึ้น และประการที่สอง คือ เมื่อเกิดการลักขโมยและมีการลงโทษผู้ขโมย สาเหตุสองประการข้างต้นดังกล่าว จึงเกิดบุคคลประเภทหัวหน้าผู้สูงศักดิ์ได้การเลือกตั้งให้เป็นหัวหน้าเพื่อทำหน้าที่ปกครองหมู่คณะและพิจารณาบทลงโทษพิพากษาคดี ให้ความเป็นธรรม โดยเฉพาะเรื่องการค้า

ขโมย และจึงเกิดวาระ กษัตริย์ แพศย์ พราหมณ์ ศูทร ทั้ง 4 ตามมา โดยยกให้ผู้ที่อยู่ในวาระ กษัตริย์ทำหน้าที่ปกครอง

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาในปรากฏในคัมภีร์ชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เล่าถึงการเวียนเกิดเวียนตายในพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ และก่อนที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในแต่ละชาตินั้น พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญบารมีด้านต่าง ๆ ต้องพบกับเหตุการณ์ดีบ้างชั่วบ้าง ด้วยความพยายามทำความดีสั่งสมมาติดต่อกัน จนกระทั่งมีความดีเต็มเปี่ยมจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งถือได้ว่าชาดกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญคุณงามความดีของพระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในชาดกมิใช่เป็นเรื่องเล่าสืบกันมาจากปากต่อปาก หากเป็นพุทธดำรัสที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัทโดยพระองค์เอง โดยทรงเล่าถึงเรื่องในอดีตอาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นพุทธประวัติในอดีตชาติ ซึ่งพระองค์มุ่งเน้นที่หลักธรรมในแต่ละชาดก เพื่อให้พุทธบริษัททั้งหลายนำไปเป็นตัวอย่างและแนวทางปฏิบัติมีอยู่ทั้งสิ้น 547 เรื่อง ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539 เล่มที่ 27 มี 525 เรื่อง และ เล่มที่ 28 มี 22 เรื่อง ซึ่งชาดกทั้งหมด เรียกว่านิบาตชาดก ยกเว้นชาดกที่จัดเป็น 10 ชาตีสุดท้ายซึ่งมีเนื้อหามาก เรียกว่า มหานิบาตชาดก

ในมหานิบาตชาดก 10 ชาตีสุดท้าย ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เล่มที่ 28 เป็นพระสูตรต้นตปิฎก เล่มที่ 20 ขุททกนิกาย ชาดกภาค 2 ในลำดับเรื่องที่ 536 – 547 ประกอบด้วยพระชาติ 10 ชาตีสุดท้าย เรียกว่า มหานิบาตชาดก แปลว่า ชาดกที่ชุมนุมเรื่องใหญ่ หรือที่โบราณเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทศชาติชาดก ประกอบด้วย เตมียชาดก บำเพ็ญเนกขัมมบารมี มหาชนกชาดก บำเพ็ญวิริยบารมี สุวรรณสามชาดก บำเพ็ญเมตตาบารมี เนมิราชชาดก บำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี มโหสถชาดก บำเพ็ญปัญญาบารมี ภูริทัตชาดก บำเพ็ญศีลบารมี จันทกุมารชาดก บำเพ็ญขันติบารมี นารทชาดก บำเพ็ญอุเบกขาบารมี วิหุระชาดก บำเพ็ญสังขบารมี และ เวสสันดรชาดก บำเพ็ญทานบารมี

ในคัมภีร์ทศชาตินั้น การปกครองที่ปรากฏมากที่สุดคือราชาธิปไตย แม้ว่าพระโพธิสัตว์จะไม่ได้เกิดอยู่ในวาระกษัตริย์ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองในทุกชาติ แต่ก็เกิดอยู่ในหลายฐานะทางสังคม เช่น เป็น บุโรหิต (มโหสถ และ วิฑูรย์บัณฑิต) เป็นบุคคลธรรมดา (สุวรรณสาม) เป็นต้น แต่ก็สามารถบำเพ็ญบารมีในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาตินั้นมีส่วนนำไปสู่การปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้นำที่ได้นำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง เช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักธรรมจักรวรรดิวัตร และหลักธรรมอื่น ๆ เพื่อยังประโยชน์สุขแก่ประชาชน

แม้ว่าคัมภีร์ทางศาสนาจะไม่ได้สอนเรื่องของการเมืองการปกครองโดยตรง แต่ก็มีแนวความคิดเรื่องของการเมืองการปกครองสอดแทรกอยู่ในหลักคำสอน ประกอบกับคัมภีร์ทศชาดก ซึ่งเป็นมหานิพนธ์เป็นคัมภีร์ที่ความยาวและมีความสำคัญ จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าหลักการเมืองการปกครองที่สอดแทรกอยู่ในคัมภีร์นั้นมีรายละเอียดเป็นอย่างไร

จากเหตุผลข้างต้น แนวทางการเมืองการปกครองในคัมภีร์ทศชาติที่แทรกอยู่ในเรื่องราวตามฐานะต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าเมื่อผู้นำหรือผู้มีอำนาจมีคุณธรรมและรู้ที่นำคุณธรรมนั้น ๆ ไปสู่การปฏิบัติ ย่อมส่งผลถึงความสงบสุขและความอยู่ดีกินดีของประชาชน ด้วยความเป็นพระโพธิสัตว์ที่กำลังสร้างบารมีและ ความดีอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตนั้น ย่อมเป็นหลักประกันว่าจะไม่ทำในสิ่งที่เป็นโทษทั้งต่อตนเองและสังคมอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะทางสังคมอย่างไรก็ตาม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหาคำตอบเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในคัมภีร์ทศชาติชาดก และแนวทางในการนำคติธรรมต่าง ๆ จากคัมภีร์ทศชาติชาดกในพระไตรปิฎกไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเมืองการปกครอง ให้เกิดความเป็นธรรมตามแนวทางธรรมาธิปไตย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุขทั้งต่อส่วนตนและสันติภาพต่อส่วนรวมในสังคมปัจจุบันสืบไป

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาหลักการเมืองการปกครอง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาหลักการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก
- 1.2.3 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องการปกครองของสังคมไทย

## 1.3 คำถามของการวิจัย

- 1.3.1 ปรัชญาทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก มีรายละเอียดเป็นอย่างไร
- 1.3.2 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก มีรายละเอียดเป็นอย่างไร
- 1.3.3 รูปแบบของการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก มีรายละเอียดเป็นอย่างไร
- 1.3.4 หลักธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก มีรายละเอียดเป็นอย่างไร

1.3.5 ผลของการวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบันได้หรือไม่ อย่างไร

## 1.4 ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตและเนื้อหาที่จะศึกษา ดังนี้

### 1.4.1 ขอบเขตข้อมูลที่จะทำการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดของคัมภีร์ทศชาติชาดกจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539 เล่มที่ 28 สุตตันตปิฎก เล่มที่ 20 ขุททกนิกาย ชาดกภาค 2 และ อรรถกถา (แปล) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สร้างน้อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ พ.ศ. 2530 เล่มที่ 63 - 64

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาเพื่อใช้เป็นกรอบความคิด และ กำหนดแนวทางการศึกษาตลอดจนวิเคราะห์ โดยแยกประเด็น ดังนี้

1.4.2.1 หลักการเมืองการปกครอง

1.4.2.2 หลักธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

1.4.2.3 เนื้อเรื่องในแต่ละชาดก

1.4.2.4 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ

## 1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.5.1 ขั้นรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ จากอรรถกถา (แปล) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง และ เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับคัมภีร์ทศชาติชาดก

1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองการปกครอง หลักธรรมที่ปรากฏ และเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏ ตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่กำหนดไว้

1.5.3 ชั้นนำเสนองานวิจัยเป็นข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

## 1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2524, หน้า 173) ได้ทรงทำการวิจัยเรื่องทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าบารมีไว้อย่างครอบคลุมและละเอียดและจากผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลของความคิดเรื่องบารมีต่อวัฒนธรรมไทยนั้นเราจะเห็นได้หลายทาง เช่นในด้านวัฒนธรรมการปกครอง ซึ่งเดิมมีความคิดที่ว่า กษัตริย์เป็นหัวหน้าคอยปกครองรักษาระเบียบของสังคม ในสมัยสุโขทัยจะเห็นได้จากจารึกคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงว่า กษัตริย์จะสามารถนำสังคมไปในทางที่ดีขึ้นได้ เพราะกษัตริย์ไม่ใช่มิหน้าที่เป็นผู้ปกครองเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้นำทางศีลธรรมด้วย กล่าวคือ จะบำเพ็ญบารมีจนบรรลุพระโพธิญาณ และขึ้นทางแก่บุคคลอื่นด้วย การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ สามารถที่ฆราวาสจะนำมาปรับใช้ได้ การบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการในระดับขั้นของฆราวาส จะเป็นเหตุให้บุคคลบรรลุความผ่องใส ความอímเอิบ และความสุขสงบในจิตใจได้ต่อไป ตลอดกาลนาน

พัฒน์ เพ็งผลา (2530, หน้า 1) ได้เสนอไว้ในรายงานการวิจัยว่า “นอกจากบารมี 10 ประการดังที่กล่าวมาแล้ว มีธรรมะข้ออื่น ๆ หรือไม่ที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ปรากฏว่ามีธรรมะข้ออื่น ๆ ที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญนอกจากบารมี 10 เช่น หลักธรรม อริยสัจ 4 ความสันโดษ ความกตัญญู ความสามัคคี ความเชื่อ ความไม่เบียดเบียน เป็นต้น แต่บารมีธรรมนั้น ถือว่าเป็นคุณธรรมหลักสำคัญยิ่งของพระโพธิสัตว์” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ในแต่ละชาดกจะมีบารมีธรรมนั้น ๆ เป็นหลักก็จริง แต่ข้อธรรมะอื่น ๆ รวมทั้งหลักการเมืองการปกครองที่สำคัญตามฐานะทางสังคมของพระโพธิสัตว์ก็ยังปรากฏอยู่โดยทั่วไป

พระมหาเรวัต อารุชฌโย (จูบิดา) (2551, หน้า 6) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ แสดงให้เห็นถึงการศึกษาวเคราะห์บทบาทเด่นของตัวละครในชาดกนี้ เช่น พระเวสสันดร พระเจ้าสุทนต์ พระนางมยุรี พระนางมัทรี กษัตริย์เจตราชฎร์ และ พระอินทร์ เป็นต้น ในฐานะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลรอบข้าง

ช่อรัตน์ ไวยฉัยยา (2545, หน้า 4) ได้เสนอรายงานการค้นคว้าอิสระ แสดงให้เห็นถึงการศึกษาวเคราะห์บทบาทของตัวละครเอกในทศชาติชาดก โดยแบ่งออก เป็น 2 ประเด็น คือ



ในฐานะผู้นำทางสังคมและครอบครัว และในเรื่องลักษณะและบุคลิกภาพ และได้ให้ภาพรวมของตัวละครเอกต่าง ๆ อย่างชัดเจน

พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์ (2545, หน้า 4) ได้เสนอวิทยานิพนธ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องภาวะผู้นำในชาตก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์จะเสวยพระชาติหรือกำเนิดเป็นอะไรก็ตาม ท่านจะมีภาวะความเป็นผู้นำโดยคุณธรรมโดดเด่นในตนเองให้เห็นได้อย่างเด่นชัด และภาวะความเป็นผู้นำของท่านนั้น จะแสดงออกมาโดยการปกครอง การทำงาน การสั่งสอนอบรม การพูด การใช้ชีวิตประจำวันและอื่น ๆ

พระมหาชุมพล นุ่นภักดี (2551, หน้า 11) ได้เสนอวิทยานิพนธ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดปรัชญาการเมืองในพระเวสสันดรชาตก ที่ได้แทรกอยู่ในแต่ละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ของชาตกเรื่องนี้อย่างมีนัยสำคัญ

พระมหาทวีข อธิธาโต (ศรีพรหม) (2550, หน้า 2) ได้เสนอวิทยานิพนธ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ทิมนิกาย ซึ่งเป็นพระสูตรขนาดยาวในพระสุตตันตปิฎก ซึ่งพระบรมศาสดาทรงให้คำชี้แนะเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการปกครองรัฐนั้น ๆ แม้ว่าพระพุทธองค์จะไม่ทรงมุ่งหวังที่จะสร้างปรัชญาการเมืองก็ตาม

นคร แก้วโชติรุ่ง (2556, หน้า 2) ได้เสนอสารนิพนธ์ เรื่องรูปแบบและหลักการปกครองในพระไตรปิฎก ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นธรรมราชาซึ่งได้ทรงบริหารสงฆ์ทั้งปวงผ่านกระบวนการต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความอยู่เป็นสุขของหมู่สงฆ์

พระมหากฤตวิทย์ อธิภูจจาโน (สนธิสุข) (2548, หน้า 4) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ เปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธเถรวาทกับประชาธิปไตยในปัจจุบัน ซึ่งได้ให้รายละเอียดหลายด้านเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันที่มีลักษณะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือมุ่งประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม

พระมหาพิเชษฐ ธิติสิริ (ศรีห้ำ) (2551, หน้า 2) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ การศึกษาวิเคราะห์ เรื่องหลักการปกครองของพระเจ้ามหาวิชิตราชในกฎทัตสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่แสดงถึงรายละเอียดถึงวิธีการปกครองที่สามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบของการปกครองในปัจจุบัน เพราะในทางพระพุทธศาสนานั้นมีทัศนะปรัชญาการปกครองเป็นสากล สามารถนำไปปรับใช้กับรัฐต่าง ๆ เพื่อจุดประสงค์ให้เกิดความผาสุกในสังคม

## 1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้ทราบเรื่องหลักการการเมืองการปกครอง

1.7.2 ทำให้ทราบเรื่องในคัมภีร์ทศชาดกและประเด็นทางการเมืองและการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

1.7.3 ทำให้ทราบถึงผลของการวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องการปกครองของสังคมไทยในปัจจุบัน

1.7.4 ทำให้สามารถนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและผู้สนใจทั่วไป

## 1.8 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.8.1 การเมืองการปกครอง หมายถึง รูปแบบการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

1.8.2 คัมภีร์ทศชาติชาดก หมายถึง

เตมีย์ชาดก

มหาชนกชาดก

สุวรรณสามชาดก

เนมิราชชาดก

มโหสถชาดก

ภุริทัตชาดก

จันทกุมารชาดก

พระนารทชาดก

วิรุทธชาดก

เวสสันดรชาดก

1.8.3 การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หมายถึงการศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ทศชาติชาดกและประเด็นทางการเมืองและการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

## บทที่ 2

### การเมืองการปกครอง

การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชน ส่วนการปกครองเป็นการทำงานของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งจะดำเนินการตามกฎหมายและนโยบายที่รัฐมอบให้ดำเนินการ โดยมุ่งที่จะสร้าง ความผาสุก ความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมภายใต้รูปแบบการปกครอง

มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยเริ่มเมื่อมนุษย์อยู่ด้วยกันในลักษณะสังคมที่เล็กที่สุด ตั้งแต่ขนาดครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวรวมกันในรูปของเผ่า เมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มมากขึ้น สังคมก็ขยายตัวออกไปทั้งในด้านจำนวนและบริเวณที่ตั้งทางสังคม จากเผ่ากลายเป็นนครรัฐ เป็นชาติ เป็นรัฐหรือประเทศ เป็นอาณาจักร เป็นจักรวรรดิ ตามลำดับ คำที่ใช้ในการสื่อความหมายคือคำว่า รัฐ ซึ่งบ่งบอกถึงสถานะนิติบุคคลของประเทศ และในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประเทศต่าง ๆ มีฐานะเป็นรัฐในสังคมนานาชาติจะมีสถานะเท่าเทียมกัน ไม่ว่าขนาดของประเทศหรือรัฐจะแตกต่างกันหรือไม่ก็ตาม โดยปกติคำว่ารัฐและประเทศจึงความหมายคล้ายกัน

การเมืองการปกครองจึงเป็นศาสตร์ที่มีและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน จากแนวคิดไปสู่ทฤษฎี และรูปแบบการปกครองที่ยังมีอยู่และไม่มีอยู่ในปัจจุบัน มีบุคคลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่น่าศึกษา ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมรายละเอียดที่เกี่ยวข้องนำมาแสดง ดังนี้

#### 2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครอง

2.1.1 ความหมายของคำว่า ปรัชญา แปลว่า ความรอบรู้ เป็นศัพท์บัญญัติใช้กับคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษ คำว่า Philosophy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Philo กับ Sophia เมื่อเทียบกับภาษาอังกฤษ Philo คือ Love หมายถึง ความรักและความพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนคำว่า Sophia เทียบกับภาษาอังกฤษ คือ Wisdom หมายถึง ความรอบรู้ ความฉลาด ซึ่งแปลรวมกันแล้วจะแปลว่า ความรักความรอบรู้ (พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), 2554, หน้า 3)

ในอีกความหมายหนึ่ง ปรัชญามาจากคำว่า ปุร บวกกับ ชญา คำว่า ปุร แปลว่า ประเสริฐ หรือรอบ ส่วนคำว่า ชญา แปลว่า ความรู้ ดังนั้น ปรัชญา จึงแปลว่า ความรู้อันประเสริฐ หรือ ความรอบรู้ (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2544, หน้า 4)

คำว่า Philosophy หมายถึง ความรักอันเป็นแรงผลักดันให้แสวงหาความรู้ขึ้น แต่เมื่อกำหนดให้คำว่า ปรัชญา เป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้ หมายถึงคำว่า Philosophy แสดงว่าคำทั้งสองมีความหมายเท่ากัน ตามหลักของการบัญญัติศัพท์นั่นก็คือ Philosophy มีความหมายเช่นใด ปรัชญา ต้องมีความหมายเช่นนั้น กล่าวคือ การแสวงหา ความรู้ที่ดี ความรู้ที่แสวงหามาได้ก็ดี จัดเป็น ปรัชญา หรือ Philosophy ด้วยกันทั้งนั้น (พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), 2554, หน้า 5) สำหรับ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน จึงได้ให้คำจำกัดความคำว่า ปรัชญา ไว้ว่า วิชาว่าด้วยหลักแห่ง ความรู้และความจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 505)

2.1.2 ความหมายของปรัชญาการเมือง ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า ปรัชญาการเมือง (Political philosophy) ไว้ว่า ปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองและรัฐ เช่น ธรรมชาติและจุดมุ่งหมายของรัฐ สิทธิอันชอบธรรมที่จะปกครอง สัมพันธภาพระหว่างเสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับอำนาจรัฐ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532, หน้า 90)

การเมือง (Politics) นั้นอิงรากศัพท์มาจากคำว่า Polis ในภาษากรีก ซึ่งแปลว่า นครรัฐ ซึ่งเป็นการรวมตัวทางการเมืองแบบหนึ่งใหญ่กว่าระดับครอบครัว เช่น นครรัฐเอเธนส์ และนครรัฐสปาร์ตา (สิทธิกาล ศรีวระมย์ และ สุขชัย ทองแก้วกุล, 2538, หน้า 1) อิทธิพลทางปรัชญาหรือ แนวคิดทางปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาทางการเมืองผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการเมืองคนแรก คือ โสเครตีส (Socrates) ซึ่งแนวคิดของโสเครตีสจะปรากฏอยู่ในหนังสือที่เรียบเรียงโดยศิษย์ของตนคือ เพลโต (Plato) เพลโตนั้นได้เขียนผลงานที่เด่นไว้หลายเรื่อง และกล่าวกันไว้ว่า หนังสือที่ทรงคุณค่าที่สุดทางปรัชญาการเมืองในโลกตะวันตก คือ The Republic แปลว่า อุดมรัฐ หรือ รัฐในอุดมคติ ส่วนบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวิชารัฐศาสตร์ ก็คือ อริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นศิษย์ของเพลโตนั่นเอง (สิทธิกาล ศรีวระมย์ และ สุขชัย ทองแก้วกุล, 2538, หน้า 2) เพราะฉะนั้น ความหมายของปรัชญาการเมืองจึงมีความหมายไม่ค่อยจะแน่นอน นักปรัชญาต่างยุคก็ต่าง แนวความคิดต่างทัศนะ แม้ว่าจะมีความใกล้เคียงกันก็ตาม เช่น ในแนวความคิดปรัชญาการเมือง นักวิชาการในปัจจุบันให้ความหมายไว้ว่า ปรัชญาการเมือง หมายถึง ความพยายามที่จะทดแทน ความเห็นในเรื่องธรรมชาติของการเมือง ด้วยความรู้ในเรื่องธรรมชาติของสิ่งที่เป็นการเมือง ที่ยังเป็นการ ความพยายามที่จะรู้ ทั้งที่เป็นธรรมชาติของสิ่งที่เป็นการเมือง และระเบียบทางการเมืองที่ถูกที่ดี พร้อม ๆ กัน (สมบัติ จันทร์วงศ์, 2546, หน้า 8)

2.1.3 แนวความคิดทางการเมือง หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวกับการเมืองอย่างกว้าง ๆ มีลักษณะเป็นการอธิบายเนื้อหาเชิงพรรณนา และมีความคิดเน้นหนักไปทางประวัติศาสตร์ คือ การเรียงลำดับก่อนหลัง แต่ความคิดดังกล่าวขาดการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง จึงมีเนื้อหาเป็นเพียงให้ความรู้ทางการเมืองเบื้องต้น ซึ่งสามารถแยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ประชาธิปไตย การเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง ทฤษฎีทางการเมือง และ ลัทธิทางการเมือง ดังนั้นประชาธิปไตยจึงมีเนื้อหาที่เป็นแนวความคิดทางการเมือง (คำนำวล คำมณี, 2547, หน้า 8)

2.1.4 ทฤษฎีทางการเมือง ประชาธิปไตยมีเนื้อหาใกล้เคียงกับทฤษฎีการเมือง หากพิจารณาถึงความหมาย โดยอ้างตามแนวความคิดของนักประชาธิปไตย ดังนี้

ยอร์ช แคทเท็บ (George Kateb) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ (กิตติคุณ) สอนด้านการเมือง การปกครองที่ Princeton University มีผลงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง เรื่องล่าสุด คือ เรื่อง "Human Dignity" ในปี 2011 ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองไว้ว่า เป็นข้อเขียนซึ่งเสนอทัศนะหรือแนวความคิดที่คิดว่าดี และถูกต้องเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างทางการเมือง ทฤษฎีการเมืองเสนอบรรยากาศการเมืองในความคิดที่มีลักษณะเป็นคุณธรรมในเนื้อหา ครอบคลุมครบครันในกระบวนการ มีความเป็นประชาธิปไตยหลักการและ น่าจะเป็นไปได้ในความเป็นจริง อย่างไรก็ตามทฤษฎีการเมืองอาจจะแสดงลักษณะทางจิตวิทยาหรือสังคมวิทยาได้

โรเบิร์ต อี. เมอร์ฟี (Robert E. Murphy ค.ศ. 1976-ปัจจุบัน) เป็นนักเศรษฐศาสตร์และนักประชาธิปไตย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองไว้ว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความคิดหรือปรัชญาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง นักทฤษฎีการเมืองมุ่งมั่นที่จะทำความเข้าใจและตีค่าข้อมูลความจริงทั่วไปที่มีความสัมพันธ์กับการสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองและคุณค่าทางสังคม

เอ็ดเวิร์ด ซี. สมิท (Edward C. Smith) และ อาร์โนลด์ เจ. เซอร์เซอร์ (Arnold J. Zurcher) ผู้แต่งหนังสือ Dictionary of American Politics ได้เสนอคำจำกัดความทฤษฎีการเมืองไว้ คือ ส่วนของทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการกำเนิด รูปแบบพฤติกรรมอุดมการณ์ของรัฐ ส่วนคำสอนอาจแบ่งเป็นลักษณะของประเภทไว้ดังนี้ คือ จริยธรรม จินตนาการ สังคมวิทยา กฎหมาย และ วิทยาศาสตร์

เมื่อพิจารณาความหมายของทฤษฎีการเมืองทั้ง 4 ท่านแล้ว จะเห็นว่าเนื้อหาของทฤษฎีการเมืองมีความหมายคล้ายคลึงกับประชาธิปไตยมาก ทั้งสองสาขาวิชาี้มีลักษณะครอบคลุมเนื้อหาซึ่งกันและกัน แต่มีความหมายต่างกันว่าประชาธิปไตยครอบคลุมขอบเขตการศึกษามากกว่า ซึ่งรวมเอาปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งปวงเข้าด้วย ขณะที่ทฤษฎีการเมืองมุ่งอธิบายปรากฏการณ์

ทางการเมืองอย่างเดียวกัน แต่ด้วยการศึกษาปรากฏการณ์บางอย่างจึงทำให้ทฤษฎีทางการเมืองมีคำตอบและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนกว่าปรัชญาทางการเมือง ทั้งนี้เพราะทฤษฎีการเมืองมุ่งศึกษาหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และปรัชญาการเมืองมุ่งเน้นศึกษาทางด้านจริยธรรมหรือนำเอาหลักจริยธรรมมาใช้ในทางการเมืองมากกว่าทฤษฎีทางการเมือง อีกทั้งปรัชญาการเมืองยังได้ศึกษาถึงซึ่งถึงความเกี่ยวข้องกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างไร (คำานวล คำานณิ, 2547, หน้า 8)

2.1.5 คำานหมายของคำว่า “การเมือง” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง คำานจำกัดความของการเมืองที่ชัดเจนและรัดกุมมากที่สุดโดยนัยที่ได้กล่าวไปนี้ พิจารณาได้จากทัศนะของ ศ. ชัยอนันต์ สมุทวณิช การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยเมื่อสังคมมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ คนเราจึงต้องแบ่งออกเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่บังคับกับผู้ถูกบังคับเสมอ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, หน้า 61)

ความหมายของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในตามตำราเล่มต่าง ๆ ที่เขียนขึ้นเผยแพร่กันมีอยู่หลากหลายต่างกันไปตามความเจตนาและมุ่งประสงค์ในการนำความหมายของการเมืองเพื่อไปอธิบายปรากฏการณ์ของผู้ให้คำานิยามความหมายของการเมือง อาจจะแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ โดยเป็นการต่อสู้กันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพลในการบริหารกิจการบ้านเมือง โดยคำานิยามของการเมืองในเชิงอำนาจที่น่าสนใจอันหนึ่ง ที่ได้ให้คำานอธิบายที่ชัดเจนมากได้แก่คำานิยามของเพนนอคและสมิธ ที่กล่าวว่า การเมือง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับอำนาจ สถาบันและองค์กรในสังคม ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมสังคมนั้น ในการสถาปนาและทำานุรักษาคำานเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม มีอำนาจในการทำให้จุดประสงค์ร่วมกันของสมาชิกในสังคมได้บังเกิดผลขึ้นมา และมีอำนาจในการประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม (Pennock, Roland J., Smith, David G., 1964, p. 9)

อีกหนึ่งคำานิยามการเมืองที่ถือได้ว่าครอบคลุมและช่วยให้เห็นภาพความเกี่ยวข้องพันของการเมืองกับบุคคลในสังคมได้แก่ รศ.ดร. ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2539, หน้า 3) อดีตรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่าการเมืองเป็นการต่อสู้ช่วงชิงการรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมืองหมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ อำนาจที่จะใช้ข้าราชการ งบประมาณหรือเครื่องมืออื่น ๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ แนวการมองการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power Approach) ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปนี้ เป็นแนวทางการศึกษาหนึ่งที่ได้รับ

นิยมชมชอบในหมู่นักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ทั่วไป ที่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องหรือมีบริบทเกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อการปกครองประชาชน ก็มักให้คำนิยามของการเมืองว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ในเชิงการใช้อำนาจของรัฐาธิปไตย ต่อผู้อยู่ใต้อำนาจซึ่งก็คือประชาชนนั่นเอง โดยคำนิยามเช่นนี้ สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ออกมาจากสถาบันทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติที่ทำหน้าที่ในการตรากฎหมายต่าง ๆ เพื่อบังคับใช้ มาจากรัฐบาลในรูปของนโยบายสาธารณะ (Public Policies) โครงการพัฒนา (Development Program) และงานต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นหรือดำเนินไปโดยภาคราชการ รวมไปถึงการตัดสินใจหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล และบุคคลกับรัฐ จึงล้วนแต่เป็นเรื่องที่การเมืองส่งผลกระทบต่อนักศึกษาและบุคคลทั่วไป โดยบริบทดังกล่าวการศึกษาเรื่องการเมืองและการปกครองของประเทศ จึงเป็นสิ่งที่ถูกบรรจุอยู่ในแทบทุกสาขาวิชาในระดับอุดมศึกษาให้นักศึกษาได้ร่ำเรียน ทำความรู้จักความเข้าใจในฐานะที่อย่างน้อยก็เป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม และเป็นความรู้หนึ่งที่ประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยสมควรส่งเสริมให้แก่พลเมืองของรัฐ เพื่อประโยชน์เป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

นักรัฐศาสตร์บางท่านมองว่า แท้จริงนั้นการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องการต่อสู้แย่งชิงกันของกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) ที่ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ในอันที่จะแย่งชิงกันเข้าสู่อำนาจการบริหารประเทศ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้ผลผลิตจากระบบการเมือง (Political Outputs – ผลผลิตของระบบการเมือง) เป็นคำศัพท์เทคนิคทางรัฐศาสตร์ตามทัศนะของอีสตัน (David Easton ค.ศ. 1917–2014) นักรัฐศาสตร์อเมริกัน ที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของแนวคิดทฤษฎีการเมืองเชิงระบบ (the Systems Theory) เป็นตัวแทนของกลุ่มที่มองระบบในฐานะสิ่งมีชีวิต และเป็นคนแรกที่นำเอาทฤษฎีระบบมาใช้ในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ ทฤษฎีของเดวิด อีสตัน เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักรัฐศาสตร์เพราะเป็นการสร้างทฤษฎีทางการเมืองที่เป็นมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับของนักรัฐศาสตร์ทั่วไป ได้แก่ นโยบาย กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ โครงการหรือแผนงานพัฒนาของภาครัฐและภาคราชการ ซึ่งผลในทางที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มของตนมากที่สุด เราเรียกการวิเคราะห์การเมืองแนวทางนี้ว่าเป็น การวิเคราะห์เชิงกลุ่มผลประโยชน์ จึงเป็นการเมืองการเมืองคือการที่บุคคลใดหรือกลุ่มใดในสังคม ซึ่งอาจมีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือขัดกันก็ตาม หรือมีความเห็นเหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ตาม มาทำการต่อสู้เพื่อสรรหาบุคคลมาทำหน้าที่ในการปกครองและเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่จะให้เขาสามารถตัดสินใจในเรื่องของส่วนรวมได้โดยชอบธรรม ซึ่งจัดเป็นแนวที่นักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมการเมือง (Political Scientist) นิยมกัน

กลุ่มที่สอง มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ดังเช่นมุมมองของอีสตัน (David Easton) ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า การเมืองเป็นการใช้อำนาจ

หน้าที่ในการจัดสรรแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ให้กับสังคมอย่างชอบธรรม (The authoritative allocation of values to society) ความหมายของการเมืองดังที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นนิยามที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากสำนักพหุนิยม (Pluralism) อย่างไรก็ดี ศ. ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่า เราจะใช้ความหมายการเมืองดังกล่าวนี้ได้ก็ต่อเมื่อ ในสังคมนั้น ๆ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับผลกระทบจากทั้งทางตรงและทางอ้อม มีความเห็นพ้องต้องกันและยอมรับในกติกาที่กำหนดการใช้อำนาจเพื่อแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเท่านั้น ส่วนในสังคมที่ยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับกติกาการกำหนดสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ศ. ชัยอนันต์ อธิบายว่า การเมืองยังคงเป็นเรื่องของการแข่งขันกันเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ หรือ “The competition for the authority to determine the authoritative allocation of values to society” โดยนัยเช่นนี้ การเมืองจึงมีสองระดับ ระดับแรก การเมืองอยู่ภายใต้การแข่งขัน ชัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองที่ทุก ๆ ฝ่ายยอมรับได้ ในขณะที่การเมืองในความหมายอย่างแรกดังที่คณะของนักคิดกลุ่มพหุนิยมที่ได้กล่าวไปแล้ว จะยอมรับในจุดเน้นว่ารัฐเป็นการรวมกันหรือประกอบกันของกลุ่มหลากหลายในสังคม และรัฐมิได้เป็นเครื่องมือทางการบริหารโดยที่มิได้เป็นตัวกระทำทางการเมือง (actors) ที่จะชี้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่รัฐเป็นเพียงรัฐบาล (State as government) ที่ทำหน้าที่เพียงเอื้ออำนวยความสะดวกในการแข่งขันกันของกลุ่มหลากหลายเท่านั้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2535, หน้า 4-6)

นอกจากนี้ คำนิยามการเมืองในกลุ่มที่สอง ซึ่งได้รับการกล่าวถึงอย่างสูงได้แก่ ทศนะของลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell ค.ศ. 1902-1978) ซึ่งเป็นนักทฤษฎีการเมืองและการสื่อสารกล่าวว่า การเมือง เป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลและผู้มีอิทธิพล และการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับว่า ใคร ทำอะไร เมื่อไร และอย่างไร (Politics is, who gets “What”, “When” and “How”)

กลุ่มที่สาม มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ขณะที่ผู้คนซึ่งต้องการใช้ทรัพยากรนั้นมีอยู่มากและความต้องการใช้ไม่มีขีดจำกัด การเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่คนในสังคมไม่อาจตกลงกันได้หรือเกิดความขัดแย้งขึ้น อย่างไรก็ตาม การมองการเมืองในลักษณะนี้มีข้อโต้แย้งอยู่มากกว่า หากไม่อาจยุติข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ บ้านเมืองย่อมตกอยู่ในสภาวะยุ่งยากวุ่นวาย ต่อมาจึงมีผู้ให้มุมมองการเมืองใหม่ว่าเป็นเรื่องของการประนีประนอมความขัดแย้งมากกว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้ง

กลุ่มที่สี่ มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งจากการดำเนินงานทางการเมืองที่ไม่มีทางออก



กลุ่มที่ห้า ถือว่า การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศในกิจกรรมหลัก 3 ด้านคือ งานที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบาย และการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งเป็นการควบคุมให้มีการดำเนินงานตามนโยบาย ซึ่งหากพิจารณาให้ละเอียดแล้วการเมืองโดยนัยยะความหมายประการนี้ เป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกับการเมืองในความหมายเชิงอำนาจ ซึ่งก็เป็นเพราะอำนาจทางการเมืองนั้น ได้ถูกนำไปใช้ผ่านกระบวนการนโยบายและการแต่งตั้งคัดสรรผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ (ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ในรูปของอำนาจและการปฏิบัติงานทางการปกครอง และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและการบริหารหรือการปกครองที่ยากจะแยกออกจากกันได้

กลุ่มที่หก มองว่า การเมืองเป็นเรื่องของการกำหนดนโยบายของรัฐ กล่าวคือ การเมืองคือกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย หน่วยงานและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการกำหนดนโยบาย โดยนัยหนึ่ง การเมืองก็คือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ นั่นเอง

#### 2.1.6 ความหมายของคำว่า “การปกครอง” ในหลายทฤษฎี เช่น

รศ. สุขุม นวลสกุล และ รศ. วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ (2535, หน้า 1) ได้กล่าวว่า การปกครองมีความหมายเกี่ยวกับการบริหารระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคม เพื่อให้สังคมมีความสุข การเมืองและการปกครองมีความเกี่ยวข้องกัน เพราะการปกครองหรือการบริหารระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์บำรุงสุขนั้น จำเป็นต้องอาศัยอำนาจทางการเมืองจึงจะดำเนินการให้สำเร็จได้

พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล) (2549, หน้า 116) ได้กล่าวว่า การปกครองและการบริหารที่ดีนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์อันนอกเหนือ คือ ปฏิบัติต่อลูกน้องและผู้บังคับบัญชาด้วยใจเป็นธรรม และมีเมตตาปราณี ด้วยกิริยาวาจาที่สุภาพอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ การบริหารที่ดี คือหลักความถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์ และยุติธรรม เพื่อให้การปกครองและการบริหารหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบถึงความสำเร็จตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูง

## 2.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตกและตะวันออก

แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันตก เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคที่ยังไม่เป็นศาสตร์ แต่ได้ปรากฏตามบทกวีต่าง ๆ ที่ได้เสนอต่อสาธารณชน และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนกลายเป็นรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันออก มักจะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพราะประเทศตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและจีน มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรมมายาวนาน ศาสนากับการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมมี

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยความรุ่งเรืองทางศิลปวิทยานั้นจะอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง คือ ลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดีย และ ลุ่มแม่น้ำฮวงเหอและแม่น้ำแยงซีในประเทศจีน

**2.2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก** ได้แบ่งแนวคิดนักปรัชญาการเมืองการปกครองทางตะวันตกที่สำคัญออกเป็น 6 ยุค ได้แก่

1. ยุคของปรัชญาการเมืองการปกครองสมัยกรีกโบราณ (500-300 ปี ก่อน ค.ศ.) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้น ได้แก่ โซเครตีส (Socrates 470-399 ปีก่อน ค.ศ.) พลาโต (Plato 427-347 ปีก่อน ค.ศ.) และ อริสโตเติล (Aristotle 384-322 ปีก่อน ค.ศ.)
2. ยุคโรมัน (300 ปี ก่อน ค.ศ.-ค.ศ. ที่ 4) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้น ได้แก่ โพลีบิอุส (Polybius 200-118 ปีก่อน ค.ศ.) และ ซีเซโร (Marcus Tullius Cicero 106-43 ปีก่อน ค.ศ.)
3. ยุคกลาง (คริสต์ศตวรรษ 5-14) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้น ได้แก่ เซนต์ ออกัสติน (St. Augustine ค.ศ. 354-430) เซนต์ โทมัส อควีนาส (St. Thomas Aquinas ค.ศ. 1224-1274) และ มาร์ซิลิโอ ฟิชีโน (Marsilio Ficino ค.ศ. 1433-1499)
4. ยุคฟื้นฟู (คริสต์ศตวรรษ 14-16) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้น ได้แก่ นิคโคโล แมคเคียเวลลี ชาวอิตาลี (Nicolo Machiavelli ค.ศ. 1469-1527)
5. ยุคใหม่ (คริสต์ศตวรรษ 16-19) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคนั้น ได้แก่ โทมัส ฮอบส์ ชาวอังกฤษ (Thomas Hobbes ค.ศ. 1588-1679) จอห์น ล็อก ชาวอังกฤษ (John Locke ค.ศ. 1632-1704) บารรอน เดอร์ มงเตสกีเอร์ ชาวฝรั่งเศส (baron de la Brede et de Montesquieu ค.ศ. 1689-1755) และ ฌ็อง-ฌัก รูโซ ชาวฝรั่งเศส (Jean-Jacques Rousseau ค.ศ. 1712-1778)
6. ยุคปัจจุบัน (คริสต์ศตวรรษ 19-ปัจจุบัน) โดยนำเอาแนวคิดของนักปรัชญาและนักปกครองที่สำคัญ ได้แก่ คาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ์ ชาวเยอรมัน (Karl Heinrich Marx ค.ศ. 1818-1883) ซึ่งมีแนวความคิดด้านการปกครองเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ และ เบนิตโต มุสโสลินี (Benito Amilcare Andrea Mussolini ค.ศ. 1922-1943) ที่ลักษณะการปกครองเป็นเผด็จการที่มีรูปแบบเฉพาะตัว

**2.2.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันออก** ได้แบ่งนักปราชญ์และนักปกครองที่สำคัญ ออกเป็น 2 ภูมิภาค คือ ประเทศอินเดีย และ ประเทศจีน

1. ประเทศอินเดีย นักปราชญ์และนักปกครองที่สำคัญ ได้แก่ พระสมณโคตม พระพุทธเจ้า (Siddhattha Gotama 623–543 ก่อน ค.ศ.) พระเจ้าอโศกมหาราช (Ashoka the Great 303-232 ปีก่อน ค.ศ.) และ มหาตมา คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi ค.ศ. 1898-1948)

2. ประเทศจีน นักปราชญ์และนักปกครองที่สำคัญ ได้แก่ เลาจื้อ (Lao Tzu ประมาณ 400 ปี ก่อน ค.ศ.) และ ขงจื้อ (Confucius 551-479 ก่อน ค.ศ.)

## 2.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันตก

### 2.3.1 ยุคของปรัชญาการเมืองการปกครองสมัยกรีกโบราณ (500-300 ปี ก่อน ค.ศ.)

สภาพทางสังคมในยุคนั้น กรีกประกอบด้วยรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐ เช่น เอเธนส์ สปาร์ต้า เป็นต้น และแต่ละรัฐมีอิสระต่อกัน ไม่ต้องพึ่งพารัฐอื่น สิทธิและอำนาจเต็มที่ในการดำเนินนโยบายทางการเมืองต่าง ๆ ประชาชนชาวกรีกส่วนใหญ่จะรักอิสระและมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก ลักษณะเด่นที่สำคัญของชาวกรีกคือ การยอมรับในความเป็นปัจเจกบุคคล โดยจะยึดหลักเหตุผลมากกว่าศรัทธา

#### 2.3.1.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของโสเครตีส

โสเครตีสถือได้ว่าเป็นบิดาของนักปรัชญาการเมืองสมัยกรีกโบราณ โดยที่เขาเป็นผู้เริ่มตั้งคำถามที่ว่า “อะไรคือความดี?” “อะไรคือความกล้าหาญ?” “อะไรคือความยุติธรรม?” (สมบัติจันทรวงศ์, 2546, หน้า 8) คำถามเชิงปรัชญาเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น คุณธรรมและศีลธรรมซึ่งจะนำไปสู่การแสวงหาว่า ชีวิตที่ดีที่สุดมีแนวทางดำเนินไปอย่างไร จากสาเหตุดังกล่าวนี้เองทำให้คำถามทางปรัชญาของโสเครตีสเข้าข่ายความเป็นปรัชญาการเมือง เพราะแนวทางของคำตอบที่ว่าชีวิตที่ดีที่สุดเป็นอย่างไรนั้น ย่อมนำไปสู่การแสวงหาระเบียบทางการเมืองที่ดีที่สุด หรือข้อกำหนดที่เหมาะสมระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และสิ่งเหล่านี้ก็ย่อมกำหนดความประพฤติที่ดีให้กับพลเมืองในรัฐด้วย ดังนั้นความพยายามแสวงหาระเบียบทางการเมืองที่ดีหรือกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมในสังคมการเมือง จึงมีลักษณะเป็นปรัชญาการเมืองที่ชัดเจน โสเครตีสเสนอแนวคิดที่มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง มีความต้องการอยู่ร่วมกันเป็นรัฐ เพราะถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสถานที่เรียนรู้คุณธรรม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับรัฐเป็นความสัมพันธ์ที่จำเป็นและควบคุมดูแลไป มนุษย์จะอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ ถ้าหากมนุษย์แยกออกจากรัฐและไม่พยายามยุ่งเกี่ยวกับสังคม แทนที่มนุษย์จะประสบกับความสุขสงบหรือความสมบูรณ์ในชีวิต แต่ตรงกันข้ามมนุษย์กลับจะประสบกับ

ความลำบากไม่ได้รับความสุขสบาย เหมือนกับคนที่อาศัยอยู่ในรัฐหรือสังคม ซึ่งเท่ากับว่ารัฐเป็นแหล่งรวมทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งหลายที่มนุษย์จะเสาะแสวงหาสิ่งสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ได้ เพื่อความสุขสบายของมนุษย์เอง ในขณะที่เดียวกันถึงแม้ว่าเขาอาศัยอยู่ในรัฐ แต่เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ประพฤติสอดคล้องหรือเชื่อฟังกฎเกณฑ์ของรัฐทุกประการ ให้ถือว่าเขาไม่ใช่สมาชิกของรัฐที่แท้จริง เพราะสมาชิกที่แท้จริงของรัฐนั้นต้องเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผลหรือความคิดที่คัดค้านได้แย้ง หรือเสนอความคิดเชิงสร้างสรรค์ให้กับรัฐด้วย ซึ่งความคิดเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบภายใน หรือคุณธรรมของบุคคลนั้นเอง

โสเครตีสเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งสากลและมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ หากใช้วิธีการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง นั่นคือการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ความเห็นของกันละกันในรูปแบบของการถกเถียงอย่างมีเหตุผล ที่มีต่อข้อเสนอด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นทางการปกครอง ซึ่งเขาเชื่อในความมีอยู่ของการปกครองที่เป็นสากล และเพื่อสืบค้นความรู้ที่เป็นสากลจึงควรใช้วิธีการถกเถียงในข้อเสนอด้านการสั่งสอนด้วยความคิดของตน การถกเถียงจะเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามที่มีต่อข้อเสนอดั้งเดิมที่ได้แสดงแล้วข้างต้น ซึ่งเขาเองก็อ้างว่าไม่รู้คำตอบ จากนั้นจะกระตุ้นคู่สนทนาใช้ความคิดเพื่อตอบคำถามนั้นพร้อมกับถกเถียงในคำตอบที่ได้ จนสุดท้ายของการสนทนาจะเผยให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ในคำตอบเหล่านั้น นั่นก็หมายความว่า คำตอบเหล่านั้นไม่ได้เป็นความรู้สมบูรณ์ที่มีความเป็นสากล โสเครตีสให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมและกฎหมายมาก แต่ทุกอย่างต้องประกอบด้วยเหตุผล (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 28-29)

ส่วนหน้าที่ของพลเมืองที่จะกระทำต่อรัฐในฐานะมีคุณประโยชน์ต่อเขาอย่างใหญ่หลวงก็คือการยอมรับและเชื่อฟังอำนาจของรัฐซึ่งแสดงออกในการใช้กฎหมายบังคับ โสเครตีสเห็นว่ากฎหมายเป็นปกติกาของรัฐที่มุ่งให้พลเมืองประพฤติอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และการเกิดขึ้นของกฎหมายนั้นก็มาจากเหตุผลที่ศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถปฏิบัติได้เป็นปกติ และมนุษย์ต้องให้ความเคารพต่อกฎหมายของรัฐ (ค่านวล คำมณี, 2547, หน้า 32)

ในเรื่องของกฎหมายนั้น การที่เราอยู่ในประเทศได้ประเทศหนึ่ง หมายความว่าเราตกลงยอมรับกฎหมายของประเทศนั้น ตามทัศนะของโสเครตีสเสนอว่า พลเมืองของรัฐไม่มีสิทธิในการดื้อแพ่งหรือละเมิดกฎหมายของรัฐ หากไม่เห็นด้วยกับกฎหมายของรัฐก็ต้องเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงด้วยเหตุผลที่มีความน่าเชื่อถือสูง แต่ตราบใดที่กฎหมายยังไม่มีเปลี่ยนแปลง พลเมืองของรัฐนั้นจะต้องถือปฏิบัติอย่างไม่มีข้อยกเว้น การยอมรับอำนาจของกฎหมายจึงเป็นพันธะที่พลเมืองที่จำเป็นต้องปฏิบัติต่อรัฐอย่างเคร่งครัด ตราบใดที่ผู้นั้นอยู่ในรัฐก็ต้องให้ความเคารพต่อกฎหมายของรัฐตลอดเวลา (พินิจ รัตนกุล, 2519, หน้า 9)

อย่างไรก็ตามรัฐที่ดีที่สุดตามที่เสนอของโสเครตีสคือ รัฐที่ปกครองแบบอภิชนาธิปไตย โดยมีผู้ปกครองเป็นกลุ่มคนหรือคณะบุคคลที่มีสติปัญญาสูงและมีคุณธรรม จึงนับว่าเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้ปกครอง และย่อมเป็นหลักประกันความสามารถในเชิงการปกครองได้ดีกว่าบุคคลอื่น ทัศนะเรื่องการตรวจสอบของคณะผู้ปกครองมีความสอดคล้องกับ ความคิดหลักของโสเครตีสที่เสนอว่า ชีวิตที่ดีจะต้องได้รับการตรวจสอบ ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการปกครองอย่างยิ่ง ทั้งนี้การตรวจสอบเป็นเหตุผลที่จะกระตุ้นเตือนหรือเป็น แนวทางในการปฏิบัติของผู้ปกครองเพื่อยึดมั่นในคุณธรรมอย่างเคร่งครัด แต่โสเครตีสแสดงทัศนะไม่เห็นด้วยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยของเอเธนส์ ที่มีหลักปกครองโดยที่คนส่วนมาก ซึ่งคนส่วนมากเหล่านั้นขาดคุณธรรมและย่อมปกครองโดยขาดความเป็นธรรม เมื่อรัฐให้สิทธิกับบุคคลโดยเท่าเทียมกันแล้ว กระบวนการสรรหาผู้ปกครองของสังคมประชาธิปไตย จึงไม่อาจมีหลักประกันได้ว่าผู้ปกครองจะมีสติปัญญาและคุณธรรมสูงสุด หรือจะได้ผู้ปกครองที่มีความรู้ มีความสามารถสูง แต่สามารถหาหลักประกันได้เพียงความนิยมของคนส่วนใหญ่ภายในรัฐเท่านั้น (คานวาล คำมณี, 2547, หน้า 33-34)

### 2.3.1.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของเพลโต

เพลโตเป็นนักปรัชญาการเมืองสมัยกรีกโบราณคนหนึ่งที่มีชื่อเสียง เพลโตเป็นนักปรัชญาการเมืองคนแรกๆ ที่แสดงทัศนะเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน โดยมองว่าธรรมชาติของคนเป็นสัตว์สังคม คือ คนไม่สามารถที่จะเป็นคนสมบูรณ์ได้ถ้าหากบุคคลนั้นอยู่โดดเดี่ยวภายนอกสังคมหรือภายนอกรัฐ คนทุกคนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือกันดังกล่าวจะกระทำได้อีกต่อเมื่อเขาเหล่านั้นใช้ชีวิตอยู่ในรัฐ

เพลโตได้เสนอทฤษฎีการเมืองออกมาเพื่อตอบปัญหาที่ว่า “รัฐที่ดีควรยึดระบบการปกครองแบบใด? อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองควรตกอยู่ในมือใคร? อะไรคือคุณธรรมของนักปกครอง? ประชาชนควรมีสติเสรีภาพมากเพียงใด?” คำตอบเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในบทสนทนาชิ้นอมตะที่ชื่อว่า อุดมรัฐ (The Republic) ซึ่งเป็นบทสนทนาของโสเครตีสที่เขียนโดยเพลโตประมาณ 360 ปีก่อนคริสตกาล เป็นหนึ่งในบรรดางานเขียนที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีทางด้านปรัชญาและการปกครองอย่างมากที่สุด และเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของเพลโต เนื้อหาในเรื่องเป็นการสนทนาระหว่างโสเครตีสกับชาวกรุงเอเธนส์ และชาวต่างชาติอีกจำนวนหนึ่งที่ถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม และมีข้อสงสัยว่า ผู้มีใจเป็นธรรมจะมีความสุขมากกว่าผู้มีใจคดหรือไม่หากมีนครในอุดมคติ โดยที่นครแห่งนี้ปกครองโดยกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ ซึ่งมีสิ่งที่ควรทราบเป็นอันดับแรกก็คือ คำว่า รัฐในปรัชญาของเพลโต ซึ่งหมายถึง นครรัฐ (City-State) ของกรีกโบราณอย่างเอเธนส์และสปาร์ตา

นครรัฐเป็นแคว้นขนาดเล็กซึ่งมีเมืองหรือนครเป็นศูนย์กลาง รอบนอกเมืองเป็นพื้นที่กสิกรรมอันเป็นแหล่งสะสมเสบียงของคนในเมือง จำนวนประชากรของแต่ละนครรัฐก็มีไม่มาก หากคิดเทียบกับจำนวนประชากรในประเทศไทยยุคปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น เอเธนส์ ซึ่งเป็นนครรัฐของเพลโตมีพลเมืองประมาณ 300,000 คน ในจำนวนนี้เป็นทาสประมาณ 80,000 คน

เพลโตจึงสรุปว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียว ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้มนุษย์รวมกลุ่มกันเป็นสังคมเป็นรัฐ เหตุนี้รัฐจึงเป็นสถาบันที่จำเป็นต้องมี เมื่อมีรัฐขึ้นมาแล้วก็ควรพัฒนารัฐให้ดียิ่งขึ้นไม่ควรปล่อยให้การปกครอง ภายในรัฐเป็นไปอย่างไร้ระเบียบแบบแผน เพลโตได้เสนอแบบอย่างของรัฐที่ดีสมบูรณ์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนารัฐต่าง ๆ ในโลกนี้ รัฐที่เป็นแม่แบบนี้จัดเป็นรัฐในอุดมคติหรืออุดมรัฐ รัฐเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนมาก โดยนัยนี้รัฐจึงได้แก่บุคคลที่ขยายใหญ่ขึ้น บุคคลแต่ละคนมีโครงสร้างเช่นใด รัฐก็เป็นเช่นนั้น บุคคลมีวิญญาณ 3 ส่วน รัฐก็ประกอบด้วยชนเช่นนั้น 3 ระดับ ด้วยกัน คือ

1. นักปกครอง ในอุดมรัฐอำนาจทางการเมืองทั้งหมดตกอยู่ภายในมือของนักปกครอง ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย เป็นผู้ผ่านการคัดเลือกเป็นพิเศษเพื่อเป็นผู้นำของรัฐ โดยเฉพาะนักปกครองมีหน้าที่ออกกฎหมายและกำหนดนโยบายของรัฐ คุณธรรมของนักปกครอง คือ ความมีปัญญาหยั่งเห็นมโนคติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็หมายความว่า นักปกครองต้องเป็นนักปราชญ์ ในเวลาปกตินักปรัชญาจะเป็นคนครุ่นคิดคำนึงถึงมโนคติ แต่เมื่อวาระแห่งการเป็นผู้ปกครองสูงสุดของรัฐมาถึง เขาจะเข้ารับตำแหน่งผู้นำและมีชื่อเรียกว่ากษัตริย์นักปรัชญา (Philosopher King) ชนชั้นปกครองนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งเหตุผลในมนุษย์ เพลโตเห็นว่ารัฐในอุดมคติจะต้องได้คนมีปัญญาหรือนักปรัชญาเป็นผู้ปกครอง เช่นเดียวกับการที่วิญญาณแห่งเหตุผล ต้องมีอำนาจบัญชาการวิญญาณสองส่วนที่เหลือในตัวของเราเอง

2. พิตักซ์ชน เป็นชนชั้นอันดับที่สองรองลงมา ซึ่งเพลโตเทียบได้กับนักรบ แต่หน้าที่ของพิตักซ์ชนมีมากกว่าการปกครองรัฐ หน้าที่อื่น ๆ ของพิตักซ์ชน คือการกวาดขันให้ราษฎรเคารพเชื่อฟังกฎหมายที่มาจากนักปกครอง และช่วยนักปกครองบริหารการของรัฐ กล่าวโดยสรุปว่า พิตักซ์ชน คือ ผู้ทำหน้าที่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือนในเวลาเดียวกัน คุณธรรมประจำพิตักซ์ชน คือ ความกล้าหาญ ซึ่งเทียบได้กับวิญญาณแห่งเจตนารมณ์

3. ราษฎร เป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในรัฐ ผู้ที่ถูกจัดไว้ในชนชั้นนี้ คือ ประชาชนธรรมดา ผู้ประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าและบริการอื่น ๆ ให้แก่รัฐ ได้แก่ นายทุน กรรมกร ช่างฝีมือ แพทย์ ครู และบุคคลในอาชีพอื่น ๆ คุณธรรมของราษฎร คือ รู้จักประมาณ ชนชั้นนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งความต้องการของมนุษย์

เพลโตได้สรุปลักษณะสำคัญของรัฐในอุดมคติไว้ด้วยประโยคที่ว่า “กลูคอน (Glaucon)” หมายถึง คุณธรรมคือความรู้ ซึ่งโสเครตีสและเพลโตมีความเชื่อว่าคุณธรรมคือตัวนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี และการประพฤติที่ถูกต้อง ทั้งสองคนเชื่อว่าถ้าบุคคลรู้ว่าชีวิตที่ดีคืออะไร มนุษย์จะไม่ทำในสิ่งที่ผิดทรศนะดังกล่าวนี้นี้เชื่อว่าการกระทำผิดเกิดจากการขาดความรู้ ถ้ามนุษย์สามารถรู้ว่าอะไรคือความถูกต้อง เขาจะไม่กระทำความผิด ดังนั้น การสอนให้คนรู้จักคิดหรือคิดเป็นจึงเป็นสิ่งสำคัญ การนำไปสู่ความเป็นผู้มีคุณธรรมในสิ่งที่เราเห็นพ้องต้องกันแล้ว คือ ในรัฐที่ดีสมบูรณ์ สตรีและเด็กควรเป็นส่วนรวม บุรุษและสตรีควรได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพเท่าเทียมกัน ทั้งในยามสงบและยามมีศึกสงคราม และพวกเขาควรถูกปกครองโดยกลุ่มคนผู้เป็นเลิศในปรัชญาและการสงคราม ระบบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของเพลโตคือ อภิชนธิปไตย ที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง ผู้ถูกคัดเลือกโดยระบบการศึกษา มิใช่มาจากตระกูลมั่งคั่งหรือผู้ดี ชนชั้นพิเศษนี้จะสลับเปลี่ยนกันรับตำแหน่งกษัตริย์นักปรัชญา เพลโตตระหนักดีว่าระบอบการปกครองในอุดมรัฐเป็นเพียงอุดมคติ ระบอบการปกครองที่มีอยู่จริงในสมัยของเพลโตอย่างที่ดีที่สุดก็เพียงใกล้เคียงกับอุดมรัฐ เพลโตได้สรุประบอบการปกครองของกรีกโบราณไว้ 4 แบบ โดยเริ่มต้นจากระบอบที่ใกล้เคียงกับอุดมคติไปจนถึงระบอบที่ห่างไกลจากอุดมคติ ตามแบบที่เพลโตวางไว้ในอุดมรัฐคือ

1. โยธาธิปไตย (Timarchy) ระบบการปกครองที่เลียนแบบอุดมรัฐได้ใกล้เคียง คือ ระบอบโยธาธิปไตย อันเป็นแบบการปกครองของสปาร์ตา ในเมืองสปาร์ตาชนชั้นปกครองเป็นนักรบ ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครองเป็นทาสติดที่ดิน ซึ่งทาสเหล่านี้คือชนชั้นราษฎรในอุดมรัฐ ผู้ถูกลดฐานะลงเป็นทาสและคนใช้ เพลโตยกย่องสปาร์ตาเพราะเสรีชนในนครรัฐนี้ทุกคนต้องฝึกวิชาการทหาร การใช้ชีวิตของพวกเขาถูกควบคุมด้วยระเบียบวินัยที่เคร่งครัด ชาวสปาร์ตาบูชาเกียรติยศเหนือสิ่งอื่นใด วิทยาลัยแห่งเจตนารมณ์มีอิทธิพลกว่าวิทยาลัยแห่งเหตุผล ดังนั้น ชาวสปาร์ตาจึงไม่สนใจปรัชญา และให้ความสำคัญในการบูชาเกียรติ ซึ่งนำไปสู่ความต้องการในทรัพย์สิน ในเวลาต่อมาจำนวนคนมั่งคั่งเพิ่มมากขึ้น การปกครองจึงอยู่ในมือของคนร่ำรวย ซึ่งจัดเป็นการปกครองแบบคณาธิปไตย

2. คณาธิปไตย (Oligarchy) การปกครองที่สมบูรณ์รองลงมา ซึ่งเป็นการปกครองโดยคนมั่งคั่ง เนื่องจากคนที่ร่ำรวยเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม แต่คนยากจนเป็นเสียงส่วนใหญ่ การปกครองจึงอยู่ในมือของคนส่วนน้อยผู้บูชาเงินหรือความมั่งคั่ง คุณธรรมในสังคมไม่มีความหมาย เมื่อความมั่งคั่งและคนมั่งคั่งได้รับการยกย่องในรัฐ คุณธรรมและความดีย่อมถูกเหยียดหยาม คนมั่งคั่งมักไม่รู้จักพอทำให้เกิดการกอบโกยและการแก่งแย่งผลประโยชน์ระหว่างผู้ร่ำรวยด้วยกัน อำนาจใน

การปกครองเริ่มอ่อนแอลง คนยากจนผู้ถูกกดขี่ข่มเหงจึงฉวยโอกาสโค่นล้มอำนาจของผู้มั่งคั่งแล้วสถาปนาการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยขึ้น

3. ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนจน ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของรัฐ ประชาธิปไตยเกิดขึ้นเมื่อคนยากไร้ได้ชัยชนะเหนือความมั่งคั่ง ในทัศนะของเพลโต ประชาธิปไตยโดยตรงของเอเธนส์นั้น ชาวเอเธนส์ผู้มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีสิทธิ์เข้าประชุมรัฐสภาและออกเสียงกำหนดนโยบายการบริหารของรัฐ เพลโตเห็นว่าประชาธิปไตยนี้มีความสมบูรณ์กว่าคณาธิปไตย ทั้งนี้เพราะว่าประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้คนไร้ประสิทธิภาพและขาดการอบรมมาปกครองรัฐ ยิ่งไปกว่านั้นในรัฐประชาธิปไตย ย่อมมีอิสระเสรีภาพในการพูดอย่างมาก ทุกคนมีเสรีภาพที่จะทำอะไรตามใจชอบ ทุกคนกระหายความเสมอภาค จึงไม่มีใครเคารพเกรงกลัวใคร เพลโตกล่าวเป็นทำนองเชิงล้อเลียนว่า แม้แต่สุนัขในถนนก็ประกาศความเสมอภาคด้วยการไม่หลีกเลี่ยงให้คนเดินเท้า ผลที่ตามมาก็คือประชาชนขาดวินัยในตนเองทุกคน มุ่งแต่จะให้ได้ดีใจ การแตกร้างภายในสังคมมีเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นจลาจล ไม่มีใครอื่นนอกจากผู้นำที่เข้มแข็งจะสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ ประชาธิปไตยจึงนำไปสู่ระบบทรราช

4. ทรราช (Tyranny) คือการปกครองโดยนักเผด็จการผู้ที่กดขี่ประชาชนลงเป็นทาส ในระยะเริ่มแรกทรราชเป็นวีรบุรุษในสายตาของประชาชน ลูกขึ้นมาจัดระเบียบให้แก่สังคมที่ระส่ำระสายเพราะการใช้เสรีภาพเกินขอบเขตของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เขาทำตัวเป็นมิตรที่ดีของประชาชน และให้สัญญาว่าจะให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดโดยเร็ว ในไม่ช้าทรราชเริ่มเม้าอำนาจและหลงตนเองถึงขนาดเชื่อว่า เขาสามารถปกครองได้ทั้งมนุษย์และเทพเจ้า เมื่อถึงเวลานั้นประชาชนจะได้สำนึกว่าพวกตนได้ตกเป็นทาสของทรราช ผู้ตกเป็นทาสความมักใหญ่ใฝ่สูง ระบบทรราชเป็นการปกครองที่เลวร้ายที่สุด

เพลโตมีความคิดเสมอว่า การเมืองเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับศิลปะทั้งหลาย ผู้ที่จะประสบความสำเร็จทางการเมืองจำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญ ผู้มีคุณวิเศษเท่านั้นที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ปกครอง หน้าที่ใหญ่ของอุดมรัฐ คือ จัดระเบียบส่งเสริมการปกครองโดยชนชั้นผู้นำที่มีคุณธรรม (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2548, หน้า 35) จากแนวคิดดังกล่าวนี้ เพลโตจึงเกลียดชังนักการเมืองซึ่งคอยรักษาตำแหน่งด้วยการประจบเอาใจฝูงชน เขาเน้นว่าความยุติธรรมมิได้ประกอบด้วย การทำดีต่อมิตรและทำร้ายต่อศัตรูเท่านั้น ผู้ปกครองที่ยุติธรรมจะต้องไม่แสวงหาประโยชน์เฉพาะตัว หากแต่แสวงหาประโยชน์เพื่อส่วนรวม คนเราชอบเอาเปรียบคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง ฉะนั้นเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบในสังคม จึงจำเป็นต้องสร้างความยุติธรรมขึ้นในสังคมให้ได้ (กวี อิศริวรรณ, 2523, หน้า 19)



ตามทัศนะการเมืองการปกครองของเพลโตแล้ว เขาจะนิยมระบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยที่ชนชั้นสูงเป็นผู้ปกครอง เพราะว่าเพลโตเองก็เป็นคนชั้นสูงและจะโจมตีระบอบประชาธิปไตยอยู่ตลอดเวลา สาเหตุเนื่องมาจากประสบการณ์อันขมขื่น ในคราวที่โสเครตีสถูกประหารชีวิตภายใต้ระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์ ไม่ว่าจะทฤษฎีการเมืองของเพลโตจะมีจุดบกพร่องเพียงใดก็ตาม ก็ไม่อาจจะลบล้างความสำคัญของทฤษฎีในแง่ที่ว่า ปรัชญาการเมืองของเพลโตนั้นเป็นแบบอย่างสำหรับนักปรัชญาตะวันตก ที่ได้พาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมและการปกครอง นักปรัชญาจึงไม่แยกตัวเองออกจากสังคม ส่งผลทำให้นักปรัชญาตะวันตกได้ผลิตปรัชญาสังคมการเมืองขึ้นเพื่อให้ชาวตะวันตกได้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และจะพบว่าปรัชญาการเมืองที่แพร่หลายอยู่ในโลกปัจจุบัน เช่น ประชาธิปไตย สังคมนิยม ส่วนมากเป็นผลงานทางความคิดของนักปรัชญาตะวันตกทั้งสิ้น (สมเกียรติ วันทนะ, 2544, หน้า 183-185)

อุดมรัฐในแนวคิดของเพลโตแม้จะมีลักษณะอุดมคติสูง แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติที่ไม่พึงประสงค์ของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดในเรื่องคุณธรรมและราชาปราชญ์ เป็นการยืนยันว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีคุณธรรมมนุษย์จะไม่ทำชั่ว มนุษย์ทำความชั่วเพราะไม่รู้ว่าจะอะไรคือความดี ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมจะส่งเสริมให้มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จะทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตที่ดีและมีความสุข เพลโตจึงเรียกผู้ปกครองที่มีคุณธรรมว่า ราชาปราชญ์ เพลโตจึงได้รับการยกย่องว่า เป็นบิดาแห่งปรัชญาการเมือง หรือ บิดาแห่งทฤษฎีการเมือง

### 2.3.1.3 แนวความคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของอริสโตเติล

อริสโตเติลได้เสนอแนวความคิดการเมืองไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์เมืองที่มีธรรมชาติอยู่รวมกันเป็นสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ มนุษย์ไม่สามารถแยกกันอยู่เป็นหน่วยย่อยตามลำพัง ทั้งนี้เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อการดำรงชีพและความมั่นคงปลอดภัย ดังนั้น มนุษย์จึงรวมตัวกันตั้งรัฐขึ้นมา รัฐจึงเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็น มนุษย์สามารถค้นพบจุดหมายปลายทางแห่งชีวิตได้ภายในรัฐเท่านั้น หากไม่มีรัฐมนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์ การสื่อสารด้วยภาษาทำให้มนุษย์พิเศษกว่าสัตว์อื่น ภาษานี้เองทำให้มนุษย์เป็นสัตว์สังคมสังคม เกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีธรรมชาติแห่งการใช้ภาษา สังคมสมบูรณ์แบบคือรัฐ และรัฐสำคัญกว่าครอบครัวหรือมนุษย์แต่ละคน ทั้งนี้เพราะรัฐมีความสมบูรณ์ในตัวเองจึงไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร แต่ครอบครัวและปัจเจกชนยังต้องอาศัยผู้อื่น จึงจำเป็นต้องรวมตัวกันเป็นรัฐ อริสโตเติลจึงกล่าวว่า ผู้ไม่อาจอยู่ในสังคมหรือไม่ต้องการอยู่ในสังคมเพราะพึ่งตนเองได้นั้น ถ้าไม่เป็นสัตว์ก็ต้องเป็นเทพเจ้า

แนวคิดทางการปกครองของอริสโตเติลนั้น จัดอยู่ในภาคแห่งการปฏิบัติ โดยที่อริสโตเติลได้แบ่งศาสตร์ออกเป็น 3 ประเภทคือ ศาสตร์ภาคปฏิบัติ ศาสตร์ภาคทฤษฎี และศาสตร์ภาคการผลิต ในช่วงเวลานี้เองถือเป็นช่วงที่มีการแยกรัฐศาสตร์ออกเป็นศาสตร์ที่มีการศึกษาเฉพาะเรื่อง ทำให้อริสโตเติลได้รับการยกย่องว่าเป็น บิดาแห่งวิชารัฐศาสตร์ อริสโตเติลมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์การเมือง เพราะตลอดชีวิตของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับการเมืองตลอดเวลา ถึงแม้ว่าอริสโตเติลจะเป็นศิษย์แห่งสำนักอะคาเดมีของเพลโต แต่สิ่งที่แตกต่างกันก็คืออริสโตเติลเน้นถึงความสำคัญของการปกครองโดยมีกฎหมายเป็นอำนาจสูงสุด โดยมีเหตุผลสำคัญก็เพื่อไม่ให้ผู้ปกครองใช้อำนาจดำเนินการปกครองได้ตามอำเภอใจ การปกครองที่มีกฎหมายจะทำให้เกิดความมั่นคง และมีเสถียรภาพในการดำเนินชีวิต อริสโตเติลให้ความสำคัญกับความจริงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน และปฏิเสธโลกแม่แบบที่แยกออกจากปรากฏการณ์ในโลกแห่งประสบการณ์ (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2548, หน้า 37)

เริ่มแรก มนุษย์สร้างครอบครัวขึ้นมาเพื่อช่วยกันแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีพ เมื่อมีครอบครัวจำนวนมากขึ้น ก็เกิดการรวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน จากนั้นหมู่บ้านทั้งหลายได้รวมตัวกันเป็นเมืองหรือนคร ซึ่งอริสโตเติลเรียกว่า รัฐ ดังนั้นคำว่า รัฐ ในปรัชญาของอริสโตเติลหมายถึง นครรัฐของชาวกรีกยุคนั้น ไม่ได้หมายถึงประเทศชาติหรือจักรวรรดิแต่อย่างใด แม้รัฐจะเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่อริสโตเติลก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่รัฐมากเสียจนมนุษย์หมดความสำคัญ ทักษะทางการเมืองของอริสโตเติลอยู่ที่กลางระหว่างทักษะ 2 ประการ คือ

1. ทักษะที่ว่าปัจเจกชนมีความจริงแท้ รัฐไม่มีความจริงแท้ ปัจเจกชนมีจุดหมายในตัวเอง ประชาชนสร้างรัฐขึ้นมาด้วยสัญญาประชาคม เพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากรัฐมีไว้เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของปัจเจกชน รัฐจึงไม่มีจุดหมายในตัวเอง ปัจเจกชนสำคัญกว่ารัฐ

2. ทักษะตรงกันข้ามที่ว่า รัฐมีความจริงแท้ ปัจเจกชนไม่ใช่สิ่งที่แท้จริงจึงไม่มี ความหมายอะไรเลย รัฐเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ปัจเจกชนต้องอุทิศตัวเพื่อความรุ่งเรืองของรัฐ นี่คือทักษะแบบสังคมนิยมของเพลโตที่เสนอให้ล้มล้างสถาบันครอบครัว และสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว เพื่อว่าปัจเจกชนจะได้อุทิศตัวทำงานให้รัฐอย่างเต็มที่

รูปแบบการปกครองของอริสโตเติล หลักเกณฑ์ที่อริสโตเติลใช้ตัดสินว่าการปกครองแบบใดเป็นการปกครองที่ดีที่สุดนั้น ไม่ได้ได้อยู่เพียงว่าการปกครองนั้นให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชน กว้างขวางเพียงใด หากขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ว่าผู้ปกครองนั้นใช้อำนาจในทางการเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์เฉพาะของตัวเอง ของกลุ่มหรือชนชั้นใดชั้นหนึ่ง รูปแบบการปกครองที่ดี คือรูปแบบการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม (กวี อิศริวรรณ, 2523, หน้า 19)

แนวคิดของอริสโตเติลในทางการเมืองการปกครองสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของอริสโตเติลในการเสนอทางเลือกของรูปแบบการเมืองการปกครองที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่ารูปแบบในอุดมคติ

ระบอบการปกครองที่ดี 3 แบบ และระบอบการปกครองที่เลว 3 แบบ ที่อริสโตเติลได้แสดงทัศนะไว้คือ

1. ราชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียวผู้มีปัญญาและความสามารถเหนือคนทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมดซึ่งผู้ปกครองเป็นธรรมิกราชา ราชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด

2. ทระราช เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อผลประโยชน์ของเขาเพียงคนเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวที่สุด

3. อภิชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยอภิชนตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด อภิชนคือคณะบุคคลจำนวนน้อยที่ฉลาด ดี และมีฐานะทางสังคมเหนือผู้อื่น การปกครองระบอบนี้ดีที่สุดรองจากราชาธิปไตย

4. คณาธิปไตย เป็นการปกครองโดยกลุ่มน้อยที่มั่งคั่งและมีอำนาจ เพื่อประโยชน์ของพวกเขาเพียงกลุ่มเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวรองจากราชาธิปไตย

5. มัชฌิมชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งต้องเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับชนชั้นกลาง ระบอบการปกครองนี้ดีน้อยที่สุด

6. ประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคนจนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติลใช้คำว่า ประชาธิปไตย ในความหมายที่ว่า เป็นการปกครองโดยคนจนเพื่อคนจน และตามปกติคนจนเป็นเสียงส่วนใหญ่ในรัฐ ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า มีประชาธิปไตยเมื่อคนจนเป็นผู้ปกครองหาใช้คนมั่งคั่งเป็นผู้ปกครองไม่ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด (สมเกียรติ วันทนา, 2544, หน้า 263-267)

### 2.3.2 ยุคโรมัน (300 ปี ก่อน ค.ศ.-ค.ศ. ที่ 4)

สภาพทางสังคมในยุคนั้น เกิดขึ้นภายหลังจากยุคกรีกล่มสลาย เพราะกรีกแพ้สงครามแก่พวกโรมัน นโยบายของชาวโรมันในขณะนั้นเป็นการแสวงหาอำนาจของอาณาจักรให้ยิ่งใหญ่ ชาวโรมันมีลักษณะเป็นนักปฏิบัติที่ดี ยึดมั่นในระเบียบวินัย เชื้อฟุ้งผู้ปกครอง และเคารพกฎหมาย

ในช่วงนี้แนวคิดทางการเมืองการปกครองของโรมันถือว่าเป็นยุคที่รุ่งเรือง แต่ก็จัดเป็นปรัชญาการเมืองยุคเก่า

### 2.3.2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของโพลีบิอุส

โพลีบิอุส เป็นนักทฤษฎีการเมืองคนแรกของโรมัน ที่นำเสนอแนวคิด รูปแบบการบริหารปกครอง และรัฐธรรมนูญให้แก่โรมัน โพลีบิอุสชื่นชมนโยบายของโรมันที่สามารถทำให้โรมกลายเป็นรัฐที่เป็นมหาอำนาจทางการเมือง แนวคิดทางการเมืองการปกครองของโพลีบิอุสเริ่มจากการกล่าวถึงการกำเนิดรัฐเช่นเดียวกันกับอริสโตเติล ซึ่งได้นำเสนอรูปแบบการปกครองรัฐไว้ โดยโพลีบิอุสยอมรับว่าจักรแห่งการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติในระบบการปกครองรัฐ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 62)

แนวคิดรูปแบบการปกครองของโพลีบิอุสคล้ายกับอริสโตเติลคือเสนอแนวคิดรูปแบบการปกครองที่ผันแปรไปตามลำดับคือ กษัตริยาธิปไตย ทูชนาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตยตามลำดับ และเมื่อรูปแบบเหล่านั้นผันแปรไปก็กลายเป็น ทูชนาธิปไตย คณาธิปไตย และประชาธิปไตยแบบสุดโต่ง โดยโพลีบิอุสถือว่ารูปแบบการบริหารการปกครองแบบแรกสุดคือรูปแบบการปกครองแบบกษัตริยาธิปไตย แล้วผันแปรเป็นรูปแบบทูชนาธิปไตย และจะไปเริ่มใหม่ที่อภิชนาธิปไตย ซึ่งใช้คุณธรรมและสติปัญญาจนกระทั่งกลายเป็นการปกครองโดยฝูงชน โพลีบิอุสเสนอว่ารูปแบบการบริหารการปกครองแบบผสมดีที่สุด รูปแบบการบริหารการปกครองของโรมันนับว่าดีที่สุดเพราะเป็นรูปแบบรัฐธรรมนูญผสม โดยนำเอาปัจจัยที่สำคัญและดีที่สุดในรูปแบบการปกครองแบบแท้มาผสมผสานกัน จึงทำให้โรมันได้รับประโยชน์สูงสุด ฉะนั้นในรัฐธรรมนูญของโรมันจะเป็นหลักเกณฑ์ของแบบกษัตริยาธิปไตย สภาแผ่นดิน อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการประชุม ปัจจัยเหล่านี้จะมีอำนาจและตรวจสอบกันและกัน (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 63)

ดังนั้นตามแนวคิดของโพลีบิอุส การปกครองแบบประชาธิปไตยกับกฎหมายหมู่ (Ochlocracy) ซึ่งเป็นระบอบการปกครองโดยมวลชน (mob) ที่ข่มขู่หน่วยงานที่ชอบด้วยกฎหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือการปกครองโดยคนส่วนใหญ่ แต่ที่แตกต่างกันคือประชาธิปไตยไม่นิยมความรุนแรง นิยมเหตุผล ส่วนกฎหมายหมู่ (Ochlocracy) ใช้ความรุนแรง ไร้เหตุผล และ ขาดสติสัมปชัญญะ อย่างไรก็ตาม โพลีบิอุสก็เป็นนักทฤษฎีการเมืองคนแรก ที่นำเอาความสำคัญและประโยชน์ของการบริหารและการปกครองแบบผสมมาใช้ ซึ่งระบบผสมนี้จะทำให้ได้ระบบตรวจสอบและถ่วงดุล (Checks and Balances) คือการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน

### 2.3.2.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของซีเซโร

ซีเซโรเป็นทั้งนักพูด รัฐบุรุษ และนักปรัชญาเกิดที่ประเทศอิตาลี ไปศึกษากฎหมาย ศิลปะการพูด วรรณคดี และปรัชญากรีกในโรม เกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครอง ซีเซโรได้ นิพนธ์บทความชื่อว่า De Republica โดยเขาพยายามสร้างรัฐในอุดมคติ โดยเสนอให้รัฐในอุดมคติใช้ หลักศีลธรรมเป็นกลไกในการปกครองและรวมทั้งใช้ความยุติธรรม ซีเซโรเชื่อว่ารัฐมีกำเนิดขึ้นมาจาก สัญชาติญาณของสังคมมนุษย์ รัฐเป็นสิ่งมีเหตุผล ซีเซโรได้สร้างลักษณะที่เด่นของรัฐและการปกครองให้เห็นอย่างชัดเจน การปกครองถือเป็นตัวแทนของประชาชนในรัฐ ส่วนอำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชน ซีเซโรถือว่ามนุษย์ทุกรูปทุกนามเท่ากันโดยธรรมชาติและมีคุณธรรม ดังนั้น กษัตริย์ นักบริหาร นักปกครอง และนักการเมือง จึงเป็นตัวแทนของกฎหมายที่แท้จริง คือ กฎหมายที่มีเหตุผล ถูกต้องชอบธรรมตามแนวทางแห่งรัฐในอุดมคติของซีเซโร ดังทฤษฎีแห่งความคิดเรื่องกฎธรรมชาติ ที่ว่าด้วยหลักแห่งความถูกต้องและความยุติธรรมเป็นสิ่งนิรันดร (พิทักษ์ไทย เทพนอก, 2534, หน้า 125-126)

ซีเซโรมีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองสอดคล้องกับโพลีบิอุส จึงได้แยก รูปแบบการปกครองออกไปเป็นกษัตริยาธิปไตยและประชาธิปไตย คือเมื่อรูปแบบการปกครอง ดังกล่าว ผันแปรไปเป็นแบบวิภูจักร กษัตริยาธิปไตยก็จะเป็นทุรชนาธิปไตย อภิชนาธิปไตยก็จะ กลายเป็นคณาธิปไตย และประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นเผด็จการไปในที่สุด แนวคิดทางการเมืองการ ปกครองในยุครอมาได้รับอิทธิพลจากยุคกรีก นครรัฐในยุครีกกลายเป็นจักรวรรดิในยุครอมา การเมืองการ ปกครองในยุครอมาจึงให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกบุคคล ความเสมอภาค และการยอมรับใน กฎหมาย อันเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครองที่สำคัญ

### 2.3.3 ยุคกลาง (คริสต์ศตวรรษ 5-14)

สภาพทางสังคมในยุคตั้งแต่ช่วงหลัง ค.ศ. 200 เป็นต้นมา อำนาจการควบคุมทาง การเมืองของยุครอมาเริ่มอ่อนแอลงและถือว่าเป็นยุคแห่งศาสนาคริสต์ เพราะคริสต์ศาสนามีอิทธิพล ต่อความเชื่อ ศรัทธา และวิถีปฏิบัติของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอย่างมาก แม้แต่อำนาจของกษัตริย์ก็ ถูกจำกัดโดยพระเจ้าและกฎธรรมชาติ โดยส่งผ่านทางผู้นำทางศาสนา คือ สันตะปาปา ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิ และอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนกษัตริย์ซึ่งเป็นผู้นำทางอาณาจักร ดังนั้นคริสต์ศาสนาภายใต้ การนำของสันตะปาปาจึงกลายเป็นผู้ดำเนินบทบาทแทนอำนาจอาณาจักร คริสต์ศาสนานิกาย โรมันคาทอลิกขยายอำนาจและครอบงำอำนาจทางการเมืองการปกครอง เมื่อมีลักษณะเช่นนี้ รัฐศาสตร์จึงเป็นเพียงแขนงหนึ่งของวิชาเทววิทยา การแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองจึงตก

เป็นของผู้นำทางศาสนาจักรโดยปริยาย นักปรัชญาการเมืองที่มีอิทธิพลในยุคนั้นมีไม่มากนักและส่วนมากจะเป็นนักบวช (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2548, หน้า 42)

### 2.3.3.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของเซนต์ ออกัสติน

เซนต์ ออกัสติน เป็นนักปรัชญาการเมืองในเพศของนักบวช เป็นบุตรของข้าราชการในอาณานิคมแอฟริกา มีชีวิตในสมัยที่ชาวคริสต์มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาแล้ว เป็นผู้ใฝ่รู้จึงมีความรู้กว้างขวาง ก่อนจะสมัครใจเข้านับถือศาสนาคริสต์ได้พยายามใช้ความรู้ทุกอย่างที่มีในขณะนั้นอธิบายคัมภีร์ไบเบิล ครั้นเปลี่ยนใจมานับถือศาสนาคริสต์แล้วก็เชื่อถือตามคัมภีร์ไบเบิลว่า พระเจ้าทรงมีแต่ความดี ทรงสร้างความดี แต่มนุษย์บางคนหลงใหลสิ่งที่สร้างขึ้นหรือวัตถุนิยมจนลืมพระเจ้าโลกจึงเป็นสนามรบระหว่างพระเจ้ายกกับชาวโลก ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนดีกับกลุ่มคนเลวซึ่งปะปนกันอยู่ในโลก ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นจะต้องมีนักปกครองและนักการเมืองเพื่อรับอำนาจจากพระเจ้าในการเป็นรัฐเพื่อจัดระบบสังคมให้มีระเบียบและความสุข เพื่อคนดีจะได้ทำความดีได้สะดวกและคนเลวจะได้มีโอกาสกลับใจ (คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาปรัชญาการเมือง, 2542, หน้า 164)

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของออกัสตินนั้น จะเป็นลักษณะของการได้รับอำนาจการปกครองจากพระเจ้า ระบบและรูปแบบการปกครองตลอดจนนักปกครอง นักการเมืองทั้งหลายถูกกำหนดโดยพระเจ้าเพราะทุกอย่างเกิดจากพระเจ้า โดยออกัสตินได้นำเอาปรัชญาเรื่องโลกแห่งแม่แบบของเพลโตมาเป็นพื้นฐานในการอธิบายถึงการสร้างมนุษย์และโลกของพระเจ้า โดยอธิบายว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นตามแบบที่พระเจ้าทรงกำหนดไว้ในพระปัญญาของพระองค์ มนุษย์ตามแบบของพระเจ้าจึงเป็นมนุษย์ที่แสวงหาพระเจ้าและปฏิบัติตามกฎแห่งศีลธรรม แต่เพราะมนุษย์มีเสรีภาพจึงสามารถปฏิเสธพระเจ้าได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จึงต้องต่อสู้ระหว่างการรักพระเจ้าที่จะปฏิบัติตามกฎแห่งศีลธรรม กับการรักตนเองที่ปรารถนาจะกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร, 2548, หน้า 43)

### 2.3.3.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของเซนต์ โทมัส อไควนัส

เซนต์ โทมัส อไควนัส เป็นนักปรัชญาในเพศของนักบวชเช่นเดียวกับกับ เซนต์ ออกัสติน แต่มีแนวความคิดทางการเมือง การบริหาร การปกครอง เหมือนอริสโตเติลแห่งยุคกรีก อไควนัสเป็นผู้ทำให้วิชารัฐศาสตร์ หรือวิชาการทางการเมืองการปกครองของอริสโตเติลกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ จนกลายเป็นแนวคิดทางการเมืองของยุโรปโดย อไควนัสมีความเชื่อเช่นเดียวกับอริสโตเติลในแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมและรัฐเป็นแหล่งให้กำเนิดมนุษย์ หลักกฎหมายก็เป็นเหมือนหลักเหตุผล การปกครองที่ดีที่สุดคือการปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย และ อภิชนาธิปไตย ที่มีคุณธรรม

เป็นหลักประกอบ ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคแห่งวิชาการนิยม และ เป็นยุคศรัทธาผสมเหตุผล โดยที่  
อโควินส์มีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองดังนี้คือ

1. ราชาธิปไตย-ทรราช (Monarchy-Tyranny)
2. อภิชนาธิปไตย-คณาธิปไตย (Aristocracy-Oligarchy)
3. มัชฌิมวิถีสหิปไตย-ประชาธิปไตย (Polity-Democracy)

แนวคิดของอโควินส์สนับสนุนการปกครองแบบราชาธิปไตย และปฏิเสศการ  
ปกครองแบบทรราช อโควินส์เป็นนักคิดที่สำคัญและมีอำนาจมากในยุคกลาง โดยเขาได้รวบรวมเอา  
แนวคิดของเซนต์ ออกัสตินและอริสโตเติลเข้าด้วยกัน ดังนั้นปรัชญาของ อโควินส์จึงเป็นปรัชญาของ  
อริสโตเติลผสมกับปรัชญาทางคริสต์ศาสนานั่นเอง (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 90)

### 2.3.3.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของมาร์ซลิโอ พิชชีโน

มาร์ซลิโอ เป็นนักปรัชญาในยุคกลาง เชื่อว่าการดำเนินการปกครองของรัฐก็เพื่อ  
ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ดังนั้นรัฐจึงต้องเผชิญกับความต้องการอย่างหลากหลายของประชาชน  
ตามหลักเกณฑ์แห่งการแบ่งหน้าที่กันปฏิบัติงานและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ตลอดจนการ  
ร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ตามแนวคิดนี้มาร์ซลิโอจึงแบ่งกลุ่ม บุคคลตามหน้าที่  
ต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มชวานา
2. กลุ่มศิลปิน
3. กลุ่มทหาร
4. กลุ่มข้าราชการ
5. กลุ่มพ่อค้า
6. กลุ่มนักบวช

เมื่อพิจารณาจากกลุ่มบุคคลข้างต้นจะเห็นว่า เป็นการแบ่งกลุ่มบุคคลตามอาชีพและ  
การทำมาหากินของประชาชนเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อคนส่วนใหญ่เป็นหลัก  
ดังนั้นตามแนวคิดของมาร์ซลิโออำนาจอธิปไตยจึงเป็นของประชาชน และเกิดจากประชาชนโดยแท้  
เขาเองก็มีความศรัทธาในลัทธิประชาธิปไตยมากกว่าลัทธิอื่น ตามแนวคิดของมาร์ซลิโอรูปแบบการ  
ปกครองที่ดีที่สุดตาม คือรูปแบบการปกครองที่ประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้คือ

1. ประชาชนเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
2. ฝ่ายบริหารมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อสภาผู้แทนราษฎรและต่อประชาชน
3. พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจจำกัด และไม่ได้ทรงบัญญัติกฎหมาย

สรุปแล้ว แนวคิดทางการเมืองการปกครองของมาร์ซิเลีย ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากนักคิดยุคกรีกและยุคโรมันเท่าใดนัก เพียงแต่มาร์ซิเลียได้ดัดแปลงต่อเติมแนวความคิดเหล่านั้นเสียใหม่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมแก่กาลสมัยในยุคกลางเท่านั้น คือเน้นที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลัก (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 93)

### 2.3.4 ยุคฟื้นฟู (คริสต์ศตวรรษ 14-16)

ยุคที่ฟื้นฟูศิลปะวิทยาการของยุโรป ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 14-16 หลังจากได้ผ่านยุคกลางมาแล้วจนถึงมาถึงยุคฟื้นฟู ในยุคกลางนั้นรัฐมีความสำคัญน้อยกว่าศาสนา เพราะศาสนาเข้ามามีอิทธิพลในระบบการเมืองการปกครองของรัฐ เช่น การแต่งตั้งและถอดถอนกษัตริย์หรือประมุขของรัฐ ตลอดจนการกำหนดนโยบายของประเทศ การเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์ในยุคนั้นเป็นสาขาหนึ่งของวิชาเทววิทยาแห่งศาสนศาสตร์ ปัญหาทางการเมืองการปกครองถูกแก้ไขโดยหลักการและเหตุผลของฝ่ายศาสนจักร หลักจริยธรรมของศาสนาเป็นเครื่องคอยยับยั้งการดำเนินการทางการเมืองการปกครอง ทำให้ฝ่ายศาสนจักรมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรเป็นอย่างมาก (อานนท์ อภาภิรม, 2528, หน้า 7)

#### 2.3.4.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของนิโคโล แมคเคียลเวลลี

แมคเคียลเวลลีได้พัฒนาการเมืองของตนขึ้นมา โดยมุ่งเน้นที่ชนกลุ่มน้อยเป็นฝ่ายปกครองที่จะใช้อำนาจให้ดีที่สุด คือ เจ้าผู้ปกครอง มนุษย์ซึ่งเป็นตัวแบบของเขานั้น มองจากด้านการเมืองอย่างเดียว มาตรฐานทางศีลธรรมของบุคคลไม่อาจนำมาใช้ได้ในการแสดงบทบาททางการเมือง เขาถือว่าผู้ปกครองมีความสามารถในการประพฤติตนอย่างมีเหตุผล และสามารถควบคุมโชคชะตาของรัฐกับประชาชนได้ สามารถสร้างภาพพจน์ทางการเมืองตามที่ตนต้องการได้ เนื่องจากเขามีฐานะตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมและเข้าถึงข่าวสารได้มากกว่าผู้อื่น รวมทั้งมีประสบการณ์ในองค์กร ส่วนประชาชนนั้นไม่อาจมีพฤติกรรมที่มีเหตุผล คนส่วนมากจะไม่สนใจการเมืองรวมทั้งจะมองจากเปลือกหรือภาพที่เห็นจากภายนอกมากกว่าจากความเป็นจริง สนใจเฉพาะเรื่องทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี และความมั่นคงปลอดภัยส่วนตัวมากกว่าจะสนใจระบบการเมือง ผู้ปกครองที่ปรารถนาจะอยู่ในอำนาจอย่างมั่นคงจึงต้องทำให้ความต้องการเหล่านั้นบรรลุผล เพราะความมีเหตุผลกับอำนาจมักจะไปด้วยกันไม่ได้ แมคเคียลเวลลีจึงแนะนำให้ผู้ปกครองต้องพร้อมที่จะแสดงบทบาทของสิงห์โตหรือสุนัขจิ้งจอก โดยการใช้กำลังหรือไหวพริบตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทฤษฎีทางการเมืองของเขาตั้งอยู่บนข้อสมมติที่ว่า คนเราโดยธรรมชาติแล้วจะเลว คือเต็มไปด้วยตัณหาและความทะเยอทะยาน การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจะนำพาเขาไปสู่ความขัดแย้ง นอกจากนี้แล้วความต้องการในการป้องกันตนเอง การขาดวิสัยทัศน์จะทำให้พวกเขาตกอยู่ภายใต้การควบคุมทางการเมืองและ



การจัดการของผู้มีอำนาจ เขากล่าวว่าในทุกกระบวนการเมือง คนส่วนน้อยจะเป็นฝ่ายปกครองเสมอไป ระบบการเมืองที่ดีที่สุด ได้แก่ ระบบสาธารณรัฐที่มีพลเมืองมีคุณงามความดีพร้อม และต้องมีความสามารถในการสร้างเงื่อนไขต่าง ๆ ในอันที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยกับการอยู่ดีกินดีของคนทั้งหลาย

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของแมคเคิลเวลลีนั้น มีเหตุเกิดมาในช่วงชีวิตของเขา อยู่ในยุคที่มีแต่การทุจริตคอร์รัปชัน การประพฤตินิยมชอบ ทฤษฎี การออกตัญญู การขายเพื่อน การขายชาติ การฆาตกรรม การลอบฆ่า และ ลอบทำร้าย เป็นต้น แมคเคิลเวลลีนจึงสรุปว่า การปกครองแบบเด็ดขาดเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดในฐานะการณเช่นนี้ ทั้งนี้เพื่อให้รู้ว่าอุดมคติของรัฐที่เข้มแข็งและอิสรภาพนั้นเป็นอย่างไร โดยที่เขามีแนวความคิดว่า มนุษย์ส่วนมากเป็นคนบาปหนา โลกมากและเห็นแก่ตัว เพื่อชักนำให้มนุษย์เหล่านี้หันมาประพฤติตนให้ถูกต้องสุจริต จำต้องกระทำทุกวิถีทางแม้บางวิธีจะรุนแรงก็ตาม แมคเคิลเวลลีนสนับสนุนลัทธิเด็ดขาดทางการเมือง การปกครอง การแก้ไขปัญหาด้วยวิธีรุนแรงเพื่อความสำเร็จประโยชน์ของรัฐ แต่ในขณะเดียวกันผู้ปกครองจะต้องแสดงตนเองให้เห็นว่า ตนเองนั้นเป็นคนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม มีความสงสาร มีเมตตากรุณาและความยุติธรรม (จักษ์ พันธุ์เพชร, 2548, หน้า 45)

แมคเคิลเวลลีนได้จำแนกรูปแบบการปกครองโดยนำแนวคิดของอริสโตเติลมาดัดแปลงเสียใหม่ โดยเขากล่าวว่า รูปแบบการปกครองนั้นแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. กษัตริยาธิปไตย (Monarchy)
2. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)
3. ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Democracy)

แนวคิดของแมคเคิลเวลลีนคล้ายกับโพลีบิอุสและซิเซโร ที่คิดว่าการปกครองแบบผสมผสานของรูปแบบการปกครองทั้ง 3 รูปแบบเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด แนวคิดทางการเมืองการปกครองของมาเคิลเวลลีน จึงเป็นปรัชญาที่ค่อนข้างรุนแรงและเด็ดขาด คำนี้ถึงประโยชน์ของรัฐเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด (พิทักษ์ไทย เทพนอก, 2534, หน้า 116)

แมคเคิลเวลลีนกล่าวว่า เขามองว่าชีวิตการเมืองที่กำลังดำเนินอยู่จริง ๆ อำนาจคือแรงขับสำคัญที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทางการเมือง คำแนะนำทางการเมืองไม่จำเป็นต้องมีสาระทางด้านศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การเมืองของเขาจึงถือเป็นหลักการปกครองของผู้มีอำนาจและผู้ปกครองย่อมมีเหตุผลเพียงพอที่จะใช้อำนาจหรือวิธีการใด ๆ ก็ได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของส่วนรวม เป้าหมายย่อมมีความสำคัญอยู่เหนือวิธีการ การเมืองในแง่นี้จึงเป็นเรื่องของเทคนิคสำหรับการใช้อำนาจเพื่อบรรลุความสำเร็จบางอย่าง โดยเน้นประสิทธิภาพมากกว่าความเป็นธรรม ถึงแม้ว่า

แนวทางการศึกษาวิเคราะห์จะมีพื้นฐานมาจากนักปราชญ์โบราณหลาย ๆ คน แต่วิธีการของเขาก็เป็นวิธีการที่ทันสมัยที่ใช้การสังเกตการณ์และใช้รายละเอียดในเหตุการณ์กรณีต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์มาสนับสนุนหรือคัดค้าน แล้วดำเนินการหาข้อสรุปจากสิ่งดังกล่าว สังคมที่ดีของเขาจึงเกิดจากแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องของการพรรณนามากกว่าสิ่งที่ควรจะเป็น ความยิ่งใหญ่ในทฤษฎีการเมืองของแมคเคิลเวลล์ไม่ได้อยู่ที่หัวข้อต่าง ๆ เช่น วิธีการปกครองควรรับฟังที่ปรึกษาคนใดคนหนึ่งหรือควรดำเนินนโยบายทางการทูตอย่างไร หากแต่เน้นที่ความเป็นจริงทางการเมืองอย่างไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน แยกแยะระหว่างมนุษย์ที่ควรจะเป็นหรือควรจะมีชีวิตอยู่อย่างไรกับมนุษย์คนที่เป็นอยู่จริง และรูปแบบของสถาบันต่าง ๆ ในอุดมคติกับเงื่อนไขในทางปฏิบัติ สิ่งเหล่านั้นต้องดำเนินอยู่ คือ เขาทำให้เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นอยู่มากกว่าที่เราอยากให้เป็น โดยชี้ให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทางการเมืองก็เพื่อเอาชนะหรือการได้เปรียบผู้อื่น ไม่ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดใด ๆ ทางศีลธรรม อุดมคติกับจริยธรรมเป็นปทัสถานสำคัญในการเมือง แต่เป็นเทคนิคที่ไม่ค่อยได้ผลในทางปฏิบัติ เพราะการปกครองเป็นเรื่องของศิลปะ เขากล่าวว่า การมีศีลธรรมส่วนบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับความมั่นคงปลอดภัยที่เกิดจากความไม่มีศีลธรรมของรัฐ เพราะรัฐเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์บรรลุความมั่นคง ปลอดภัย และการอยู่ดีกินดี รัฐบุรุษจึงต้องรู้จักวิธีที่จะทำอะไรโดยปราศจากศีลธรรมได้ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เนื่องจากเป้าหมายสูงสุดของการเมืองย่อมได้แก่สิ่งเหล่านั้น การมีศีลธรรมเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งเพื่อการนี้ ผลประโยชน์ส่วนรวมจึงเป็นข้อแก้ตัวของการใช้วิธีการที่ไม่มีศีลธรรมได้เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามจำเป็น แต่ก็ต้องมีการควบคุมให้ดีด้วย นอกจากนี้แล้วเขายังกล่าวว่า ความขัดแย้งกันเป็นเรื่องของธรรมชาติซึ่งจะนำไปสู่การต่อสู้กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความกระหายอำนาจและความต้องการในการครอบงำ จึงควรให้ความรุนแรงลดลง

แมคเคิลเวลล์มีความปรารถนาเรื่องการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมือง ทฤษฎีของเขาเป็นต้นตำหรับของแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ที่เน้นความเป็นจริงทางการเมืองในเรื่องอำนาจผู้นำในทุกวงการทั้งทางการเมือง ทางธุรกิจ หรือในชีวิตส่วนตัว ย่อมแสวงหาอำนาจ และติดขัดอยู่กับมันอย่างแน่นเหนียวแน่น ในรัฐทุกรัฐผู้เข้มแข็งจะยืนอยู่แถวหน้า ใช้ศิลปะการพูดที่อ้างผลประโยชน์ส่วนรวมเพื่ออำนาจของตนเอง เขาแนะนำว่าไม่ว่าเป้าหมายทางการเมืองจะเป็นอะไรก็ตามจะต้องมีความชัดเจนไม่ใสอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้อง และจะบรรลุได้ก็โดยการฟังอำนาจเท่านั้น ประชาชนที่ถูกบังคับในระบอบเผด็จการ จะถูกเอาใจและถูกหลอกหลวงในระบอบประชาธิปไตย การหลอกหลวงกับความโหดร้ายทารุณย่อมมีอยู่ในทุกรัฐ จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการเมืองของแมคเคิลเวลล์เป็นคู่มือการปกครองเกี่ยวกับหลักวิธีการได้อำนาจและรักษาอำนาจ โดยวิเคราะห์กิจกรรมทางการเมืองตามหลัก

เหตุผล ด้วยการชี้ให้เห็นการกระทำที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลว และไม่สนใจที่จะพูดถึงความผูกพันทางด้านศีลธรรม เพราะถือว่ามนุษย์ตามธรรมชาติแล้วเป็นคนเลว มีตัณหา และความทะเยอทะยานไม่จบสิ้น ต้องการปกป้องตนเอง นอกจากนี้แล้วแมคเคียลเวลลียังมีความเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของการทำสงครามกันอยู่อย่างหนึ่ง โดยดัดแปลงหลักและวิธีการทางทหารมาใช้ อธิบาย ในแง่ศิลปะทางการเมืองจึงคล้ายกับศิลปะในทางทหาร เขาเห็นว่าเหตุการณ์ทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการใช้กลอุบายต่าง ๆ เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม ซึ่งต้องอาศัยการรักษาความลับ การวางแผน การเตรียมพร้อม การพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบคอบ การผ่อนสั้นผ่อนยาว ความฉับไว และกล้าตัดสินใจ การจู่โจมและการลวง ผู้นำทางการเมืองจึงต้องมีคุณสมบัติคล้ายผู้นำทางทหาร เช่น มีเหตุผล รู้จักคิดอ่านควบคุมตัวเองให้ดี เชื่อมั่นตนเอง และฉลาดพอที่จะมองเห็นว่า ผลประโยชน์ส่วนรวมนั้นเข้าได้ดีกับผลประโยชน์ของตัวเอง นอกจากนี้แล้วเขายังแนะนำว่า นโยบายต่างประเทศนั้นย่อมต้องอาศัยการทูตกับการสงคราม เริ่มต้นจากจะต้องมองการณ์ไกล ใช้ความริเริ่ม กล้าตัดสินใจ รู้จักยืดหยุ่นและการหลอกลวง โดยใช้เทคนิคการเจรจา ซึ่งได้แก่การชักจูง การพูดเลี้ยงไปชั่วครว และการข่มขู่ตามแต่โอกาส ถ้าหากไม่สำเร็จก็ต้องใช้การสงครามซึ่งอาจเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 51-54)

### 2.3.5 ยุคใหม่ (คริสต์ศตวรรษ 16-19)

ยุคใหม่ได้พัฒนาการมาจากยุคก่อนตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และในยุคนี้ในช่วงต้นยังเป็นยุคของแมคเคียลเวลลีย์ ซึ่งแนวคิดทางปรัชญาการเมืองของแมคเคียลเวลลีย์เป็นที่แพร่หลายและมีอิทธิพลอย่างมากในช่วงยุคนี้ และเป็นผลสืบเนื่องทำให้เกิดนักปรัชญาการเมืองรุ่นต่อมาอีกหลายคน

#### 2.3.5.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของโทมัส ฮอบส์

การเมืองในสมัยของฮอบส์เป็นยุคที่มีความสับสนวุ่นวายอันเกิดจากภาวะสงครามกลางเมืองในอังกฤษและฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1603 เกิดสงครามกลางเมืองที่ประเทศอังกฤษโดยสาเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับรัฐสภา เหตุการณ์ครั้งนั้นมีการแย่งชิงอำนาจและการลอบปลงพระชนม์พระนางเจ้าอลิสซาเบธแห่งอังกฤษ และพระเจ้าเฮนรีที่ 4 แห่งฝรั่งเศสรวมทั้งกษัตริย์องค์อื่น ๆ ด้วย ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ระหว่างกษัตริย์กับรัฐสภาซึ่งส่งผลให้ชาวอังกฤษเกิดความไม่พอใจในการปกครอง อันเป็นผลทำให้อำนาจฝ่ายกษัตริย์และพวกขุนนางเริ่มลดน้อยถอยลง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530, หน้า 252)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ฮอบส์ได้ประสบกับความยากลำบากมาก เพราะผลจากสงครามกลางเมืองจึงต้องหลบภัยอยู่ในฝรั่งเศสอยู่หลายปี ดังนั้นเขาจึงสร้างปรัชญาการเมืองขึ้นมา

โดยมีภาวะสงครามหรือการต่อสู้แก่งแย่งเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเป็นพื้นฐานสำคัญ ฮอบส์เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวอันเป็นมูลเหตุจูงใจทั้งสิ้น สังคมหรือ รัฐบาลจึงเป็นเพียงเครื่องมือนำไปสู่ประโยชน์ส่วนตัวทั้งนั้น

ฮอบส์เชื่อว่ารัฐเกิดขึ้นจากสัญญาประชาคม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ในอดีตไม่ได้อยู่รวมกัน เป็นสังคม โดยมีสถานะความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งดำเนินชีวิตตามสิทธิโดยธรรมชาติ คือใช้อารมณ์และความต้องการของตัวเองมากกว่าการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ต่อมาเมื่อมนุษย์คำนึงถึง สันติภาพ โดยมีความกลัวต่อสถานะธรรมชาติเป็นหลักสำคัญ เขาจึงร่วมมือกันโดยการทำสัญญาประชาคม ฮอบส์เชื่อว่าสัญญาประชาคมนี้เป็นข้อตกลงระหว่างมนุษย์ในการสละสิทธิตามธรรมชาติ ของตัวเองให้ผู้ปกครอง และยอมลดเสรีภาพของตัวเองให้แก่กันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้สิ่ง ที่ตัวเองต้องการด้วยความเท่าเทียมกัน (คานวาล คำมณี, 2547, หน้า 101-102)

สำหรับรูปแบบแห่งการปกครองนั้น ฮอบส์ได้ให้การยกย่องรูปแบบการครองระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด และการปกครองดังกล่าวมีข้อดีว่าการปกครองใน ระบอบอื่น ๆ คือ

1. กษัตริย์มีอำนาจอย่างเด็ดขาดเพียงองค์เดียว ย่อมสามารถทำให้เกิดความ เสมอภาคเท่าเทียมกันแก่ประชาชน เพราะประชาชนเปรียบดังบุตรที่กษัตริย์ต้องดูแลและ ผลประโยชน์ของกษัตริย์ก็คือผลประโยชน์ของประชาชน ความมั่งคั่งมีทรัพย์ อำนาจ เกียรติยศ ของกษัตริย์เกิดจากความมั่งคั่งมีทรัพย์ความเข้มแข็งหรือกำลังและชื่อเสียงของประชาชนผู้อยู่ภายใต้ การปกครอง ไม่มีกษัตริย์องค์ใดร่ำรวยมีชื่อเสียงมั่นคงและเข้มแข็ง แต่ประชาชนผู้อยู่ภายใต้การ ปกครองมีความยากจน ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามหรืออ่อนแอเพราะความขัดสน หรือความคิดเห็น แตกแยกกันในการทำสงครามต่อต้านศัตรู

2. กษัตริย์องค์เดียวสามารถตัดสินพระทัยอย่างเด็ดขาดโดยผู้อื่นไม่ได้ล่วงรู้ และก่อนทรงตัดสินพระทัย พระองค์สามารถรับฟังความคิดเห็นจากคนในระดับต่าง ๆ ได้ทุกเวลา รวมทั้งสามารถดำเนินการโดยทันทีและเก็บเป็นความลับได้ แต่ถ้าเป็นการปกครองที่เป็นคณะหรือ บุคคลจำนวนมากจะต้องนำเอาข้อมูลมาประชุมตกลงกันเพื่อลงมติ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการ ดำเนินการ เพราะไม่สามารถรักษาความลับในที่ประชุมได้

3. กษัตริย์องค์เดียวมีความสามารถในการแก้ปัญหา หรือการตัดสินพระทัยที่ มั่นคงแน่นอนได้มากกว่าผู้ปกครองที่เป็นคณะหรือบุคคลซึ่งมีจำนวนมาก เพราะกษัตริย์ไม่สามารถ คัดค้านพระองค์เองได้ แม้มีความอิจฉาริษยาในที่สุดหรือคิดเอาผลประโยชน์แต่พระองค์เอง แต่สภา หรือคณะบุคคลหากมีความอิจฉาริษยากันอาจนำไปสู่สงครามกลางเมืองได้

4. กษัตริย์เพียงองค์เดียวย่อมมีคนใกล้ชิดหรือที่ปรึกษาโปรดปรานจำนวนน้อยกว่า ซึ่งทำให้โอกาสเสี่ยงต่อการถูกที่ปรึกษาชั่วร้ายหรือผู้ใกล้ชิดประจบสอพลอชักนำไปในทางที่ไม่ถูกต้องน้อยกว่า

5. ลักษณะหนึ่งในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช คืออำนาจของกษัตริย์อาจสืบทอดสู่ทารกที่ยังไม่รู้จักรับผิดชอบชีวิต ในกรณีที่กษัตริย์สวรรคตและผู้สืบราชสมบัติยังทรงพระเยาว์ อำนาจในการปกครองต้องตกอยู่ในมือของคณะผู้สำเร็จราชการแทน แต่ข้อเสียดังกล่าวนี้ยังดีกว่าความปั่นป่วนวุ่นวายและสงครามกลางเมือง อันเกิดจากคณะผู้ปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาดเต็มที่โดยมีกษัตริย์ที่ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งข้อเท็จจริงของข้อเสียดังกล่าวย่อมไม่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครอง แต่เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากความทะเยอทะยานมักใหญ่ใฝ่สูง และความอยุติธรรมของผู้ผู้ได้รับการปกครองมากกว่า

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ฮอบส์เห็นถึงข้อดีของการปกครองโดยผู้ปกครองเพียงคนเดียว และข้อดีของการปกครองของกษัตริย์อังกฤษ ฮอบส์สนับสนุนระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช เพราะเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากกว่าการปกครองแบบระบอบอื่น ๆ (ค่านวล คำมณี, 2547, หน้า 109-111)

### 2.3.5.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของจอห์น ล็อก

จอห์น ล็อก เป็นปรัชญาเมธีชาวอังกฤษ ในครอบครัวเป็นชนชั้นกลางที่นับถือลัทธิพิวลิแตน บิดาของล็อก ชื่อ จอห์น เป็นพ่อค้าที่มีฐานะดี และเคยเป็นทหารยศร้อยเอกเข้าร่วมสงครามกลางเมืองกับรัฐสภาต่อสู้กับกษัตริย์

แนวคิดทางการเมืองการปกครองที่สำคัญของล็อก คือทฤษฎีสัญญาประชาคม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการตกลงกัน ในสัญญาประชาคมคือการจัดตั้งองค์กรและสถาบันที่มีความเที่ยงธรรมในการบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย เมื่อสังคมถูกกำหนดขึ้นตามสัญญาประชาคม รัฐบาลจะได้รับการจัดตั้งขึ้น และกำหนดให้มีสภานิติบัญญัติเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ฝ่ายบริหารมีหน้าที่เพียงเป็นผู้รับใช้ และสภานิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุดเฉพาะในระหว่างองค์กรของรัฐเท่านั้น เพราะอำนาจที่เหนือกว่าสภานิติบัญญัติคืออำนาจของประชาชน การที่ล็อกกำหนดให้สภานิติบัญญัติเป็นองค์กรชั่วคราว เพราะรัฐบาลในความหมายของล็อกนั้นเปรียบเสมือนทรัสต์ ผู้บริหารทรัสต์และผู้รับประโยชน์จากทรัสต์ แต่รัฐบาลซึ่งเปรียบเสมือนทรัสต์ในทัศนะของล็อกมีผู้เกี่ยวข้องเพียง 2 ฝ่ายเท่านั้นคือ ประชาชนเป็นทั้งผู้จัดตั้งทรัสต์และผู้รับประโยชน์จากทรัสต์ (คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาปรัชญาการเมือง, 2542, หน้า 321-322)

ตามแนวความคิดของล๊อค มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติต้องมาทำสัญญาร่วมกันเพื่อจัดตั้งสังคม โดยกระบวนการจัดตั้งตัวแทนหรือรัฐบาลแบบทรัสต์เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลรักษาผลประโยชน์และรักษาเสรีภาพของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ และประชาชนก็มีสิทธิในการโค่นล้มรัฐบาล ทั้งหมดนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของล๊อคที่ต้องการจะสถาปนาสังคมการเมืองเพื่อดำรงรักษาชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน อันจะนำมาซึ่งชีวิตที่ดีและมีความสุขของประชาชน เพื่อเป็นหลักประกันการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนสามารถควบคุม กำกับ และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น ปรัชญาการเมืองของล๊อค ก็คือปรัชญาการเมืองระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนในยุคใหม่นั้นเอง (เสถียร หอมขจร, 2528, หน้า 36-37)

### 2.3.5.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของบาร්රอน เดอร์ มงเตสกีเออร์

มงเตสกีเออร์ เป็นนักเขียนชาวฝรั่งเศส พร้อมทั้งเป็นนักอ่านวรรณคดีและนักประวัติศาสตร์ชนิดหาคนเทียบได้ยาก เขาเกิดในตระกูลผู้ดีมีการศึกษา บิดาเป็นนักกฎหมายชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง มงเตสกีเออร์เป็นคนมีอารมณ์รุนแรง ข้ำชองในประเพณีกฎหมาย ประทับใจในแนวคิดทางอิสรเสรีภาพและระบบการปกครองของอังกฤษเป็นอย่างมาก ดังนั้นการมีอิสระและเสรีภาพเชิงปฏิบัติของชาวอังกฤษ จึงเป็นสิ่งที่มื่ออิทธิพลเหนือจิตใจของมงเตสกีเออร์ ปรัชญาการเมืองของมงเตสกีเออร์จึงเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างแนวคิดของระบบโรมันกับระบบอังกฤษเข้าด้วยกัน (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 116)

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของมงเตสกีเออร์ ปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ Spirit of Laws ที่แต่งขึ้นในปี ค.ศ. 1748 ซึ่งใช้เวลาประมาณยี่สิบเอ็ดปีในการค้นคว้าและเขียนหนังสือเรื่องนี้ เนื้อหาครอบคลุมหลายเรื่องเช่น กฎหมาย สังคม และการศึกษาด้านมานุษยวิทยา แต่เรื่องที่เป็นที่ยกย่องของนักกฎหมายและนักการเมือง คือ การแยกอำนาจทางการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงจุดสิ้นสุดของระบบทาส และการรักษาสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและกฎหมาย มงเตสกีเออร์ได้จำแนกรูปแบบของการปกครองไว้อย่างละเอียด โดยได้จำแนกรูปแบบการปกครองออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. กษัตริยาธิปไตย (Monarchy)
2. ลัทธิการปกครองโดยกตขี้ หรือเอกาธิปไตย (Despotism)
3. รีพับลิกัน (Republican)

มงเตสกีเออร์ได้จำแนกการปกครองออกไปเป็น 3 แบบดังกล่าวด้วยเหตุผลที่ว่า การปกครองบางรูปแบบก็มีประชาชนเป็นฐานรองรับเป็นผู้ถืออำนาจทางการเมือง แต่บางรูปแบบก็ไม่

มีประชาชนเป็นฐานรองรับจึงต้องใช้อำนาจอย่างระมัดระวัง เกี่ยวกับระบบการปกครองทั้ง 3 แบบของมองเตสกีเอร์มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การปกครองแบบกษัตริยาธิปไตย เป็นการปกครองของบุคคลคนเดียวที่มีกฎหมายเป็นฐานรองรับ คือเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดไว้ และได้รับการสถาปนาให้ปกครองโดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย มองเตสกีเอร์ยกย่องกษัตริย์ของอังกฤษที่ทรงปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือการปกครองของอังกฤษเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ

2. การปกครองโดยลัทธิการปกครองโดยการกดขี่หรือระบบเอกราธิปไตย ที่ได้คนไม่ดีมาปกครอง การปกครองด้วยระบบการปกครองโดยกดขี่ ก็คือการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ซึ่งสั่งการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยการตัดสินใจของตนเองไม่ใช้กฎหมาย ไม่มีกฎหมายรองรับและกำหนดอำนาจไว้เพื่อให้ประชาชนอยู่กับความกลัวและตกเป็นทาส

3. การปกครองแบบรีพับลิกัน เป็นการปกครองแบบที่มีกลุ่มหรือประชาชนเพียงบางส่วนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด การปกครองแบบนี้มองเตสกีเอร์แสดงให้เห็นรูปลักษณะทางมโนภาพของการปกครอง ในประเทศที่ประชาชนมีศีลธรรม และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและมาตรฐานทางด้านคุณธรรมความดีของประชาชนก็ต้องสูงด้วย และประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต การปกครอง ในรูปแบบนี้ก็คือการปกครองแบบประชาธิปไตยผสมกับอภิชนาธิปไตยอีกรูปแบบหนึ่ง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 128-129)

มองเตสกีเอร์ยังจำแนกอำนาจปกครองเป็น 3 คือ

1. อำนาจนิติบัญญัติ มีอำนาจในการออกกฎหมาย
2. อำนาจบริหาร มีอำนาจในการบังคับกฎหมายของรัฐให้การบริหารงานสาธารณะ (รัฐประศาสนศาสตร์) ดำเนินไปได้ด้วยดี
3. อำนาจการตัดสินใจทางตุลาการ หรืออำนาจศาลยุติธรรม มีอำนาจในการตีความ กฎหมายและอำนาจในการทำให้เกิดความยุติธรรม โดยการตัดสินคดีในกรณีที่มีการโต้แย้งหรือข้อพิพาทกันเกิดขึ้น

เมื่อกล่าวโดยสรุป แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองในยุคใหม่นี้เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระว่างระบบโรมันกับระบบอังกฤษ ที่เน้นทางด้านอิสระและเสรีภาพทางการเมือง และเสรีภาพของประชาชนแต่จำกัดอยู่ในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยยึดหลักกฎหมายเป็นกติกากในการปกครองประเทศ รูปแบบการปกครองไม่มีแบบใดที่ดีที่สุด รูปแบบการปกครองจะดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และศาสนามีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบการปกครอง

และขนาดของรัฐ ตลอดจนการใช้อำนาจในการปกครองก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบการปกครองเช่นเดียวกัน (เสถียร หอมขจร, 2528, หน้า 59-60)

#### 2.3.5.4 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของฌ็อง-ฌัก รูโซ

ฌ็อง-ฌัก รูโซ เป็นนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญของยุคสมัยใหม่ที่แสดงแนวความคิดโต้แย้งต่อนักคิดทางการเมืองในยุคนั้น จนได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีความคิดโดดเด่นกว่าบุคคลรุ่นเดียวกัน เพราะมีแนวความคิดแปลกใหม่ที่ถ่ายทอดข้อเท็จจริงทางสังคมการเมืองสู่สายตาของคนทั่วไป

รูโซมีทัศนะเรื่องรูปแบบการปกครองแตกต่างจากนักปรัชญาการเมืองคนอื่น ๆ ที่ยึดรูปแบบการปกครองเพราะเชื่อว่ารูปแบบการปกครองนั้น ๆ สามารถจัดระเบียบทางการเมืองได้ดีที่สุด โดยไม่คำนึงถึงหลักสำคัญประการอื่น ๆ ซึ่งรูโซเห็นว่ารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงคุณภาพในทางปฏิบัติ คือ ถ้าจำนวนของราษฎรมีมากขึ้น รัฐมนตรีควรจะมีจำนวนน้อยลง ดังนั้น รัฐบาลขนาดเล็กที่มีราษฎรน้อย ราษฎรส่วนใหญ่ทรงอำนาจอธิปไตย รัฐบาลควรปกครองด้วยระบบประชาธิปไตย รัฐบาลขนาดกลางที่มีราษฎรพหุปานกลาง ราษฎรที่มีสิทธิในการปกครองมีน้อยกว่าราษฎรที่ไม่มีสิทธิในการปกครอง รัฐแบบนี้ควรปกครองด้วยคณะบุคคลเรียกว่าระบอบอภิชนาธิปไตย ในรัฐขนาดใหญ่มีราษฎรจำนวนมากแต่ราษฎรผู้ทรงอำนาจอธิปไตยมีน้อย รัฐแบบนี้ควรปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2529, หน้า 216)

รูโซจึงให้การยอมรับการปกครอง 3 ระบอบ คือ

1. ระบอบประชาธิปไตย รูโซเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยมีความเหมาะสมกับรัฐขนาดเล็กและมีจำนวนประชาชนน้อย ทั้งนี้รูโซต้องการให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองเข้าประชุมในสภา ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนเข้าร่วมประชุมเพื่อลงมติหาเจตจำนงทั่วไปในการปกครอง และจะมอบหมายให้บุคคลอื่นกระทำการในฐานะตัวแทนไม่ได้ทั้งสิ้น

2. ระบอบอภิชนาธิปไตย รูโซเห็นว่าระบอบอภิชนาธิปไตยเกิดขึ้นจากการแสดงเจตจำนงของคณะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการเมืองการปกครองด้วย จึงทำให้รูปแบบการปกครองระบอบนี้มีข้อได้เปรียบ 3 ประการ คือ ประการแรกรัฐบาลอภิชนาธิปไตยแยกให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความแตกต่างระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายการบริหาร ประการที่สอง ระบอบอภิชนาธิปไตยมีการเลือกเฟ้นตัวบุคคลโดยที่สมาชิกรัฐบาลเป็นคนกลุ่มน้อย และประการสุดท้าย กิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ จะได้รับการพิจารณากันอย่างรอบคอบ และสามารถดำเนินการได้อย่างมีระบบและรวดเร็ว (มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช, 2530, หน้า 375)



3. ระบอบราชาธิปไตย รูโซเห็นว่าระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความเหมาะสมอยู่ในระดับหนึ่งและเห็นว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่มาก เพราะระบอบดังกล่าวเกิดจากการแสดงออกของเจตจำนงที่กล้าแกร่งของบุคคลเพียงคนเดียว และเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับให้เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งสังคมการเมือง เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดในการปกครองย่อมทำให้รัฐมีความเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น แต่ก็มีผลเสียด้านอื่น ๆ เช่น ปัญหาการฉ้อโกง คอร์รัปชัน การเอา رأตเอาเปรียบ เป็นต้น (คานวาล คำมณี, 2547, หน้า 160-163)

รูโซจึงเห็นว่า การปกครองทั้ง 3 แบบ มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไป ตามลำดับความเจริญเติบโตของสังคม รัฐบาลยอมเปลี่ยนรูปแบบจากคนจำนวนมากไปสู่คนจำนวนน้อย คือเปลี่ยนจากประชาธิปไตยไปสู่อภิชนาธิปไตย แล้วก็ไกลออกไปสู่ชั้นเป็นราชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ตามก็ถือได้ว่ารูโซมีทัศนะที่สนับสนุนให้ประชาชนที่สิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ และตลอดเวลาที่ผ่านมาสามารถยืนยันได้ว่ารูโซเป็นนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ที่สร้างแนวคิดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนเท่านั้น

### 2.3.6 ยุคปัจจุบัน (คริสต์ศตวรรษ 19-ปัจจุบัน)

ยุคปัจจุบัน เริ่มต้นนับในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญในโลกหลายประการ ส่งผลให้แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองในยุคนี้มีหลากหลายแนวทาง เหตุการณ์ที่สำคัญเริ่มขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมระหว่างปี ค.ศ. 1750 ถึง ค.ศ. 1850 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์โลก ส่งผลกระทบในเกือบทุกแง่มุมของชีวิตประจำวันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการที่รายได้และจำนวนประชากรโดยเฉลี่ย เริ่มที่จะขยายตัวอย่างยั่งยืนในแบบที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้สองร้อยปีหลังจาก ค.ศ. 1800 ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของโลกขยายตัวมากกว่าสิบเท่า ในขณะที่จำนวนประชากรขยายตัวมากกว่าหกเท่า ซึ่ง โรเบิร์ต อี. ลูคัส จูเนียร์ (Robert Lucas, Jr. ค.ศ. 1937-ปัจจุบัน) ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ได้กล่าวว่า “เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนธรรมดาส่วนมากจะเริ่มเติบโตอย่างมั่นคง ... ซึ่งไม่เคยมีพฤติการณ์ทางเศรษฐกิจเช่นนี้เกิดขึ้นมาก่อน” (Lucas, 2002, p. 109)

เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 20 ความขัดแย้งทางการเมืองและเศรษฐกิจก่อให้เกิดสงครามย่อย ๆ ในหลายภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทวีปยุโรป จนกระทั่งนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 1914-ค.ศ. 1918 และ สงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปี ค.ศ. 1939- ค.ศ. 1945 นักรัฐศาสตร์จึงมีแนวความคิดเรื่องรัฐเป็นไปในลักษณะที่เป็นโครงสร้าง และกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการตามรัฐธรรมนูญทำให้เกิดอาณาจักรและจักรวรรดิสมัยใหม่ที่ระบอบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย เช่น จักรวรรดิออตโตมัน (ตุรกี) จักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี จักรวรรดิอังกฤษ และ จักรวรรดิญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งทำให้

เกิดแนวคิดทางการเมืองและการปกครองที่เด่นชัดขึ้น 2 แบบ คือ แนวคิดคอมมิวนิสต์ ที่เน้นความเสมอภาคแต่ต้องผ่านการปฏิวัติประชาชนเสียก่อน และ แนวคิดฟาสซิสต์ ที่เน้นเรื่องอำนาจนิยมและถือว่าการใช้อำนาจในการปกครองรัฐเป็นสิ่งที่ทำได้แม้จะผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรงก็ตาม

### 2.3.6.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของคาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ์

แนวคิดทางการเมืองการปกครองของมาร์กซ์ เป็นปรัชญาการเมืองที่เรียกว่า มาร์กซิสม์ เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคมกับพลังทางเศรษฐกิจ โดยใช้ทฤษฎีวิภาษวิธีวัตถุนิยมซึ่งเขาได้รับอิทธิพลจาก เกออร์ก เฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel ค.ศ. 1770-1831) ซึ่งเป็นนักปรัชญาจิตนิยมเยอรมันที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ดังนั้น มาร์กซิสม์จึงเป็นทั้งปรัชญาการเมือง ปรัชญาเศรษฐกิจ และกลยุทธในการปฏิวัติสังคม

แนวคิดการปกครองตามลัทธิของมาร์กซ์ จะเน้นไปที่ความเป็นประชาธิปไตยและเสรีภาพของมนุษย์ แต่ก่อนที่จะได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้สังคมระบบใหม่ ฉะนั้นการใช้กำลังเพื่อการปฏิวัติจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่โดยพื้นฐานมาร์กซ์ก็ได้สนับสนุนการปกครองแบบใช้อำนาจเผด็จการเสียทีเดียว (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530, หน้า 206)

### 2.3.6.2 การเมืองการปกครองของเบนิโต มุสโสลินี

มุสโสลินีเป็นผู้นำเผด็จการชาวอิตาลี และเขาเกิดมาเพื่อใช้อำนาจแบบเด็ดขาด โดยเฉพาะ การปกครองของมุสโสลินีเป็นการปกครองแบบเผด็จการที่มีแบบฉบับเฉพาะตน การปกครองแบบนี้เรียกว่า แบบฟาสซิสต์ (Fascism) มาจากภาษาอิตาเลียนว่า ฟาสซิสโม มีรากศัพท์ภาษาละติน คือคำว่า ฟาสเซส (fasces) หมายถึง สัญลักษณ์ของผู้ปกครองโรมันโบราณ ซึ่งเป็นรูปไม้กำหนึ่งกับขวาน อันเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจการปกครองของโรมัน

แนวคิดการปกครองของมุสโสลินี เป็นการปกครองที่เรียกว่า ฟาสซิสต์ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยลัทธิฟาสซิสต์ที่นำเอาความรู้สึกทางชาตินิยม การสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เป็นมหาอำนาจมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน โดยอ้างว่าการปกครองในระบบดังกล่าวจะทำให้ชาติเจริญรุ่งเรืองเหนือชาติอื่น มุสโสลินีได้สร้างแสนยานุภาพของกองทัพอิตาลีเพื่อเตรียมการให้อิตาลีเป็นชาติมหาอำนาจเหมือนกับที่เคยได้เป็นอาณาจักรโรมันอันยิ่งใหญ่มาแล้ว เพราะเหตุนี้จึงทำให้อิตาลีเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ ค.ศ. 1940 ฟาสซิสต์จึงเป็นระบบการปกครองเบ็ดเสร็จ โดยมีพรรคการเมืองพรรคเดียว คือ พรรคฟาสซิสต์ (National Fascist Party) ซึ่งมุสโสลินีก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1919

ดังนั้นฟาสซิสต์ในแนวคิดของมุสโสลินีจึงเป็นการปกครองระบบเผด็จการ โดยถือว่าการปกครองที่ดีจะต้องเป็นการปกครองโดยชนชั้นผู้นำไม่ใช่ประชาชน ผู้นำคนเดียวเท่านั้นเป็นฝ่ายถูกและมีอำนาจเด็ดขาด เพราะผู้นำถือว่าเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ทั้งประเทศ ดังนั้นฟาสซิสต์จึงปฏิเสธการปกครองแบบประชาธิปไตย พร้อมทั้งต่อสู้เพื่อล้มล้างระบอบประชาธิปไตย โดยกระทำทุกวิถีทางในการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม แม้บางครั้งการกระทำบางอย่างจะโหดร้ายทารุณและขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมก็ตาม (กวี อิศริวรรณ, 2523, หน้า 141)

## 2.4 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองตะวันออก

### 2.4.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของอินเดีย

อินเดียในดินแดนที่เรียกว่า ชมพูทวีป มีความเจริญรุ่งเรืองมาหลายพันปี มีศาสนา และลัทธิต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นเป็นส่วนใหญ่ มีศาสนาที่สำคัญ ๆ หลายศาสนาเช่น พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู เป็นต้น และมีนักปราชญ์ นักปรัชญา นักบริหาร นักปกครอง เกิดขึ้นมากมายตั้งแต่ในอดีตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

#### 2.4.1.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของพระสมณโคดมพระพุทธเจ้า

ความเป็นจริงแล้วพุทธศาสนาไม่ใช่การเมือง แต่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสั่งสอนอันเป็นหลักของจริยศาสตร์ จริยธรรมสำหรับเสนอให้นักบริหาร นักปกครอง และนักการเมืองนำไปปรับใช้กับระบบการเมืองให้เป็นระบบที่ประกอบด้วยธรรมะ เป็นระบบคุณธรรมสำหรับนักบริหาร นักปกครองและนักการเมืองให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมมีคุณค่าภายในตัวเองอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคม ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองการปกครองของมนุษย์ในสังคม พระพุทธศาสนาไม่ใช่สถาบันทางการเมือง และการเมืองก็มีใช้ศาสนา แต่ทั้งสองสถาบันก็ถือว่ามีความสอดคล้องกันในฐานะที่เป็นสถาบันที่จะสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดี มีระเบียบและมีความสันติสุข สำหรับพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมคำสั่งสอนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับระบบการปกครองของสังคมได้ ที่จะก่อให้เกิดความผาสุกแก่ประชาชนซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางของระบบการปกครองที่ดี ในทัศนะของพระพุทธศาสนาหลักพุทธธรรมสามารถที่จะสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับการปกครองทุกระบบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับรูปแบบหรือระบบการปกครองใด ๆ ก็ได้ ที่เป็นระบบการปกครองที่มุ่งธรรมคือความถูกต้องชอบธรรมเป็นเป้าหมาย พระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุให้การยอมรับหรือปฏิเสธรูปแบบ

การปกครองแบบใด ๆ โดยเฉพาะว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีแต่อย่างไร เพราะการปกครองทุกรูปแบบย่อมมีข้อบกพร่องทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาไม่ได้เสนอรูปแบบหรือระบบการปกครองที่ดีที่สุด เพียงแต่เสนอว่า รูปแบบหรือระบบทุกระบบอาจมีข้อบกพร่อง ส่วนที่บกพร่องคือส่วนที่ไม่เป็นธรรม ถ้าแก้ไขส่วนนั้นให้เป็นธรรมได้ระบบอะไรก็เป็นธรรมเหมือนกันหมด (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2550, หน้า 172)

พุทธศาสนามีหลักการบริหารการปกครองที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่ออาณาจักร ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนขึ้นไปจนถึงระดับครอบครัว ชุมชน สังคมระดับรัฐ และระดับโลก เพราะว่าโลกกับธรรมอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เหมือนกับว่าร่างกายกับจิตใจ เพียงแต่มีบทบาทหรือปฏิบัติหน้าที่และภารกิจแตกต่างกันเท่านั้น เหมือนคำกล่าวที่ว่า โลกบารุงร่างกาย ธรรมบารุงจิตใจ วิธีการปกครองและวิธีบริหารเป็นตัวประกอบที่สำคัญที่จะสร้างความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารการปกครอง วิธีการบริหารการปกครองตามที่ปรากฏในพระสูตรที่ชื่อว่า อธิปไตยสูตร (อง.ติก. 20/479/139) พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอธิปไตย คือ ความเป็นใหญ่ 3 ประการ ไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. อัตตอธิปไตย การถือตนเป็นใหญ่ หมายถึง กิจการที่บุคคลพึงกระทำโดยมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนจะพึงได้
2. โลกาธิปไตย การถือคนอื่นเป็นใหญ่หรือถือโลกเป็นใหญ่ หมายถึง การไม่มีจุดยืนเป็นของตนเองขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ใครเสนออะไรมากก็คล้อยตาม หรือคนส่วนมากเห็นอย่างไรก็เห็นด้วยอย่างนั้นกับเขา และยกมือสนับสนุนพร้อมไปกับเขาเหมือนกับประชาธิปไตย
3. ธัมมาธิปไตย การถือหลักการเป็นใหญ่หรือความมีธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ยกเอาความถูกต้องชอบธรรมเป็นที่ตั้ง จะไม่นำเอาเรื่องส่วนตัวหรือผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง

ในบรรดาอธิปไตยทั้ง 3 ประการ ดังที่กล่าวแล้วนั้น คำสอนทางพุทธศาสนาเป็นธัมมาธิปไตย ซึ่งนักบริหาร นักปกครอง และนักการเมืองที่ดีจะต้องยึดหลักธัมมาธิปไตย จะต้องดำเนินการปกครองและการแก้ปัญหาอย่างเป็นธรรม จะต้องมีความประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ เป็นผู้ซื่อตรง ทำให้เกิดความเป็นธรรมในกิจการต่าง ๆ ของรัฐหรือของสังคมส่วนรวม นักปกครอง นักบริการที่ดี หรือ ผู้นำต้องการที่จะบริหารบ้านเมืองให้ดีสงบร่มเย็น ต้องยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในการปกครอง

### 2.4.1.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราช เป็น จักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโมริยะพระองค์สุดท้ายของราชวงศ์ ปกครองแคว้นมคธมีพระราชธานีชื่อว่าปาฏลีบุตร พระเจ้าอโศกมหาราชต้องการขยายราชอาณาจักร จึงได้ทรงก่อสร้างนอกล้อมที่เสียดที่สุดในประวัติศาสตร์โดยอาศัยความที่พระองค์มีแสนยานุภาพมาก โดยเข้าตีแคว้นกสิงคะซึ่งเป็นแคว้นเพื่อนบ้านจนพินาศย่อยยับ หลังจากได้รับชัยชนะมีผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก พระองค์เสด็จไปพบสังเวชนียสถาน 4 แห่งเป็นพระองค์แรก และทรงสถาปนาให้เป็นสถานที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนในเวลาต่อมา ดังนั้นต่อมาพระองค์จึงทรงได้สมญานามว่า ธรรมมาอโศก แปลว่า อโศกผู้ทรงธรรม และยกพระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติ ทรงสร้างจารึกประดิษฐานไว้หลายแห่งของประเทศอินเดีย ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่ามหาศาล (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 11)

แนวคิดทางการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนพลเมืองให้ได้รับความสุขสงบทั่วกัน และนับว่าเป็นยุคทองของอินเดียทางด้านการเมืองการปกครอง ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งหลักการและแนวคิดในการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าอโศกมหาราชพอสรุปได้ดังนี้

1. ทรงปกครองประชาชนพลเมืองประดุจพ่อปกครองลูก เรียกว่า ระบบปิตา-ธิปไตย หรือระบบพ่อปกครองลูก
2. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยเป็นธรรม โดยใช้หลักพรหมวิหารธรรม 4 เป็นตัวอย่างแก่ผู้นำบริษัทและเจ้าขุนมูลนายทั้งสมัยโบราณกาลและสมัยปัจจุบันอย่างยิ่ง
3. เป็นมหาราชในอุดมคติ พระองค์ทรงใช้หลักธรรมราชา คือการปกครองบ้านเมืองโดยธรรมเป็นหลักการปกครอง
4. ทรงพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการปลูกและอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสาธารณะ พร้อมทั้งแสวงหาและอนุรักษ์แหล่งน้ำโดยการขุดสระเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในการประกอบอาชีพ ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนแก่ประชาชนพลเมือง
5. ทรงสร้างสถานพยาบาล และในปัจจุบันคือการสร้างโรงพยาบาลสำหรับประชาชนของพระองค์ที่ได้รับความเจ็บป่วย เป็นการดูแลความทุกข์สุขของประชาชนพลเมือง
6. ทรงให้การศึกษาแก่ประชาชนพลเมืองทั่วไป ถือเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

7. ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศศาสนายัง นานาประเทศ ในยุคของพระองค์ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก หลายประเทศในปัจจุบันได้รับอานิสงส์จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ดังนั้นในยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช ระบบการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก ทรงอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง และเป็นพระจริยาวัตร ปฏิบัติส่วนพระองค์ ประเทศไทยในยุคสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงก็ทรงใช้ระบบการปกครองแบบนี้ ดังนั้นระบบการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชจึงเป็นแบบธรรมราชาิปไตยด้วย และพระองค์ก็ทรงเป็นพระธรรมราชา คือพระราชผู้ปกครองโดยธรรม (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 254-255)

#### 2.4.1.3 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของมหาตมา คานธี

มหาตมา คานธี เป็นนักปรัชญาการเมืองเกิดในวรรณะแพศย์ประเทศอินเดีย ได้รับความศึกษาวิชากฎหมายในประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมาอินเดียได้ประกอบอาชีพทนายความ คานธีเป็นนักศาสนาคณหนึ่งโดยยึดหลักสัจจะ หลักการไม่เบียดเบียน และความรัก เป็นข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

แนวคิดทางการเมืองการปกครองของคานธี นั้นได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การทำให้รัฐและสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข คานธีได้นำเอาหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในหลาย ๆ ศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้กับอุดมการณ์ทางการเมือง และแนวคิดทางการเมืองการปกครองของเขา เช่น หลักอหิงสา หลักสัจจะ หลักไม่นิยมความรุนแรง หลักความรัก ความเมตตา หลักสันติ หลักเสมอภาค และหลักยุดิธรรม เป็นต้น แนวคิดทางปรัชญาการเมืองการปกครองจึงเป็นจริยศาสตร์ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ พอสรุปแนวคิดทางการเมืองการปกครองของคานธี คือ ต้องประกอบด้วยหลักต่อไปนี้คือ

1. สันโดษ มัธยัสถ์ ไม่สะสม และไม่กอบโกย
2. นิยมความไม่รุนแรง นิยมแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี
3. ใช้หลักอหิงสา คือความไม่เบียดเบียน
4. ใช้ความรัก ความเมตตา
5. มีขันติ คือความอดทน
6. ใช้หลักสัตยาเคราะห์ คือยึดถือสัจจะความจริงเป็นที่พึ่ง
7. คือความเสมอภาคทางกฎหมาย
8. ถือความยุติธรรม
9. ยึดมั่นและศรัทธาในหลักการของศาสนา
10. คือเสรีภาพทางการเมืองเป็นชีวิตจิตใจ

11. ถือหลักการกระจายอำนาจทางการเมือง
12. สนับสนุนอุตสาหกรรมเบาที่สามารถผลิตได้ในครัวเรือน
13. ยึดหลักการรู้จักประมาณตน
14. ยึดหลักชาตินิยม
15. ยึดถือหลักความสามัคคี

ในทรศนะของคานธีได้กล่าวสรุปบาป 7 ประการ ที่แสดงถึงความล้มเหลวของการเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นนักปกครองที่เลว ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือเชิงอัตชีวประวัติของท่านเรื่อง “The Story of My Experiments with Truth” เมื่อปี ค.ศ. 1925 เป็นภาษาอังกฤษ ได้แก่

1. เล่นการเมืองโดยไม่มีหลักการ (Politics without principles.)
2. หาความสุขสำราญโดยไม่ยั้งคิด (Pleasure without conscience.)
3. ร่ำรวยเป็นอภิชนโดยไม่ต้องทำงาน (Wealth without work.)
4. มีความรู้มหาศาลแต่ความประพฤติไม่ดี (Knowledge without character.)
5. ค้าขายโดยไม่มีหลักศีลธรรม (Commerce without morality.)
6. วิทยาศาสตร์เลิศล้ำแต่ไม่มีธรรมแห่งมนุษย (Science without humanity.)
7. บูชาสูงสุดแต่ไม่มีความเสียสละ (Worship without sacrifice.)

แนวคิดและพฤติกรรมของคานธีประสบผลสำเร็จ ทำให้เขากลายเป็นนักปรัชญาการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นนักปฏิรูปสังคมโดยหลักอหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ยังหมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงอีกด้วย โดยอหิงสาเป็นคุณธรรมหลักอย่างหนึ่ง และเป็นหลักสำคัญของศาสนาในอินเดีย คือ ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และ ศาสนาเซน ประชาชนชาวอินเดียทั้งประเทศนิยมชมชอบยกย่องและนับถือคานธีมาก และเป็นบุคคลสำคัญที่มาปลดปล่อยอินเดียจากการปกครองของอังกฤษ และได้รับเอกราชคืนมาอีกครั้งในปี ค.ศ. 1947 (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 169-170)

#### 2.4.2 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของจีน

ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก มีประวัติศาสตร์ยาวนานและวิทยาการต่าง ๆ ที่รุ่งเรือง ทำให้มีลัทธิความเชื่อและวิชาการต่าง ๆ สัมพันธ์กันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปราชญ์ทางการเมืองและการปกครอง

### 2.4.2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของเลาจื้อ

เลาจื้อมีความเห็นว่า รัฐที่ดีควรปกครองประชาชนโดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับประชาชนมากนัก ปล่อยให้พลเมืองอยู่อย่างมีเสรี มีอิสรภาพ ปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ เลาจื้อได้แบ่งรัฐบาลออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. รัฐบาลที่ปกครองพลเมืองโดยที่พลเมืองไม่รู้สึกรู้ว่าถูกปกครอง ทั้งนี้ก็เพราะรัฐบาลปล่อยให้พลเมืองดำเนินชีวิตไปตามอุดมคติเสรีนิยมและระบอบชาตินิยม เลาจื้อเชื่อว่ารัฐบาลแบบนี้ดีที่สุด

2. รัฐบาลที่ปกครองพลเมือง โดยวิธีสร้างความคิดให้พลเมืองเห็น พลเมืองแทบจะสุดดีรัฐบาลนั้น รัฐบาลแบบนี้ดีแต่ไม่ประเสริฐเท่ากับแบบที่ 1

3. รัฐบาลที่ใช้อำนาจกดขี่พลเมือง ยุ่งเกี่ยวกับพลเมืองมากเกินไป จนพลเมืองแทบจะไม่เป็นตัวของตัวเอง ในทัศนะของเลาจื้อรัฐบาลแบบนี้แย่มากที่สุด เพราะรัฐบาลแบบนี้จะใช้อำนาจกับพลเมือง บังคับให้พลเมืองทำอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่รัฐต้องการ พลเมืองก็จะยากจนลง และหาทางหลีกเลี่ยงหรือแม้แต่รัฐทำในสิ่งที่ชาวโลกว่าดี เช่นส่งเสริมสนับสนุนให้พลเมืองเข้ารับการศึกษา ตามแนวที่รัฐต้องการก็เช่นกัน เลาจื้อก็เห็นว่าไม่ดี เพราะจะทำให้พลเมืองมีความรู้ แล้วก็ใช้ความรู้ไปในทางเบียดเบียนกัน ดังที่เลาจื้อได้กล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าว่า

“ถ้ามีกฎหมายและข้อห้ามจุกจิกเกินไปพลเมืองก็จะยิ่งยากจน หากพลเมืองมีอาวุธในครอบครองมาก รัฐก็จะเกิดจลาจล หากพลเมืองฉลาดในการพลิกแพลงต่าง ๆ เรื่องทุจริตก็จะเกิดขึ้น ข้อบังคับและระเบียบยิ่งมีมาก โจรผู้ร้ายก็ยิ่งชุกชุม” เพื่อตัดความยุ่งยากเหล่านี้ เลาจื้อได้เสนอแนะให้รัฐบาลปล่อยให้พลเมืองอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ออกกฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ ให้พลเมืองปฏิบัติ ทั้งไม่สนับสนุนให้พลเมืองได้รับการศึกษาเล่าเรียน เพราะจะทำให้พลเมืองมีความรู้แล้วจะฉลาดขึ้น เลาจื้อกล่าวไว้ใน คัมภีร์เต๋าวี้อีกตอนหนึ่งว่า

“เพราะฉะนั้นนักปราชญ์ได้กล่าวไว้ว่า ฉันทจะไม่ปฏิบัติอะไร ประชาชนก็กลับปรับปรุงตัวเอง ฉันทสำราญอยู่กับความสงบ ประชาชนก็กลายเป็นผู้ซื่อสัตย์ ฉันทไม่ได้ทำอะไรประชาชนก็กลับร่ำรวย ฉันทไม่โลภ ประชาชนก็กลับเป็นคนดีและมีชีวิตอย่างราบเรียบ” เลาจื้อได้ กล่าวถึงผู้นำหรือผู้ปกครองประเทศที่ดีว่า จะต้องไม่หลงอำนาจ อย่าทำตัวเป็นนายประชาชน อย่าถือยศถือศักดิ์ แต่ควรทำตัวให้เข้ากับประชาชน รับผิดชอบต่อประชาชนแล้วผลจะทำให้เขากลับได้เป็นผู้นำประชาชน ทั้งสามารถอยู่ในตำแหน่งได้นานด้วย เลาจื้อกล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าวี้อีกตอนหนึ่งว่า



“แผ่นฟ้ากับผืนดินยืนยงอยู่ได้นานกว่าสิ่งอื่น ก็เพราะไม่มีความโลภอยากอยู่ได้นาน นักปราชญ์จึงทำตนเป็นผู้ตามประชาชน แล้วกลับจะได้เป็นผู้นำประชาชน จงสละความเห็นแก่ตัว แล้วกลับจะได้อะไรอีกมากมาย และเพราะไม่เห็นแก่ตน จึงส่งผลให้ได้รับประโยชน์อันไพบูรณ์”

ข้อนี้จะเห็นได้จากผู้ปกครองที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง คอยใช้อำนาจกดขี่ประชาชน โดยเข้าใจว่าวิธีนี้เท่านั้นจะทำให้ประชาชนเกรงกลัว ตัวจะได้มีอำนาจอยู่ได้นาน แต่เหตุการณ์กลับตรงกันข้าม เมื่อประชาชนถูกกดขี่จะทนไม่ไหวก็จะพร้อมใจกันลุกฮือขึ้นขับไล่ บางคนถูกประหารชีวิตถึงตาย บางรายต้องลี้ภัยไปต่างแดน แต่ตรงกันข้ามผู้นำที่เสียสละกลับเป็นที่รักของประชาชน ยิ่งเสียสละประโยชน์ส่วนตัวมากเท่าไร ก็ทำให้ประชาชนเคารพยกย่องมากขึ้นเท่านั้น เล่าจื๊อกล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ทำไมทะเลจึงได้ชื่อว่าเป็นราชาแห่งน้ำ ก็เพราะตั้งอยู่ต่ำกว่าสายธารทั้งหลาย จึงได้กลายเป็นเจ้าแห่งน้ำ

นักปราชญ์ปรารถนาจะนำประชาชน จึงทำตามหลังประชาชน เมื่อใช้วิธีนี้ปกครอง ประชาชนก็จะไม่รู้สึถูกกดขี่ เมื่อนักปราชญ์ยืนอยู่หน้าประชาชนก็จะไม่ทำร้ายเขา

ทั่วโลกจะสนับสนุนและจะไม่ระอาเขา เพราะเขาไม่แข่งกับประชาชน เขาจึงไม่ถูกแข่งเช่นเดียวกัน”

เล่าจื๊อมีความเห็นว่า ผู้ปกครองจะสามารถทำดังกล่าวได้ก็จะต้องพัฒนาใจให้เป็นคนมีเมตตาเป็นนิสัยเสียก่อน เมื่อคนมีเมตตาก็ย่อมปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง รัฐที่ดีควรมีเต๋าเป็นอุดมคติ มุ่งความสงบสุขเป็นที่ตั้ง ไม่เที่ยวใช้กำลังรุกรานใคร เพราะการใช้กำลังก็จะถูกโต้ตอบด้วยกำลังเช่นกัน ขณะแล้วกลับแพ้ได้ ขึ้นชื่อว่าสงครามแล้วมีแต่ความหายนะ ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล (พิน ดอกบัว, 2532, หน้า 35-38)

#### 2.4.2.1 แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครองของขงจื้อ

ขงจื้อมีทัศนะเกี่ยวกับการเมืองการปกครองว่า สังคมทั้งหลายเมื่อมาอยู่รวมกันก็เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมา เมื่อมีรัฐหรือประเทศก็ต้องมีผู้ปกครองหรือรัฐบาลคอยปกครองดูแลสังคมให้เป็นไปอย่างปกติสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป ขงจื้อได้เสนอปรัชญาการเมืองขึ้นมาโดยมีเป้าหมายเพื่อนำสันติสุขและความเจริญมาให้ประชาชนเป็นที่ตั้ง เหตุสำคัญที่จะบันดาลให้บรรลุถึงผลดังกล่าวได้ก็อยู่ที่ตัวผู้นำ หากได้ผู้นำเป็นคนดีมีความรู้ก็สามารถทำให้สัมฤทธิ์ผลได้ เพราะฉะนั้นขงจื้อจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำเป็นเรื่องใหญ่ แต่ทำอย่างไรจึงจะสามารถสร้าง “ผู้นำที่ดี” ให้เกิดขึ้นได้ ขงจื้อเชื่อว่าการที่จะสร้างคนให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื้อสอนมีหลายวิชา หรือที่เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6 ซึ่งมี ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา

นิติธรรมนิยม กวีนิพนธ์ และดนตรี แต่เน้นหนักวิชานิติธรรมนิยม ประเพณี กวีนิพนธ์ ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงมารยาททางสังคม เพื่อเป็นแนวทางให้คนดำเนินไปสู่ความเป็นอารยชนเป็นคนเมืองมิใช่คนป่า ส่วนวิชากวีนิพนธ์ก็เพื่อให้ได้เห็นความงามและเป็นระเบียบทำให้เกิดแรงบันดาลใจนำไปสู่การคิดคำนึงถึงความทรงจำเก่า ๆ ทั้งเป็นการเสริมสร้างการสมาคมและเป็นการระบายความไม่สมหวังของคนได้ด้วย ส่วนวิชาดนตรีก็เพื่อให้ซาบซึ้งถึงความไพเราะและความกลมกลืน ดนตรีมีเพียงแต่ทำความรู้สึกนึกคิดให้กลมกลืนกันเท่านั้น แต่ยังนำความสับสนวุ่นวายของสังคมไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีก ด้วยวิชาทั้ง 3 นี้ เป็นไปเพื่อกล่อมเกลารสใจให้อ่อนโยนและละมุนละไมเหมาะที่จะปลูกให้มีคุณธรรมต่อไป ขงจื้อได้กล่าวว่า อุปนิสัยของคนอาจปลูกฝังขึ้นได้ด้วย กวีนิพนธ์ เสริมสร้างให้มั่นคงด้วยจารีตประเพณี และทำให้สมบูรณ์ได้ด้วยดนตรี ขงจื้อเชื่อว่า หากได้ผู้นำที่ดีเด่นทั้งความรู้และคุณธรรมมาปกครองประเทศแล้ว ก็จะบันดาลความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองได้เป็นแน่แท้ขงจื้อให้ความสำคัญต่อผู้นำประเทศชาติมาก เป็นผู้นำที่จะพารัฐนาวาไปถึงจุดหมายปลายทาง คือ ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง เพราะความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่ สูงส่งของผู้นำบันดาลให้เกิดทั้งความดีของผู้นำก็ช่วยดึงดูดจิตใจของพลเมืองให้เอาแบบอย่างด้วย ความเชื่อของขงจื้อในเรื่องนี้ก็คล้ายกับเพลโตที่เชื่อว่า ทรราชใดที่ยังไม่ได้ฝึกปรัชญามาเป็นผู้นำ แล้วก็จะไม่มีวันสิ้นสุดความทุกข์ยากยุ่งเหยิงของรัฐอยู่ทรราชนั้น เพราะฉะนั้นเพลโตจึงได้วางกฎเกณฑ์สร้างราชาปราชญ์ไว้ในอุดมรัฐ ขงจื้อก็เช่นกันได้วางสูตรสำหรับนักปกครองไว้ 9 ประการ คือ

1. ชิวซิง ได้แก่ การอบรมคุณธรรมให้มีในตน
2. จุงเฮียง ได้แก่ การเคารพยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ
3. ซิงซิง ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดต่อบุคคลผู้เกี่ยวเนื่องในสังคม
4. เก้งไต้ซั้ง ได้แก่ การยกย่องขุนนางผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน
5. ที่คั้งซั้ง ได้แก่ การแผ่พระคุณในหมู่ขุนนางผู้น้อย
6. จ้อสู่มั้ง ได้แก่ การแผ่ความรักในราษฎรให้เหมือนบุตรในอุทร
7. ไส้แปะกั้ง ได้แก่ การอุดหนุนส่งเสริมศิลปวิทยาการอาชีพต่าง ๆ ให้เจริญ
8. ยิวเอี้ยงนั้ง ได้แก่ การให้การต้อนรับชาวต่างแดนให้มาค้าขาย หรือ

สวามิภักดิ์

9. ไฮ้วจูไฮ้ว ได้แก่ การผูกมัดน้ำใจด้วยไมตรีในบรรดาเจ้าครองรัฐทั้งหลาย

สูตรทั้ง 9 ข้อนี มีทั้งนโยบายปกครองตน ปกครองประชาชน ปกครองราชการ นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจตลอดถึงนโยบายต่างประเทศ และสูตรทั้ง 9 ข้อนี สามารถย่อลงใน

คำพูด 2 คำ คือ เจียเมี้ย ซึ่งแปลว่า การปฏิบัติงานให้ถูกต้องกับฐานะและชื่อเสียงของตน ขงจื้อมีความเห็นว่าในการปกครองประเทศนั้นผู้ปกครองอย่าใช้พระเดชนำหน้า เพราะการใช้พระเดชอาจทำให้ราษฎรเกรงกลัวได้ก็จริงแต่รัฐก็ได้รับความเกลียดชังจากราษฎรเช่นกัน เพราะความกลัวกับความเกลียดนั้นอยู่ใกล้กัน การใช้กำลังถึงจะเอาชนะได้ก็เพียงชนะภายนอกไม่สามารถเอาชนะจิตใจราษฎรได้เมื่อราษฎรไม่พอใจมาก ก็จะคิดต่อต้านหรืออย่างน้อยก็ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ตรงกันข้ามหากรัฐบาลใช้พระคุณนำหน้า พลเมืองก็จะนิยมชมชอบและให้การสนับสนุน ขงจื้อจึงกล่าวว่า ในการปกครองหากใช้แต่กฎหมายอย่างเดียวในปกครองประชาชน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยอาชญาแล้ว ประชาชนไม่เพียงแต่จกหลบเลี่ยงละเมิดกฎหมายเท่านั้น ยังจะไม่มี ความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตนเอง แต่ตรงกันข้ามหากปกครองโดยใช้คุณธรรมนำ ประชาชนจะสามารถสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยนิติธรรมนิยมจารีตประเพณี มีความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตนเองทั้งยังจะก้าวหน้าไปสู่ความดีเบื้องสูงอีกด้วย (พิน ดอกบัว, 2532, หน้า 68-76)

## 2.5 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง

ลัทธิทางการเมืองหมายถึง รูปแบบแนวคิดและความเชื่อทางการเมือง ที่มีลักษณะชัดเจน เชื่อมโยงและเป็นระบบทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงและการประเมินค่าเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางการเมืองอันจะนำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 24)

อุดมการณ์ทางการเมืองจะเน้นถึงเป้าหมายทางการเมืองที่มีลักษณะเป็นข้อเสนอให้ยอมรับ และมีศรัทธาเพื่อให้เกิด ความร่วมมือ และเมื่อคนกลุ่มใหญ่เกิดความศรัทธาและมีความเชื่อในอุดมการณ์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นความจริง (เสถียร หอมขจร, 2528, หน้า 104)

อุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่

### 2.5.1 ลัทธิอนาธิปไตย

อุดมการณ์ของลัทธิอนาธิปไตยเน้นความสัมพันธ์ในสังคมที่วางอยู่บนความร่วมมืออย่างสมัครใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะจะทำให้เกิดสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ สมาชิกทุกคนจะมีสิทธิมีเสียงในเรื่องต่าง ๆ ในระดับที่สัมพันธ์กับระดับของผลกระทบที่พวกเขาจะได้รับจากเรื่องต่าง ๆ สังคมลักษณะนี้จะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยปัจเจกเสรีชน แนวคิดของลัทธินี้เกิดขึ้นในสมัยกรีกโบราณ เมื่อประมาณ 2400 ปีมาแล้วโดยได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากซิเซโร ซึ่งเน้นในเรื่องกฎธรรมชาติและความเสมอภาคของมนุษย์ อำนาจสูงสุดของรัฐจึงอยู่กับประชาชนทั้งหมดของรัฐ

ดังนั้นเสรีภาพของปัจเจกชนและการต่อต้านรัฐ จึงเป็นหลักการที่สำคัญและชัดเจนของลัทธิอนาธิปไตย สำหรับในเรื่องอื่นอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันบ้างในหมู่ผู้ที่นิยมแนวคิดนี้ เช่น การใช้ความรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นต้น (เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์, 2505, หน้า 112)

### 2.5.2 ลัทธิรัฐนิยม

อรัฐนิยม มาจากภาษาอังกฤษ คือ Anarchism ซึ่งมีฐานมาจากกรีกสองคำ คือ an ที่แปลว่า ไม่ กับคำว่า archos ที่แปลว่า ผู้นำ เมื่อนำคำสองคำนี้มารวมกันจึงหมายถึง การปกครองในรูปแบบที่ไม่มีผู้นำ แนวคิดที่เป็นรากฐานสำคัญของอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอรัฐนิยม ก็คือ การพยายามลดอำนาจของรัฐให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการไม่มีอำนาจรัฐคงเหลืออยู่ในสังคม ทั้งนี้เพราะมีสมมติฐานที่เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นคนดีไม่เห็นแก่ตัวสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและจักการเสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ในขณะที่อำนาจรัฐเป็นสิ่งชั่วร้ายและเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของมนุษย์ เพราะฉะนั้นรัฐจึงไม่จำเป็นต้องมีอยู่ในสังคม อุดมการณ์อรัฐนิยมแตกต่างจากอนาธิปไตย กล่าวคือ อนาธิปไตยมีความหมายที่แฝงสภาพความเป็นไปของสังคมเป็นผลมาจากการปกครองที่สับสนวุ่นวายและไร้ระเบียบ (บรรพต วีระชัย และสุรพล ราชภัณฑารักษ์, 2528, หน้า 627) ซึ่งมักเกิดจากการไม่มีสถาบันทางการเมืองใดที่มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด ในการทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ในขณะที่อรัฐนิยมจะหมายถึงการปกครองที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างเต็มที่ เป็นสังคมที่ปราศจากอำนาจรัฐหรืออำนาจของสถาบันทางการเมือง (พิทักษ์ไทย เทพนอก, 2534, หน้า 86)

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 อุดมการณ์รัฐนิยมได้รับอิทธิพลเสริมจากแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ อันหมายถึงสิทธิที่ทุกคนมีมาตั้งแต่กำเนิดอย่างเท่าเทียมกันและไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้แม้แต่ต่ออำนาจรัฐ เพราะฉะนั้นรัฐจึงควรเป็นสถาบันที่มีอำนาจอย่างจำกัด ในขณะที่ปัจเจกชนควรมีสิทธิและเสรีภาพให้มากที่สุด แนวคิดนี้ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการในช่วงของการปฏิวัติของชาวอเมริกา ในปี ค.ศ. 1776 ที่พยายามแยกตนออกจากการเป็นประเทศอาณานิคมของอังกฤษจนเป็นผลสำเร็จ และได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในช่วงที่มีการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1789

ดังนั้น ลัทธิอรัฐนิยมจึงคัดค้านการที่มนุษย์ต้องมีพฤติกรรมเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในสังคมหรือที่เรียกว่า ทำตามพฤติกรรมสังคม แต่ไม่ห้ามปัจเจกชนที่จะมีการกระทำคล้ายคลึงหรือเหมือนกันกับคนอื่น หากการกระทำนั้นเป็นไปโดยเสรีไม่ได้ถูกอำนาจอื่นใดมาบังคับ (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 97-98)

### 2.5.3 ลัทธิคอมมิวนิสต์

คาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ์ นำทฤษฎีวิภาษวิธีมาอธิบายการเปลี่ยนทางสังคมโลก โดยมีกรอบปรัชญาที่ว่า วัตถุเป็นตัวกำหนดความคิดและการเปลี่ยนแปลง จึงเรียกวิธีการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ว่าเป็น ลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ โดยวัตถุในที่นี้มาร์กซ์หมายถึงปัจจัยในการผลิต คือ ที่ดิน หุ่น เครื่องจักร ฉะนั้น ทฤษฎีของมาร์กซ์จึงเป็นทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีเศรษฐกิจเป็นตัวนำ ดังนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์จึงเป็นระบอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครองสังคมและการเคลื่อนไหวทางการเมือง ภายใต้ข้อกำหนดของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และการมีรายได้ที่ขึ้นอยู่กับการผลิต (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2543, หน้า 74)

ดังนั้นการปฏิวัติรัฐประหารต่อบรรดานายทุนและชนชั้นสูงในแนวคิดคอมมิวนิสต์จึงเป็นการเปลี่ยนถ่ายการปกครองระบอบสังคมนิยม การกระทำดังกล่าวเรียกว่าอำนาจเผด็จการของชนชั้นแรงงาน ตามทฤษฎีของมาร์กซ์คือรัฐที่ปกครองโดยตลอดกาล

### 2.5.4 ลัทธิสังคมนิยม

แนวคิดสังคมนิยมได้มีมาตั้งแต่ในยุคก่อนคริสตกาล แต่เป็นลักษณะของสังคมนิยมแบบเพื่อฝัน จนกระทั่งในช่วงคริสตวรรษที่ 16 จึงปรากฏเป็นรูปธรรม แนวคิดสังคมนิยมปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชน และการยอมรับการปฏิบัติตามระเบียบของสังคม มุ่งเน้นการเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม นั่นก็คือการให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล เพราะถือว่าปัจเจกบุคคลไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ เมื่อคนต้องอยู่ในสังคมการยอมเสียสละเพื่อสังคมในลักษณะของสาธารณประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐจึงต้องเข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ได้แก่ เครื่องจักร โรงงาน ที่ดิน และทุน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนจำนวนมากในสังคม (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2518, หน้า 70)

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของอุดมการณ์สังคมนิยมก็คือ การปกครองด้วยระบบรัฐสวัสดิการ คือการที่รัฐมีหน้าที่ในการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย สังคมนิยมจะต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบเสรีหรือแบบทุนนิยม เพราะการปล่อยเสรีทางเศรษฐกิจโดยรัฐไม่เข้าไปจัดการจะทำให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ อันจะส่งผลให้ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบ เพราะสุดท้ายแล้วผลประโยชน์จากการค้าเสรี ก็จะตกไปอยู่กับนายทุนที่เป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 107) เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบทางการค้า อุดมการณ์สังคมนิยมจึงสนับสนุนการค้าแบบสหกรณ์ ผู้ซึ่งมีส่วนได้เสียในกำไรที่เกิดขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าเหล่านั้นในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกัน จากการที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายอยู่ในฐานะการเป็นเจ้าของร่วมกันในธุรกิจ

การค้า ทำให้การค้าแบบสหกรณ์เป็นการค้าที่ไม่ได้มุ่งหวังที่จะสร้างกำไรแก่นายทุนหรือใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการค้าด้วยราคาที่เป็นธรรมทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค เศรษฐกิจในสังคมนิยมจะยอมให้เอกชนสามารถดำเนินการทางเศรษฐกิจได้ หากธุรกิจนั้นไม่ใช่กิจการที่สำคัญอันจะส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม ส่วนธุรกิจใดที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการในฐานะเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการเอาเปรียบประชาชน และยังให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะเชื่อว่าการสร้างรัฐสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความรู้อย่างทั่วถึงกัน เพื่อจะนำไปใช้ในการจัดระเบียบทางสังคม และทำหน้าที่ในการสร้างสังคมให้พัฒนาไปอย่างสมบูรณ์ (เกษม อุทยานิน, 2518, หน้า 38)

### 2.5.5 ลัทธิเสรีนิยม

ลัทธิเสรีนิยมคือ แนวความคิด หลักปรัชญา และลัทธิทางการเมืองที่ถือว่าเสรีภาพเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ ลัทธิเสรีนิยมมีพื้นฐานแนวความคิดจากยุคแห่งการรู้แจ้งของตะวันตก แต่ในปัจจุบันถูกใช้ในการอ้างอิงทางการเมืองเป็นหลักโดยทั่วไปแล้ว ลัทธิเสรีนิยมร่วมสมัยนั้นให้ความสำคัญกับสิทธิส่วนบุคคล เพื่อแสวงหาสังคมที่มอบเสรีภาพให้กับพลเมือง (พิทักษ์ไทย เทพนอก, 2534, หน้า 93)

ลัทธิเสรีนิยมยอมรับในปัจจุบัน เชื่อในความมีเหตุผลและความสามารถของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีโอกาสใช้เหตุผลและความสามารถโดยเสรีภาพอย่างเต็มที่แล้ว จะสามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ ลัทธิเสรีนิยมจึงต้องการให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระและเสรีภาพ โดยปราศจากการถูกควบคุมหรือครอบงำจากอำนาจของบุคคลอื่นรวมถึงอำนาจรัฐด้วยการยอมรับในสิทธิและเสรีภาพมีความหมายรวมถึงเรื่องเศรษฐกิจ คือการให้เอกชนสามารถดำเนินการทางเศรษฐกิจได้อย่างเสรีโดยรัฐจะแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายหรือยุ่งเกี่ยวในเรื่องเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลแต่ควรปล่อยให้เป็นไปอย่างเสรี เพราะภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีกลไกตลาดตามกฎแห่งอุปสงค์และอุปทาน จะทำหน้าที่จัดการให้ระบบเศรษฐกิจสามารถดำเนินโดยไม่เกิดความวุ่นวายและการเอาเปรียบระหว่างกัน (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 110-111)

อุดมการณ์เสรีนิยมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ดังจะเห็นได้จากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่อุดมการณ์เสรีนิยมมีความยืดหยุ่นมากขึ้น และยอมรับว่าตลาดเสรีที่สมบูรณ์แบบเป็นสิ่งที่ยากจะเกิดขึ้นได้ รัฐจึงต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยุติธรรมซึ่งรู้จักดีในชื่อ “ระบบเสรีนิยมสมัยใหม่” (พิทักษ์ไทย เทพนอก, 2534, หน้า 91)

### 2.5.6 ลัทธิประชาธิปไตย

ลัทธิประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าประชาชนมีสิทธิที่จะปกครองตนเอง ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดก่อนหน้า ที่เชื่อว่าประชาชนมีชีวิตอยู่เพื่อเสริมสร้างบารมีหรือความมั่งคั่งให้กับกษัตริย์หรือมีชีวิตตามความต้องการของพระเจ้า

การนำแนวคิดประชาธิปไตยมาใช้จริงนั้นมีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอน จากประชาธิปไตยเชิงรูปแบบไปเป็นประชาธิปไตยเชิงเสรี และเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม แม้ว่าประเทศส่วนใหญ่ในโลกเป็นประเทศประชาธิปไตย แต่บางประเทศก็เป็นแค่ในนาม บางประเทศเป็นประชาธิปไตยที่ไม่มีเสรีภาพ บางประเทศเป็นประชาธิปไตยเชิงเสรี บางประเทศก็พัฒนาไปเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรัฐบาล และมีกิจกรรมทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ (บรรพต วีระสัย และ สุรพล ราชกัณท์, 2528, หน้า 118)

อุดมการณ์ประชาธิปไตยจะมีหลักการที่เป็นพื้นฐานคือ การยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนและมืองค์ประกอบดังนี้

1. หลักปัจเจกชนนิยม เป็นการยอมรับสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ โดยรัฐจะเข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงในกิจการของปัจเจกให้น้อยที่สุด
2. หลักเสรีภาพ โดยให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพ เช่นเสรีภาพในการพูด ในการนับถือศาสนา ในการชุมนุมอย่างสันติ เป็นต้น แต่จะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม
3. หลักความเสมอภาค โดยให้ถือว่าทุกคนเกิดมามีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ย่อมมีสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคจึงเป็นอุดมการณ์พื้นฐานของประชาธิปไตย
4. ภราดรภาพ คือการอยู่กันฉันท์มิตร มีความสัมพันธ์เหมือนญาติพี่น้องกัน ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะในลักษณะของความขัดแย้ง (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 114 -115)

ประชาธิปไตยนั้นเป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปว่า เป็นระบอบการปกครองที่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีกลไกเงื่อนไขรองรับสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคม การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ถือว่าประชาชนคือเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง

### 2.5.7 ลัทธิอนุรักษนิยม

ลัทธิอนุรักษนิยมยึดหลักการที่ว่า สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่เดิมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมที่ควรยึดถือและปฏิบัติต่อไป ลัทธิอนุรักษนิยมจึงแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. อนุรักษนิยมดั้งเดิม กลุ่มนี้จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเพราะยึดในกฎของธรรมชาติ และเจตจำนงของพระเจ้า มนุษย์จึงไม่มีอำนาจหรือความชอบธรรมใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่พระเจ้ากำหนด แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงตามหลักธรรมชาติ ก็ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เท่าที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง

2. อนุรักษนิยมใหม่ เชื่อว่าพระเจ้าเป็นเจ้านั้นที่กำหนดรูปแบบและวิวัฒนาการของสรรพสิ่งมนุษย์เป็นสิ่งประดิษฐ์ของพระเจ้า จึงไม่มีอำนาจที่จะทำการเปลี่ยนแปลงให้สภาพสังคมแตกต่างไปจากที่พระเจ้ากำหนด เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก จนกระทั่งกลุ่มอนุรักษนิยมดั้งเดิมไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ อนุรักษนิยมใหม่มีเป้าหมายสำคัญ คือการปฏิเสธรสภาพที่เป็นอยู่ และพยายามทำให้สังคมกลับไปมีลักษณะเหมือนเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นการแสวงหาความสุขจากการดำเนินชีวิตในรูปแบบเดิมที่ผ่านมา

3. อนุรักษนิยมเทียม มีหลักการสำคัญ คือ การต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ รวมถึงอุดมการณ์สังคมนิยมเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ และยังต่อต้านการผสมผสานทางเชื้อชาติเพราะเชื่อว่ามนุษย์ไม่มีความเสมอภาคกัน รวมทั้งไม่ยอมรับความช่วยเหลือระหว่างประเทศ พร้อมทั้งต่อต้านองค์การระหว่างประเทศอีกด้วย กลุ่มอนุรักษนิยมเทียมจึงเป็นอุดมการณ์ขวาจัดที่ให้ความสำคัญกับสถาบันรัฐและตัวผู้นำอย่างยิ่ง (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 116-117)

ดังนั้น ลัทธิอนุรักษจึงเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความแตกต่างไปจากสถานภาพเดิม เพราะต้องการให้คงสถานภาพเดิม การเปลี่ยนแปลงจะมีก็เพราะเป็นไปตามหลักกฎของธรรมชาติเท่านั้น และไม่ยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์

### 2.5.8 ลัทธิฟาสซิสต์

ฟาสซิสต์ เป็นคำที่มาจากภาษาละติน มีความหมายกว้าง ๆ ว่าเป็นลัทธิชาตินิยมขวาจัดกับการใช้อำนาจสูงสุดของผู้นำที่รับผิดชอบแต่ผู้เดียว เป็นอุดมการณ์ที่เน้นอำนาจของรัฐแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ นิยมที่มุ่งใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐต้องการ เป็นการกำจัดอิสระและเสรีภาพของประชาชนให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะฉะนั้นคำว่ารัฐบาลและผู้นำ จึงมีความหมายในลักษณะเดียวกันหรือในบางครั้งก็สามารถใช้แทนกันได้ ฟาสซิสต์เป็นอุดมการณ์ขวาจัดซึ่งได้รับการยอมรับแพร่หลายในประเทศ ที่มีการพัฒนาทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสูงในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ลัทธิฟาสซิสต์ถูกใช้ครั้งแรกโดย เบนิตโต มุสโสลินี ผู้นำเผด็จการชาวอิตาลี ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2488 และมีรัฐบาลของประเทศอื่น ๆ ในยุโรปบาง



ประเทศนำไปใช้ปกครองประเทศ ได้แก่ เอ็นกินเบริต ดอลฟิว ของออสเตรีย อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ของเยอรมันนี ระหว่างปี พ.ศ. 2477 – 2488 และ ฟรานซิสโก ฟรังโก ของสเปน ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2516 (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541, หน้า 176)

ขบวนการฟาสซิสต์ทั้งหลายจะมีแนวทางการปฏิบัติคล้ายกัน คือการคุกคามและการสร้างลัทธิชาตินิยมอย่างไม่จำกัดขอบเขต ไม่ยอมรับสถาบันประชาธิปไตยและเสรีใด ๆ ที่ไม่ยินยอมให้พวกตนใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ ผู้ปกครองฟาสซิสต์จะไม่สนใจเรื่องการปกครองระบอบใดมากนัก ลัทธิฟาสซิสต์จึงเป็นศัตรูสำคัญของลัทธิสังคมนิยม ลัทธิฟาสซิสต์จะมีบุคคลคนหนึ่งปกครองประเทศเรียกว่า ผู้นำเผด็จการ มีสิทธิในการควบคุมรัฐบาลและประชาชน ผู้นำแบบเผด็จการจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในอุดมการณ์ฟาสซิสต์ และจะต่อต้านการปกครองที่มีพรรคการเมืองมากกว่าพรรคหนึ่ง เพราะพรรคการเมืองหลายพรรคจะนำไปสู่การขัดแย้งและความอ่อนแอของรัฐ ฉะนั้นการมีพรรคการเมืองเดียวจึงเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมที่สุดในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่รัฐ และลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการยอมรับในตัวผู้นำ ไม่ว่าผู้นำจะทำผิดพลาดอะไร ประชาชนก็ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดโดยไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 120)

ดังนั้นลัทธิฟาสซิสต์ จึงให้ความสำคัญกับผู้นำเป็นอย่างมาก โดยปลุกฝังเยาวชนว่าผู้นำเผด็จการเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในโลกและสมควรเอาเป็นแบบอย่าง และลัทธิฟาสซิสต์จะไม่ยอมรับระบอบประชาธิปไตยในลักษณะใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนั้นยังต่อต้านและหาวิธีการกำจัดเสียอีกด้วย

## 2.6 รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองของรัฐหรือของประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสมัย ในการจัดรูปแบบของการปกครองจึงมีมากมายหลายประเภท ทั้งนี้ย่อมมีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ ให้ประชาชนมีในรัฐนั้น ๆ ความผาสุก รูปแบบการปกครองของรัฐที่สำคัญได้แก่

### 2.6.1 ราชาธิปไตย

เป็นรูปแบบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ มีอำนาจสูงสุดในรัฐ กษัตริย์ในรูปแบบราชาธิปไตยจะทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาล จึงเป็นการปกครองที่ให้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์กับกษัตริย์ทั้งอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ เป็นผู้ซึ่งได้อำนาจปกครองโดยการสืบราชสมบัติ การปกครองในรูปแบบนี้มีวิธีการกำหนดบุคคลขึ้นเป็นผู้ปกครองโดยใช้หลักการสืบสันตติวงศ์หรือสืบสายโลหิต กษัตริย์ในรูปแบบราชาธิปไตยจะทำ

หน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาลนั้นคือ ทรงปกเกล้าและทรงปกครองในขณะเดียวกัน รูปแบบราชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองที่ให้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์กับกษัตริย์ทั้งอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 121) มีลักษณะที่สามารถแบ่งออกได้เป็น

1. การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือกฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์การตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่า คำชี้ขาดของกษัตริย์ พลเมืองทั้งหมดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับกษัตริย์ที่ตีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด

2. การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นเป็นพ่อ หรือ ปิตาธิปไตย เป็นการปกครองเริ่มต้นจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงดูแลปกครองพลเมืองของพระองค์เช่นเดียวกับบุคคลในครอบครัว การปกครองแบบนี้พระราชาทรงเข้าถึงประชาชนได้โดยตรงและทรงใกล้ชิดกับประชาชนเป็นอย่างมาก ในการปกครองของไทยในสมัยสุโขทัย สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชก็ทรงนำมาใช้ในการปกครอง โดยถือว่ากษัตริย์เป็นเสมือนพ่อของราษฎร ราษฎรจึงเรียกกษัตริย์ว่า “พ่อขุน” ทั้งสองยุค คือ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงเป็นยุคทองของการปกครองเช่นเดียวกัน

3. การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นสมมติเทพ (Divine Right) ซึ่งมีคติมาจากศาสนาพราหมณ์ ในการปกครองของไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเชื่อถือตามคติพราหมณ์ว่ากษัตริย์เป็นผู้ได้รับอำนาจจากสวรรค์ ฐานะของกษัตริย์จึงเป็น “สมมติเทพ” ทรงมีอำนาจที่จะกำหนดชะตาชีวิตของใครก็ได้ จึงเรียกระบอบการปกครองนี้ว่า “ระบบเทวสิทธิ์” ลักษณะการปกครองเป็นแบบนายปกครองบ่าว หรือ “เจ้าปกครองไพร่” ฐานะของกษัตริย์กับประชาชนจึงห่างไกลกัน ข้าราชการบริหารเป็นสื่อกลางระหว่างกษัตริย์และประชาชน จึงเกิดเป็นระบบเจ้าขุนมูลนายหรือศักดินาขึ้น

ความเป็นพระราชาของไทยนั้น กระทำโดยพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน มีเครื่องเบญจสิริราชกกุธภัณฑ์ คือ เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์สยามเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นพระราชาธิบดี หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วย พระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงขรรค์ชัยศรี ธารพระกร พัดวาลวิชนี

พระแสงหางจามรี และ ฉลองพระบาทเชิงงอน ซึ่งพระแสงขรรค์ชัยศรี เป็นสัญลักษณ์แสดงการได้พระราชอำนาจอาญาสิทธิ์ในการปกครองแผ่นดินและจะทรงขจัดศัตรูให้สิ้นด้วยพระบรมเดชานุภาพ

4. การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นสมมติราชา ซึ่งมีคติมาจากศาสนาพุทธและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอำนาจการตั้งเป็นราชานั้นอยู่ที่ประชาชน พระราชามีหน้าที่ปกครองโดยหลักธรรมมุ่งเน้นที่ความผาสุกของราษฎร วรรณกษัตริย์ยังคงเป็นสิ่งยอมรับของประชาชนทั่วไปและประชาชนยินดีที่จะถูกปกครอง การสืบสันตติวงศ์ยังคงมีอยู่ตราบเท่าที่พระราชายังทรงประพฤติธรรมและปกครองโดยธรรม แต่เมื่อพระราชามีไม่ทรงประพฤติธรรม หรือไม่ปกครองโดยธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความผาสุกของราษฎรแล้ว ราษฎรก็สามารถที่จะถอดออกจากตำแหน่งพระราชากับตั้งบุคคลอื่นที่เหมาะสมขึ้นเพื่อทำหน้าที่พระราชาทน พระราชาในลักษณะเช่นนี้ต้องมีความเคร่งครัดในการประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมในการปกครอง โดยหลักทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สำคัญที่ใช้การปกครอง เช่น หลักทศพิธราชธรรม เป็นต้น

5. การปกครองในรูปแบบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ หลายประเทศที่แม้จะมีกษัตริย์ แต่กษัตริย์จะทำหน้าที่เฉพาะการเป็นประมุขของประเทศเท่านั้น โดยไม่มีอำนาจในการบริหาร ปกครองประเทศ หรือกษัตริย์อาจจะดำรงตำแหน่งเฉพาะในทางพิธีการอันเป็นตำแหน่งเชิงสัญลักษณ์ การปกครองในลักษณะเช่นนี้จึงมิใช่เป็นการปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยแต่อย่างใด เพราะประเทศเหล่านี้ใช้รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดปกครองแทนกษัตริย์

### 2.6.2 ทรรราช

ทรรราช เป็นรูปแบบการปกครองโดยมีผู้ปกครองคนเดียวเหมือนกับการปกครองแบบราชาธิปไตยที่กล่าวมาข้างต้น แต่ผู้ปกครองในรูปแบบทรรราชจะเป็นผู้ที่ขาดคุณธรรม มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง โดยมิได้สนใจกับประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน เมื่อพิจารณาตามรูปแบบการปกครองแบบทรรราชจะพบว่าเป็นรูปแบบที่เกิดจากการปกครองแบบราชาธิปไตย แต่ผู้ปกครองละทิ้งจริยธรรมและคุณธรรมทำให้ขาดสำนึกในการปกครองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่กลับตักตวงผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง การปกครองในรูปแบบนี้นักปรัชญาการเมืองส่วนมากเห็นว่าเป็นรูปแบบที่เลวที่สุด เพราะสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน สังคมไม่เจริญก้าวหน้ามีแต่เสื่อมถอยทรุดโทรมไปในที่สุด (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 81)

การปกครองรูปแบบทรรราช เป็นเหมือนการปกครองแบบเผด็จการ คืออำนาจการปกครองอยู่กับผู้นำหรือผู้ปกครองแต่เพียงผู้เดียว และผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นคนไร้คุณธรรม การปกครองในรูปแบบนี้จึงเป็นที่เกลียดชังของประชาชน

### 2.6.3 อภิชนาธิปไตย

อภิชนาธิปไตย มาจากศัพท์ภาษากรีกโบราณว่า aristocracy ซึ่งหมายถึงรัฐบาลที่ “ปกครองโดยคนที่ดีที่สุด” คำจำกัดความนี้เป็นคำจำกัดความอันดับแรกในพจนานุกรมส่วนมาก ศัพท์ว่า aristocracy มาจากคำสองคำ ได้แก่ “aristos” หมายถึง “ดีที่สุด” และ “krateinq” หมายถึง “การปกครอง” การปกครองในรูปแบบของอภิชนาธิปไตยนี้เป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยและปกครองโดยยึดหลักคุณธรรมและความสามารถ โดยมีจุดประสงค์เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม (ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, 2525, หน้า 93) การปกครองแบบอภิชนาธิปไตยจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีกว่าเมื่อเทียบกับการปกครองในรูปแบบของทรราช แต่หากผู้ปกครองที่เป็นคนกลุ่มน้อยขาดคุณธรรม แล้วหันไปสนใจในเรื่องของประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ก็จะทำให้รูปแบบการปกครองกลายเป็นแบบคณาธิปไตยไป

การปกครองในรูปแบบอภิชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยปกครองคนกลุ่มใหญ่ แต่คนกลุ่มน้อยนี้ประกอบด้วยคุณธรรม และจะสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้าให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข แต่หากขาดคุณธรรมผลจากระบบการปกครองจะเปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม และกลายเป็นทรราชในที่สุด

### 2.6.4 คณาธิปไตย

เป็นรูปแบบการปกครองโดยคนส่วนน้อยเหมือนกับอภิชนาธิปไตย แต่แตกต่างกันตรงที่รูปแบบคณาธิปไตยเป็นการปกครองที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มตนหรือพรรคพวกของตน ในขณะที่รูปแบบอภิชนาธิปไตยมีเป้าหมายการปกครองเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม (ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, 2525, หน้า 95) การปกครองในรูปแบบคณาธิปไตยมักเกิดขึ้นภายหลังการเข้ามามีอำนาจของผู้ปกครองโดยวิธีการใช้กำลัง หรือใช้ความได้เปรียบทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เมื่อบุคคลเหล่านั้นสามารถเข้าถึงอำนาจในการปกครอง แล้วก็พยายามสร้างฐานอำนาจของตนให้มั่นคงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนไว้ให้มากและยาวนานที่สุด

การปกครองในรูปแบบคณาธิปไตยเป็นผลมาจากการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย แต่กลุ่มบุคคลผู้เป็นนักปกครองหรือผู้นำขาดคุณธรรม

### 2.6.5 ประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากภาษากรีกโบราณว่า “Democratia” เป็นคำผสมระหว่าง คำว่า “Demo” หมายถึง ประชาชนหรือสาธารณชนทั่วไป และอีกคำหนึ่งคือ “cratia” ที่มีความหมายถึง ระบอบการปกครอง ดังนั้นความหมายของประชาธิปไตยตามวาทะของ อับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา “รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน

เพื่อประชาชน จะไม่พินาศไปจากโลก" หรือ "Government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the Earth." (วิทยากร เชียงกุล, 2546, หน้า 21)

การที่รัฐบาลใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบทั้ง 3 ประการ คือ

1. รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้ด้วยการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาลซึ่งบ่งชี้ถึงมิติของการปกครองในด้านความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

2. รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยถือว่าอำนาจหน้าที่ในการปกครองประเทศจะต้องมาจากประชาชนหรือได้รับความยินยอมจากประชาชน

3. รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชน และจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่ง เช่น ทุก 4 ปี เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน หากผันแปรจากจุดมุ่งหมายนี้ ประชาชนจะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทาง การเลือกตั้ง

ประชาธิปไตย จึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เป็นแนวคิดปัจเจกชนนิยมโดยยึดหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ยอมรับในเสียงข้างมากโดยเคารพในเสียงข้างน้อย (Majority Rule, Minority Rights) เพราะฉะนั้นการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยจึงให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งรัฐบาลอย่างเสรี โดยผู้สมัครรับเลือกตั้งและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะต้องกระทำอย่างเสรีปราศจากการถูกบังคับไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม การปกครองในระบอบโดยทั่วไปมี 3 รูปแบบคือ

1. รูปแบบรัฐสภา เป็นการปกครองที่ประชาชนเลือกผู้แทนเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในสภา นิติบัญญัติ และผู้แทนราษฎรในสภานิติบัญญัติจะกำหนดตัวบุคคลขึ้นเป็นรัฐบาลเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ สภานิติบัญญัติเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดคณะรัฐบาล รวมทั้งทำหน้าที่การตรากฎหมาย และตรวจสอบควบคุมการทำงานของรัฐบาลด้วย แต่รัฐบาลก็สามารถประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ถือเป็นถ่วงดุลอำนาจของสภานิติบัญญัติและเป็นการคืนอำนาจอธิปไตยกลับไปยังประชาชน

2. รูปแบบประธานาธิบดี ประชาชนจะเป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปปฏิบัติหน้าที่ในสภานิติบัญญัติโดยตรง และเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่เป็นประธานาธิบดีในฐานะ

หัวหน้าฝ่ายบริหารโดยตรงอีกด้วย จากนั้นประธานาธิบดีจะเป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศต่อไป การปกครองในรูปแบบประธานาธิบดีจะให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย มากกว่าจะเน้นไปที่การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจ สมาชิกสภานิติบัญญัติในการปกครองรูปแบบนี้ จึงทำหน้าที่หลักในการตรากฎหมายอันเป็นอำนาจทางนิติบัญญัติ ส่วนหน้าที่ในการบริหารประเทศเป็นของประธานาธิบดี ดังนั้นการยุบสภานิติบัญญัติและเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลจึงไม่ค่อยปรากฏในรูปแบบการปกครองแบบประธานาธิบดี (วิสุทธิ์ โปธิแทน, 2520, หน้า 19)

การปกครองรูปแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่และมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกผู้ปกครองของตนเอง

### 2.6.6 มัชฌิมวิถีอธิปไตย

มัชฌิมวิถีอธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะของการผสมผสานและยึดหลักสายกลาง ในที่นี้หมายถึงการปกครองโดยชนชั้นกลาง ได้แก่กลุ่มบุคคลที่อยู่ระหว่างคนรวยกับคนจน เป็นผู้ทำหน้าที่ในอันจะยังประโยชน์สูงสุดให้แก่สังคมโดยรวมได้ดีที่สุดเท่าที่จะเกิดขึ้นได้จริงในสังคม ตามแนวคิดนี้ชนชั้นกลางนี้เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรมไม่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะหน้าเหมือนชนชั้นล่าง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่มุ่งสูงที่อยู่ห่างไกลคนชั้นล่างจนไม่อาจเข้าถึงความต้องการและผลประโยชน์ที่คนชั้นล่างสมควรที่จะได้ (ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, 2525, หน้า 98) การปกครองในรูปแบบนี้จึงยึดหลักเดินสายกลาง โดยคนชั้นกลางที่ขึ้นมาใช้อำนาจ โดยผ่านการยินยอมจากคนส่วนใหญ่ในสังคม

การปกครองในรูปแบบนี้ มีลักษณะคล้ายกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต โดยนักปกครองจะเป็นราชาปราชญ์ ซึ่งเป็นผู้ประกอบความรู้ ความสามารถ และ ทรงคุณธรรม ดังนั้นการปกครองในรูปแบบมัชฌิมวิถีอธิปไตยจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นรัฐในอุดมคติได้เหมือนกัน

### 2.6.7 สาธารณรัฐ

เป็นการปกครองที่ประมุขหรือรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชน การปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐอาจมีกษัตริย์เป็นประมุขของรัฐก็ได้ ซึ่งกษัตริย์ในประเทศที่ปกครองแบบสาธารณรัฐจะเป็นกษัตริย์เชิงสัญลักษณ์ ทรงอยู่ในฐานะประมุขของประเทศเท่านั้น ส่วนการบริหารปกครองประเทศจะเป็นสิทธิอำนาจของคณะรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 82) ฉะนั้นการพิจารณาว่ารัฐใดประเทศใดมีการปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐหรือราชาธิปไตยนั้น จะต้องพิจารณาถึงช่องทางของการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองการปกครอง มิใช่พิจารณาจากการมีหรือไม่มีกษัตริย์เพียงอย่างเดียว

สาธารณรัฐจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบราชาธิปไตย เพราะมีกษัตริย์ดำรงอยู่ในตำแหน่งประมุขของประเทศ แต่ต่างกันตรงที่รูปแบบสาธารณรัฐจะมีกษัตริย์ไว้เป็นเพียงสัญลักษณ์หรือประมุขของประเทศ แต่ไม่มีอำนาจในการบริหารปกครองประเทศเหมือนอย่างการปกครองในรูปแบบราชาธิปไตย

### 2.6.8 สมาพันธรัฐ

สมาพันธรัฐ เป็นรูปแบบการปกครองที่มีการรวมกันของรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไป เพื่อวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกันบางประการ โดยยึดหลักความเสมอภาคแห่งรัฐที่เป็นสมาชิก ผลจากการก่อตั้งสมาพันธรัฐมิได้ทำให้รัฐต่าง ๆ ที่เข้าร่วมเป็นสมาพันธ์สิ้นสภาพการเป็นรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศลง และสมาพันธรัฐที่ก่อตั้งขึ้นก็มิได้มีฐานะเป็นรัฐแต่อย่างใด นั่นคือไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อสถานะภาพของรัฐ เช่น สมาพันธรัฐอเมริกาเหนือ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของ 13 รัฐ ในนาม Articles of Confederation ในช่วง ค.ศ. 1781-1789 เพื่อแยกตนเป็นเอกราชจากการตกเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ การบริหารของสมาพันธรัฐจะกระทำผ่าน Congress ที่ถือมติเสียงข้างมากของสมาชิก แต่เมื่อได้รับเอกราชแล้ว กลุ่มของรัฐที่ร่วมเป็นสมาพันธรัฐได้รวมกันอย่างถาวรเป็นสหพันธรัฐในปัจจุบัน (สนธิ เตชานนท์, 2548, หน้า 85)

สมาพันธรัฐเป็นรูปแบบการปกครองแบบกระจายอำนาจของรัฐ จึงมีลักษณะเป็นรัฐร่วมมีการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นสองระดับ คือระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ทั้งสองก็มีอำนาจการปกครองอิสระต่อกัน การกระจายอำนาจในลักษณะนี้จะเน้นไปที่ลักษณะของกิจกรรม เพื่อแบ่งหน้าที่หรือส่วนงานของทั้งสองระดับ แต่เป็นการประสานประโยชน์ร่วมกัน เพื่อความรวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกสมาพันธรัฐ

### 2.6.9 สหพันธรัฐ

สหพันธรัฐ เป็นการรวมตัวกันของรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไปอย่างถาวร และมีการจัดตั้งรัฐบาลกลางขึ้นเพื่อบริหารปกครองสหพันธรัฐ ทำให้สหพันธรัฐมีฐานะเป็นรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ ส่วนรัฐที่เข้าร่วมเป็นสหพันธรัฐจะกึ่งสิ้นสุดสถานะภาพการเป็นรัฐลงไปทันที ในรัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐจะบัญญัติขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการปกครองไว้ 2 ระดับคือ ในระดับชาติโดยรัฐบาลกลางโดยให้อำนาจหน้าที่ในการบริหารปกครองประเทศ และครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของสหพันธรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็ให้อิสระต่อรัฐบาลท้องถิ่นหรือรัฐบาลมลรัฐ ในการตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับในเขตท้องถิ่นของตนซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ในระดับท้องถิ่น จากการกำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลออกเป็นสองระดับ ทำให้การปกครองของสหพันธรัฐมีลักษณะเป็นรัฐซ้อนรัฐ (ดิเรก ชัยนาม, 2509,

หน้า 85-86) อย่างไรก็ตาม การตรากฎหมายของรัฐบาลท้องถิ่นก็ต้องอยู่ในกรอบที่ไม่ขัดต่อข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญของรัฐบาลกลาง

ดังนั้นการปกครองรูปแบบสหพันธรัฐจึงให้ความสำคัญกับรัฐบาลท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นเป็นแหล่งที่มาของอำนาจในการปกครองของรัฐบาลกลาง แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ

### 2.6.10 คอมมิวนิสต์และเผด็จการ

คอมมิวนิสต์ เป็นรูปแบบการปกครองที่ยึดตามแนวคิดของคาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ์ มีจุดมุ่งหมายในการปกครอง คือการบรรลุถึงสังคมคอมมิวนิสต์ที่ไม่มีชนชั้น ไม่มีรัฐ ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกดขี่ขูดรีด ทุกคนอยู่อย่างเสมอภาค ซึ่งหมายถึงยุคแห่งการสิ้นสุดลงของชนชั้นนายทุนและรัฐบาล และก่อนที่จะไปถึงเป้าหมายนั้น สังคมจะต้องมีการปกครองในรูปแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่มีรัฐบาลแบบเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพปกครองอยู่ระยะหนึ่งก่อน จนกว่าจะสามารถบรรลุถึงสังคมแห่งคอมมิวนิสต์อย่างสมบูรณ์ หลังจากนั้นรัฐบาลก็หมดความสำคัญและสลายตัวไปในที่สุด (กวี อิศริวรรณ, 2523, หน้า 137-138) เพราะฉะนั้นบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีความรู้และเหมาะสมที่สุดเท่านั้นที่ควรจะเป็นผู้ปกครอง และเมื่อมีผู้ปกครองแล้วประชาชนจะต้องให้การยอมรับและเคารพเชื่อฟังผู้ปกครองในทุกกรณี ประชาชนที่ดีคือประชาชนที่เชื่อฟังและยอมปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลโดยดุขฎิ การปกครองแบบเผด็จการนั้นถือว่าอำนาจรัฐอยู่เหนือสิ่งอื่นใดและไม่มีบุคคลใดหรือองค์กรใดที่จะขัดแย้งเจตนารมณ์ของรัฐได้ การปกครองรูปแบบเผด็จการสามารถแบ่งออกไปได้ 2 แบบคือ

1. เผด็จการอำนาจนิยม เป็นการปกครองที่มีอำนาจเป็นสิ่งสำคัญคือ อำนาจที่เป็นทั้งวิถีทางและจุดหมายปลายทาง แต่เผด็จการอำนาจนิยมจะเข้าควบคุมเฉพาะเรื่องทางการเมืองการปกครองเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่นรัฐจะยอมให้บุคคลมีอิสระเสรีได้เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ และการนับถือศาสนา เป็นต้น ระบบเผด็จการอำนาจนิยมจะใช้วิธีการรุนแรงเพื่อปราบปรามบุคคลให้อยู่ในกฎเกณฑ์ทางการเมืองที่รัฐกำหนด แต่จะผ่านกระบวนการทางกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมก่อน

2. เผด็จการเบ็ดเสร็จ เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจเข้าควบคุมประชาชนทุกด้านเช่น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือแม้แต่วิถีชีวิตโดยทั่วไป รัฐที่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จจึงมีอำนาจ และความชอบธรรมที่จะบังคับประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ การปกครองในรูปแบบนี้ทำให้กระบวนการยุติธรรมหรือกฎหมายเป็นที่พึงของประชาชนไม่ได้ ดังนั้นประชาชนจึงเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งของรัฐเท่านั้น (สมเกียรติ วันทนนะ, 2544, หน้า 91-92)



ดังนั้นการปกครองในรูปแบบคอมมิวนิสต์และระบบเผด็จการ จึงเป็นการปกครองที่เน้นความเด็ดขาดและรุนแรง อีกทั้งยกย่องและให้ความสำคัญกับอำนาจของรัฐที่ผู้ปกครองเป็นผู้ใช้ให้อยู่เหนือเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกปกครอง ระบบเผด็จการจึงมีพื้นฐานที่ไม่ยอมรับความเสมอภาคของมนุษย์และปัจเจกบุคคล

## 2.7 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

2.7.1 ทศพิธราชธรรม หมายถึง เป็นธรรมของพระราชา หรือ ธรรมของนักปกครอง (พระพุทธพจนานุกรม (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2551, หน้า 240) ประกอบด้วยธรรม 10 ประการ ดังนี้

1. ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
2. ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหาวาร ประกอบแต่การสุจริต
3. ปริจจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
4. อาชวชะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรรามรยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน
5. มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถองงค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มีชาติยาเกรง
6. ตปะ ความทรงเดช คือ แผลพหูกิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สุมาเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์
7. อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความ และกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำ ใจไว้ระงับความเคืองชุ่นวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง
8. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชูดริต หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดเพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง
9. ชันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกเหยียดด้วยคำ เสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดก้า ลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มี ความเอนเอียงหันไหวเพราะถ้อยคำ ที่ดีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สถิตมั่น ในธรรมทั้งส่วนยุคธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กิติ นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กิติ ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

**2.7.2 จักรวรรดิวัตร** หมายถึง วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ หรือ หน้าที่ของนักปกครองผู้ ยิ่งใหญ่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2551, หน้า 250) ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ

1. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย
2. ธรรมิการักษา จัดการรักษารักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม
3. อธรรมการนิเสธนา ห้ามกั้น มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกันแก้ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง
4. ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น
5. ปริพจฉา (ปรึกษาสอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ ประมาทหมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชี้การอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อ ประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย

**2.7.3 ราชสังคหัตถุ** หมายถึง สังคหัตถุของผู้ครองแผ่นดิน หลักการสงเคราะห์ ประชาชนของนักปกครอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2551, หน้า 143) ประกอบด้วย ธรรม 4 ประการ

1. สัสสมะระ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร
2. ปุริสมะระ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ
3. สัมมาปาสะ หมายถึง ความรู้จักผูกพันรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ
4. วาจาเปยะ หรือ วาจาเปยะ หมายถึง ความมีวาจาอันถูกต้องมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

**2.7.4 อปริหานิยธรรมของกษัตริย์วัชชี** หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2551, หน้า 211) ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
5. บรรดาकुสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำขื่นใจ
6. เคารพสักการะบูชาเจดีย์ ปุชณียสถานและปุชณียวัตถุ ตลอดจนอนุสาวรีย์ต่าง ๆ ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
7. จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

อปรีหานิยธรรม 7 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือแยกให้แตกสามัคคี

**2.7.5 อคติ** หมายถึง ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต), 2551, หน้า 149) ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ดังนี้

1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา
4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

**2.7.6 อิทธิบาท** หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต), 2551, หน้า 160) ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ดังนี้

1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำ สิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป
2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดถอย

3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำ สิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิต ผักฝัไม่ปล่อยให้ให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตรา หาเหตุผล มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

## 2.8 รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ มีความหมายว่า “บทกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศ โดยกำหนดรูปแบบของรัฐว่าเป็นรัฐเดี่ยวหรือรัฐรวม ระบอบการปกครองของรัฐรวมทั้งสถาบันและองค์การใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองรัฐ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 678) ซึ่งหมายความถึงกฎหมายชั้นมูลฐานของรัฐ ซึ่งกล่าวถึงกฎเกณฑ์ที่จัดวางระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นกฎหมายที่อยู่ในฐานะสูงกว่ากฎหมายอื่น ๆ ทั้งปวง ซึ่งกฎหมายอื่น ๆ จะมีวิธีการจัดทำหรือมีข้อความที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงกฎเกณฑ์การปกครองทางการเมืองอย่างกว้าง ๆ กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดรูปบริหารในทางการเมืองของรัฐหรือประเทศ

### 2.8.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศเกือบทั้งหมดในโลกย่อมต้องมีรัฐธรรมนูญ เพื่อใช้เป็นเครื่องกำหนดรูปแบบในการปกครองประเทศ ไม่ว่าจะประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย สังคมนิยม หรือแบบคอมมิวนิสต์ ต่างมีรัฐธรรมนูญตามแบบฉบับของประเทศตนเองทั้งสิ้น รัฐธรรมนูญแบ่งโดยแยกตามวิธีการบัญญัติออกเป็น 2 แบบ คือ รัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือรัฐธรรมนูญจารีตประเพณี หมายความว่าถึง ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี คำพิพากษาของศาลยุติธรรม กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์การปกครองประเทศทางการเมือง ธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ที่ยึดถือติดต่อกันมา รวมกันเข้าเป็นบทบัญญัติที่มีอำนาจเป็นกฎหมายสูงสุด กำหนดรูปแบบการปกครองของรัฐรวมทั้งที่ไม่ได้เขียนรวบรวมไว้เป็นรูปเล่ม และ รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายความว่า รัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติรวมอยู่ในเอกสารฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับ กำหนดถึงระเบียบแห่งอำนาจสูงสุดในรัฐ กฎเกณฑ์การปกครองประเทศและได้จัดทำด้วยวิธีการที่แตกต่างจากการจัดทำกฎหมายธรรมดา รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้จะมีความชัดเจนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองรัฐ ความมั่นคงมากกว่ารัฐธรรมนูญจารีตประเพณี เมื่อมีการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญย่อมเห็นได้ชัดเจนกว่ารัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมีความยืดหยุ่นน้อยกว่ารัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร หลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ประกาศฉบับที่ 11/2557 ลงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 สิ้นสุดลง และต่อมาก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 เป็นฉบับที่ 19 ของประเทศไทย

## 2.8.2 ความสำคัญของรัฐธรรมนูญ

สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ปกครองประเทศ กล่าวคือ รัฐธรรมนูญเป็นแม่บทของกฎหมายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชกำหนด กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ประมวลกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งกฎหมายในส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบัญญัติ ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ซึ่งหากกฎหมายใดก็ตามที่ได้ออกมาบังคับใช้ก่อนหรือหลังประกาศรัฐธรรมนูญ หากมีข้อความขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายเหล่านั้นย่อมไม่มีผลบังคับใช้
2. รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่บัญญัติถึงโครงสร้างการปกครองประเทศ ได้แก่ การวางโครงสร้างรูปแบบการปกครองประเทศ การใช้อำนาจรัฐ ที่มาของอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การแบ่งแยก และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันของอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ
3. รัฐธรรมนูญวางหลักประกันเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และกำหนดหน้าที่ของพลเมืองของรัฐที่ต้องปฏิบัติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ
4. รัฐธรรมนูญช่วยทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองและการบริหารราชการแผ่นดิน โดยกำหนดให้มีกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งตราออกมาบังคับใช้โดยฝ่ายนิติบัญญัติและนำไปบังคับใช้กับประชาชนโดยฝ่ายบริหาร โดยมีฝ่ายตุลาการเป็นผู้ตัดสินคดีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้นอย่างเป็นระบบระเบียบ อีกทั้งยังมีหน่วยงานอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบหรือดำเนินการควบคุมให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้งที่รัฐธรรมนูญจัดให้ดูแลควบคุมการเลือกตั้งให้เป็นไปอย่างยุติธรรม

## 2.9 ประเด็นวิเคราะห์ทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาดก

- 2.9.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกและตะวันออก
- 2.9.2 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง และ รูปแบบการปกครอง
- 2.9.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง
- 2.9.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2.9.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกและตะวันออก	
บุคคล	สรุปเนื้อหา
โสเครตีส	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. แนวคิดว่ามนุษย์เป็นสัตว์การเมือง มีความต้องการอยู่ร่วมกันเป็นรัฐ เพราะถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสถานที่เรียนรู้คุณธรรม</li> <li>2. ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมและกฎหมายมาก แต่ทุกอย่างต้องประกอบด้วยเหตุผล</li> <li>3. พลเมืองยอมรับและเชื่อฟังอำนาจของรัฐซึ่งแสดงออกในการยอมรับอำนาจของกฎหมายจึงเป็นพันธะที่พลเมืองต้องปฏิบัติต่อรัฐอย่างเคร่งครัด</li> <li>4. รูปแบบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย โดยมีผู้ปกครองเป็นกลุ่มคนหรือคณะบุคคลที่มีสติปัญญาสูงและมีคุณธรรม จึงนับว่าเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้ปกครอง และยอมเป็นหลักประกันความสามารถในเชิงการปกครองได้ดีกว่าบุคคลอื่น</li> </ol>
เพลโต	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. แนวคิดว่าธรรมชาติของคนเป็นสัตว์สังคม คือ คนไม่สามารถที่จะเป็นคนสมบูรณ์ได้ถ้าหากบุคคลนั้นอยู่โดดเดี่ยวภายนอกสังคมหรือภายนอกรัฐ คนทุกคนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือกันดังกล่าวจะกระทำได้ดีก็ต่อเมื่อเขาเหล่านั้นใช้ชีวิตอยู่ภายในรัฐ</li> <li>2. รัฐเป็นสถาบันที่จำเป็นต้องมี ประกอบด้วยชน 3 ระดับ คือ นักปกครอง พิทักษ์ชน และ ราษฎร</li> <li>3. เชื่อว่าคุณธรรมคือตัวนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและการประพฤติที่ถูกต้อง</li> <li>4. ระบบการปกครองที่ดีที่สุด คือ อภิชนาธิปไตย ที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง ผู้ถูกคัดเลือกโดยระบบการศึกษา มิใช่มาจากตระกูลมั่งคั่งหรือผู้ดี ชนชั้นพิเศษนี้จะสับเปลี่ยนกันรับตำแหน่งกษัตริย์นักปรัชญา</li> <li>5. ได้สรุประบอบการปกครอง 4 แบบที่ใกล้เคียงกับอุดมคติไปจนถึงระบอบที่ห่างไกล คือ โยธาธิปไตย -&gt; คณาธิปไตย -&gt; ประชาธิปไตย -&gt; ทหาราช</li> </ol>

<p>อริสโตเติล</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. แนวคิดที่มนุษย์เป็นสัตว์เมืองที่มีธรรมชาติอยู่ร่วมกันในสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ มนุษย์ไม่สามารถแยกกันอยู่เป็นหน่วยย่อยตามลำพัง ทั้งนี้เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อการดำรงชีพและความมั่นคงปลอดภัย</li> <li>2. มองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์การเมือง เพราะตลอดชีวิตของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับเมืองตลอดเวลา</li> <li>3. เน้นถึงความสำคัญของการปกครองโดยมีกฎหมายสูงสุดเป็นอำนาจสูงสุด โดยมีเหตุผลสำคัญก็เพื่อไม่ให้ผู้ปกครองใช้อำนาจดำเนินการปกครองได้ตามอำเภอใจ การปกครองที่มีกฎหมายสูงสุดจะทำให้เกิดความมั่นคงและมี เสรีภาพในการดำเนินชีวิต</li> <li>4. ระบอบการปกครองที่ดี 3 แบบ ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> <li>4.1 ราชาธิปไตยก็เป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด</li> <li>4.2 อภิชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยอภิชนตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด</li> <li>4.3 มัชฌิมชนาธิปไตย เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง</li> </ol> </li> <li>5. ระบอบการปกครองที่เลว 3 แบบ <ol style="list-style-type: none"> <li>5.1 ประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคนจนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด</li> <li>5.2 คณาธิปไตย เป็นการปกครองโดยกลุ่มน้อยที่มั่งคั่งและมีอำนาจ เพื่อประโยชน์ของพวกเขาเพียงกลุ่มเดียว</li> <li>5.3 ทระราช เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เพื่อผลประโยชน์ของเขาเพียงคนเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวที่สุด</li> </ol> </li> </ol>
<p>แมคเคิลเวลลี</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. มีแนวความคิดว่า มนุษย์ส่วนมากเป็นคนบาปหนา โลกมากและเห็นแก่ตัว เพื่อชักนำให้มนุษย์เหล่านี้หันมาประพฤติตนให้ถูกต้องสุจริต จำต้องกระทำทุกวิถีทาง แม้บางวิธีจะรุนแรงก็ตาม แมคเคิลเวลลีสนับสนุนลัทธิเด็ดขาดทางการเมืองการปกครอง การแก้ไขปัญหาด้วยวิธีรุนแรงเพื่อความสำเร็จประโยชน์ของรัฐ</li> <li>2. รูปแบบการปกครองนั้นแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ กษัตริยาธิปไตย (คล้ายกับราชาธิปไตยของอริสโตเติล) อภิชนาธิปไตย และ ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ</li> </ol>
<p>ฮอบส์</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. มีแนวความคิดว่า รัฐเกิดขึ้นจากสัญญาประชาคม ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างมนุษย์ในการสละสิทธิ์ตามธรรมชาติของตนเองให้ผู้ปกครอง และยอมลดเสรีภาพ</li> </ol>

	<p>ของตัวเองให้แก่กันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้สิ่งที่ตัวเองต้องการด้วยความเท่าเทียมกัน</p> <p>2. ฮอบส์ได้ให้การยกย่องรูปแบบการครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (กษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย) ว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เพราะเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากกว่าการปกครองแบบระบอบอื่น ๆ</p>
ล็อค	<p>1. มีแนวความคิดว่า ทฤษฎีสัญญาประชาคม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการตกลงกันในสัญญาประชาคมคือการจัดตั้งองค์กรและสถาบันที่มีความเที่ยงธรรมในการบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย เมื่อสังคมถูกกำหนดขึ้นตามสัญญาประชาคมรัฐบาลจะได้รับการจัดตั้งขึ้น และกำหนดให้มีสภานิติบัญญัติเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายบริหารมีหน้าที่เพียงเป็นผู้รับใช้ และสภานิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุดเฉพาะในระหว่างองค์กรของรัฐเท่านั้น เพราะอำนาจที่เหนือกว่าสภานิติบัญญัติคืออำนาจของประชาชน</p> <p>2. อำนาจของประชาชน ถือว่าเป็นอำนาจสูงสุด และเป็นหลักประกันการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนสามารถควบคุม กำกับ และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง ปรัชญาการเมืองของล็อค ก็คือปรัชญาการเมืองระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนในยุคใหม่</p>
มอนเตสกีเอร์	<p>1. มีแนวความคิดที่ประทับใจในแนวคิดทางอิสระเบริภาพและระบบการปกครองของอังกฤษเป็นอย่างมาก ปรัชญาการเมืองของมอนเตสกีเอร์จึงเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างแนวคิดของระบบโรมันกับระบบอังกฤษเข้าด้วยกัน</p> <p>2. มอนเตสกีเอร์ยังจำแนกอำนาจปกครองเป็น 3 คือ นิติบัญญัติ มีอำนาจในการออกกฎหมาย บริหาร มีอำนาจในการบังคับกฎหมายของรัฐให้การบริหารงานสาธารณะ และ ตุลาการหรืออำนาจศาลยุติธรรม มีอำนาจในการตีความกฎหมายและอำนาจในการทำให้เกิดความยุติธรรม โดยการตัดสินคดีในกรณีที่มีการโต้แย้งหรือข้อพิพาทกันเกิดขึ้น</p> <p>3. รูปแบบการปกครอง ออกเป็น 3 รูปแบบ กษัตริย์ชาติ (กษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ) เอกาธิปไตย (บุคคลคนเดียว ซึ่งสั่งการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยการตัดสินใจของตนเองไม่ใช้กฎหมาย ไม่มีกฎหมายรองรับและกำหนดอำนาจไว้เพื่อให้ประชาชนอยู่กับความกลัวและตกเป็นทาส และ รีพับลิกัน (มีกลุ่มหรือประชาชนเพียงบางส่วนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด)</p>
ฌ็อง-ฌัก รูโซ	<p>1. มีแนวความคิดว่า เชื่อว่ารูปแบบการปกครองนั้น ๆ สามารถจัดระเบียบทาง</p>



	<p>การเมืองได้ดีที่สุด โดยไม่คำนึงถึงหลักสำคัญประการอื่น ๆ ซึ่งรัฐโซเห็นว่ารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงคุณภาพในทางปฏิบัติ คือ ถ้าจำนวนของราษฎรมีมากขึ้น รัฐมนตรีควรจะมีจำนวนน้อยลง ดังนั้น รัฐบาลขนาดเล็กที่มีราษฎรน้อย ราษฎรส่วนใหญ่ทรงอำนาจอธิปไตย รัฐบาลควรปกครองด้วยระบบประชาธิปไตย รัฐบาลขนาดกลางที่มีราษฎรพอบานกลาง ราษฎรที่มีสิทธิในการปกครองมีน้อยกว่าราษฎรที่ไม่มีสิทธิในการปกครอง รัฐบาลนี้ควรปกครองด้วยคณะบุคคลเรียกว่าระบอบอภิชนาธิปไตย ในรัฐขนาดใหญ่มีราษฎรจำนวนมาก แต่ราษฎรผู้ทรงอำนาจอธิปไตยมีน้อย รัฐบาลนี้ควรปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย</p> <p>2. รัฐโซจึงให้การยอมรับการปกครอง 3 ระบอบ ระบอบประชาธิปไตย รัฐโซเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยมีความเหมาะสมกับรัฐขนาดเล็กและมีจำนวนประชาชนน้อย ระบอบอภิชนาธิปไตยเกิดขึ้นจากการแสดงเจตจำนงของคณะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลกลุ่มดังกล่าวเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการเมืองการปกครองด้วย และ ระบอบราชาธิปไตย รัฐโซเห็นว่าระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความเหมาะสมอยู่ในระดับหนึ่งและเห็นว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่มาก เพราะระบอบดังกล่าวเกิดจากการแสดงออกของเจตจำนงที่กล้าแกร่งของบุคคลเพียงคนเดียว และเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับให้เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งสังคมการเมือง เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดในการปกครอง ย่อมทำให้รัฐมีความเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น</p>
มาร์กซ์	<p>1. มีแนวความคิด เน้นไปที่ความเป็นประชาธิปไตย และ เสรีภาพของมนุษย์ แต่ก่อนที่จะได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้สังคมระบบใหม่ ฉะนั้นการใช้กำลังเพื่อการปฏิวัติจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้</p>
มูโสลินี	<p>1. มีแนวความคิดตามลัทธิฟาสซิสต์ที่นำเอาความรู้สึทางชาตินิยม การสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เป็นมหาอำนาจมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน โดยอ้างว่าการปกครองในระบบดังกล่าวจะทำให้ชาติเจริญรุ่งเรืองเหนือชาติอื่น</p> <p>2. เป็นการปกครองระบบเผด็จการ โดยถือว่าการปกครองที่ดีจะต้องเป็นการปกครองโดยชนชั้นผู้นำไม่ใช่ประชาชน ผู้นำคนเดียวเท่านั้นเป็นฝ่ายถูกและมีอำนาจเด็ดขาด เพราะผู้นำถือว่าเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ทั้งประเทศ ดังนั้นฟาสซิสต์จึงปฏิเสธการปกครองแบบประชาธิปไตย พร้อมทั้งต่อสู้เพื่อล้มล้างระบอบประชาธิปไตย</p> <p>3. กระทำทุกวิถีทางในการรักษาอำนาจของผู้ปกครอง เพื่อปกป้องผลประโยชน์</p>

	ส่วนรวม แม้บางครั้งการกระทำ บางอย่างจะโหดร้ายทารุณและขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมก็ตาม
พระพุทธเจ้า	<p>1. พระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุนิยมรับหรือปฏิเสธรูปแบบการปกครองแบบใด ๆ โดยเฉพาะว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีแต่อย่างใด เพียงแต่มีทัศนะว่ารูปแบบหรือระบบการปกครองที่ประกอบด้วยธรรมย่อมมีความถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่งเท่านั้น เพราะการปกครองทุกรูปแบบย่อมมีข้อบกพร่องทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาไม่ได้เสนอรูปแบบหรือระบบการปกครองที่ดีที่สุด เพียงแต่เสนอว่า รูปแบบหรือระบบทุกระบบอาจมีข้อบกพร่อง ส่วนที่บกพร่องคือ ส่วนที่ไม่เป็นธรรม ถ้าแก้ไขส่วนนั้นให้เป็นธรรมได้ระบบอะไรก็เป็นธรรมเหมือนกันหมด</p> <p>2. พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอภิปไตย คือ ความเป็นใหญ่ 3 ประการ ซึ่งเป็นแนวทางการปกครองที่มุ่งประโยชน์ต่อตนเองสู่คนส่วนใหญ่ ได้แก่ อัตตาทิปไตย การถือตนเป็นใหญ่ โลกาทิปไตย การถือคนอื่นเป็นใหญ่หรือถือโลกเป็นใหญ่ และ อัมมาติปไตย การถือหลักการเป็นใหญ่หรือความมีธรรมเป็นใหญ่</p>
พระเจ้าอโศก	<p>1. พระองค์ทรงปกครองประชาชน พลเมืองให้ได้รับความสุขสงบทั่วกันประดุจพ่อปกครองลูก เรียกว่า ระบบปีตาทิปไตย</p> <p>2. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยทรงใช้หลักธรรมราชา โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักพรหมวิหารธรรม 4 เป็นต้น</p>
คานธี	<p>1. แนวคิดทางการเมืองการปกครองของคานธี นั้นได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางการเมืองการปกครอง ว่ามีสาระสำคัญอยู่ที่การทำให้รัฐและสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข</p> <p>2. นำเอาหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในหลาย ๆ ศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้กับอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวคิดทางการเมืองการปกครองของเขา เช่น หลักอหิงสา เป็นต้น</p> <p>3. เป็นนักปฏิรูปสังคมโดยหลักอหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ยังหมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงอีกด้วย</p>
เลาจื้อ	<p>1. มีความเห็นว่า รัฐที่ดีควรปกครองประชาชนโดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับประชาชนมากนัก ปล่อยให้พลเมืองอยู่อย่างมีเสรี มีอิสรภาพ ปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ</p> <p>2. เลาจื้อได้ เสนอแนะให้รัฐบาลปล่อยให้พลเมืองอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ออกกฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ ให้พลเมืองปฏิบัติ ทั้งไม่สนับสนุนให้พลเมืองได้รับการศึกษาเล่าเรียน เพราะจะทำให้พลเมืองมีความรู้แล้วจะฉลาดขึ้น</p> <p>3. ผู้ปกครองที่ดีจะต้องพัฒนาใจให้เป็นคนมีเมตตาเป็นนิสัยเสียก่อน เมื่อคนมี</p>

	เมตตาก็ย่อมปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง รัฐที่ดีควรมีแต่เป็นอุดมคติ มุ่งความสงบสุขเป็นที่ตั้ง ไม่เที่ยวใช้กำลังรุกรานใคร
ขงจื้อ	<p>1. มีความเห็นว่า สังคมทั้งหลายเมื่อมาอยู่รวมกันก็เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมา เมื่อมีรัฐหรือประเทศก็ต้องมีผู้ปกครองหรือรัฐบาลคอยปกครองดูแลสังคมให้เป็นไปอย่างปกติสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป</p> <p>2. การสร้าง “ผู้นำที่ดี” ให้เกิดขึ้นได้ ขงจื้อเชื่อว่าการที่จะสร้างคนให้เป็นคนดีประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื้อสอนมีหลายวิชา หรือที่เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6</p> <p>3. สูตรสำหรับนักปกครองทั้ง 9 ข้อนี้ มีทั้งนโยบายปกครองตน ปกครองประชาชน ปกครองราชการ นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจตลอดถึงนโยบายต่างประเทศ</p> <p>4. ขงจื้อจึงกล่าวว่า ในการปกครองหากใช้แต่กฎหมายอย่างเดียวปกครองประชาชนสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้วยอาชญาแล้วประชาชนไม่เพียงแต่จักหลบเลี่ยงละเมิดกฎหมายเท่านั้น ยังจะไม่มี ความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตนเอง แต่ตรงกันข้ามหากปกครองโดยใช้คุณธรรมนำ ประชาชนจะสามารถสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยนิติธรรมนิยมจารีตประเพณี มีความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตนเองทั้งยังจะก้าวหน้าไปสู่ความดีเบื้องสูงอีกด้วย</p>

2.9.2 ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง	
ลัทธิหรืออุดมการณ์	สรุปเนื้อหา
คอมมิวนิสต์	<p>1. ลัทธิคอมมิวนิสต์จึงเป็นลัทธิเกี่ยวกับระบอบการปกครองสังคมนิยมและการเคลื่อนไหวทางการเมือง ภายใต้ข้อกำหนดของความเป็นเจ้าของร่วมกันและการมีรายได้ที่ขึ้นอยู่กับการผลิต</p> <p>2. ต้องมีการปฏิวัติรัฐประหารต่อบรรดานายทุนและชนชั้นสูงในแนวคิดคอมมิวนิสต์ จำเป็นต้องมีการปฏิวัติรัฐประหารต่อบรรดานายทุนและชนชั้นสูงเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของคนในสังคม การกระทำดังกล่าวเรียกว่าอำนาจเผด็จการของชนชั้นแรงงาน</p>
สังคมนิยม	<p>1. แนวคิดสังคมนิยมปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชน ให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล พลเมืองยอมรับการปฏิบัติตามระเบียบของสังคม มุ่งเน้นการเสถียรความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสังคมนส่วนรวม เพราะถือว่าปัจเจก</p>

	<p>บุคคลไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ เมื่อคนต้องอยู่ในสังคมการยอมเสียสละเพื่อสังคม ในลักษณะของสาธารณะประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว</p> <p>2. เป็นการปกครองด้วยระบบรัฐสวัสดิการ คือการที่รัฐมีหน้าที่ในการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย</p> <p>3. การสร้างรัฐสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชากรมีความรู้อย่างทั่วถึงกัน เพื่อจะนำไปใช้ในการจัดระเบียบทางสังคมและทำหน้าที่ในการสร้างสังคมให้พัฒนาไปอย่างสมบูรณ์</p>
เสรีนิยม	<p>1. ยอมรับในปัจเจกชนเชื่อในความมีเหตุผลและความสามารถของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีโอกาสใช้เหตุผลและความสามารถโดยเสรีภาพอย่างเต็มที่แล้วจะสามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้</p> <p>2. ให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระและ เสรีภาพโดยปราศจากการถูกควบคุมหรือครอบงำจากอำนาจของบุคคลอื่นรวมถึงอำนาจรัฐด้วยการยอมรับในสิทธิและเสรีภาพมีความหมายรวมถึงเรื่องเศรษฐกิจ</p> <p>3. ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีซึ่งกลไกตลาดตามกฎแห่งอุปสงค์และอุปทานทำหน้าที่จัดการให้ระบบเศรษฐกิจสามารถดำเนินโดยไม่เกิดความวุ่นวายและการเอารัดเอาเปรียบระหว่างกัน</p>
ประชาธิปไตย	<p>1. ยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน</p> <p>2. มีอุดมการณ์และหลักการที่เป็นพื้นฐาน คือ</p> <p>2.1 ปัจเจกชนนิยม ยอมรับสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพโดยรัฐจะเข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงในกิจการของปัจเจกให้น้อยที่สุด</p> <p>2.2 เสรีภาพ ให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพ เช่น เสรีภาพในการพูด ในการนับถือศาสนา ในการชุมนุมอย่างสันติ เป็นต้น แต่จะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม</p> <p>2.3 ความเสมอภาค ให้ถือว่าทุกคนเกิดมาเป็นคนเท่าเทียมกันยอมรับสิทธิ และโอกาสเท่าเทียมกัน เป็นอุดมการณ์พื้นฐานของประชาธิปไตย</p> <p>2.4 ภราดรภาพ มีความสัมพันธ์เหมือนญาติพี่น้องกัน ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะในลักษณะของความขัดแย้ง</p> <p>3. เป็นระบอบการปกครองที่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีกลไกเงื่อนไขรองรับสิทธิเสรีภาพและ</p>

	ความเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคม การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ถือว่าประชาชนคือเจ้าของอำนาจ
อนุรักษนิยม	<ol style="list-style-type: none"> <li>ยึดหลักการที่ว่าสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่เดิมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมที่ควรยึดถือและปฏิบัติต่อไป</li> <li>เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความแตกต่างไปจากสถานภาพเดิม เพราะต้องการให้คงสถานภาพเดิม การเปลี่ยนแปลงจะมีก็เพราะเป็นไปตามหลักกฎของธรรมชาติเท่านั้น และไม่ยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์</li> </ol>
ฟาสซิสต์	<ol style="list-style-type: none"> <li>เป็นลัทธิชาตินิยมขว้จัดกับการใช้อำนาจสูงสุดของผู้นำที่รับผิดชอบแต่ผู้เดียว</li> <li>เน้นอำนาจของรัฐแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ นิยมที่มุ่งใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐต้องการเป็นการกำจัดอิสระและเสรีภาพของประชาชนให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้</li> <li>ไม่ยอมรับระบอบประชาธิปไตยในลักษณะใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนั้นยังต่อต้านและหาวิธีการกำจัดเสีย</li> </ol>
	<b>รูปแบบการปกครอง</b>
<b>ระบอบ</b>	<b>สรุปเนื้อหา</b>
ราชาธิปไตย	<ol style="list-style-type: none"> <li>เป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ มีอำนาจสูงสุดในรัฐ กษัตริย์ในรูปแบบราชาธิปไตยจะทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาล จึงเป็นการปกครองที่ให้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ทั้งอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ</li> <li>ลักษณะที่สามารถแบ่งออก <ol style="list-style-type: none"> <li>2.1 การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์</li> <li>2.2 การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นเป็นพ่อ</li> <li>2.3 การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นสมมติเทพ</li> <li>2.4 การปกครองราชาธิปไตยที่ยกฐานะกษัตริย์ขึ้นสมมติราชา</li> </ol> </li> <li>การปกครองในรูปแบบนี้มีวิธีการกำหนดบุคคลขึ้นเป็นผู้ปกครองโดยใช้การสืบต่อราชวงศ์ใช้หลักการสืบสันตติวงศ์หรือสืบสายโลหิต</li> </ol>
ทรราช	<ol style="list-style-type: none"> <li>เป็นระบอบการปกครองที่มีผู้ปกครองคนเดียวในรูปแบบที่เป็นผู้ขาดคุณธรรม มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง โดยมีได้สนใจกับประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน</li> <li>การปกครองในรูปแบบนี้นักปรัชญาการเมืองส่วนมากเห็นว่าเป็นรูปแบบที่เลว</li> </ol>

	ที่สุด เพราะสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน สังคมไม่เจริญก้าวหน้ามีแต่เสื่อมถอยทรุดโทรม
อภิชนาธิปไตย	1. เป็นระบอบการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยและปกครองโดยยึดหลักคุณธรรมและความสามารถ มีจุดประสงค์เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม
คณาธิปไตย	1. เป็นระบอบการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยแต่ผู้ปกครองปกครองที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มตนหรือพรรคพวกของตน
ประชาธิปไตย	1. เป็นระบอบการปกครองที่ยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันเป็นแนวคิดปัจเจกชนนิยมยึดหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ยอมรับในเสียงข้างมากโดยเคารพในเสียงข้างน้อย เพราะฉะนั้นการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยจึงให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งรัฐบาลอย่างเสรี
คอมมิวนิสต์และเผด็จการ	1. เป็นระบอบการปกครองที่เน้นความเด็ดขาดและรุนแรง อีกทั้งยกย่องและให้ความสำคัญกับอำนาจของรัฐที่ผู้ปกครองเป็นผู้ใช้อำนาจและอยู่เหนือเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกปกครอง ฉะนั้นระบบเผด็จการจึงมีพื้นฐานที่ไม่ยอมรับความเสมอภาคของมนุษย์ 2. เผด็จการสามารถแบ่งออกไปได้ 2 แบบ 2.1 เผด็จการอำนาจนิยม เป็นการปกครองที่มีอำนาจเป็นสิ่งสำคัญ จะเข้าควบคุมเฉพาะเรื่องทางการเมืองการปกครองเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่นรัฐจะยอมให้บุคคลมีอิสระเสรี จะใช้วิธีการรุนแรงเพื่อปราบปรามบุคคลให้อยู่ในกฎเกณฑ์ทางการเมืองที่รัฐกำหนด แต่จะผ่านกระบวนการทางกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมก่อน 2.2 เผด็จการเบ็ดเสร็จ เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจเข้าควบคุมประชาชนทุกด้าน จึงมีอำนาจและความชอบธรรมที่จะบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ กระบวนการยุติธรรมหรือกฎหมายเป็นที่พึงของประชาชนไม่ได้

2.9.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง	
หลักธรรม	สรุปเนื้อหา
ทศพิธราชธรรม	เป็นธรรมของพระราชา หรือ ธรรมของนักปกครอง ประกอบด้วยธรรม 10 ประการ
จักรวรรดิวัตร	วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ หรือ หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ

ราชสังคหวัตถุ	สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ
อธิธานิยธรรมของกษัตริย์วัชซี	ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ
อคติ	ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ
อิทธิบาท	คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ

รูปแบบของการเมืองการปกครองของนักปรัชญาทางการเมือง จุดเริ่มต้นปรัชญาการเมือง ความพยายามที่จะทดแทนความเห็นในเรื่องธรรมชาติของการเมือง ด้วยความรู้ในเรื่องธรรมชาติของสิ่งที่เป็นการเมือง คือการแสวงหาธรรมชาติ ของความยุติธรรมหรือความดี และการตั้งคำถามอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัมนุษย์และชุมชนการเมืองและระเบียบการเมืองที่ถูกที่ตีพร้อมๆ กันมีทฤษฎีที่คล้ายกันบ้างแตกต่างกันบ้างเป็นธรรมดา ส่วนมากแล้วทฤษฎีทางการเมืองการปกครองฝั่งตะวันตกจะเน้นไปทางรูปแบบทฤษฎีมากกว่านักปรัชญาการเมืองทางฝ่ายตะวันออก เพราะว่าต้นกำเนิดของแนวความคิดทางการเมืองมีที่มาที่แตกต่างกัน คือ

แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันตก มีปรากฏอยู่ในบทประพันธ์ กวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับเทพเจ้า วีรบุรุษต่าง ๆ ลักษณะเป็นผู้ที่มีความสามารถ และนักปรัชญาการเมืองทางตะวันตก ในยุคแรก ๆ ก็นำแนวความคิดที่ปรากฏในเรื่องเหล่านั้นมาเป็นแนวคิดทางการเมืองการปกครอง โดยมีศูนย์กลางของวิชาการเกี่ยวกับการปกครองที่กรีกแล้วจึงขยายแนวคิดนี้ออกไปยังรัฐที่อยู่โดยรอบ

แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันออก มักจะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนาเป็นส่วนมาก เพราะประเทศตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและจีน มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา ปรัชญาและวัฒนธรรมมายาวนาน ศาสนา การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน นักปรัชญาที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองมักจะเป็นผู้นำทางศาสนาหรือจิตวิญญาณ โดยความรู้เรื่องทางศิลปวิทยานั้นจะอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง คือ ลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดีย และ ลุ่มแม่น้ำฮวงเหอและแม่น้ำแยงซีในประเทศจีน และกระจายสู่ประเทศอารยธรรมในลุ่มน้ำสำคัญอื่น ๆ ในเอเชีย

ในปรัชญาการเมืองนักปรัชญาการเมืองการปกครองทางฝั่งตะวันตกนั้น ส่วนมากแล้วมักจะเน้นการปกครองที่เป็นอภิชนาธิปไตยบ้าง ราชาธิปไตยบ้าง โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องหลักในการปกครอง แต่การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นจะมีน้อย เพราะอาจจะไม่สามารถใช้ในยุครบราณได้อย่าง

มีประสิทธิภาพเท่ากับบอฆิษาธิปไตยหรือราชาธิปไตย แม้ว่าในปัจจุบันจะเปลี่ยนเป็นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยเป็นส่วนมากก็ตาม

ส่วนปรัชญาการเมืองนักปรัชญาการปกครองทางฝั่งตะวันออกนั้น การเมืองการปกครองจะเน้นไปที่คุณธรรมของผู้ปกครอง โดยไม่เน้นที่รูปแบบหรือทฤษฎีที่แสดงอย่างชัดเจนและอยู่บนพื้นฐานของคัมภีร์ทางศาสนาที่สำคัญ ๆ โดยยังให้ความสำคัญกับการปกครองแบบบอฆิษาธิปไตยหรือราชาธิปไตยเช่นเดียวกับทางตะวันตก โดยให้ความสำคัญอยู่ที่ผู้นำประเทศหรือผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมและมีหลักธรรมในการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาตามหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยและศาสนาสำคัญอื่น ๆ เช่น หลักอหิงสา เพื่อใช้เป็นหลักในการบริหารกิจการต่าง ๆ ของรัฐหรือของสังคมส่วนรวมให้เจริญและยังความผาสุกมาสู่ประชาชน





## บทที่ 3

### การปกครองในคัมภีร์ทศชาติชาดก

#### 3.1 ความหมายและความสำคัญของชาดก

##### 3.1.1 ความหมายของชาดก

ชาดกเป็นเรื่องราวที่รวบรวมเรื่องการทำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล และพุทธสาวกได้ทรงจำสืบ ๆ กันมาด้วยมุขปาฐะ ก่อนที่จะมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในคัมภีร์พระไตรปิฎก คำว่า ชาดก มาจาก ชาต บทหน้า เก ธาตุในความออกเสียง, กล่าว สำเร็จรูปเป็น ชาตกั (เป็นบทวิเสสณะของวัตถุ) แปลว่า แสดงสิ่งที่เกิดมาแล้ว (หลวงเทพดรญาณศิษย์ (ทวี ธรรมธัช ป.ธ. 9), 2534, หน้า 88) หมายถึง กล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของพระพุทธเจ้า การให้ความหมายของคำว่า ชาดก พระอรรรถกถาจารย์ และ พระฎีกาจารย์ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

1. ชาดก แปลว่า “กล่าวปรารภเหตุเมื่อเกิดเรื่องขึ้น”
2. ชาดก แปลว่า “กล่าว ตรัส (หรือ) ประกาศ บุรพจริยาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เกิด มี (หรือ) ประพฤติในกาลก่อน”
3. ชาดก แปลว่า “เรื่องที่เป็นเหตุตรัส กล่าว (หรือ) ประกาศ บุรพจริยาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เกิด มี (หรือ) ประพฤติในกาลก่อน”
4. ชาดก แปลว่า “ข้อความที่ท่านกล่าวแสดงจริยวัตรของพระผู้มีพระภาค ซึ่งเกิดมีแล้ว ล่วงไปแล้ว ในที่นี้ ท่านหมายเอาชาดกบาลี”
5. ชาดก แปลว่า “เรื่องที่เป็นเหตุตรัสถึงความประพฤติของพระองค์ (พระผู้มีพระภาค) ที่เกิดมี (ใน) อดีต”

อนึ่ง การให้ความหมายของคำว่า ชาดก ในปัจจุบันมีเอกสารงานวิจัยตลอดทั้งผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง เรื่องของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์เรื่องนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 264)

ในสารานุกรมวรรณคดี ได้ขยายความเพิ่มเติมเอาไว้ว่า “ชาดก” มาจากภาษามคธ แปลว่า “เกิดแล้ว” หมายถึง เรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่เกิดมาแล้วในชาติก่อน ๆ ชาดกต่าง ๆ จะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ แสวงบุญเพิ่มพูนบารมีเพื่อหาทาง

หลุดพ้น นับตั้งแต่เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นมนุษย์และเทวดา ก่อนที่จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ (ประพัฒน์ ตรีณรงค์ และ สงวน อึ้งคง 2505, หน้า 163)

พระมหานิมิต ธรรมสารโ (ป.ธ. 9) และคณะ (2546, หน้า 28) แปลความในคัมภีร์ สัททนีติธาตุมาลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชื่อว่า ชาตก เพราะเป็นเครื่องแสดงเรื่องราว (จริยวัตร) ของพระผู้มีพระภาคที่เคยเกิดหรือปฏิบัติมาแล้ว

สุชีพ ปัญญาภาพ (2539, หน้า 614) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ชาตก หรือชาตก แปลว่า ผู้เกิด คือเล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าทรงเวียนว่ายตายเกิด ถือกำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบกับ เหตุการณ์ดีบ้าง ชั่วบ้าง แต่ก็ได้พยายามทำความดีติดต่อกันมากบ้างน้อยบ้างตลอดมา จนเป็น พระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย

เปลื้อง ณ นคร (2516, หน้า 164) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก หมายถึงเรื่องราวของ พระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน เป็นชื่อคำสอนหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) (2513, หน้า 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชาตก ได้แก่ ระเบียบคำที่ทรงแสดงถึงบุรพจริยา คือความประพฤติที่เคยทรงทำมาแต่ปางก่อน หรือธุรกิจที่เคยทรง ทำมาแต่ชาติหนหลังรวมทั้งบุรพกิจของพระสาวกด้วย

ฐานิสร์ ชาครัตพงษ์ (2515, หน้า 30) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ชาตก เมื่อกล่าวตาม มติของโบราณจารย์และในแง่ที่เป็นวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ได้แก่เรื่องพระโพธิสัตว์ หรือ อดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงบทบาท ความเป็นวีรบุรุษหรือบทบาทอื่น ๆ ฉะนั้น คำนี้อาจแปล ความหมายได้ว่า เรื่องของพระโพธิสัตว์ แต่การแปลความหมายที่ใช้กันทั่วไปนั้นก็คือเรื่องพระชาติใน อดีตของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังหมายถึงการรวบรวมชาตกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ อรรถกถาอีกด้วย

ที.ดับบลิว เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) (1966, p. 281) ผู้เชี่ยวชาญการตีความ ได้อธิบายคำว่า ชาตก ไว้ในพจนานุกรมคำศัพท์ภาษาบาลีไว้ว่า หมายถึง เรื่องราวของการ เสวยพระชาติก่อน ๆ ของพระพุทธเจ้า และเป็นชื่อหนังสือเล่มหนึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งแต่ง คำประพันธ์ (คาถา) ไว้ 547 เรื่อง

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คำว่า ชาตก จึงหมายถึงเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้า ที่พระ พุทธองค์ทรงยกขึ้นและนำมาแสดงให้สาวกฟังโดยปรารภเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับ เรื่องราวในชาตกนั้น ๆ

ชาตกต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกได้อย่าง แม่นยำด้วยบุพเพนิวาสานุสติญาณ แล้วทรงนำมาแสดงแก่ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ โดยมีผู้ที่น่าเหตุการณ์ที่

เกิดขึ้นในปัจจุบันที่กำลังถกเถียงกัน มากราบทูลให้ทรงทราบแล้วเป็นเหตุให้ทรงแสดงชาดก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราตถาคต ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ (คือ) 1 ชาติบ้าง 2 ชาติบ้าง 3 ชาติบ้าง 4 ชาติบ้าง 5 ชาติบ้าง 10 ชาติบ้าง 20 ชาติบ้าง 30 ชาติบ้าง 40 ชาติบ้าง 5 ชาติบ้าง 100 ชาติบ้าง 1,000 ชาติบ้าง 1 แสนชาติบ้าง หลาย ๆ กัปบ้าง ระลึกได้ว่า ในชาติโน้น เราตถาคตมีชื่อมีวงศ์ตระกูล อย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น กินอาหารอย่างนั้น มีสุขมี ทุกข์อย่างนั้น มีอายุเท่านั้น ตายจากอภัพภาพ นั้นแล้วไปเกิดในภพโน้น เราตถาคตอยู่ในภพนั้นมีชื่อมีวงศ์ตระกูลอย่างนั้น กินอาหารอย่างนั้น มีสุข มีทุกข์อย่างนั้น มีอายุเท่านั้น ตายจากอภัพภาพนั้นแล้วมาเกิดในภพนี้ เราตถาคตระลึกชาติได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปพร้อมทั้งชีวประวัติ” (วิ.มหา. 1/12/6)

ดังนั้น เรื่องราวที่ปรากฏในชาดกต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงกับพุทธบริษัท ต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องจริงแท้แน่นอน และมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลแล้ว เป็นเรื่องจริงที่มีมาในอดีตแล้วพระพุทธองค์ทรงนำมาแสดงโดยทรงใช้บุพเพนิวาสานุสติญาณ มิใช่มาแต่งเพิ่มในภายหลัง

เรื่องราวชาดกต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและในอรรถกถาชาดกนั้นมีลักษณะ ที่แตกต่างกัน ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นถ้อยคำโต้ตอบกัน โดยที่เราไม่ค่อยเข้าใจเหมือนใน อรรถกถาชาดก ทั้งนี้ก็เพราะว่าชาดกในพระไตรปิฎกนั้นเป็นตัวแก่นของชาดก ได้แก่พุทธพจน์และ คำโต้ตอบกันก็เป็นพุทธพจน์ ไม่มีเรื่องเล่าประกอบเหมือนในอรรถกถาชาดก (พระเทพเวที (ประยูร ฑยุตโต), 2535, หน้า 7-8) ดังนั้นผู้ศึกษาชาดกจะให้เข้าใจจริง ๆ ได้จึงจำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียน เนื้อหาทั้งในชาดกและอรรถกถาชาดกประกอบกันไป

ชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีหลายเรื่องที่มีได้ยกขึ้นเป็นชาดก นอกจากนี้คำว่า ชาดก ยังใช้ในความหมายว่า คือพระชาติเพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องราวของพระองค์ในอดีตกับปัจจุบัน และยังเป็นชื่อของคัมภีร์หนึ่งในวงศัตถศาสตร์ หมายถึง หลักคำสอนของพระศาสดา ประกอบด้วย องค์ 9 ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวชยการณะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัပ္ภุตธัมมะ เวทลละ (ม.ม. 12/238/252)

สรุปได้ว่า ความหมายของชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ ทรงยกขึ้นมาแสดงปรารภเหตุการณ์ในปัจจุบัน เป็นพระชาติที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เรื่องราวชาดกต่าง ๆ เป็นเรื่องจริงที่พระพุทธองค์ทรงระลึกได้ด้วย บุพเพนิวาสานุสติญาณไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นในภายหลัง เรื่องราวชาดกต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกเป็น บทสนทนากันที่ถือว่าเป็นแก่นเรื่องที่สำคัญ จำเป็นต้องศึกษาอรรถกถาชาดกประกอบจึงจะเข้าใจได้ และยังเป็นหลักคำสอนหนึ่งในวงศัตถศาสตร์

### 3.1.2 ความสำคัญของชาดก

ความสำคัญของชาดก จากการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นหลักคำสอนหนึ่งในนวัคส์ตฤศาสน์ ชาดกถือว่าเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า นวัคส์ตฤศาสน์ ก่อนที่จะมีการสังคายนาแล้วแยกออกไว้เป็นหมวดหนึ่งในขุททกนิกาย
2. เป็นชีวประวัติของพระโพธิสัตว์ในด้านการบำเพ็ญบารมี พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะต้องได้บำเพ็ญบารมีมาก่อนทรงต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นานัปการ ถึงขั้นแลกด้วยชีวิตก็ยอมเพื่อแลกกับสัพพัญญุตญาณของบรรลुरुธรรมเป็นพระพุทธเจ้า
3. เป็นชาดกที่ทรงยกขึ้นมาตรัสเพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบัน ชาดกทุกเรื่องในชั้นอรรถกถา จะมีการปรารภเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก่อน โดยเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ตัดสินปัญหาด้วยพระองค์ โดยการยกเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธองค์ขึ้นมาเล่าเพื่อยุติปัญหาในปัจจุบันนั้น
4. เป็นชาดกที่กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธองค์ ชาดกทุกเรื่องตอนจบของชาดกจะมีการตรัสสรุปบุคคลหรือสัตว์ที่สำคัญ ๆ ในเรื่องที่ยกขึ้นมาเล่านั้นว่า มีใครบ้างที่กลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธองค์ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันถึงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นต้นเหตุในเรื่องปัจจุบันนั้นว่า เหมือนกับพฤติกรรมในอดีตชาติ

## 3.2 ทศชาติชาดก

### 3.2.1 ความเป็นมาของทศชาติชาดก

นิบาตชาดก มีจำนวน 550 เรื่อง โบราณเรียกว่าพระเจ้า 500 ชาติ แบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียกว่า นิบาต ตั้งแต่ เอกนิบาต ทุกนิบาตตามลำดับไป มีหมวดหนึ่งเป็นหมวดสุดท้าย เรียกว่า มหานิบาต ในหมวดนี้มีเรื่องอยู่ 10 เรื่อง โบราณเรียกว่า ทศชาติ หรือพระเจ้าสิบชาติ ทั้ง 550 ชาตินั้น เชื่อกันว่าเป็นชาติก่อนของพระพุทธเจ้า เรียกตัวสำคัญในเรื่องว่า “พระโพธิสัตว์” ทั้งนี้ ชาติทั้งสิบชาตินับแต่ชาติ 541 เป็นลำดับไปถึงชาติที่ 550

ทศชาติมาในมหานิบาตชาดก ๆ ขุททกนิกาย ชาดก สุตตันตปิฎก ทศชาติมีชื่อตามชาติ  
ดังนี้

1. พระเทมียชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเทมีย
2. พระมหาชนกชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก
3. พระสุวรรณสามชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระสุวรรณสาม
4. เนมิราชชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช
5. มโหสถชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ
6. ฎริทัตชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระฎริทัต
7. นารทชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระนารท
8. จันทกุมารชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร
9. วิรุทธชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระวิรุทธบัณฑิต
10. เวสสันดรชาดก เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร

เรียกย่อว่า เต. ช. สุ. เน. ม. ฎ. จ. นา. วิ. เว. แต่ละชาติหรือแต่ละชาดกกล่าวถึง  
พระพุทธานุภาพครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ทรงพระนามนั้น ๆ ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาที่เรียกว่า “พุทธการก-  
ธรรม”

### 3.2.2 เนื้อหาโดยย่อของทศชาติชาดก

ทศชาติชาดกเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระพุทธานุภาพในพระชาติต่าง ๆ เมื่อครั้งยังเป็น  
พระโพธิสัตว์ทรงถือกำเนิดเป็นมนุษย์เป็นเทวดา เป็นสัตว์เดรัจฉาน ฯลฯ ซึ่งแต่ละพระชาติ  
ทรงแสดงบุญบารมีต่าง ๆ กันไป ตั้งแต่การแสดงถึงการมีสติปัญญาน้อย จนถึงมีสติปัญญาอย่างลึกซึ้ง  
ทั้งแสดงบารมีน้อยไปจนถึงแสดงบารมีครบถ้วนทุกประการ จนกระทั่งได้บรรลุพระโพธิญาณ และ  
ตรัสรู้เป็นพระพุทธานุภาพในพระชาติสุดท้าย เรื่องราวของพระองค์ได้ปรากฏอยู่ในมหานิบาตชาดก ซึ่งเป็น  
นิบาตสุดท้าย ในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย

ในการบำเพ็ญบารมี 10 ทศนั้น ในแต่ละพระชาติได้แสดงบารมีครบทั้ง 10 แต่จะเด่น  
ที่สุดเพียงบารมีเดียว ต่อไปนี้จะเป็นการแสดงรายละเอียดของแต่ละบารมี โดยจะเรียงลำดับ บารมี  
ตามทศชาติ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 56) ดังนี้

**1. เนกขัมมบารมี** หมายถึง การหลีก คือการทำกายและใจของตนให้หลีกออกจาก  
อารมณ์อันชวนให้เกิดความกำหนัด ชัดเคืองและลุ่มหลงมัวเมา เป็นต้น จนถึงกับการออกบวชเป็น  
นักบวชประเภทใดประเภทหนึ่ง มุ่งหมายที่จะขจัดโทษอันพึงเกิดขึ้นทางกาย วาจาและใจ ของตน  
ตามอุดมคติของนักบวชนั้น ๆ เพราะเนกขัมมนั้นแปลว่าการออกเพื่อคุณอันใหญ่

ในชาติต่าง ๆ ที่แสดงว่าพระโพธิสัตว์ออกบวชหรือออกจากบ้านเรือนไปจำศีลในวันอุโบสถ เช่นเรื่องพระเตมีย์ในทศชาติ ความย่อว่า พระเตมีย์เป็นโอรสของพระเจ้ากาศรัทราชแห่งเมืองพาราณสี พระองค์เป็นที่โปรดปรานของพระราชบิดายิ่งนักเวลาเสด็จออกจากราชการ พระบิดาก็ทรงพาพระเตมีย์เสด็จออกด้วยทุกครั้ง พระองค์จึงได้เห็นราชการทุกอย่างจนกระทั่งการลงอาญาอย่างโหดร้ายแก่คนผิด ทำให้พระองค์คิดกลัวต่อการที่จะเป็นผู้ปกครอง เพราะจะต้องทำกรรมอันทารุณต่าง ๆ เหล่านี้ พระองค์จึงคิดหนีด้วยการทำเป็นใบ้และง่อยเสีย พระบิดาพยายามรักษาอย่างสุดความสามารถแต่ไม่หาย เลยลงความเห็นว่าเป็นกาลกนิจึงให้เอาไปทิ้งเสียในป่า เมื่อถึงป่าพระเตมีย์ก็แสดงตนว่ามีได้เป็นใบ้และง่อย แล้วออกบวชบำเพ็ญพรตในที่สุดก็สามารถทำให้พระบิดาพระมารดาซาบซึ้งในความดี เสด็จออกบวชตามพระองค์ด้วย

นอกจากเรื่องพระเตมีย์ชาติแล้ว ยังมีอีกหลายชาติที่แสดงว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเพื่อพระโพธิญาณ เนกขัมมะหรือการปลีกออกจำแนกออก คือ การปลีกออกทางกายและการปลีกออกทางจิต ซึ่งต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยสติ ส่งตนออกจากกังวลหรือจากกามและอกุศลธรรมอยู่เสมอ ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า อุกฤษณจิต สติมนโต แปลว่า มีสติย่อมส่งตนออกไม่มีกังวล เนกขัมมบารมี แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

เนกขัมมบารมี ได้แก่การออกด้วยความรักพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สินซึ่งติดห่วงใย ปลีกตนออกบำเพ็ญกายวิเวก ความสงบสงัดทางกายจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย

เนกขัมมอุปบารมี ได้แก่การออกด้วยความรักพระโพธิญาณ ยิ่งกว่าอวัยวะร่างกาย จึงตัดกังวลปลีกตนออกบำเพ็ญ จิตตวิเวก ความสงบสงัดทางจิตจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ด้วยอำนาจฉันทสมาธิ

เนกขัมมปรมัตถบารมี ได้แก่การออกด้วยความรักพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิต จึงตัดห่วงใยในชีวิต ปลีกตนออกบำเพ็ญ อุปวิเวกความสงบสงัดอุปธิกิเลส รวมทั้งกามและอกุศลกรรมทั้งสิ้นด้วยอำนาจอริยมัคคญาณ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 122-123)

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ผลของการสมาทานศีล และประกอบการศึกษาภายในกายเนื่อง ๆ ทำให้เห็นโทษของการเกิดปรารถนาออกจากกาม ประพฤติพรหมจรรย์ หมั่นเจริญภาวนาบุญอันเกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์และเจริญภาวนาที่ละเอียดละน้อยจนได้รูปฌานห้า

2. **วิริยบารมี** หมายถึง ความเพียรพยายามในการดำรงชีวิตประกอบกิจการงาน ตามภาระหน้าที่ของตน และการเพียรพยายามเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี มีจิตใจกล้าแข็ง พร้อมทั้งจะผลญต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่มีความหวั่นไหว ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคเหล่านั้น และในความเพียรนั้นบางครั้งก็อาจจะมีการกระทำในลักษณะที่ยอมเสียสละชีวิตร่างกายเพื่อให้ได้มา ซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา

ในทางพระพุทธศาสนาจะตีความความเกียจคร้าน จะสรรเสริญความเพียรชอบ ในทุกสถานที่ ดังที่ได้ตรัสไว้ในลักษณะตตสินพระธรรมวินัย ข้อหนึ่งว่า ธรรมเหล่าใดเป็นไป เพื่อความเกียจคร้าน ธรรมเหล่านั้นไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา ส่วนธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อเริ่มต้นความเพียร ธรรมเหล่านั้นเป็นธรรมเป็นวินัยเป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา และในชาดกก็ได้แสดงนิทานสาธก ให้เห็นอานิสงส์ของความเพียรไว้มากดังเช่น เรื่องมหาชนกชาดกในก่อนพุทธกาล ความว่า พระมหาชนกโอรสพระเจ้าอริฏฐชนก กรุงมิลิลาแห่งรัฐวิเทหะ เมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์ในการรบด้วยทัพของพระอนุชาแล้ว พระมารดากำลังทรงครรภ์พระมหาชนกก็ปลอมองค์หนีไปลี้ภัยในกาลจัมปาจนครโดยได้รับอุปการะจากพราหมณ์ผู้หนึ่ง เมื่อพระมหาชนกประสูติก็มีจิตใจกล้าหาญ มีความเพียรแรงกล้า เรียนจบไตรเภทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง เมื่อมีพระชนม์เพียง 16 ปี ต่อมาได้ขอทรัพย์จากพระมารดาเป็นทุนเพื่อจะข้ามมหาสมุทรไปค้าขายในสุวรรณภูมิ แต่ขณะเดินทางได้ถูกคลื่นแรงร้ายเรืออับปางกลางมหาสมุทร ด้วยความฉลาดและกล้าหาญพระมหาชนกได้เตรียมองค์พร้อมที่จะว่ายน้ำ แล้วกระโจนจากเรือที่กำลังจมว่ายน้ำไปทางทิศนครมิลิลาจนครบ 7 วัน เทพธิดารักษาสมุทรชื่อมณีเมขลาได้มาพบและประสงค์จะทดสอบจิตใจ จึงถามไปว่า ในท่ามกลางมหาสมุทรไม่เห็นฝั่ง เห็นประโยชน์อะไรจึงพยายามอยู่อย่างนี้ ไม่ถึงฝั่งจักตายแน่ จะมีประโยชน์อะไรด้วยการพยายามในการครั้งนี้ ซึ่งให้ผลสำเร็จคือความตาย พระมหาชนกตอบว่า ข้าพเจ้าได้ตรองเห็นผลดีของความพยายาม จึงพยายามทั้งที่ไม่เห็นซึ่งคนอื่นจมไปแล้ว แต่ข้าพเจ้าจะพยายามต่อไปเต็มสติกำลัง จะทำกิจที่บุรุษพึงทำ คือเพียรไปให้ถึงฝั่งสมุทร เทพธิดาจึงได้นำพระมหาชนกไปส่งถึงกรุงมิลิลา พระมหาชนกได้เป็นราชาแห่งรัฐนั้นสืบต่อไปนี้คือ อานิสงส์ของความเพียร

จากชาดกที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า การกระทำความเพียรเป็นวิริยกรรม สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงบำเพ็ญวิริยบารมีมามาก วิริยบารมีนั้น แบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

วิริยบารมี หรือบารมีสามัญ ได้แก่ การตัดกังวลห่วงใยในคนที่รักและ ทรัพย์สิน ดังเช่น แสดงไว้ในมหากปิชาดก ว่าพญากระบี่เพียรช่วยพราหมณ์ผู้ตกเหวให้ขึ้นจากเหวได้ เป็นต้น

วิริยอุปบารมี ได้แก่ การตัดกังวลห่วงใยในอวัยวะร่างกาย นับเป็นบารมีอันยิ่ง ดังเช่น แสดงไว้ใน มหาสึลวชาดกว่า พระเจ้ามหาสึลวราชทรงเพียรช่วยพระองค์เอง และหมู่อำมาตย์ ให้รอดชีวิตและให้ได้รับราชสมบัติคืนมา

วิริยปรมัตถบารมี เป็นบารมีที่ยิ่งยวดเต็มเปี่ยม ด้วยการตัดกังวลห่วงใย ในชีวิต ดังเช่นแสดงไว้ใน มหาชนกชาดก ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 156-158)

การบำเพ็ญวิริยบารมี ปัญญาที่เกิดขึ้นจะสอนตนไม่ให้ท้อถอย เพราะถึงจะมีความฉลาดเฉลียวปานใดก็ไม่สามารถบรรลุผลได้ในชาติเดียว หากขาดความเพียรจักต้องตั้งใจ ขวนขวายฝนทั่งให้เป็นเข็ม ฝนไปให้ถึงที่สุดจึงจะเกิดผลบุญอันเกิดจากการขยัน

**3. เมตตาบารมี** หมายถึง ความรักความปรารถนาดี ต่อบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย โดยมีความอยาก رؤ้อยากเห็น ต้องการอยากเห็นบุคคลและสัตว์เหล่านั้น ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปกติสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อบุคคลหรือสัตว์เหล่านั้นประสบอันตราย ก็พร้อมที่จะแสดงออกด้วยการช่วยเหลือเขาเหล่านั้น

ในทศชาติชาดกที่กล่าวถึง ความเป็นเยี่ยมของเมตตาบารมีคือสุวรรณสามชาดก ความว่า ได้มีบุตรและธิดานายพรานป่า 2 ตระกูล ซึ่งบิดามารดาปรารถนาที่จะให้เป็นคู่ครองรักครอง เรือนกัน แต่บุคคลทั้งสองมีจิตใจโน้มไปทางการบรรพชา และไม่นิยมการฆ่าสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพของ ตระกูลจึงพากันออกบวช ต่อมาเมื่อมีบุตรคนหนึ่งชื่อ สามะ ซึ่งมักเรียกว่า สุวรรณสาม อยู่มาวันหนึ่งบิดา มารดาของสุวรรณสามถูกพิษฟันพิษเข้านัยน์ตา ตาบอดทั้ง 2 คน สุวรรณสามได้เลี้ยงบิดา มารดา ตาบอด ในป่าทั้ง 3 คน เจริญเมตตาภาวนาเป็นประจำ ด้วยอำนาจของเมตตาธรรมสัตว์ทั้งหลายในป่า ก็พากันมีจิตอ่อน คั่นเคยดูจญาติมิตร อยู่กันด้วยความผาสุก จนกระทั่งวันหนึ่งพระราชแห่ง กรุงพาราณสีได้เสด็จออกมาล่าเนื้อ มองเห็นสุวรรณสามพร้อมหมู่สัตว์กำลังออกไปตักน้ำจะไปให้บิดา มารดา จึงยิงธนูอาบยาพิษไปถูกสุวรรณสามล้มลง ก่อนที่จะสลบสุวรรณสามได้เรียกหาผู้ยิงธนูด้วย วาจาอ่อนหวาน ไม่แสดงความโกรธ พระราชาแห่งพาราณสีจึงเสด็จเข้าไปหา ครั้นได้ไต่ถามและทรง ทราบก็ทรงรันทดในการที่จะได้กระทำไป พร้อมรับอุปการะบิดามารดาของสุวรรณสาม เมื่อสุวรรณ- สามสลบไป พระราชาก็เสด็จไปยังอาศรมปรนนิมิตบิดามารดาของสุวรรณสามตามสัญญา ฝ่ายบิดา มารดาของสุวรรณสามเห็นผดสังเกตุจึงได้ไต่ถาม เมื่อทราบความจริงจึงขอให้พระราชานำไปยังที่ สุวรรณสามสลบ ทั้งสองมีความโศกเศร้าจึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า สามะนี้เป็นผู้ประพฤติธรรมตั้งพรหม กล่าวแต่คำสัตย์จริง เลี้ยงบิดามารดา รักสัตว์ ด้วยความสัตย์นี้ขอให้พิษศรเหือดหายเถิด ขณะนั้น



นางพสุนธรีเทวธิดาซึ่งสถิตอยู่เขาคันธมาศเคยเป็นมารดาของสุวรรณสามในอดีตภพ ก็ได้มาทำ  
สังจกิริยาเช่นเดียวกัน

ด้วยอำนาจดังกล่าวสุวรรณสามก็ฟื้นขึ้น บิดามารดาก็หายจากตาบอดทั้งสามก็กลับสู่  
ความสุขสวัสดิ์ พระราชาแห่งกรุงพาราณสีก็กลับทรงตั้งอยู่ในธรรมมีเมตตา ปกครองประชาชนอย่างมี  
สุขตลอดมา ซาดกเรื่องนี้สารัตถะคือความสำคัญของอำนาจจิตใจ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ธรรมะกับ  
อธรรม สุดท้าย ธรรมะ คือเมตตาธรรม ก็ชนะอธรรมที่เป็นอำนาจจิตฝ่ายต่ำลงได้ เมตตาบารมี  
แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

เมตตาบารมี ได้แก่ เมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อประโยชน์แห่งพระโพธิญาณ รักษา  
ปฏิบัติในเมตตายิ่งกว่ารักษาคนที่รักและทรัพย์สิน

เมตตาอุปปบารมี ได้แก่ เมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติ ใน  
เมตตายิ่งกว่ารักษาอวัยวะของตนเอง

เมตตาปรมัตถบารมี ได้แก่ เมตตาของผู้บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณ รักษา ปฏิบัติ  
ในเมตตายิ่งกว่าชีวิต (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 210-219)

การบำเพ็ญเมตตาบารมีนั้นเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่อาจอยู่  
คนเดียวในโลกได้ ในการกิจกรรมต่าง ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถ้าบุคคลเหล่านี้มีทุกข์โศกโรคภัย  
เบียดเบียนเสมอ เราก็ไม่อาจจะสงบสุขอยู่ได้ แต่ถ้าผู้อื่นมีสุขเราก็จะสุขยิ่งขึ้น บุญอันเกิดจากการ  
อโหสิกรรมต่อผู้อื่นปรารถนาให้ทุกคนเป็นสุข ไม่มีการเบียดเบียนปรารถนาให้ผู้อื่นรู้และปฏิบัติธรรม  
เพื่อพระนิพพาน

4. **อธิษฐานบารมี** หมายถึง ความตั้งใจมั่นหรือปณิธานแน่วแน่ ในอันที่จะกระทำความ  
ดีละความชั่ว บางครั้งอาจเรียกรวมกันว่า สังจาธิษฐาน เป็นลักษณะของความตั้งใจจริงที่มั่นคง  
อาจจะออกในรูปของการอธิษฐานเพื่อให้ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีขื่อนี้มาในชาติต่าง ๆ เป็นอันมาก ในทศชาติคือ  
เนมิราชชาดก ความว่าเนมิราชเป็นกษัตริย์ครองเมืองมิถิลาในแคว้นวิเทหะ พระองค์ทรงสนพระทัยใน  
การกุศล เมื่อมีพระชนมายุเข้าสู่วัยชราทรงมอบราชสมบัติให้กับพระโอรสแล้วก็ออกบวช แต่พระองค์  
ทรงมีความคิดแปลกไปจากกษัตริย์องค์อื่น คือ ทานกับพรหมจรรย์ อย่างไหนจะมีผลมาก ร้อนถึงท้าว  
สักกเทวราชเสด็จมาทรงอธิบายว่าผลของพรหมจรรย์มีมากกว่าทาน แล้วเชิญพระเนมิราชเสด็จไป  
เยี่ยมเทวโลก หลังจากได้ทอดพระเนตรนรกสวรรค์แล้ว

พระเจ้าเนมิราชทรงเห็นว่า แม้พระองค์จะบำเพ็ญทานมากมายแล้ว จึงควรออก  
ผนวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ ชาดกนี้แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าเนมิราชได้ทรงมีอธิษฐาน คือ ความตั้งใจ

พระทัยมุ่งมั่นในเหตุที่พึงทำและในผลที่พึงได้กระทำ โดยแสวงหาผู้ที่จะสามารถแก้ปัญหาจนพบผู้มา  
ถวายวิสัยชนา

อิทธิฐานนี้เป็นธรรมะที่พึงอบรมให้มีขึ้นได้คือ จะทำอะไรก็คิดเสียก่อนว่าเพื่ออะไร  
สมควรหรือไม่และจะทำอย่างไร แล้วก็มุ่งมั่นทำตามที่อิทธิฐานไว้อย่างสมเหตุสมผล ความมุ่งมั่นที่  
มั่นคงจะเป็นพลังใจอันสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้ อิทธิฐานบารมีเป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ได้ทรง  
บำเพ็ญมาโดยตลอด แบ่งเป็น 3 ชั้น ดังนี้

อิทธิฐานบารมี เป็นบารมีสามัญ ได้แก่ การรักษาอิทธิฐานยิ่งกว่าคนที่รักและ  
ทรัพย์สิน

อิทธิฐานอุปัชฌายบารมี เป็นบารมีที่สูงกว่าสามัญ ได้แก่ การรักษาอิทธิฐานยิ่งกว่า  
อวัยวะร่างกาย

อิทธิฐานปรมัตถบารมี เป็นบารมีที่ยิ่งยวด ได้แก่ การรักษาอิทธิฐานยิ่งกว่าชีวิต  
(สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 196- 202)

การบำเพ็ญอิทธิฐานบารมี แสดงให้เห็นว่าผู้มีศีลจะยอมเป็นผู้ไม่รู้จักแพ้ มีแต่  
ความสำเร็จทุกประการ แต่ถ้าหากยังมีความประมาทอยู่ อาจหลงไปทำความชั่วได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่ง  
ที่จะต้องเตือนตนให้หมั่นตั้งปรารถนาทำแต่ความดีและกระทำให้ได้ดังปรารถนานั้น

**5. ปัญญาบารมี** คำว่า ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ หมายถึงการที่บุคคลรู้เหตุแห่ง  
ความเสื่อม เรียกว่า อุปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญ เรียกว่า आयโกศล รู้อุบายวิธีในการที่จะ  
หลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า อุบายโกศล ปัญญาบารมีเป็นบารมีขั้นสุดท้าย และอาจ  
ถือว่าเป็นบารมีที่สำคัญที่สุด เพราะปัญญาเป็นจุดหมายปลายทางของพุทธปรัชญา และถือว่าเป็นปัญญา  
บารมีเป็นบ่อเกิดหรือที่มาของพระพุทเจ้าและโพธิสัตว์ทั้งหลาย บารมีอื่น ๆ ถ้าปราศจากปัญญา  
บารมีก็ไม่อาจก้าวขึ้นสู่ระดับสูงได้

พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญพระปัญญาบารมี คืออบรมความรู้ทั่วถึง แล้วเก็บสั่งสม  
เพิ่มเติมมาโดยลำดับ ดังเช่นที่แสดงไว้ในมโหสถชาดกในทศชาติ ความว่า มโหสถ เป็นบุตรของ เศรษฐี  
สิริวิฑฒกะและนางสุนนาทวิในปาจันยวมัชฌคาม เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดมาแต่เด็ก ๆ จนเป็นที่  
เลื่องลือไปทั่วพระนคร ได้เข้ารับราชการในราชสำนักของพระเจ้าวิเทหราชแห่งมถิลานคร แม้จะถูก  
กลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ก็ใช้ปัญญาแก้ไขมาได้ตลอด ดังอย่างเช่น ครั้งหนึ่งมีหญิง 2 คน นำเด็กมาฟ้อง  
ต่างก็กล่าวว่าเป็นลูกของตน มโหสถจึงได้ใช้ปัญญาตัดสินว่าใครเป็นแม่ที่แท้จริงของเด็กคน  
นั้นโดยให้หญิงคนหนึ่งจับทางศีรษะของเด็ก อีกคนหนึ่งจับที่เท้าของเด็กแล้วให้แย่งกัน ใครแย่งไปได้ก็  
เป็นของคนนั้น หญิงทั้งสองจึงแย่งกันจนเด็กร้องไห้ด้วยความ เจ็บปวดหญิงคนหนึ่งสงสารจึงปล่อยไป

มโหสถจึงตัดสินว่า หญิงที่ปล่อยเด็กไปคือมารดาที่แท้จริงของเด็ก เพราะธรรมดามารดาย่อมเมตตา เมื่อเห็นบุตรได้รับความทุกข์ นี่เป็นหนึ่งในหลายตัวอย่างที่มโหสถได้ใช้ปัญญาตัดสินอย่างถูกต้อง แสดงให้เห็นว่าปัญญาบารมีนั้นสำคัญมาก

ทางพระพุทธศาสนา แบ่งปัญญาไว้ 3 ทาง คือ สุดปัญญาที่เกิดจากการฟัง จินตปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา และภาวนา คือ ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติบารมีให้มีขึ้น เป็นทางให้เกิดปัญญา

ปัญญาบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญมาแบ่ง ออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

ปัญญาบารมี ได้แก่ ปัญญาบารมีที่บำเพ็ญด้วยหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักษาปัญญาเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน

ปัญญาอุปปบารมี ได้แก่ ปัญญาบารมีที่บำเพ็ญด้วยหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักษาปัญญาเพื่อพระโพธิญาณ ยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน

ปัญญาปรมัตถบารมี ได้แก่ ปัญญาบารมีที่บำเพ็ญด้วยหวังพระโพธิญาณเป็นเบื้องหน้า รักษาปัญญาเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิต (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 138-139)

การบำเพ็ญปัญญาบารมี เมื่อหมั่นสะสมกิเลสตัณหาหายาบ ๆ ที่ห่อหุ้มดวงใจ ก็จะอ่อนกำลังลง เปิดโอกาสให้สามารถใช้ความคิดพิจารณาธรรมได้มากขึ้น

**6. ศิลบารมี** หมายถึง เจตนาวิริติ งดเว้นตามสิกขาบท โดยวิธีสมาทานวิริติ คือ รับจากบุคคลอื่น สัมปัตตวิริติ คือ งดเว้นเมื่อวัตถุที่จะล่วงศีลเข้ามาถึง และสมุจเจตนาวิริติ คือ ตัดขาดไม่กระทำ ความชั่วใด ๆ

ศิลปบารมีนี้มีได้จำกัดเฉพาะที่บวชอยู่ในสมณเพศเท่านั้น แต่รวมถึงการกระทำที่ชอบที่ควรของฆราวาสด้วย ศิล แปลว่าการปฏิบัติ เราอาจทำความเข้าใจในศิลปบารมีได้เป็น 3 แบบ โดยอาจหมายถึงคุณธรรมโดยทั่วไป ซึ่งมีคุณลักษณะแห่งความดีทั้งหลายเป็นองค์ประกอบ บางครั้งเราอาจเข้าใจในความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีอินทรีย์สังวรทั้งปวง อันรวมทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม และบ่อยครั้งที่เข้าใจกันในรูปของเบญจศีลและเบญจธรรม

ศีลเป็นสิ่งสำคัญมากในศาสนาพุทธทั้งในเชิงปรัชญาและในภาคปฏิบัติ ปัจจุบันโอวาทของพระพุทธองค์นั้น ทรงสอนให้ภิกษุสงฆ์ยึดศีลและพระธรรมเป็นประทีปนำทางเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น ชาวพุทธทั้งในสมณเพศและฆราวาสเพศจึงพึงยึดมั่นอยู่ในศีลเป็นสำคัญ ผู้ทรงศีลย่อมอยู่เหนือกษัตริย์ ศีลเป็นเครื่องประดับอันโอภาส มีกลิ่นหอมโชยไปไกลแสนไกล อาจารย์หลายท่านเห็นว่า สังวร คือการสำรวมระวังเป็นกุญแจสำคัญ สำหรับการรักษาศีลนั้นพระโพธิสัตว์เป็นผู้สังวร

สำรวจตรวจสอบความประพฤตินองตนเองเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้น และคอยระวังมิให้ข้อบกพร่องเกิดขึ้นอีก ศิลของพระโพธิสัตว์ที่สำคัญมีอยู่ 10 ประการ ได้แก่ เว้นการฆ่าสัตว์ เว้นการลักทรัพย์ เว้นการประพฤติดทางประเวณี เว้นการดื่มสุราเมรัย เว้นการ พุดเท็จ เว้นการพูดส่อเสียด เว้นการพูดหยาบไร้สาระ เว้นจากความอิจฉา เว้นจากความริษยา และเป็นผู้ไม่มีมิฉฉาที่ภูฏิ พระโพธิสัตว์นอกจากจะปฏิบัติตามศีลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วย อีกประการหนึ่ง การรักษาศีลให้ระลึกว่าศีลเป็นเพียงบันไดเพื่อก้าวไปสู่ความหลุดพ้นจากการยึดติดในตัวตน พึงระวังไม่ให้มาเป็นเครื่องกำหนดหรือกำจัดจุดมุ่งหมายสำคัญเสีย

ศีลนั้นมีทั้งศีลที่เป็นกรรมและศีลที่เป็นบารมี ศีลที่ปฏิบัติคราวหนึ่ง ๆ เป็นศีลที่เป็นกรรมเพราะเป็นกิจที่ทำ ศีลที่เป็นกรรมนี้แหละจะเก็บสั่งสมเป็นสันดานแห่งศีลในจิตก็จะกลายเป็นศีลที่เป็นบารมี พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญศีลบารมี ทรงรักษาจิตไม่ให้โกรธ รักษาศีล ไว้โดยไม่อาลัยแก่เลือดเนื้อตลอดพระชาติเป็นอันมาก จึงได้สำเร็จพระโพธิญาณในที่สุด ชาดกที่แสดงศีลบารมีในทศชาติชาดก ซึ่งจัดเป็นชาติที่สำคัญชาติหนึ่ง คือ ภูริทัตชาดก ความโดยย่อว่า นาคชื่อภูริทัต เป็นบุตรของท้าวธตรัยและนางสมุทราชา ขึ้นจากเมืองบาดาลมารักษาอุโบสถศีลที่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนาในเมืองมนุษย์ ถูกพราหมณ์จับไปบังคับให้แสดงแก่ประชาชน ตลอดจนแสดงถวายพระเจ้าพาราณสี ต่อมาพี่น้องของพระภูริทัตติดตามมาช่วยได้ พระภูริทัตระวังจิตมิให้โกรธและไม่ทำร้ายพราหมณ์รักษาศีลอยู่ได้ตลอดเวลา นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของการบำเพ็ญศีลบารมีและศีลบารมี ยังแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

ศีลบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญ ด้วยรักศึลยิ่งกว่าบุคคลที่รักและทรัพย์สิน ดังภาษิตว่า ผู้รักษาศีลพึงรักศีล เคารพในศีลเหมือนนกต้อยตีวิดรักษาไข่ เหมือนจามรีรักษาขนหาง เหมือนมารดารักษาลูกที่รัก หรือเหมือนคนตาบอดข้างหนึ่งรักษานัยน์ตาอีกข้างหนึ่งที่เหลือ

ศีลอุปบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักศึลยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน ดังคำของจัมเปยยกนาคว่า ร่างกายของเราจงแตกกระจายกระจัดกระจายอยู่ในที่นี้เหมือนเกลบที่เขาโปรยกระจัดกระจายอยู่ที่ตามที เราจะไม่ทำลายศีล

ศีลปรมัตถบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักศึลยิ่งกว่าชีวิตของตน ดังคำของพระภูริทัตว่า ความสละชีวิตของตนยิ่งกว่า ในเราความละเมิดศีลสำหรับเราเหมือนพลิกแผ่นดิน และดังภาษิตว่า นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะ เมื่อจะรักษาชีวิตพึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรมพึงสละทุกอย่าง ทั้งอวัยวะ ทรัพย์และทั้งชีวิต (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 102-107)

7. **ขันติบารมี** ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ทนทาน อาจจัดได้เป็น 3 อย่าง ได้แก่ การอดทนต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อดทนต่อทุกขเวทนา ความเหนื่อยยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย อดทนต่ออารมณ์ทั้งฝ่ายที่น่าปรารถนา อันตนจะต้องประสบเกี่ยวข้องอยู่ในชีวิตประจำวัน

ผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์จะต้องสร้างขันติบารมี คำว่าขันติมิได้หมายความว่าถึงความอดทนอดกลั้นเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความเมตตา ความถ่อมตน อดทนไม่โกรธตอบ ไม่มีพยาบาทและเป็นผู้ที่ให้อภัยได้เสมอ พึงตระหนักว่าไม่มีความเป็นอนิจจังในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ผู้ที่ทำอันตรายแก่เราได้นั้นแสดงว่าเรามีกรรมเช่นนั้นมา จึงไม่ควรโกรธอาฆาตพยาบาทสิ่งที่เราเรียกว่าศัตรูนั้น แท้จริงแล้วเป็นเพียงเครื่องมือของกฎแห่งกรรมนั่นเอง การที่คนเราขาดความอดทน มักจะสืบเนื่องมาจากความยึดมั่นถือมั่นที่เรียกว่ามานะ พระโพธิสัตว์จะต้องไม่ยกย่องเทิดทูนตนเอง ไม่ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น มีจิตใจอ่อนโยน ถ่อมตนเป็นพื้นฐาน

พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความอดทนต่อความอดอยากหิวโหย ความหนาวเย็น ความรุนแรงของดินฟ้าอากาศ และความไม่สบายนานาประการ เป็นที่ตระหนักดีว่าความทุกข์ยากทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพียงความทุกข์ทางกาย ความเป็นตัวเรานั้นมิได้ถูกจำกัดเพียงกายเท่านั้น ในอดีตชาติได้ฟันฝ่าอุปสรรคนานับประการมาแล้ว เมื่อคิดได้เช่นนี้พระโพธิสัตว์จึงสามารถอดทนได้โดยสงบและใจชื่นบาน การที่พระโพธิสัตว์สามารถสร้างขันติบารมีจนถึงขั้นสูงสุดได้ ก็เพราะความเข้าใจถ่องแท้ในสภาพที่แท้จริงในความเป็นไปในจักรวาล

พระพุทธเจ้าเมื่อยังมีได้ตรัสรู้ ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ได้ท่องเที่ยวบำเพ็ญบารมีหลายพระชาติ สำหรับขันติบารมีในทศชาติ ได้แก่ จันทกุมารชาดก ความว่า จันทกุมารเป็นพระโอรสของพระเจ้าเอกราชากับพระนางจันทราแห่งเมืองพาราณสี เมื่อทรงเจริญวัยพระบิดาได้แต่งตั้งให้เป็นอุปราช พระองค์ตั้งอยู่ในความยุติธรรมจนเป็นเหตุให้ขัดผลประโยชน์ของปุโรหิต ชื่อว่า กัณฑหาละ ผู้ไร้ความยุติธรรม มักรับสินบนจนเป็นที่เกลียดชังของประชาชน ด้วยความยุติธรรมพระจันทกุมารจึงได้รับหน้าที่พิพากษาคดีแต่เพียงผู้เดียว โดยพระบิดาเป็นผู้มอบอำนาจให้ เหตุนี้จึงสร้างความโกรธแค้นให้กับกัณฑหาละเป็นอย่างมากเพราะเป็นการตัดผลประโยชน์ ต่อมาวันหนึ่งพระเจ้าเอกราชทรงสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อตื่นจากบรรทมก็ปรารถนาจะไปสู่ที่นั่นจึงปรึกษากับกัณฑหาละ ปุโรหิต ๆ เห็นช่องทางแก้แค้นจันทกุมาร จึงทูลว่าจะต้องบูชาญายุสสังเวทพระเจ้าด้วยชีวิตของบุคคลอันเป็นที่รักของพระองค์ พระเจ้าเอกราชกำลังลุ่มหลงในสวรรค์จึงตกลงเตรียมการบูชาญายุส โดยไม่ฟังคำทัดทานของพระมเหสี ๆ จึงทรงตั้งอธิษฐานว่า หากเป็นบุญบารมีที่พระองค์จะได้อยู่ร่วมในเศวตฉัตร ต่อไปขอให้พิธีบูชาญายุสล้มเลิก เมื่อประชาชนทราบข่าวก็พากันรุมประชาทัณฑ์กัณฑหาละ

บุโรหิต จับพระเจ้าเอกราชานเรทศออกนอกเมืองเสีย แล้วทำพิธีราชาภิเษกพระจันทกุมารขึ้นครองราชสมบัติสืบไป

จะเห็นได้ว่า ชั้นดีเป็นอสังการวิเศษอันวยผลแก่ผู้ที่มีอยู่ทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสั่งสอนหรือเจรจาต่าง ๆ จะต้องหัดให้มีจิตใจเข้มแข็ง อดทน และมีจิตใจเข้มแข็ง เผลอกับความขัดแย้งต่าง ๆ อยู่เสมอ ผู้ที่สามารถทำได้เช่นนี้จะเป็นผู้ชนะ การปฏิบัติชั้นดีคราวหนึ่ง ๆ เป็นกรรม เรียกว่า ชั้นดีกรรม คือ ชั้นดีที่เป็นกรรมอันบุคคลกระทำอยู่เสมอ สะสมไว้กลายเป็นบารมี ชั้นดีบารมีแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

ชั้นดีบารมี ได้แก่ ชั้นดีที่บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและทรัพย์สิน คือระหว่างชั้นดีและสิ่งเหล่านี้ถ้าจะต้องเสียไปอย่างหนึ่ง ก็ไม่ยอมเสียชั้นดี รักษาชั้นดีไว้ ยิ่งกว่าคนรักและทรัพย์สิน

ชั้นดีอุปบารมี ได้แก่ ชั้นดีที่บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกาย ส่วนใดส่วนหนึ่ง คือแม้จะต้องเสียอวัยวะร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งเพื่อรักษาชั้นดีไว้ ไม่ยอมเสียชั้นดีเพื่อรักษาอวัยวะร่างกาย

ชั้นดีปรมัตถบารมี ได้แก่ ชั้นดีที่บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิต คือ บำเพ็ญชั้นดี รักษาชั้นดีไว้อย่างยอมสละชีวิต ไม่เห็นค่าของชีวิตยิ่งกว่าชั้นดี (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 168-172)

การบำเพ็ญชั้นดีบารมี ย่อมมีอุปสรรคนานับประการ ต้องทนตรากตรำกับภัยธรรมชาติ ทนลำบากอันเกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วย และทนเจ็บใจจากคำหมิ่นประมาทของผู้ไม่มีธรรม ผู้ที่ผจญอุปสรรคมากและผ่านไปได้ ย่อมได้บุญมากกว่าผู้ที่ผจญอุปสรรคน้อย ฉะนั้น ผู้ที่หลบไปบำเพ็ญเพียรตามป่าเขาจะสามารถทำสมาธิได้ก้าวหน้าเร็ว

**8. อุเบกขาบารมี** เป็นลักษณะของจิตที่มีความหนักแน่น ประกอบด้วยปัญญา เข้าใจเหตุผลทั้งหลายตามความเป็นจริง วางใจเป็นอุเบกขา ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ถือว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง และเป็นผู้รับผลกรรมนั้นด้วย

ในทางพระพุทธศาสนา ธรรมที่เรียกว่าอุเบกขา ไม่ใช่อุเบกขาธรรมชาติ แต่เป็นญาณอุเบกขา โดยอาศัยอุเบกขาที่มีอยู่ตามธรรมชาติอบรมให้เป็นธรรมปฏิบัติขึ้น อุเบกขามีลักษณะต่าง ๆ เช่น อุเบกขาประกอบด้วยองค์ 6 คือ การรับอารมณ์ทางอายตนะหกแล้ว เกิดชอบใจหรือไม่ชอบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นของปรุงแต่งเป็นของหยาบ ส่วนธรรมชาตินี้จะสงบประณีต เรียกว่า อุเบกขา ดังนี้ แล้วความชอบไม่ชอบก็จะดับอุเบกขาก็จะตั้งขึ้นโดยเร็ว นอกจากนั้นยังมีอุเบกขาในพรหมวิหารอุเบกขาในสมาธิ เป็นต้น

ในทศชาติชาดก ได้แสดงอุเบกขาบารมีไว้ในพระนารทชาดก ความว่าพระเจ้าอังคติราชแห่งแคว้นวิเทหะ ทรงฟังคำสอนของคุณาซีวกแล้วทรงเห็นผิดไปตามว่า บาปบุญไม่มี เป็นต้น พระราชาธิดาถวายคติธรรมที่ชอบก็ไม่ทรงละมิจฉาภิภูณินั้น พระพรหมนารทได้ทราบคำอธิษฐานขอให้ช่วยของพระราชาธิดาจึงได้ลงมาแสดงธรรม จนพระเจ้าอังคติราชถอนความเห็นผิด เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระพรหมนารทได้บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานสมาบัติมาแล้ว องค์สำคัญ ของฌานชั้นสูงก็คือ อุเบกขาอันบริสุทธิ์ จึงถือชาดกนี้ว่าแสดงอุเบกขาบารมี

อุเบกขาบารมีนี้ท่านก็แบ่งออกเป็น 3 ชั้น เช่นกัน คือ

อุเบกขาบารมี ได้แก่ อุเบกขาของผู้บำเพ็ญ เพื่อประโยชน์แห่งพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่ารักษาคนที่รักและทรัพย์สิน

อุเบกขาอุปบารมี ได้แก่ อุเบกขาของผู้บำเพ็ญ เพื่อพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่ารักษาอวัยวะของตนเอง

อุเบกขาปรนัตถบารมี ได้แก่ อุเบกขาของผู้บำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณ รักษาปฏิบัติในอุเบกขายิ่งกว่ารักษาชีวิตของตนเอง (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 223-239)

**9. สัจจบารมี** คำว่าสัจจะ คือความจริง ได้แก่เมื่อมีความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำสิ่งใดแล้ว ก็ทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ ไม่ทอดทิ้งหรือทอดลอยหากยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ แต่การกระทำนั้นจะเป็นสัจจบารมีได้ก็ต่อเมื่อเป็นความตั้งใจจริงในการทำความดีและละความชั่วเท่านั้น

สัจจะใช้ในความหมายของการพูด คือพูดอย่างไร ก็ทำตามที่พูดหรือเรียกว่ารักษาสัญญานั้นเอง ทำอย่างไรก็พูดว่าทำอย่างนั้น เห็นอย่างไรก็บอกไปตามที่เห็น หรือจะเรียกว่าพูดความจริงก็ย่อมได้ สัจจะเหล่านี้มีลักษณะเป็นความซื่อตรง ในทศชาติชาดกได้จัดให้วิรุฬชาดกแสดงสัจจบารมี ความว่า วิรุฬบัณฑิตเป็นนักปราชญ์ของพระเจ้าธัญชัยโกรพยะผู้ครองเมืองอินทปัตถ์ เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด เป็นที่นับถือของคนทั่วไปและเป็นที่โปรดปรานของพระราชาเช่นกัน วันหนึ่งท้าวสักกเทวราช ท้าววรุณราชและพญาครุฑพากันรักษาอุโบสถศีลที่เมืองอินทปัตถ์ และได้สนทนากันถึงเรื่องศีลที่ประเสริฐที่สุด โดยต่างก็อ้างว่าศีลที่ตนรักษาอยู่นั้นประเสริฐที่สุด วิรุฬบัณฑิตก็ถวายข้อคิดเห็นว่า สิ่งที่ควรยึดถือเป็นศีลที่ประเสริฐที่สุด คือ ความสงบ กษัตริย์ ทั้ง 4 พระองค์ก็พอพระทัย ต่อมาพระวรุณนาคราชก็กลับไปยังนครของตน แล้วเล่าเรื่องความฉลาดของวิรุฬบัณฑิตให้มเหสีฟัง มเหสีจึงอยากจะฟังการแสดงธรรมของวิรุฬบัณฑิตแต่ไม่กล้าบอกพระวรุณนาคราช จึงแกล้งทำอุบายเป็นประจวบ แล้วบอกว่าต้องรักษาด้วยหัวใจของวิรุฬบัณฑิตจึงจะหาย

ปุณณกยักรับอาสาหน้าหัวใจของวิฑูรบัณฑิตจึงไปเมืองอินทปัตถ เพื่อทำ พระเจ้าธัญชัยไกรพยราชเล่นสกา เมื่อราชาแห่งอินทปัตถพ่ายแพ้ก็ขอเอาตัววิฑูรบัณฑิตเป็นค่าพนัน ปุณณกยักรับอาสาหน้าหัวใจของวิฑูรบัณฑิตไปถวายพระวรุณนาคราช วิฑูรบัณฑิตก็ได้แสดงธรรมแก่ 2 พระองค์จนเป็นที่พอพระทัยแล้วกลับอินทปัตถานคร เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าวิฑูรบัณฑิตเป็นผู้แสวงหาสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป อนึ่งสัจจะอุปมาเหมือนดาวประจำรุ่ง ไม่คลาดวิถี เทียงตรงอยู่ทุกฤดูกาล สัจจะบารมีแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

สัจจะบารมี ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณยิ่งกว่าคนที่รักและ ทรัพย์สิน

สัจจะอุปบารมี ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะ ร่างกายของตน

สัจจะปรมัตถบารมี ผู้บำเพ็ญมีนิสัยหนักแน่นแน่นอน รักพระโพธิญาณยิ่งกว่าชีวิต ของตน (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 181-186)

**10. ทานบารมี** หมายถึง การที่บุคคลมีจิตใจ ประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น ซึ่งเป็นผู้สมควรแก่การสงเคราะห์ การสงเคราะห์นั้น อาจจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยามิส คือวัตถุสิ่งของที่ควรจะให้หรือสามารถจะให้ได้ ตลอดจนถึง การแนะนำพร่ำสอน ซึ่งจัดเป็นธรรมทาน การทำทานเป็นกรรมกริยา แปลว่า การให้ เรื่องของการทำ ทานไม่ว่าจะเป็นเพียงเล็กน้อยก็ยังเป็นกุศลกรรม ผู้ที่มีมิจฉาทิฐิไม่เชื่อว่าทานมีผลจึงไม่ทำทาน ทำให้ โลกขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทำทานจะทำให้เกิดมีการให้ มีการเกื้อกูล มีเมตตาต่อกัน ความเบียดเบียนกันลดลง ทานจึงเป็นกุศลกรรมบถที่เมื่อกระทำจริงก็ย่อมจะได้รับอานิสงส์จริง

ทานเป็นธรรมประการสำคัญของพุทธศาสนา ปัจจุบันมนุษย์ด้อยพัฒนาเพราะขาด ความสมดุลย์ระหว่างการพัฒนาวัตถุกับการพัฒนาจิตใจ ไม่รู้ค่าของทาน มีความเป็นอยู่แบบตัวใคร ตัวมัน การให้ที่บริสุทธิ์สะอาดไม่ต้องการสิ่งตอบแทนใด ๆ เลยนั่นเป็นสิ่งที่ดี ใครมีได้ก็ถือว่าเป็น มนุษย์ที่ประเสริฐแท้

การให้ทานเป็นการสั่งสมบารมีอย่างหนึ่ง คือสั่งสมกรรมกริยาต่าง ๆ การเสียสละ เรียกว่า บารมี ธรรมทายาทระดับอริยบุคคลชั้นสูงสุดคือพระอรหันต์ ก็จบลงด้วยการทานบารมี แม้จะ สั่งสมบารมีไต่มาก็ตามสุดท้ายก็จะมาส่งเสริมทาน ดังนั้นทานจึงเป็นพฤติกรรมสูงสุดของมนุษย์และ สังคม

สำหรับการบริจาคทานนี้พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมามาก เช่น บริจาคทรัพย์บ้าง อวัยวะร่างกายบ้าง ชีวิตบ้าง บุตรภรรยาบ้าง การกระทำดังกล่าวคนสามัญธรรมดาอยากที่จะ



กระทำได้ ดั่งนิทานชาดกเรื่องอกิตติดาบสความว่า ได้มีดาบสชื่ออกิตติดาบสเพ็ญตะบะอยู่ในป่า ฉับใบไม้ที่เก็บจากป่าเป็นอาหารประจำวันไม่มีอย่างอื่นและฉับวันละครั้ง ต่อมาพราหมณ์ผู้หนึ่งมาขออาหารอกิตติดาบสก็ให้ทั้งหมด และไม่ได้แสวงหาใหม่อีกในวันนั้น เข้าบำเพ็ญตบธรรมให้กาลเวลาล่วงไปด้วยปิติสุขเป็นดังนี้ทุกวัน นานเข้าพราหมณ์ก็เห็นว่าอกิตติดาบสนั้นมีกำลังใจ เข้มแข็ง ก็แสดงตนให้ปรากฏว่ามาทดลองกำลังใจ นอกจากเรื่องดังกล่าวแล้วยังมีชาดกเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีอีกมาก สำหรับทศชาติชาดกได้แก่มหาเวสสันดรชาดก ทานบารมีแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

ทานบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์ ดังคำของมหาโควินท-พราหมณ์โพธิสัตว์ว่า ทรัพย์และข้าวจะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หาไม่ได้ เราจะมีการสั่งสมก็หาไม่ได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้นเราจึงให้ทรัพย์ที่ดี

ทานอุปัชฌายะ ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เช่น ดวงตาและโลหิต ดังพระดำรัสของพระเจ้าสิริราชโพธิสัตว์ว่า ดวงตาทั้ง 2 จะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หาไม่ได้ แม้ตัวตนของเราก็มิใช่สิ่งที่เกลียดชัง แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้นเราจึงได้ให้ดวงตา

ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิต ดังเช่นคำของกระต่ายบัณฑิตโพธิสัตว์ว่า เราได้ให้ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก หทัย เส้นเอ็น ไข่มุก สิ้นทั้งสภนกายแก่พราหมณ์ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), 2555, หน้า 64-68)

บารมีทั้ง 10 ประการนี้เรียกว่า ทศบารมี จัดเป็นชั้นธรรมดา 10 ชั้นอุปัชฌายะ 10 และชั้นสูงหรือปรมัตถบารมี 10 ตามกำลังที่ทรงบำเพ็ญ เมื่อครบทั้ง 3 ชั้น เรียกว่าทรงมีบารมีครบทั้ง 30 ทศน์ หรือ สมเด็จพระญาณสังวร (บาลี) หรือ สมเด็จพระญาณสังวร (ไทย)

### 3.3 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเทมียชาดก (เนกขัมมบารมี)

3.3.1 เนื้อหาของเทมียชาดก (เนกขัมมบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 63/441/18) พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภมหาภิเนกขัมมบารมี ความพิสดารว่า วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมกัน อยู่ในโรงธรรมสภาพรรณนามหาภิเนกขัมมบารมีของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นด้วยทิพโสต เสด็จออกจากพระคันธกุฎีมายังโรงธรรมสภา ตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายประชุมเจรจากันถึงเรื่องอะไร เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรามีบารมีเต็มแล้วทั้งราชสมบัติออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ในบัดนี้ไม่น่าอัครรรยเลย เมื่อก่อนญาณยังไม่แก่กล้าขณะยังกำลังบำเพ็ญบารมีอยู่ ได้ทั้งราชสมบัติออก

เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ นั่นจึงนำอัครรรย ตรีสดั้งนี้แล้วทรงดูขณภาพอยู่ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนให้ ทรงเล่าเรื่อง จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

### 3.3.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเทมียชาติก (เนกขัมมบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองยอมหลีกเลี่ยงการ บังคับใช้กฎหมายและลงอาญาต่อผู้กระทำผิดไม่ได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งในการปกครอง ดังที่แสดงไว้ใน อรรถกถาเทมียชาติก ดังนี้

“ลำดับนั้น นางนมทั้งหลายยังพระโพธิสัตว์ผู้มีพระชนม์ได้หนึ่งเดือน ให้สنان ประดับองค์แล้ว นำขึ้นเฝ้าพระราชบิดาพระราชาทอดพระเนตรเห็นพระปิโยรส ทรงสวมกอดจุมพิตที่ พระเศียรแล้วให้ประทับบนพระเพลา ประทับนั่งรับนมอยู่ด้วยพระกุมาร ขณะนั้นพวกราชบุรุษนำ โจร 4 คนมาหน้าที่นั่ง พระราชาทอดพระเนตรเห็นโจรเหล่านั้นแล้ว มีพระราชดำรัสสั่งให้ลง พระอาญาโจรเหล่านั้น ให้เอาหวายทั้งนามเขียนโจรคนหนึ่ง 1,000 ที ให้จำโจรคนหนึ่งด้วยโซ่ตรวน แล้วส่งเข้าเรือนจำ ให้เอาดอกแท่งที่สรีระของโจรคนหนึ่ง ให้เอาหลาวเสียบโจรคนหนึ่ง.

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ได้ทรงฟังพระดำรัสของพระบิดา ทั้งกลัวทั้งสะดุ้ง ทรงจินตนาการว่า โอ พระชนกของเราอาศัยราชสมบัติทำกรรมอันหนักเกิน ซึ่งจะไปสู่นรกวันรุ่งขึ้น พระพี่เลี้ยงนางนมทั้งหลายให้พระมหาสัตว์บรรทมเหนือพระแท่นที่สิริไสยาสน์ ซึ่งตกแต่งแล้วภายใต้ เศวตฉัตร พระโพธิสัตว์บรรทมหน้อยหนึ่ง ตื่นบรรทมลืมพระเนตรทั้งสอง ทอดพระเนตรเศวตฉัตรเห็น สิทธิราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ ลำดับนั้น ความกลัวอย่างเหลือเกินได้เกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ ผู้ทั้งกลัวทั้ง สะดุ้งอยู่เป็นปกติแล้ว พระองค์ทรงดำริว่า เราจากที่ไหนมาสู่พระราชมณเฑียรนี้ เมื่อทรงใคร่ครวญดูก็ ทรงทราบโดยทรงระลึกชาติได้ว่ามาจากเทวโลก เมื่อทรงทอดพระเนตรต่อจากนั้นไปอีก ก็ทอดพระเนตรเห็นว่าไปหม้อยู่ในอุสสุทนรก เมื่อทรงทอดพระเนตรต่อจากนั้นไปอีก ก็ทรงทราบว่า พระองค์เป็นพระราชาในพระนครนั้นเทียว เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาอยู่ว่า เราได้ครองราชสมบัติ ในกรุงพาราณสี 20 ปี แล้วหม้อยู่ในอุสสุทนรก 80,000 ปี บัดนี้เราเกิดในเรือนหลวงดูจเรือนโจรนี้อีก เมื่อวานนี้ เมื่อเขานำโจร 4 คนมา พระบิดาของเราได้กล่าวพรุสวาจา เช่นนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้ตกนรก หากว่าเราครองราชสมบัติ ก็จักบังเกิดในนรกเสวยทุกข์ใหญ่อีก ดังนี้ ได้เกิดความกลัวเป็นอันมาก” (จุ.ชา.ม.อ. 63/441/22)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองยอมหลีกเลี่ยง การบังคับใช้กฎหมายและลงอาญาต่อผู้กระทำผิดไม่ได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งในการปกครอง

### 3.4 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมหาชนกชาดก (วิริยบารมี)

3.4.1 เนื้อหาของมหาชนกชาดก (วิริยบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/93) พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภมหาภิเนกขัมมบารมี ความพิสดารว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งพรณนามมหาภิเนกขัมมบารมีของพระตถาคตในโรงธรรมสภา พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายประชุมเจรจากันถึงเรื่องอะไร เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่ตถาคตออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ แม้ในกาลก่อนเมื่อยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ตถาคตก็ได้ออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่เหมือนกัน ตรัสดังนี้แล้วทรงดุขุณิภาพอยู่ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนให้ทรงเล่าเรื่อง จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

#### 3.4.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมหาชนกชาดก (วิริยบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงปัญหาของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นไม่ได้ การแก้ปัญหาของรัฐจึงจำเป็นต้องทุ่มเทอย่างมาก และต้องมีความสามารถและคุณธรรมหลายประการรวมกัน จึงจะแก้ปัญหาของรัฐได้ ดังที่แสดงไว้ในมหาชนกชาดก ดังนี้

“เทพธิดากล่าวว่า ฝั่งสมุทรอันลึกประมาณไม่ได้ยังไม่ปรากฏ ความพยายามอย่าง ลูกผู้ชายของท่านย่อมเปล่าประโยชน์ ยังไม่ทันจะถึงฝั่งเลย ท่านก็จักตายแน่ พระโพธิสัตว์ตอบว่า บุคคลผู้ทำหน้าที่ของลูกผู้ชายอยู่จะไม่ถูกหมุ่ญาติ เทวดา และพรหมทั้งหลายนินทา ทั้งจะไม่เดือดร้อนในภายหลัง เทพธิดากล่าวว่า การงานที่ให้ถึงฝั่งไม่ได้ปราศจากผล ก่อให้เกิดความลำบาก และความตาย ย่อมมีได้เพราะทำการงานใด ประโยชน์อะไรด้วยความพยายามในการงานนั้น พระโพธิสัตว์ตอบว่า เทพธิดา บุคคลได้รู้ว่า งานสุดวิสัยเกินตัวแล้วไม่รักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นคลายความเพียรเสีย ก็จะมีผลของงานนั้น เทพธิดากล่าวว่า คนบางพวกในโลกนี้ พิจารณาเห็นผลแห่งความมุ่งประสงค์ของตนจึงประกอบการทำงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จหรือไม่ก็ตามที่เทพธิดา ท่านกำลังเห็นผลงานที่ประจักษ์แก่ตนเองแล้วมิใช่หรือ คนอื่น ๆ พวกกันจมน้ำแล้ว เราคนเดียวเท่านั้นพยายามข้ามอยู่ เรานั้นจักพยายามตามกำลังความสามารถ จักไปให้ถึงฝั่งสมุทร จักทำ ความเพียรอย่างลูกผู้ชาย” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/102)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงปัญหาของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นไม่ได้ การแก้ปัญหาของรัฐจึงจำเป็นต้องทุ่มเทอย่างมาก ต้องมีความสามารถและคุณธรรมหลายประการรวมกัน จึงจะแก้ปัญหาของรัฐได้

### 3.5 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)

3.5.1 เนื้อหาของสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 63/524/168) พระบรมศาสดาเมื่อประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุเลียงคูมารดารูปหนึ่ง ตรัสสุวณสามชาดก

#### 3.5.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชบิดาและพระราชพี่ชาย ดังที่แสดงไว้ในสุวรรณสามชาดก ดังนี้

“สุวรรณสามโพธิสัตว์กล่าวทศพิธราชธรรมถวายว่า ข้าแต่มหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพระมารดาและพระบิดาเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพระโอรสและพระมเหสีเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในมิตรและอำมาตย์เกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพาทนะและพณิกายเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในชาวบ้านและชาวนิคมนเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในชาวแคว้นและชาวชนบทเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณ์เกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในฝูงเนื้อและฝูงนกเกิด ... ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมเกิด ธรรมที่พระองค์ทรงประพฤติแล้วย่อมนำสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์ พระเจ้าข้า” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/524/212)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชบิดาและพระราชพี่ชาย

### 3.6 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเนมิราชชาติค (อริษฐานบารมี)

3.6.1 เนื้อหาของเนมิราชชาติค (อริษฐานบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/239) พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระราชอุทยานอัมพวันของพระเจ้ามขเทวราช ทรงอาศัยกรุงมิถิลาเป็นที่ศึกษาจาร ทรงปรารภการทำความแยมพระโธฐให้ปรากฏ เรื่องย่อมีว่า วันหนึ่ง พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมาก เสด็จจาริกไปในอัมพวันนั้นในเวลาเย็น ทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศแห่งหนึ่งเป็นรมณีสถาน ทรงใคร่จะตรัสบุรพจริยาของพระองค์จึงทรงแยมพระโธฐ ท่านพระอานนทเถระกราบทูลถามเหตุที่ทรงแยมพระโธฐ จึงมีพระพุทธานุญาตว่า ดูก่อน อานนท ภูมิประเทศนี้เราเคยอาศัยอยู่ เจริญผานในกาลที่เราเสวยชาติเป็นมขเทวราชา ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงดุขณินภาพนึ่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอนเพื่อให้ทรงแสดง จึงประทับนั่ง ณ บวรพุทธานุสณะที่ปูลาดไว้ ทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

#### 3.6.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเนมิราชชาติค (อริษฐานบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การทำทานและการรักษาศีลเป็นสิ่งที่ดีและได้รับการพิสูจน์แล้ว ซึ่งผู้ปกครองนำมาใช้เป็นนโยบายของรัฐ ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาเนมิราชชาติค ดังนี้

“ฝ่ายพระเจ้าเนมิราชโปรดให้สร้างโรงทาน 5 แห่ง คือ ที่ประตูพระนคร 4 แห่ง ท่ามกลางพระนคร 1 แห่ง ยังมหาทานให้เป็นไปด้วยความเป็นผู้มีพระอหยาตย์ในทาน พระราชทานทรัพย์ที่โรงทานแห่งละ 100,000 ทรงบริจาคทรัพย์วันละ 500,000 กหาปณะทุก ๆ วัน” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/241)

“ทรงแสดงธรรมสอนให้ทราบทางสวรรค์ คุกคามประชุมชนให้กลัวนรก ประชุมชนตั้งอยู่ในพระโอวาทของพระองค์ บำเพ็ญบุญมีให้ทาน เป็นต้น” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/241)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การทำทานและการรักษาศีลเป็นสิ่งที่ดีที่ได้รับการพิสูจน์แล้วและผู้ปกครองนำมาใช้เป็นนโยบายของรัฐ

### 3.7 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)

3.7.1 เนื้อหาของมโหสถชาดก (ปัญญาบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 63/628/328) พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระปัญญาบารมีของพระองค์ ความย่อว่าวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในธรรมสภา เมื่อจะสรรเสริญพระปัญญาบารมีของพระตถาคตได้นั่งสรรเสริญพระคุณของพระศาสดาว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้มีพระปัญญาใหญ่ มีพระปัญญากว้างขวาง มีพระปัญญาร่าเริง มีพระปัญญาลึกซึ้ง มีพระปัญญาดุจแผ่นดิน มีพระปัญญาแหลม มีพระปัญญาอ่อนไว มีพระปัญญาแทงตลอด ย้ายเสียซึ่งวาทะแห่งคนอื่น ทรงทรมานเหล่าพราหมณ์ มีกฎทัณฑพราหมณ์ เป็นต้น เหล่าปริพาชกมีสัพพัตถปริพาชก เป็นต้น เหล่ายักษ์มีอาฬวกยักษ์ เป็นต้น เหล่าเทวดามีท้าวสักกเทวราช เป็นต้น เหล่าพรหมมีภพพรหม เป็นต้น และ เหล่าโจรมีโจร องคฺลิมาล เป็นต้น ด้วยพระปัญญาภาพของพระองค์ทรงทำให้สิ้นพยศ พระองค์ทรงทรมานชนเป็นอันมากประทานบรรพชาให้ตั้งอยู่ในมรรคผล พระศาสดามีพระปัญญาใหญ่ ด้วยประการฉะนี้. พระศาสดาเสด็จตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนาถึงเรื่องอะไร และเรื่องอะไรที่พวกเธอสนทนาค้างในระหว่าง เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลนี้เท่านั้น ตถาคตมีปัญญา แม้ในอดีตกาล เมื่อญาณยังไม่แก่กล้า ยังบำเพ็ญบุรพจริยา เพื่อประโยชน์แก่พระโพธิญาณอยู่ ก็เป็นผู้มีปัญญาเหมือนกัน ตรัสฉะนั้นแล้ว ทรงดุขณิภาพ ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนให้ทรงประกาศบุรพจริยา จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

#### 3.7.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในมโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เมื่อได้รับเป็นข้าราชการในพระราชา ได้ใช้ความรู้ในการการก่อสร้างค่าย คู ประตู หอรบ กำหนดยุทธศาสตร์การป้องกัน ใช้สติปัญญาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อพระราชาและบ้านเมือง สร้างความเป็นธรรมด้วยการใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างถูกต้องชอบธรรม และดำเนินนโยบายการต่างประเทศไปพร้อมกัน ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถามโหสถชาดก ดังนี้

“มโหสถบัณฑิตถวายอนุศาสน์อรรถธรรมแด่พระเจ้ากรุงมิถิลา มโหสถคิดว่า ก็เราดูแลเสวตฉัตรอันเป็นราชสมบัติของพระราชาคควรที่เราจะไม่ประมาท คำฉะนี้จึงให้ทำกำแพงใหญ่ในพระนครและให้ทำกำแพงน้อยอย่างนั้น ทั้งหอรบที่ประตูและที่ระหว่าง ๆ ให้ขุดคู 3 คู คือคูน้ำ คูเปือกตม คูแห้ง ให้ซ่อมแซมเรือนเก่า ๆ ภายในพระนคร ให้ขุดสระโบกขรณีใหญ่ ให้ฝังท่อน้ำในสระนั้น ทำฉางทั้งปวงในพระนครให้เต็มด้วยธัญญาหาร ให้นำพืชหญ้ากับแก่นและกุมุทจากพวกดาบสผู้คั้นเคยในสกุล ผู้มาแต่หิมวันตประเทศมาปลูกไว้ ให้ชำระล้างท่อน้ำให้น้ำไหลเข้าออกสะดวก

ให้ซ่อมแซมสถานที่ซึ่งหลายมีศาลาเก่าภายนอกพระนครเป็นต้น เพราะเหตุการณ์อะไร มีโศกจึงให้ ตกแต่งบ้านเมืองตั้งนั้น เพราะจะป้องกันภัยอันจะมาถึงในกาลข้างหน้า” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/426)

การที่จำเป็นต้องนำความรู้ที่มีมาใช้เพื่อปกป้องกรุงมิถิลา ในด้านการเจริญสัมพันธกับ ประเทศต่าง ๆ ในทางลับและทางแจ้ง การสืบข่าวกรอง การใช้อุบายทางการสงครามหลายรูปแบบ ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาโมหสถชาดก ดังนี้

“มโหสถได้ถามพวกพณิชผู้มาแต่ประเทศนั้น ๆ ว่ามาแต่ไหน เมื่อได้รับตอบว่า มาแต่สถานที่โน้น จึงซักถามว่า อะไรเป็นที่ชอบพระราชหฤทัยของพระราชาแห่งพวกท่าน ได้ความ แล้วก็ทำความนับถือต่อพวกนั้นแล้วส่งกลับไป แล้วเรียกโยธาร้อยเอ็ดของตนมากล่าวว่า ท่านทั้งหลาย จงรับเครื่องบรรณาการที่เราจะให้แล้วไปสู่ราชธานีร้อยเอ็ด ถวายบรรณาการเหล่านี้แต่พระราชา เหล่านั้น เพื่อต้องการให้พระราชาเหล่านั้นรักตน แล้วอยู่บำรุงพระราชาเหล่านั้น ดูกรियाหรือความคิด แห่งพระราชาเหล่านั้น ส่งข่าวมาให้เรารู้ แล้วอยู่ในที่นั้น เราจะเลี้ยงบุตรและภรรยาของเหล่าท่าน สิ่งดังนี้แล้วจารึกคุณชูล ฉลองพระบาท พระขรรค์ และ สุวรรณมาลาให้เป็นอักษรในราชาภรณ์นั้น ๆ เพื่อพระราชาเหล่านั้น ๆ แล้ว ตั้งสัตยาธิษฐานว่า กิจของเราย่อมมีเมื่อใด อักษรเหล่านี้จึงปรากฏ เมื่อนั้น แล้วมอบให้โยธาร้อยเอ็ดเหล่านั้นไป โยธาเหล่านั้นไปในประเทศนั้น ๆ ถวายบรรณาการแต่ พระราชาเหล่านั้น เมื่อพระราชาเหล่านั้น ตรัสถามว่ามาธุระอะไร ก็ทูลว่ามาบำรุงพระองค์ ครั้นตรัสถามว่า มาแต่ไหน ก็ไม่ทูลตามตรง ทูลว่า มาจากที่อื่น เมื่อทรงรับ ก็อยู่รับราชการในภายใน.

กาลนั้นมีพระราชาองค์หนึ่งพระนามว่า สังขพลกะ ในกัมพลรัฐ ให้เตรียมศัสตราวุธและ เรียกกระตมกองทัพอหหารของมโหสถที่วางให้สดับข่าวและระวังเหตุการณ์ ที่ส่งไปอยู่ ณ ราชสำนักแห่ง พระเจ้าสังขพลราชานั้น ได้ส่งข่าวสาสน์มายังมโหสถว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบประพตติเหตุใดในครนี้ว่า พระเจ้าสังขพลราชจักทรงทำราชกิจชื่อนี้ ขอท่านจงส่งสุวัณชาติ (นกแก้วฉลาด) ไปทราบความเอง โดยถ่องแท้ ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ได้ฟังข่าวนั้นจึงเรียกสุวโปตกถุณกแก้วมากล่าวว่า เจ้าจงไปสืบ ข่าวว่า พระราชาองค์หนึ่งมีพระนามว่าสังขพลกะ ในกัมพลรัฐ ทำราชกิจชื่อนี้ แล้วจงเที่ยวไปในสกล ชมพูทวีปนำประพตติเหตุมาเพื่อเรา กล่าวฉนี้แล้วให้สุวโปตกถุณกแก้วนำน้ำผึ้ง ให้ดื่ม น้ำผึ้ง แล้วเอาน้ำนั้นหุงร้อยหนุงพันหนทาชนปีก แล้วให้จับที่หน้าตาข้างเบื้องปราจีนทิศปล่อยไป สุวัณชาติ นั้นไปในที่นั้น รู้ประพตติเหตุแห่งพระเจ้าสังขพลราช แต่สำนักทหารของมโหสถนั้นโดยแน่นอนแล้ว เมื่อจะตรวจชมพูทวีปทั้งสิ้นถึงอุตรปัญจาลนครในกัมพลรัฐ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/426)

ประเด็นในฐานะที่มโหสถเป็นราชบัณฑิตในราชสำนักของพระเจ้ากรุงมิถิลา เป็นข้าราชการระดับสูง ซึ่งแตกต่างจากชาดกอื่น ๆ ที่ผ่านมา ซึ่งพระโพธิสัตว์นั้นเป็นพระราชาบ้าง เป็นพระราชโอรสบ้าง เมื่อเป็นข้าราชการที่ถวายความภักดีและซื่อสัตย์ (ถวายอนุศาสน์อรรถธรรม)

แล้ว แม้จะถูกใส่ความว่าจะแย่งราชสมบัติจนถูกขับไล่ออกจากเมือง แต่เมื่อพระเจ้ากรุงมณฑลทรงเข้าพระทัยอย่างถูกต้องแล้ว จึงเสด็จไปถามมโหสถถึงเรื่องนี้ มโหสถกราบทูลถึงเปรียบเทียบถึงการเป็นข้าราชการที่ซื่อสัตย์ต่อพระเจ้ากรุงมณฑล ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาโมหสถชาดก ดังนี้

“เมื่อจะแสดงความที่ตนมิใช่ผู้ประทุษร้ายมิตรแม้ในที่ทั้งปวงว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ถ้าว่าบุคคลหักกิ่งต้นไม้ที่ตนได้บริโภค ชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรไซ้ จะกล่าวไปทำไมบุคคลผู้นี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้ข่มามนุษย์ พระองค์ให้ดำรงอยู่ในอิสริยยศโอรพ และข้าพระองค์เองพระองค์ก็ทรงอนุเคราะห์ ด้วยการอนุเคราะห์มาก เมื่อข้าพระองค์ทำร้ายในพระองค์ จะไม่พึงชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรได้อย่างไร” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/402)

สรุปประเด็นได้ 2 ประเด็น คือ

1. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เมื่อได้รับเป็นข้าราชการในพระราชชาติได้ใช้ความรู้ในการการก่อสร้างค่าย คู ประตู หอรบ กำหนดยุทธศาสตร์การป้องกัน ใช้สติปัญญาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อพระราชและบ้านเมือง สร้างความเป็นธรรมด้วยการใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างถูกต้องชอบธรรม และดำเนินนโยบายการต่างประเทศไปพร้อมกัน
2. ผู้ที่เป็นข้าราชการ ต้องมีความซื่อสัตย์และภักดีต่อผู้ที่ถวายคำปฏิญาณ และจะไม่เปลี่ยนไปเพราะความโลภ หรือความไม่ดีอื่น ๆ

### 3.8 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในภริทัตชาดก (ศีลขารมี)

3.8.1 เนื้อหาของภริทัตชาดก (ศีลขารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 64/774/28) พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสกทั้งหลาย ได้ยินว่า ในวันอุโบสถ อุบาสกเหล่านั้นอธิษฐานอุโบสถแต่เช้าตรู่ถวายทาน ภายหลังภัตต่างถือของหอมและดอกไม้เป็นต้นไปยังพระเชตวัน นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเพื่อฟังธรรม ก็ในกาลนั้น พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่เขาคบแต่งไว้ ตรวจดูภิกษุสงฆ์ ทรงทราบว่ กิบรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ธรรมกถาตั้งขึ้นปรารภภิกษุ เหล่าใด พระตถาคตทั้งหลายทรงเจรจาปราศรัยกับภิกษุเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ วันนีัธรรมกถาเกี่ยวกับบุพพจรียา ตั้งขึ้นปรารภอุบาสกทั้งหลายดังนี้แล้ว จึงทรงเจรจาปราศรัยกับอุบาสกเหล่านั้นแล้วตรัสถามว่า พวกเธอเป็นผู้รักษาอุโบสถหรืออุบาสกทั้งหลาย

เมื่ออุบาสกกราบทูลให้ทรงทราบจึงตรัสว่า ดีละ อุบาสกทั้งหลาย ก็ข้อที่พวกเธอเมื่อได้พระพุทเจ้าผู้เช่นเราเป็นผู้ให้อโวาท ฟังกระทำอุโบสถ จัดว่าเธอกระทำกรรมอันงามไม่น่าอัศจรรย์เลย



แม้โบราณกบัตติต ผู้ไม่เอื้อเพื่อละยศใหญ่ กระทำอุโบสถได้เหมือนกัน ดังนี้แล้ว ได้ทรงเป็นผู้หนึ่ง  
อันภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

### 3.8.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในภริทัตชาดก (ศีลবারมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอ้างเอาคัมภีร์ทางศาสนาและชาติ  
กำเนิดมาใช้แบ่งชนชั้นในสังคม ซึ่งมีผลโดยตรงต่อสถานะทางสังคม การเมืองการปกครองและสิทธิ  
ต่าง ๆ ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาภริทัตชาดก ดังนี้

“พวกพราหมณ์ถือการทรงไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศย์ยึดการ  
ไถนา และพวกศูทรยึดการบ่าเรอ วรรณะทั้ง 4 นี้ เข้าถึงการงามตามที่อ้างมาเฉพาะอย่าง ๆ  
นั้น กล่าวกันว่ามหาพราหมณ์ผู้มีอำนาจจัดทำให้” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/774/94)

“พราหมณ์ผู้ใด สามารถบูชาเทวดา คือไฟ ผู้กินมาก มีสีไม่ทรมาน ไม่อ้อมหน้าด้วย  
เนยใส พราหมณ์ผู้นั้นบูชาวิธีแก่เทวดา คือ ไฟ ผู้ประเสริฐแล้วได้ไปบังเกิดในทิพยคติและได้เข้าเฝ้า  
พระเจ้ายุดินทะ” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/774/96)

เรื่องของการแบ่งวรรณะโดยใช้เงื่อนไขทางศาสนา (คัมภีร์ไตรเพท) และชาติกำเนิด  
เป็นการแบ่งชนชั้นที่ไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและสิทธิต่าง ๆ ทางการปกครอง โดยกำหนดเป็น  
บทบาททางสังคม อาชีพ และความรับผิดชอบทางการเมืองและการปกครอง โดยเฉพาะวรรณะ  
พราหมณ์นั้นได้ชื่อว่าเกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม มีหน้าที่บูชาไฟเพื่อแสดงการสักการะและอ้อนวอนให้  
ถึงความดีอย่างศักดิ์สิทธิ์ เพื่อกลับไปปรวมอยู่กับพรหมอีกครั้งนั้น ภริทัตได้กล่าวแก้ไว้ โดยเฉพาะ  
อย่างยิ่งเรื่องของการแบ่งชนชั้นที่ไม่เท่าเทียมกัน เป็นการเอาเปรียบทางสังคม และแนวความคิดเรื่อง  
ของการบูชาไฟที่พราหมณ์ว่าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็สามารถหาเหตุผลทางตรรกะง่าย ๆ มาหักล้าง  
ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาภริทัตชาดก ดังนี้

“ดูก่อนอริฏฐะ ความกาลคือความปราศัยของนักปราชญ์ทั้งหลายกลับเป็นความ  
มีชัยของคนโง่เขลา ผู้ทรงเวทไตรเพทเป็นเหมือนอาการของพยับแดด เพราะเป็นของไม่เห็นเสมอไป  
มีคุณทางลือกถวง พาเอาคนมีปัญญาไปไม่ได้ ไตรเพทมิได้มีเพื่อป้องกันคนผู้ประทุษร้ายมิตรผู้ล้าง  
ผลาญความเจริญ... ถ้าคนทำบุญได้โดยเอาไม้และหญ้าให้ไฟกิน คนเผาถ่านคนหุงเกลือ พ่อครัว  
และคนเผาศพ ก็จะมีไฟทำบุญ” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/774/110)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอ้างเอาคัมภีร์ทางศาสนาและ  
ชาติกำเนิดมาใช้แบ่งชนชั้นในสังคม ซึ่งมีผลโดยตรงต่อสถานะทางสังคม การเมืองการปกครองและ  
สิทธิต่าง ๆ

### 3.9 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในจันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)

3.9.1 เนื้อหาของจันทกุมารชาดก (ขันติบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 64/883/149) พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏทรงปรารภพระเทวทัต ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมสภาว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ได้ยินว่าพระเทวทัตได้กระทำความพยายามเพื่อจะปลงชีวิตชนเป็นอันมาก เพราะจิตก่อเวรในพระตถาคตเจ้าพระองค์เดียว แต่ชนเหล่านั้นอาศัยพระศาสดาได้รอดชีวิตแล้วทั้งสิ้น ฝ่ายพระศาสดาเสด็จออกจากที่บรรทมอันประเสริฐ ได้ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยพระโสตธาตุอันเป็นทิพย์ เสด็จมายังโรงธรรมสภาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน พระเทวทัตก็กระทำความพยายามเพื่อจะฆ่าชนเป็นอันมาก เพราะอาศัยเราผู้เดียว เพราะจิตมีเวรในเรา ดังนี้แล้วได้ทรงนิ่งเสีย เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลวิงวอนจึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

#### 3.9.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในจันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอำนวยการความยุติธรรมเป็นเรื่องสำคัญในการปกครอง การคัดเลือกบุคคลที่สมควรเพื่ออำนวยการความยุติธรรมนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองต้องให้การใคร่ครวญอย่างดี เพราะมีผลต่อความอยู่เป็นสุขของสังคมดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาจันทกุมารชาดก ดังนี้

“ได้ยินว่า พระราชาครั้งทรงสดับว่า กัณหาละเป็นบัณฑิต ก็ทรงให้ดำรงไว้ในหน้าที่ตัดสินอรรถคดี ก็กัณหาละพราหมณ์นั้นเป็นคนมีจิตใจฝักใฝ่ในสินบน ครั้นได้รับสินบนแล้วก็ตัดสินให้ผู้มิใช่เจ้าของให้เป็นเจ้าของ ผู้เป็นเจ้าของมิให้ได้เป็นเจ้าของ ครั้นภายหลังวันหนึ่ง มีบุรุษผู้แพศยคนหนึ่งโพนทนาว่าอยู่ในที่เป็นที่วินิจฉัยอรรถคดี ครั้นออกมาภายนอก เห็นพระจันทกุมารจะเสด็จมาสู่ที่เฝ้าพระราชา ก็กราบลงแทบพระบาทแล้วร้องให้ พระจันทกุมารนั้นถามเขาว่า เรื่องอะไรกันบุรุษผู้เจริญ เขาทูลว่า กัณหาละนี้ปล้นเขาในการตัดสินความ ถึงข้าพระองค์เมื่อเขาได้รับสินบนแล้ว เขาก็ทำให้ถึงความพ่ายแพ้ในอรรถคดีพระเจ้าข้า

พระจันทกุมารตรัสพลอบว่า อย่างกลัวไปเลย ดังนี้แล้วก็ทรงพาบุรุษนั้นไปสู่โรงเป็นที่วินิจฉัยอรรถคดี กระทำผู้เป็นเจ้าของนั้นแลให้เป็นเจ้าของ ผู้มิใช่เจ้าของให้เป็นผู้มิใช่เจ้าของ มหาชนพากันแซ่ซ้องสาธุการด้วยเสียงอันดัง พระราชาได้ทรงสดับเสียงนั้นจึงตรัสถามว่า นั้นเสียง

อะไร? มีผู้ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ได้ยินว่า มีอรรถคดีอันพระจันทกุมารทรงตัดสินแล้วโดยชอบธรรม เสียงนั้นคือเสียงสาธุการของมหาชน เพราะฟังเสียงนั้นพระราชาก็เกิดปีติ

พระจันทกุมารเสด็จมาถวายบังคมพระราชบิดาแล้ว ก็ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ลำดับนั้น พระราชาจึงตรัสกะท่านว่า แน่ะ พ่อได้ยินว่า เจ้าได้ตัดสินความเรื่องหนึ่งหรือ? พระจันทกุมารทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระบาทได้ตัดสินเรื่องหนึ่ง พระเจ้าข้า พระราชาตรัสว่า ถ้ากระนั้น ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเจ้าคนเดียวจงยังการตัดสินอรรถคดีให้ดำเนินไปเถิด แล้วทรงประทานหน้าที่วินิจฉัยอรรถคดีแก่พระกุมาร ผลประโยชน์ของกัณฑ์หาลพราหมณ์ย่อมขาดไป เขาก็ผูกอาฆาตประพฤติเป็นผู้เพ่งโทษจะจับผิดในพระจันทกุมารตั้งแต่นั้นมา” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/883/152)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การที่ประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา โดยมีลักษณะที่เป็นสมมติราชา ย่อมแสดงว่าประชาชนให้ความเคารพและยอมให้ถูกปกครอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าพระราชาจะสามารถทำได้ทุกเรื่อง ยิ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความอยู่เป็นสุขของประชาชนย่อมต้องใคร่ครวญเป็นอย่างดี เพราะอำนาจการตั้งสมมติราชาเป็นของประชาชน ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาจันทกุมารชาดก ดังนี้

“ส่วนมหาชน ครั้นฆ่ากัณฑ์หาลพราหมณ์นั้นแล้ว ก็เริ่มเพื่อจะฆ่าพระราชา พระโภทิสต์สวมกอดพระราชบิดาไว้แล้ว มิได้ประทานให้เขาฆ่า มหาชนกล่าวว่า เราจะให้แต่ชีวิตเท่านั้นแก่พระราชาชั้วนั้น แต่พวกเราจะไม่ยอมให้ฉัตรและที่อยู่อาศัยในพระนครแก่พระราชาชนั้น เราจักทำพระราชาให้เป็นคนจันฑาลแล้วให้ไปอยู่เสียภายนอกพระนคร แล้วก็ให้นำออกเสียซึ่งเครื่องทรงสำหรับพระราชา ให้ทรงผ้าย้อมด้วยน้ำผาด ให้โปกพระเศียรด้วยท่อนผ้าย้อมด้วยขมิ้น กระทำให้เป็นจันฑาลแล้ว ส่งไปสู่อุ้งที่เป็นอยู่ของคนจันฑาล” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/883/201)

สรุปประเด็นได้ 2 ประเด็น คือ

1. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอำนวยความสะดวกธรรมเป็นเรื่องสำคัญในการปกครอง การคัดเลือกบุคคลที่สมควรเพื่ออำนวยความสะดวกธรรมนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองต้องให้การใคร่ครวญอย่างดี เพราะมีผลต่อความอยู่เป็นสุขของสังคม

2. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การที่ประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา โดยมีลักษณะที่เป็นสมมติราชา ย่อมแสดงว่าประชาชนให้ความเคารพและยอมให้ถูกปกครอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าพระราชาจะสามารถทำได้ทุกเรื่อง ยิ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความอยู่เป็นสุขของประชาชนย่อมต้องใคร่ครวญเป็นอย่างดี เพราะอำนาจการตั้งสมมติราชาเป็นของประชาชน

### 3.10 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในนารทชาดก (อุเบกขาบารมี)

**3.10.1 เนื้อหาของนารทชาดก (อุเบกขาบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 64/892/230)** พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในสวนตาลหนุ่มทรงปรารภถึงการทรงثمانท่านอรุเวลกัสสป ในกาลที่พระศาสดาทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐ ทรงثمانชฎิล 3 คนพี่น้อง มีอรุเวลกัสสปชฎิลเป็นต้น แวดล้อมไปด้วยปุราณชฎิล 1,000 คน เสด็จไปยังสวนตาลหนุ่ม เพื่อพระประสงค์จะทรงเปลื้องปญญา ที่ได้ทรงให้ไว้แก่พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินแห่งมคธรัฐ ในกาลนั้นเมื่อพระเจ้าพิมพิสารพระเจ้าแผ่นดินมคธรัฐ พร้อมด้วยบริษัทประมาณ 12 นหุต เสด็จมาถวายบังคมพระทศพลแล้วประทับนั่งอยู่ ขณะนั้น พวกพราหมณ์คบดีในภายในราชบริษัทเกิดความปริวิตกขึ้นว่า ท่านพระอรุเวลกัสสปประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณโคดม หรือ พระมหาสมณโคดมประพฤติพรหมจรรย์ในท่านพระอรุเวลกัสสป

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของพวกบริษัทเหล่านั้นด้วยพระทัย จึงทรงพระดำริว่า จักต้องประกาศภาวะที่กัสสปะมาบวชในสำนักของเราให้พวกนี้... ครั้นพระอรุเวลกัสสปกล่าวคาถาเหล่านี้แล้ว เพื่อจะประกาศภาวะที่ตนเป็นพุทธสาวก จึงขบศิระชะลงที่หลังพระบาทของพระตถาคต ทูลประกาศว่าขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระองค์

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสดับดังนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ตูก่อน อุบาสกทั้งหลาย การที่เราถึงซึ่งมีสัมพัฏฐคุณุตถมานอรุเวลกัสสปนี้ ในบัดนี้ ไม่น่าอัศจรรย์เท่ากับครั้งก่อน แม้ในเวลาที่เรายังมีระคะโทสะและโมหะ เป็นพหุหมชื่อว่า นารทะ ทำลายชายคือทิวฐิฐิของเธอ กระทำเธอให้หมดพยศ ดังนี้แล้วก็ทรงดูสุณิภาพ อันบริษัทนั้นกราบทูลอาราธนาจึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

#### 3.10.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในนารทชาดก (อุเบกขาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่นารถพรหมฤๅษีแสดงแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช 3 เรื่อง คือ 1. ละมิจฉาทิฎฐิ 2. ละคนชั่ว (พาล) เข้าหากคนดี (บัณฑิต) และ 3. ไม่ประมาทเป็นนิธย ทั้ง 3 ประการนี้ นารถพรหมฤๅษีได้แก้ไขให้พระเจ้าอังคตราชกลับมาปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นสัมมทิฎฐิซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้ถูกปกครอง ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถานารทชาดก ดังนี้

“ครั้นพระนารทฤๅษีแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช ให้ทรงละมิจฉาทิฎฐิให้ตั้งอยู่ในศีลอย่างนี้แล้ว จึงถวายโอวาทกะพระราชารว่า ตั้งแต่นี้ไป พระองค์จงละปาปมิตร เข้าไปใกล้

กัลยาณมิตร อย่าทรงประมาทเป็นนิตย์ ดังนี้แล้วพรรณนาคุณของพระนางรจจาราชธิดา ให้โอรสแก่ราชบริษัทและทั้งนางใน เมื่อมหาชนเหล่านั้นกำลังดูอยู่นั้นแลได้กลับไปสู่พรหมโลกด้วยอาณูภาพอันใหญ่

พระเจ้าอังคตราช ทรงตั้งอยู่ในโอรสของพรหมนารทะ ละมิจฉาภิภูฏี บำเพ็ญบารมีทานเป็นต้น ได้เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/892/294)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่นารถพรหมฤาษีแสดงแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช 3 เรื่อง คือ 1. ละมิจฉาภิภูฏี 2. ละคนชัว (พาล) เข้าหากคนดี (บัณฑิต) 3. ไม่ประมาทเป็นนิตย์ ซึ่งทั้ง 3 ประการนั้น นารถพรหมฤาษีได้แก้ไขให้พระเจ้าอังคตราชกลับมาปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นสัมมัทธินิธิซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้ถูกปกครอง

### 3.11 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในวิสูตรชาดก (สัจจะบารมี)

3.11.1 เนื้อหาของวิสูตรชาดก (สัจจะบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1044/351) พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงพระปรารภปัญญาบารมี ความพิสดารว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ที่โรงธรรมสภาว่าดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัศจรรย์จริงหนอ พระศาสดาทรงมีพระปัญญามาก มีพระปัญญากว้างขวาง มีพระปัญญาเร็วไว มีพระปัญญาร่าเริง มีพระปัญญาเฉียบแหลม มีพระปัญญาปุโรหิต ทรงย้ายถ้อยคำกล่าวด้วยของคนอื่น ทรงทำลายปัญหาอันละเอียด ที่กษัตริย์และบัณฑิตเป็นต้นแต่งขึ้นได้ด้วยอาณูภาพแห่งพระปัญญาของพระองค์ ทรงทรมานให้หมดพยศแล้วให้ตั้งอยู่ในสโรณะและศีล และให้ดำเนินไปตามหนทางอันจะนำสัตว์ไปสู่อมตมหานิพพาน พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า บัดนี้พวกเรานั่งสนทนากันด้วยเรื่อง อะไรหนอ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายข้อที่เราตถาคตได้บรรลุพระปรมาภิสมโพธิญาณ อันสามารถทำลายเสียซึ่งคำที่คนอื่นกล่าวให้ร้าย แนะนำชนทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้น ได้เช่นนี้ ไม่น้าอัศจรรย์ เพราะว่าตถาคตแม้เมื่อกำลังแสวงหาพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในภพก่อน ก็เป็นผู้มีปัญญา ย้ายถ้อยคำที่คนอื่นกล่าวให้ร้ายเช่นนี้เหมือนกัน จริงอย่างนั้น ในกาลที่เราเป็นวิสูตรบัณฑิต เราทรมานยักษ์เสนาบดีนามว่า ปุณณกะ ได้ด้วยกำลังญาณบทยอดกาฬคิริบรรพตสูงถึง 60 โยชน์ ปราบให้หมดพยศ ให้ตั้งอยู่ในศีล 5 จนยอมมอบชีวิตให้แก่เรา ดังนี้แล้วทรงดูศุภนิภาพ อันภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาแสดง

### 3.11.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในวิสุทธิชน (สังขารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่วิสุทธิชนแสดงธรรมเรื่องราชวสตีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนัก (ธรรมของผู้ที่เป็นข้าราชการที่ดี) แก่บุตรของตน ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาวิสุทธิชน ดังนี้

“ลำดับนั้น วิสุทธิชนเห็นบุตรธิดาและพวกญาติเข้าไปหาตนนั่งนิ่งเงียบอยู่ จึงกล่าวว่า ดูก่อนพ่อและแม่ทั้งหลาย พวกเจ้าอย่าวิตกไปเลย อย่าเศร้าโศก อย่าพิโรธรำพันไปเลย สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงไม่ยั่งยืนมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา สมมติธรรมอันใดนามว่ายศ ย่อมมีวิบัติเป็นที่สุด อนึ่ง เราจักแสดงจริยาวัตรของพระราชเสวกนามว่า ราชวสตีธรรม อันเป็นเหตุให้เกิดยศแก่พวกเจ้า พวกเจ้าจงตั้งใจสดับราชวสตีธรรมนั้น ครั้นกล่าวดังนี้แล้วจึงเริ่มแสดงราชวสตีธรรมด้วยพุทธลีลา

พระศาสดาเมื่อจะประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสพระคาถานี้ว่า ลูกรักทั้งหลาย ลูกทั้งหลายจงมานั่งฟังราชวสตีธรรม อันเป็นเหตุให้บุคคลผู้เข้าไปสู่ราชสกุลได้ยศ

ผู้เข้าสู่ราชสกุล พระราชายังไม่ทรงทราบ ย่อมไม่ได้ยศ ราชเสวกไม่ควรกล้าเกินไป ไม่ควรขลาดเกินไป ควรเป็นผู้ไม่ประมาทในกาลทุกเมื่อ เมื่อใด พระราชาทรงทราบความประพฤติ ประพฤติ ปัญญา และ ความบริสุทธิ์ของราชเสวกนั้น เมื่อนั้น ย่อมทรงวางพระทัยและไม่ทรงรักษาความลับ...

บุรุษผู้หวังหาความเจริญ ฟังกระทำอัญชลีในหม้อน้ำและฟังกระทำประทักษิณนถก แอนลม อย่างไร เขาก็ไม่ฟังนอบน้อม พระราชาผู้เป็นนักปราชญ์สูงสุด พระราชทานสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างแล้ว เพราะพระราชทานพระราชทานที่นอน ผ้านุ่ม ผ้าห่ม ยวดยานที่อยู่อาศัยบ้านเรือนยัง โภคสมบัติให้ตกทั่วถึง เหมือนมหาเมฆยังน้ำฝนให้ตกเป็นประโยชน์แก่หมู่สัตว์ทั่วไปฉะนั้น ดูก่อนเจ้าทั้งหลาย นี้ชื่อว่าราชวสตีเป็นอนุศาสน์สำหรับราชเสวก นรชนประพฤติตามย่อมยังพระราชทำให้โปรดปรานและย่อมได้การบูชาในเจ้านายทั้งหลาย” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1044/416)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่วิสุทธิชนแสดงธรรมเรื่องราชวสตีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนัก (ธรรมของผู้ที่เป็นข้าราชการที่ดี) แก่บุตรของตน

### 3.12 เนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

3.12.1 เนื้อหาของเวสสันดรชาดก (ทานบารมี) (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1269/599) พระศาสดาเมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ นิโครธาราม อาศัยกรุงกบิลพัสดุ์ราชธานี ทรงปรารภฝนโบกขรพรรษ ความพิสดารว่า พระศาสดาทรงยังธรรมจักรอันบวรให้เป็นไปแล้ว เสด็จสู่กรุงราชคฤห์โดยลำดับประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์นั้นตลอดหมื่นตฤกฺข มีพระอุทายีเถระเป็นมัคคุเทศก์ พระชีนาสพ 20,000 แวดล้อม เสด็จจนถึงกรุงกบิลพัสดุ์เป็นการเสด็จครั้งแรก ศักยราชทั้งหลายประชุมกันด้วยคิดว่า พวกเราจักได้เห็นสิทธัตถกุมารนี้ผู้เป็นพระญาติอันประเสริฐของเรา เลือกลาสนาที่เป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็กำหนดกันว่า ราชอุทยานของนิโครธศักราชานารีนรมย์ จึงทำวิธีปฏิบัติจัดแจงทุกอย่างในนิโครธารามนั้น ถือของหอมดอกไม้และจُرณเป็นต้นรับเสด็จ ส่งทหารทวาริกาชาวเมืองที่ยังหนุ่ม ๆ ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวงไปก่อน แต่นั้นจึงส่งราชกุมารีไป เสด็จไปเองในระหว่างราชกุมารราชกุมารีเหล่านั้น บุษาพระศาสดาด้วยดอกไม้ ของหอมและจُرณเป็นต้น พาเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไปสู่นิโครธารามนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระชีนาสพ 20,000 แวดล้อมประทับนั่ง ณ บวรพุทธานุสนที่ปูลาดไว้ในนิโครธารามนั้น กาลนั้นเจ้าศากยะทั้งหลายเป็นชาติถือตัวกระด้างเพราะถือตัวคิดกันว่า สิทธัตถกุมารนี้เด็กกว่าพวกเรา เป็นน้องเป็นภาคินัย เป็นบุตรเป็นนัดดาของพวกเรา คิดฉะนี้แล้วจึงกล่าวกะราชกุมารที่ยังหนุ่ม ๆ เหล่านั้นว่า เธอทั้งหลายจงไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกเราจักนั่งเบื้องหลังของเธอ เมื่อเจ้าศากยะเหล่านั้นไม่ภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้านั่งกันอยู่ อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอัธยาศัยของเจ้าศากยะเหล่านั้น จึงทรงดำริว่าพระญาติทั้งหลายไม่ไหว้เรา เอาเถิด เราจักยังพระญาติเหล่านั้นให้ไหว้ทรงพระดำริฉะนี้แล้ว ทรงเข้าจตุตถฌานอันเป็นบาทแห่งอภิญญา จำเดิมแต่นั้น ก็เสด็จขึ้นสู่อากาศ เป็นดุจโปรยละอองธูสิพระบาทลงบนเศียรแห่งพระญาติเหล่านั้น ทรงทำปาฏิหาริย์เช่นกับยมกปาฏิหาริย์ ณ ควงไม้คันทามพพฤกษ์ พระเจ้าสุทโธนะถวายบังคมแล้ว เจ้าศากยะแม้องค์หนึ่งที่จะไม่อาจถวายบังคมดำรงอยู่มิได้มี ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมดได้ถวายบังคมแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ายังพระประยูรญาติทั้งหลายให้ถวายบังคมแล้ว เสด็จลงจากอากาศ ประทับนั่ง ณ บวรพุทธานุสนที่ปูลาดไว้แล้ว เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งแล้ว พระประยูรญาติที่ประชุมกันได้แวดล้อมแล้ว ทั้งหมดมีจิตแน่วแน่นั่งอยู่ลำดับนั้น มหาเมฆตั้งขึ้นยังฝนโบกขรพรรษให้ตกแล้ว น้ำฝนนั้นสีแดง เสียงชู้ซ่าไหลไปลงที่ลุ่มผู้ต้องการให้เปียก ก็เปียก ฝนนั้นไม่ตกตอของของผู้ที่ไม่ต้องการให้เปียกแม้สักหยาดเดียว ชนทั้งปวงเหล่านั้นเห็นอัศจรรย์นั้นก็เกิดพิศวง ภิกษุทั้งหลายพูดกันว่า โอ น้าอัศจรรย์ โอ ไม่เคยมี โอ อานุกาพแห่งพระพุทธเจ้า มหาเมฆจึงยังฝนโบกขรพรรษเห็นปานนี้ให้ตกในสมาคมแห่งพระประยูรญาติ

ทั้งหลาย พระศาสดาทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่งสนทนากันถึงเรื่องอะไร เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว มีพระพุทธดำรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่มหาเมฆยังฝนโบกขรพรรษให้ตก แม้ในกาลก่อนเวลาที่เรายังเป็นโพธิสัตว์อยู่มหาเมฆเห็นปานนี้ ก็ยังฝนโบกขรพรรษให้ตกในญาติสมาคมเหมือนกัน ตรัสดังนี้แล้วทรงดูคุณิภาพภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า ดังนี้แล้ว ทรงตรัสเวสสันดรชาดก

### 3.12.2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในเวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

ประเด็นเรื่องของอำนาจการปกครองของสมมติกษัตริย์พระเจ้ากรุงสีพี กับความไม่พอใจของประชาชนต่อเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรพระราชทานพญาช้างปัจจัยนาคแก่พราหมณ์เมืองกลิงครัฐ 8 คน ดังนี้

พราหมณ์เมืองกลิงครัฐ 8 คน มาทูลขอพญาช้างปัจจัยนาคจากพระเวสสันดรและพระเวสสันดรพระราชทานให้ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “พระเวสสันดรตรัสกับพวกพราหมณ์ผู้มาทูลขอช้างว่า พวกพราหมณ์ผู้ที่ซนรักแร้ดก มีเล็บยาว มีซี่ฟันเขรอะ มีธูลีบนศิริชะ เหยียดแขนข้างขวาออก จะขออะไรฉันหรือ พวกพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทั้งหลายทูลขอรัตนะที่เป็นเครื่องทำให้แคว้นของชาวกรุงสีพีเจริญ ขอได้โปรดพระราชทานช้างตัวประเสริฐมีงาดูจงอนไถมีกำลังสามารถเถิด พระเวสสันดรตรัสว่า เราจะให้ช้างพลายซบมันตัวประเสริฐซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุดที่พวกพราหมณ์ขอ เรามิได้หวั่นไหว พระราชาผู้ทรงผดุงแคว้นให้เจริญแก่ชาวกรุงสีพีมีพระทัยน้อมไปในการบริจาด เสด็จลงจากคอกช้าง ทรงให้ทานแก่พราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อพระเจ้ากรุงสีพีพระราชทานช้างตัวประเสริฐแล้วครานั้น ความน่าสะพรึงกลัวชนพองสยองเกล้าได้เกิดขึ้นแล้ว...” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1669-1673/450)

“... ชาวนิคมและชาวกรุงสีพีทั้งหมดมาประชุมพร้อมกัน ชนเหล่านั้นเห็นพวกพราหมณ์นำพญาช้างไป จึงกราบทูลแต่พระเจ้ากรุงสีพีช่วยให้ทรงทราบว่าข้าแต่สมมติเทพ แคว้นของพระองค์ถูกกำจัดแล้ว เพราะเหตุไร พระเวสสันดรพระโอรสของพระองค์ จึงพระราชทานช้างตัวประเสริฐของเราทั้งหลายที่ชาวแคว้นบูชา ทำไมพระเวสสันดรจึงได้พระราชทานพญาภูษุขของเราทั้งหลายตัวมีงาดูจงอนไถแล้วกล้าสามารถ รู้จักเขตแห่งการรบทั้งปวง เผือกผ่องประเสริฐสุดคุ่มด้วยผ้ากัมพลเหลืองซบมัน อาจย้ายยศศัตรูได้ มีงาน่าขบใจ เผือกผ่องดังภูเขาไกรลาส ทำไมพระเวสสันดรจึงได้พระราชทานพญาช้างพาหนะซึ่งเป็นยานชั้นเลิศ เป็นทรัพย์อย่างประเสริฐพร้อมทั้งฉัตรขาว เครื่องลาดหมอช้าง และคนเลี้ยงช้างแก่พวกพราหมณ์ พระเวสสันดรนั้นควรจะพระราชทาน ข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม และที่นั่งที่นอน ทานเช่นนี้แหละเหมาะสม ทานนั้นแหละสมควรแก่พราหมณ์ ข้าแต่พระเจ้ากรุงสีพี ทำไม พระเวสสันดรพระโอรส ผู้เป็นพระราชาโดยสืบพระราชวงศ์



ของพระองค์นี้ ผู้มดุงรัฐให้เจริญแก่ชาวกรุงศรีที่จึงพระราชทานพญาชสารไป ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามคำนี้ของชาวกรุงศรี ชาวกรุงศรีเห็นที่จักยึดอำนาจพระองค์ พร้อมทั้งพระโอรสไว้ในเงื้อมมือ” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1668-1673/451)

ประเด็นการแก้ปัญหาระหว่างพระเจ้ากรุงศรีที่กับประชาชน ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “ถึงชนบทจะไม่มี และแม้แคว้นจะพินาศไปก็ตามเถิด เราจะไม่พึงเนรเทศพระราชบุตรผู้ไม่มีโทษออกไปจากแคว้นของตนตามคำของชาวกรุงศรี เพราะพระราชบุตรเกิดจากอกของเรา ... เพราะพระราชบุตรเกิดแต่ตัวของเรา อนึ่ง เราจะไม่พึงประทุษร้ายในพระราชบุตรนั้น เพราะเธอเป็นผู้มีศีลและวัตรอันประเสริฐ แม้คำติเตียนจะพึงมีแก่เรา และเราจะพึงประสบบาปเป็นอันมาก ชาวเมืองกราบทูลว่า พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ประหารพระเวสสันดรนั้น ด้วยท่อนไม้หรือด้วยศัสตรา พระเวสสันดรนั้นไม่ควรแก่เครื่องจองจำ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรนั้นจากแคว้นไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด พระเจ้าสัณขัตร์สว่า ถ้าความพอใจของชาวกรุงศรีเป็นเช่นนี้ เราก็คงไม่ขัด ขอเธอจงอยู่และบริโภคน้ำกินทั้งหลายตลอดคืนนี้ ต่อจากนั้น เมื่อราตรีสว่างแล้ว ดวงอาทิตย์ขึ้นแล้วชาวกรุงศรีพึงพร้อมเพรียงกันขับไล่เธอเสียจากแคว้นเถิด” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1668-1673/452)

ประเด็นการที่พระเวสสันดรยอมรับการตัดสินใจของชาวเมืองศรี ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “ชาวกรุงศรีและชาวนิคมประชุมพร้อมกันกล่าวอย่างนี้ว่า พระเวสสันดรผู้มีวัตรอันงามจงเสด็จไป สู่อารัญชรคีรีทางฝั่งแม่น้ำโกนติมารา ตามทางที่พระราชามีโทษเสด็จออกไปนั้นเถิด พระเวสสันดรตรัสว่า เรานั้นจักไปตามทางที่พระราชามีโทษเสด็จไป ขอให้ท่านทั้งหลายจงงดโทษแก่เราคืนหนึ่งและวันหนึ่ง พอให้เราได้ให้ทานก่อนเถิด” (ขุ.ชา.ม. 28/1706-1707/450)

สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องของอำนาจการปกครองของสมมติกษัตริย์พระเจ้ากรุงศรีที่กับความไม่พอใจของประชาชน ต่อเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรพระราชทานพญาช้างปัจจัยนาค การแก้ปัญหาระหว่างพระเจ้ากรุงศรีที่กับประชาชน และการที่พระเวสสันดรยอมรับการตัดสินใจของชาวเมืองศรี ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า วิกฤตการณ์ช้างปัจจัยนาค ซึ่งอยู่ในกัณฑ์หิมพานต์

### 3.13 ตารางสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทศชาดก

ลำดับ	ชาติ	บารมี	ประเด็น	เนื้อหาของประเด็น
1	พระเตมีย์	บำเพ็ญ เนกขัมมบารมี	1	การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงการ บังคับใช้กฎหมายและลงอาญาต่อผู้กระทำ ผิดไม่ได้เพราะเป็นส่วนหนึ่งในการ ปกครอง
2	พระมหาชนก	บำเพ็ญ วิริยบารมี	1	การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงปัญหา ของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นไม่ได้การแก้ปัญหา ของรัฐจึงจำเป็นต้องทุ่มเทอย่างมาก ต้องมี ความสามารถคุณธรรมหลายประการ รวมกัน จึงจะแก้ปัญหาของรัฐได้
3	สุวรรณสาม	บำเพ็ญเมตตา บารมี	1	สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมแก่ พระราชาปิณฑกขราช
4	พระเจ้า เนมิราช	บำเพ็ญอุชิฐฐาน บารมี	1	การทำทานและการรักษาศีลเป็นสิ่งที่ดีที่ ได้รับการพิสูจน์แล้วและผู้ปกครอง นำมาใช้เป็นนโยบายของรัฐ
5	มโหสถ	บำเพ็ญ ปัญญาบารมี	1	เมื่อได้รับเป็นข้าราชการในพระราชา ได้ใช้ความรู้ในการการก่อสร้างค่าย คู ประตู หอรบ กำหนดยุทธศาสตร์การ ป้องกัน ใช้สติปัญญาที่มีอยู่ให้เป็น ประโยชน์ต่อพระราชาและบ้านเมือง สร้างความเป็นธรรมด้วยการใช้ปัญญา แก้ปัญหาอย่างถูกต้องชอบธรรม และ ดำเนินนโยบายการต่างประเทศไปพร้อม กัน
			2	ผู้ที่เป็นข้าราชการ ต้องมีความซื่อสัตย์และ ภักดีต่อผู้ที่ถวายคำปฏิญาณ และจะไม่ เปลี่ยนไปเพราะความโลภ หรือความไม่ดี อื่น ๆ
6	พระภุริทัต	บำเพ็ญ ศีลบารมี	1	การอ้างเอาคัมภีร์ทางศาสนาและชาติ กำเนิดมาใช้แบ่งชนชั้นในสังคม ซึ่งมีผล

				โดยตรงต่อสถานะทางสังคม การเมืองการปกครองและสิทธิต่าง ๆ
7	พระจันทกุมาร	บำเพ็ญ ขันติบารมี	1	การอำนวยความสะดวกธรรมเป็นเรื่องสำคัญในการปกครอง การคัดเลือกบุคคลที่สมควรเพื่ออำนวยความสะดวกธรรมนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองต้องให้การใคร่ครวญอย่างดี เพราะมีผลต่อความอยู่เป็นสุขของสังคม
			2	การที่ประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา โดยมีลักษณะที่เป็นสมมติราชา ย่อมแสดงว่าประชาชนให้ความเคารพและยอมให้ถูกปกครอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าพระราชาจะสามารถทำได้ทุกเรื่อง ยิ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความอยู่เป็นสุขของประชาชนย่อมต้องใคร่ครวญเป็นอย่างดี เพราะอำนาจการตั้งสมมติราชาเป็นของประชาชน
8	นารถพรม	บำเพ็ญ อุเบกขาบารมี	1	เรื่องที่นารถพรมฤๅษีแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคิตราช 3 เรื่อง คือ 1 ละมัจฉาทิฎฐิ 2 ละคนชั่ว (พาล) เข้าหาคนดี (บัณฑิต) 3 ไม่ประมาทเป็นนิตย์ ซึ่งทั้ง 3 ประการนั้น นารถพรมฤๅษีได้แก้ไขให้พระเจ้าอังคิตราชกลับมาปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นสัมมทิฎฐิซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้ถูกปกครอง
9	วิรุณบัณฑิต	บำเพ็ญ สัจจบารมี	1	เรื่องที่วิรุณบัณฑิตแสดงธรรมเรื่องราชวสตีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนัก (ธรรมของผู้ที่เป็นข้าราชการที่ดี) แก่บุตรของตน
10	พระเวสสันดร	บำเพ็ญทาน บารมี	1	เรื่องของอำนาจการปกครองของสมมติกษัตริย์พระเจ้ากรุงสีพีกับความไม่พอใจ

				ของประชาชน ต่อเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรพระราชทานพญาช้างปัจจัยนาค การแก้ปัญหาระหว่างพระเจ้ากรุงศรีพิกกับประชาชน และ การที่พระเวสสันดร ยอมรับการตัดสินใจของชาวเมืองสีพี ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า วิกฤตการณ์ช้างปัจจัยนาค ซึ่งอยู่ในกัณฑ์หิมพานต์
--	--	--	--	---

พระโพธิสัตว์ที่ทรงเกิดในแต่ละชาติของทศชาติดกนั้น มีฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน และการสร้างบารมีหลักก็แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้ว่า มี 4 ชาติที่มีส่วนในการปกครองบ้านเมืองใน ฐานะพระราชา ได้แก่ พระมหาชนก และ พระเนมิราช ที่ทรงใช้หลักธรรมที่สำคัญ คือ ทศพิธราชธรรม (มีศีลและทานประกอบอยู่ด้วย) และ อีก 2 ชาติที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชโอรส ที่มีส่วนช่วยเหลือพระราชาในการปกครอง คือ พระจันทกุมาร ในเรื่องการอำนวยความสะดวก และ พระเวสสันดร ซึ่งมีส่วนสำคัญในด้านการปกครองต่างพระเนตรพระกรรณของพระราชา และอีก 2 ชาติเป็นปุโรหิตสำคัญ คือ มโหสถ และ วิรุบบันชิต ที่มีส่วนอย่างยิ่งในการปกครองบ้านเมือง แม้ว่าพระโพธิสัตว์ที่เหลืออีก 4 ชาติ ได้แก่ พระเทมีย์ สุวรรณสาม พระภริทัต และ พระนารมพรหม จะไม่ได้มีส่วนในการปกครองโดยตรง แต่ก็ได้มีโอกาสในการแสดงธรรมสำคัญแก่พระราชาอันเกี่ยวกับการปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อความผาสุกของประชาชน

ในคัมภีร์ทศชาติกซึ่งเป็น 10 ชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น พระโพธิสัตว์ได้สั่งสมบารมีทั้ง 10 ประการ 30 ทศ เป็นการบำเพ็ญบารมีที่สำคัญเกือบจะเต็มบริบูรณ์ เมื่อได้ทรงเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้ายคือ พระเวสสันดร ก็ถึงซึ่งการบรรลุการกธรรมที่ได้ตั้งใจไว้ เมื่อ 20 อสงไขยเศษแสนกัลป์ที่แล้วมาแล้ว บัดนี้การบำเพ็ญบารมีครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าและทำสำเร็จนั้นมีอยู่จริง

## บทที่ 4

### วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก ได้แบ่งประเด็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่น่าสนใจออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. **แนวคิดปรัชญาทางการเมือง** เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะภาพรวมของการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกนั้น ๆ โดยนำเอาแนวคิดปรัชญาทางการเมืองทั้งตะวันตกและตะวันออกมาศึกษาวิเคราะห์ แม้ว่าเรื่องชาดกจะเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เรื่องของการเมืองการปกครองนั้นก็เป็นส่วนสำคัญของสังคมมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ และนักปรัชญาทางการเมืองทั้งตะวันตกและตะวันออกต่างก็ได้เสนอแนวคิดไว้หลายแนว ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชาดกเช่นกัน

2. **รูปแบบการปกครอง** ในคัมภีร์ชาดกทั้งหมดเป็นการปกครองในรูปแบบราชาธิปไตย แต่ก็มีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างกัน และรูปแบบราชาธิปไตยในบางชาดกนั้นก็มีความที่แสดงรายละเอียดให้เห็นว่าการปกครองราชาธิปไตยมีผลต่อผู้ใต้ปกครองอย่างไร

3. **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง** เป็นหัวข้อที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์โดยภาพรวมแม้ว่าในเกือบทุกชาดกจะมีเรื่องของทศพิธราชธรรม แต่พระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติก็บำเพ็ญบารมีหลักที่ต่างกันและมีรายละเอียดในหลักธรรมอื่นๆ แตกต่างกันไปด้วย

4. **เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน** การวิเคราะห์ในประเด็นนี้ เป็นการเทียบเคียงให้เห็นว่าเรื่องราวในชาดกที่เกิดขึ้นย่อมเป็นเรื่องในวรรณกรรม เหตุการณ์ที่เป็นจริงหรือบุคคลที่มีจริงทั้งในประวัติศาสตร์และปัจจุบันย่อมเป็นอุทาหรณ์ให้ผู้ที่ศึกษาได้เข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองอย่างแจ่มชัดมากขึ้น เหมือนเวไนยสัตว์บุคคลระดับเนยยะ ที่แม้ฟังธรรมและลงมือปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ยังจำเป็นต้องยกตัวอย่างประกอบหรือแสดงธรรมให้พิสดารออกไป เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้อง แจ่มชัด และถ่องแท้

## 4.1 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเตมิยชาดก

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงการบังคับใช้กฎหมายและลงอาญาต่อผู้กระทำผิดไม่ได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งในการปกครอง

### 4.1.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ผู้ปกครองประเทศมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำการปกครองให้ประชาชนและประเทศชาติดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ นั่นคือเพื่อความเป็นเอกราช เพื่อความเจริญรุ่งเรือง และเพื่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ ผู้ปกครองจะต้องคอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

หน้าที่ของรัฐนั้นหรือหน้าที่ของผู้ปกครองมีท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่ามี 3 ประการ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541, หน้า 339) คือ หน้าที่ทางสังคม (Social Function) หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Function) หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง (Political Function)

หน้าที่ที่สำคัญประการที่ 3 หน้าที่ทางการบริหาร การปกครอง และการเมืองนั้น การตราและการบังคับใช้กฎหมายเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในทุกรัฐมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรากฎหมายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบบใดก็ตาม แม้ในยุคโบราณหรือในชาดกที่ผู้ปกครองเป็นพระราชที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการตรากฎหมาย การใช้กฎหมาย และการลงโทษ

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกยุคโบราณของโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล ต่างก็มีแนวคิดตรงกันคือ มนุษย์นั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและเจริญขึ้นเป็นรัฐ ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ตามลำพังได้ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางสังคมหลายประการ เช่น การแบ่งงานกันทำ การรักษาความปลอดภัย และเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันมากขึ้นในสังคมย่อมต้องมีระเบียบและกฎเกณฑ์เพื่อให้สังคมอยู่เป็นสุข กฎหมายเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่โสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล เห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีเพื่อบังคับใช้กับพลเมืองในรัฐ และพลเมืองต้องยอมรับและเชื่อฟังอำนาจของรัฐซึ่งแสดงออกในการยอมรับอำนาจของกฎหมาย จึงเป็นพันธะที่พลเมืองต้องปฏิบัติต่อรัฐอย่างเคร่งครัด เน้นถึงความสำคัญของการปกครองโดยมีกฎหมายเป็นอำนาจสูงสุด โดยมีเหตุผลสำคัญก็เพื่อไม่ให้ผู้ปกครองให้อำนาจดำเนินการปกครองได้ตามอำเภอใจ การปกครองที่มีกฎหมายสูงสุดจะทำให้เกิดความมั่นคงและมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

แนวคิดของโสเครตีส ปรากฏอยู่ในหนังสืองานเขียนของเพลโต ชื่อว่า ไครโต (Crito) โสเครตีส ถือว่า ความยุติธรรม ได้แก่ การทำตามกฎหมายตัดสิน พลเมืองไม่มีสิทธิ์ที่จะดื้อแพ่งหรือละเมิดกฎหมายของรัฐ ไม่ว่าจะคำตัดสินตามกฎหมายนั้นจะถูกหรือผิดก็ตาม ถ้าหากไม่เห็นด้วยกับ

กฎหมายก็ต้องใช้วิธีชักจูงให้กฎหมายยอมรับสิ่งที่กฎหมายจะยอมรับนั้น ได้แก่ ความยุติธรรม ซึ่งความยุติธรรมที่แท้ก็คือจริยศาสตร์นั่นเอง

แนวความคิดของเพลโตเรื่องรัฐอุดมคติ (Ideal State) อุดมคตินั้นเพลโตเสนอว่า ควรมีอย่างน้อย 2 อย่างขึ้นในสังคมแบบอุดม นั่นคือ กฎหมาย และ รัฐบุรุษ ซึ่งกฎหมายก็คือ ข้อตกลงร่วมทางสังคมที่นำมาใช้บังคับบุคคลเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคมแทนที่จะใช้ผู้มีอำนาจ กำหนด

ทั้งสองแนวความคิดของโสเครตีสและเพลโต ต่างก็เสนอหลักกฎหมายว่าเป็น สิ่งจำเป็นต่อการปกครองรัฐ และการบังคับใช้กฎหมายก็มาจากกลไกของรัฐ ซึ่งในขณะนั้นเป็นการ ปกครองแบบอภิชนาธิปไตย โดยศูนย์กลางอำนาจการปกครองอยู่กับชนชั้นสูง คือ กษัตริย์และ นักบวช

ความสำคัญของกฎหมายที่รัฐออกมาใช้บังคับและเป็นเครื่องมือสำคัญในการ ปกครอง ซึ่งมีผลต่อรูปแบบของการปกครองโดยตรง เช่น การปกครองที่ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็น กฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ อย่างเช่นในปัจจุบัน

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันออกยุคโบราณของเลาจื้อ มีความเห็นค่อนข้างจะ ตรงข้ามกับโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล เพราะมีแนวคิดที่ว่า รัฐที่ดีควรปกครองประชาชนโดยไม่ ไปยุ่งเกี่ยวกับประชาชนมากนัก ปล่อยให้พลเมืองอยู่อย่างมีเสรี มีอิสรภาพ ปล่อยให้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นไปตามธรรมชาติ และได้เสนอแนะให้รัฐบาลปล่อยให้พลเมืองอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ออกกฎหมาย หรือข้อบังคับต่าง ๆ ให้พลเมืองปฏิบัติ ซึ่งเลาจื้อให้เหตุผลว่า ถ้ารัฐออกกฎหมายบังคับจะเป็นการใช้ อำนาจกับพลเมือง บังคับให้พลเมืองทำอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่รัฐต้องการ พลเมืองก็จะยากจนลง และ หาทางหลีกเลี่ยงที่จะมีส่วนร่วมในกิจการของรัฐ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกของประชาชน โดยรวม ซึ่งแตกต่างอย่างมากกับปราชญ์ชาวจีนอีกท่านหนึ่ง คือ ขงจื้อ ซึ่งมีความคิดว่า สังคม ทั้งหลายเมื่อมาอยู่รวมกันก็เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมา เมื่อมีรัฐหรือประเทศก็ต้องมีผู้ปกครองหรือรัฐบาล คอยปกครองดูแลสังคมให้เป็นไปอย่างปกติสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป ขงจื้อได้เสนอปรัชญาการเมือง ขึ้นมาโดยมีเป้าหมายเพื่อนำสันติสุขและความเจริญมาให้ประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งการดูแลสังคมให้ เป็นไปอย่างปกติสุขนั้น ขงจื้อให้มีการตรากฎระเบียบเพื่อใช้กับราษฎร

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของการบัญญัติวินัยเป็น อย่างมาก ซึ่งวินัยนั้นเปรียบได้กับกฎหมายของภิกษุ ซึ่งภิกษุในพระศาสนาไม่อาจจะล่วงละเมิดได้ เพราะจะเกิดโทษ ไม่เป็นหนทางที่ไปสู่พระนิพพาน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยและกำหนด บทลงโทษแก่ผู้ที่ละเมิดวินัยบัญญัติ แม้ว่าพระองค์จะไม่ใช้ผู้ที่บังคับใช้พระวินัย แต่ก็มีกระบวนการ

ทางวินัยเพื่อลงโทษแก่ผู้ละเมิดวินัยบัญญัติที่เรียกว่า การต้องอาบัติ ตั้งแต่เบาที่สุดจนถึงหนักที่สุด ผู้ต้องอาบัติมีกระบวนการออกจากอาบัตินั้นตามลักษณะของอาบัติตามที่ปรากฏในพระวินัย เช่น สังฆาติเสส ต้องอยู่ภูมฐานวิธี (วิ.มหา. 6/75/157) ลหุกาบัติอื่น ได้แก่ อนียต นิสสัคคียปาจิตติย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ เสชียะ ฤลลัจฉัย ทุกกฎ และ ทุพภาชิต ใช้วิธีการปลงอาบัติ ทั้งนี้ยกเว้นอาบัติปาราชิกนั้นไม่สามารถแก้ไขได้เพราะขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ซึ่งพระพุทเจ้าทรงเปรียบเหมือนเป็นสี่ 4 ประการนี้ คือ 1. เสพเมถุน เปรียบเหมือนผู้ศรัทธาขาดแล้วย่อมไม่สามารถมีชีวิตต่อไปได้ 2. ลักทรัพย์ เปรียบเหมือนใบไม้เหลืองที่หลุดจากขั้วแล้วย่อมไม่สามารถติดกลับใหม่ได้ 3. ชำมนุชย์ เปรียบเหมือนแท่งศิลาที่แตกเป็นสองส่วนแล้วย่อมไม่สามารถผสานกลับเป็นชิ้นเดียวได้ และ 4. อวดอุตริมนุสสรธรรม เปรียบเหมือนตาลยอดด้วนย่อมไม่สามารถงอกงามต่อไปได้ ตามลำดับ

เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพาน ยังทรงเรียกพระอานนท์มารับสั่ง ดังนี้ “ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอพึงคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์ที่พระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ...” (ที.ม. 10/216/164)

ทั้งหมดนี้สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระวินัยซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดอย่างมาก ทรงแสดงเหตุที่ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ (อง.ทสก. 24/31/81) ในประการที่ 1 คือ สงฆสุญจตตาย (เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์) กับ ประการที่ 2 สงฆมาสุตตาย (เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์) พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์ไปที่แก่สงฆ์และส่วนรวม และ ประการที่ 9 สทฺธมมภูจิตฺติยา (เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม) กับ ประการที่ 10 วินยานุคฺคหยา (เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบาทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่น มั่นคงยิ่งขึ้น) พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์แก่พระศาสนา

การบัญญัติวินัยนั้นไม่ใช่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเองตามอำเภอใจ ทรงมีกระบวนการที่แน่นอน เพราะความมุ่งหมายของการบัญญัตินั้น ด้วยเหตุกุกุบุตรผู้มาบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ย่อมออกจากสกุลต่าง ๆ กัน ทั้งอุปนิสัยใจคอ มรรยาทและความประพฤติย่อมไม่เหมือนกัน เมื่อมาบรรพชาอุปสมบทถือเพศเป็นสมณะแล้ว ต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติขนบธรรมเนียมตามชอบใจเหมือนคฤหัสถ์ไม่ได้ เพราะหมู่คณะที่ตั้งอยู่โดยไม่มีอะไรเป็นหลัก ย่อมไม่นั่นคงยั่งยืนถาวร พระพุทธเจ้าพระองค์ผู้เป็นธรรมราชาและสังฆบิดร คือ พระบิดาของพระภิกษุสงฆ์ จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้นไว้เพื่อเป็นปทัฏฐานแบบอย่างสำหรับปรับความประพฤติของ



เหล่าภิกษุให้เป็นไปในแนวเดียวกันและปกครองกันตามวินัยบัญญัติ อีกทั้งก่อนที่จะบัญญัติวินัยข้อใด ย่อมต้องมีเหตุเกิดก่อนเสมอ เพราะพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงบัญญัติวินัยข้อใดล่วงหน้า ได้ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งความประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้นไว้โดยความเห็นชอบร่วมกันซึ่งทรงมีทั้งบัญญัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยในการบัญญัติครั้งแรก และอนุบัญญัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยในการบัญญัติครั้งต่อมา มีการเพิ่มเติมรายละเอียดจากเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ในสมัยขาดก การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองรัฐนั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนจากการที่ราชบุรุษนำตัวโจรเข้ามาเพื่อให้พระราชาวินิจฉัยโทษ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ 2 ประการ คือ พระเจ้ากาสิกราชครองกรุงพาราณสีมีสภาพเป็นรัฐที่มีพลเมือง และพระเจ้ากาสิกราชทรงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง ซึ่งมีลักษณะที่สอดคล้องกันกับแนวคิดปรัชญาทางการเมือง ตะวันตกยุคโบราณของโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล ขงจื้อ และพระพุทธเจ้า แนวความคิดที่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องถึงในปัจจุบัน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองทุกประเทศในโลก

#### 4.1.2 รูปแบบการปกครอง

ในสมัยขาดก มีพระเจ้ากาสิกราชครองกรุงพาราณสี เป็นการปกครองในระบอบราชาธิปไตย ซึ่งอำนาจสูงสุดอยู่ที่พระราชาเป็นผู้ปกครองสูงสุดนั้น พระราชานั้นย่อมทรงทำหน้าที่ที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตรา การใช้กฎหมาย และลงอาญาโทษด้วย ลักษณะของการใช้กฎหมายสามารถเทียบเคียงได้กับการใช้กฎหมายในสมัยที่ประเทศไทยมีการปกครองเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนี้

กระบวนการบัญญัติกฎหมายนั้น สำหรับประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น องค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดในการปกครองประเทศ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระองค์ทรงบริหารการปกครองประเทศไปตามนิตราษประเพณี พระราชโองการหรือพระบัญชาของพระองค์เองก็เป็นกฎหมาย

โทษและวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางกฎหมายเป็นสิ่งจำเป็น เพราะกฎหมายนั้นบัญญัติขึ้นเพื่อใช้บังคับผู้คนในบ้านเมือง โดยเฉพาะกฎหมายอาญานั้นบัญญัติขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของผู้คน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้ประชาชนพลเมืองมีแต่ความสุขสงบในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนยอมได้รับโทษ เหตุที่กำหนดโทษไว้ก็เพื่อป้องกันมิให้คนกระทำความผิดและเพื่อปราบปรามผู้กระทำความผิด เพื่อให้รู้สำนึกว่าหากกระทำความผิดแล้วต้อง

ได้รับโทษ ที่สำคัญก็คือเพื่อให้คนเกรงกลัวความผิดหากทำขึ้นเพราะมีบทบัญญัติลงโทษไว้ จึงทำให้คนเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของบุคคล ครอบครัว สังคม และในประเทศชาติจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและร่มเย็นโดยถ้วนหน้ากัน

รูปแบบการปกครองในปัจจุบันทุกแบบต่างก็มีกระบวนการบัญญัติกฎหมายทั้งสิ้น ที่จะแตกต่างกันก็อยู่ที่รูปแบบการปกครองจะเป็นตัวกำหนดกระบวนการบัญญัติกฎหมาย ในสมัยชาติกษัตริย์พระเจ้ากาสิกราชใช้อำนาจแห่งพระราชอำนาจในระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยออกกฎหมายได้ และพระองค์ก็เป็นผู้ที่ลงอาญาแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งพระเดมิยเห็นการที่พระราชบิดาทรงลงอาญาแก่ผู้ต้องโทษ ซึ่งพระราชาทรงอุ้มพระเดมิยไว้บนตัก ขณะที่กำลังพิพากษาโทษผู้ร้าย 4 คน พระราชาตรัสสั่งให้เอาหาวาย ที่มีหนามแหลมคมมาเชี่ยนผู้ร้ายคนหนึ่งแล้วส่งไปขังคุก ให้เอาฉมวกแทงศีรษะผู้ร้ายคนที่สาม และให้ใช้หาลาวเสียบผู้ร้ายคนสุดท้าย พระเดมิยซึ่งอยู่บนตักพระบิดาได้ยินคำพิพากษาดังนั้น ก็มีความตกใจหวาดกลัว ทรงคิดว่า “ถ้าเราโต ขึ้นได้เป็นพระราชาก็คงต้องตัดสินโทษผู้ร้ายบ้างและคงต้องทำบาปเช่นเดียวกันนี้ เมื่อเราตายไป ก็จะต้องตกนรกอย่างแน่นอน ” เนื่องจากพระเดมิยเป็นผู้มีบุญ จึงรำลึกชาติได้และทรงทราบว่า ในชาติก่อนได้เคยเป็นพระราชปกครองเมือง และได้ตัดสินโทษ ผู้ร้ายอย่างเดียวกันนี้ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์จึงต้องตกนรกอยู่ถึง 7,000 ปี ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก และระลึกว่าถ้าเราเองต้องเป็นพระราชผู้ปกครองนั้นก็ต้องทรงปฏิบัติอย่างเดียวกัน และนำไปเป็นเหตุให้ต้องไปเกิดในนรกซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ปกครองเพื่อจะทำให้บ้านเมืองสงบสุข การปกครองไม่ว่าจะเป็นระดับชนเผ่าจนถึงระดับประเทศ กฎหมายย่อมเป็นเครื่องมือสำคัญในทางการบริหาร การปกครอง และการเมือง พระเดมิยต้องการจะหลีกเลี่ยงไม่อยากจะไปเป็นพระราชซึ่งเป็นเหตุให้ต้องตกนรก จึงสร้างทำเป็นคนใบ้และในภายหลังก็ออกบวชเป็นฤๅษี

ในปัจจุบัน การปกครองที่มีอยู่ไม่ใช่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือ ราชาธิปไตย ที่ศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ในทางสากลทุกรัฐต่างก็มีกระบวนการตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นที่ยอมรับได้โดยผ่านทางอัยการและศาล

รัฐที่เป็นสากลย่อมปกครองตามหลักนิติรัฐและนิติธรรม โดยหลักนิติรัฐนั้น กฎหมายจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ ภายใต้กฎหมายบุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกัน และบุคคลจะต้องสามารถทราบก่อนล่วงหน้าว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะบังคับให้ตนทำอะไรหรือไม่ให้ตนทำอะไร ผลร้ายอันเกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายคืออะไร ทั้งนี้เพื่อที่จะ บุคคลได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย หลักนิติธรรมนั้นมาจากแนวความคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ควรถูกปกครองโดยมนุษย์ด้วยกันเอง แต่จะต้องถูกปกครองโดยกฎหมาย การที่รัฐจะเป็นรัฐที่สมบูรณ์ต้องมีการบังคับ

ใช้กฎหมายกับพลเมืองของตนและบุคคลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในรัฐได้อย่างเต็มที่โดยไม่มีข้อยกเว้น ถ้ามีเหตุที่ทำให้ไม่สามารถใช้กฎหมายบังคับใช้กับพลเมืองของตนได้ ย่อมถือว่าเป็นผู้ปกครองที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งพระเจ้ากาสิกราชกาสิกราชไม่ทรงเป็นเช่นนั้น เพราะพระองค์สามารถลงอาญาโทษทั้งหลายที่กระทำผิดอย่างรุนแรงได้ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า พระองค์เป็นพระราชาก็สมบูรณ์ทั้งอำนาจและสามารถปกครองพลเมืองชาวพาราณสีได้เป็นอย่างดี

#### 4.1.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

ในพระสูตรที่สำคัญเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง คือ จักรวรรดิวัตร และ ทศพิธราชธรรม มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และการใช้กฎหมาย ดังนี้

ในจักรวรรดิวัตร (ที.ปา. 11/83/61) (วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ, พระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, ธรรมเนียมการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ, หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่) ในข้อ 2 คือ ธรรมการักษา เป็นการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรมบุคคลทั้งหลาย ซึ่งหมายรวมถึง การที่ไม่ให้โอกาสแก่คนไม่ดีได้มีโอกาสประกอบกรรมชั่วต่าง ๆ ด้วยมาตรการทางกฎหมาย

ในทศพิธราชธรรม (ขุ.ชา. 28/83/61) (ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง) ข้อที่ 7 อักโกธะ คือ ความไม่เป็นคนโกรธง่าย ความไม่กริ้วโกรธโดยไร้วิสัยมีความเมตตา รักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง ไม่แสดงโกรธให้ปรากฏ ตลอดจนถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายคนอื่น แม้จักต้องลงโทษผู้ทำผิด ก็ทำตามเหตุผล ไม่ทำด้วยอำนาจความโกรธ พระมหากษัตริย์จะต้องมีพระอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ปรารถนาจะก่อเวรก่อภัยในผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่โกรธด้วยเหตุอันไม่ควรแม้มีเหตุให้โกรธก็ข่มใจไม่ตอบแม้แต่ผู้ที่มาเบียดเบียน เป็นธรรมเพื่อให้สังคมสงบสุข และข้อที่ 10 อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมหรือความไม่ผิด วางตัวเป็นหลักหนักแน่นในธรรม จะทำอะไรก็ศึกษาไตร่ตรองให้มีความรู้ทั่วถึงรอบคอบ เพื่อให้เกิดความไม่ผิดพลาดแต่ให้ถูกต้องในเรื่องทั้งปวง ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ ตั้งอยู่ในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรม และนิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนวิบัติไป

บทสนทนาตอนหนึ่งในเรื่องเตมียชาดก ระหว่างพระเตมีย์กับนายสารลิจฉวีว่า “ดูก่อนนายสารลิจฉวี ถ้าท่านฟังเราเสียในป่า ท่านก็ทำในสิ่งไม่เป็นธรรม บุคคลนั้น นอนไ้ร่มเงาของตนไม่ได้ ไม่พึ่งหัตถ์กรานกิ่งของตนไ้มนั้น ผู้กระทำเช่นนั้น ชื่อว่า ประทุษร้ายมิตร และผู้ประทุษร้ายมิตรนั้นเป็นคนเลวทราม พระราชาเป็นเสมือนต้นไม้ เราเป็นเสมือนกิ่งไม้ ตัวท่านเป็นเสมือนคนอาศัยร่มเงา

ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านก็ทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร จะไปสู่แห่งหนตำบลใด ย่อมพ้นภัยในที่ทั้งปวง ได้รับการกราบไหว้ บูชา จากผู้คนในที่นั้น ๆ มีของกินของใช้ไม่ขาดแคลน ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ จักอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป.....” เป็นการแสดงให้เห็นว่า การประทุษร้ายมิตรเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม พระเทมีย์แสดงหลักธรรมดังนี้สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณของกัลยาณมิตรว่า เป็นเหตุแห่งความเจริญ ดังนี้ “เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร, ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น” (อง.เอก. 20/72/16) และพระเทมีย์ยังได้แสดงอานิสงส์ของการไม่ประทุษร้ายมิตรว่า “จะไปสู่แห่งหนตำบลใด ย่อมพ้นภัยในที่ทั้งปวง ได้รับการกราบไหว้ บูชา จากผู้คนในที่นั้น ๆ มีของกินของใช้ไม่ขาดแคลน ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ จักอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป”

#### 4.1.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

##### 1. กรณีที่สยามเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

อธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ นับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของความเป็นรัฐ เพราะการจะเป็นรัฐได้นั้น นอกจากต้องประกอบด้วย อาณาเขต ประชากร และรัฐบาลแล้ว ย่อมต้องมีอำนาจอธิปไตยด้วย กล่าวคือ ประเทศนั้นต้องเป็นประเทศที่สามารถมีอำนาจสูงสุด (อำนาจอธิปไตย) ในการปกครองตนเอง จึงจะสามารถเรียกว่า “รัฐ” ได้ การที่รัฐใดรัฐหนึ่งไม่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเต็มที่ต่อบุคคลที่เข้ามาอาศัยในรัฐนั้น ๆ ทั้งมาอาศัยอยู่ชั่วคราวและเป็นพลเมืองถาวร ย่อมแสดงถึงอธิปไตยของรัฐนั้น ๆ ย่อมต้องถูกลดทอนลง สิ่งนี้สามารถส่งผลกระทบต่อ การปกครองและความเป็นอยู่ของประชาชนในหลายด้าน

สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritorial right) คือ สิทธิพิเศษที่จะใช้กฎหมายของประเทศหนึ่งบังคับแก่บุคคลที่เป็นพลเมืองของตนที่ไปอยู่ในดินแดนของอีกประเทศหนึ่ง และประเทศสยามได้เคยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จากการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มตั้งแต่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษแลประเทศสยาม หรือที่มักเรียกกันทั่วไปว่า สนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2369

สนธิสัญญาเบาว์ริงถูกเรียกว่าเป็น “สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม” หรือ “สนธิสัญญาที่เสียเปรียบ” เนื่องจากสยามไม่อยู่ในตำแหน่งที่จะเจรจาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเกรงกลัวในแสนยานุภาพทางทหารของอังกฤษในสงครามฝิ่นครั้งที่หนึ่ง ซึ่งได้ทำให้รู้สึกท้อถอยที่จะป้องกันมิให้มี

การค้ากับชาติตะวันตก ซึ่งความต้องการสำคัญของอังกฤษก็คือการเข้ามาค้าฝิ่นได้อย่างเสรีในสยาม และไม่ต้องเสียภาษี และอังกฤษพร้อมทำสงครามกับสยามอยู่แล้ว หากการเจรจาไม่ประสบผล

ในสนธิสัญญาเบาว์ริง ข้อที่ 1 กำหนดว่า คนในบังคับอังกฤษจะอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของกงสุลอังกฤษ นับเป็นครั้งแรกที่สยามมอบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประชากรต่างด้าว และต่อจากนั้นก็มีการเปิดประเทศตะวันตกหลายชาติเข้ามาทำสัญญาที่มีลักษณะเช่นนี้ ทำให้ประเทศสยามต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศตะวันตกหลายชาติ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล 6 ทรงตัดสินพระทัยให้ประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และเป็นฝ่ายชนะสงคราม หลังสงครามจึงเริ่มต้นเจรจาแก้ไขเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และเรื่องนี้ได้ยุติลงอย่างเด็ดขาดในปี พ.ศ. 2469 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

ผลของการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตส่งผลต่อการค้าขาย การเก็บภาษี และที่สำคัญคือการที่ประเทศอังกฤษได้นำฝิ่นเข้ามาขายอย่างเสรีและไม่เสียภาษีให้กับรัฐ ทำให้คนไทยในวัยทำงานจำนวนมากติดฝิ่น ซึ่งการปราบปรามเรื่องฝิ่นนั้นได้กระทำอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ต้องยอมให้อังกฤษเข้ามาค้าขายฝิ่นอย่างเสรีอีกครั้งในรัชกาลที่ 4 เพราะผลของสนธิสัญญาเบาว์ริง

2. กรณีที่คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ประท้วงรัฐบาลจากความขัดแย้งทางการเมือง

ในประเทศที่เจริญแล้วรัฐบาลจะมีหน่วยงานและกระบวนการที่สามารถทำให้ประชาชนเคารพกฎหมายได้อย่างจริงจัง และโดยหลักการทางกฎหมายว่า ให้ทุกคนอยู่ภายใต้ความยุติธรรมเดียวกันได้เป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการเป็นรัฐที่ล้มเหลว (Failed State) ซึ่งหมายถึง รัฐที่ไม่สามารถบริหารการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือไม่สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยภายใน มีความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมอย่างรุนแรง มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย รัฐบาลและกลไกรัฐขาดความมั่นคงและประสิทธิภาพ จนไม่สามารถบริหารประเทศและแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จได้ จากเหตุการณ์การประท้วงรัฐบาลไทยภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม 2556 และจบลงที่เกิดการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จากประเด็นทางการเมือง แม้ว่ารัฐบาลจะยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 แต่ปัญหาทางการเมืองและการประท้วงก็ยังคงไม่สิ้นสุด

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น จะพบว่า การบังคับใช้กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญ รัฐที่บังคับใช้กฎหมายไม่ได้อย่างสมบูรณ์ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความสงบภายในรัฐนั้น ๆ และยังเป็นเครื่องชี้วัดความเป็นรัฐที่ล้มเหลวหรือไม่ ในเดมิยาตานั้นพระราชานั้นทรงเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย และลงโทษ

ผู้กระทำความผิด จนกระทั่งทำให้พระเตมีย์ถึงกับต้องพิจารณาอนาคตของพระองค์เองว่า ถ้าพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบิดาแล้ว ก็จะต้องทรงลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกับพระบิดา และจะส่งผลต่อการสร้างบารมีของพระองค์ เพราะพระองค์จะต้องกลับไปเกิดในนรกอีก จึงทรงเลือกที่จะหาทางที่จะออกบวชตามคำแนะนำของเทพธิดาซึ่งเคยเป็นพระมารดาในอดีตชาติได้แนะนำอุบายให้ทรงกระทำและในที่สุดก็ประสบผลสำเร็จและได้ทรงออกบวชได้ในภายหลัง

## 4.2 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระมหากษัตริย์ชาดก

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การเป็นผู้ปกครองยอมหลีกเลี่ยงปัญหาของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นไม่ได้ การแก้ปัญหาของรัฐจึงจำเป็นต้องทุ่มเทอย่างมาก ต้องมีความสามารถคุณธรรมหลายประการรวมกัน จึงจะแก้ปัญหาของรัฐได้

ความเพียร หมายถึงความพยายาม ไม่ท้อถอย พระยามิลินทร์ได้เคยถามพระนาคเสนถึงเรื่องความเพียร ดังที่ปรากฏในมิลินทปัญหา ดังนี้

ปัญหาที่ 11 ถ้ามลักษณะวิริยะ

“ข้าแต่พระนาคเสน วิริยะ คือความเพียร มีลักษณะอย่างไร?”

“มหาราชะ ความเพียร มีการค้าจุนไว้ เป็นลักษณะกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งสิ้น อันความเพียรค้าจุนไว้แล้วย่อมไม่เสื่อม”

“ขอนิมนต์อุปมาก่อน”

อุปมาเรือนที่จะล้ม

“ขอถวายพระพร เมื่อเรือนจะล้ม บุคคลค้าไว้ด้วยไม้อื่น เรือนที่ถูกค้าไว้วันนั้น ก็ไม่ล้มฉันทใด ความเพียรก็มีการค้าจุนไว้เป็นลักษณะกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งสิ้นก็ไม่ใช่ฉันทนั้น”

“ขอนิมนต์อุปมาให้ยิ่งขึ้นไปอีก”

อุปมาพวกเสนา

“มหาราชะ พวกเสนาจำนวนน้อย ต้องพ่ายแพ้แก่เสนาหมู่มาก หากพระราชาทรงกำชับไปให้ตี ทั้งเพิ่มกองหนุนส่งไปให้เสนาจำนวนน้อยกับกองหนุนนั้น ต้องชนะเสนาหมู่มากได้ฉันทใด ความเพียรก็มีการค้าจุนไว้เป็นลักษณะกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งสิ้น อันความเพียรอุดหนุนแล้วก็ไม่เสื่อมฉันทนั้น”

โดยสรุปความเพียรตามลักษณะที่อุปมาในมิลินทปัญหาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นความตั้งใจที่จะไม่ย่อท้อ ทอดทิ้ง จนกว่าปัญหาอุปสรรคจะได้รับการแก้ไขสำเร็จ ในระหว่างที่การ

แก้ปัญหาที่ยังไม่คล่อง การรักษาให้ความตั้งใจยังอยู่นั้นเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับการค้าขายบ้านไม่ให้ล้มลง

#### 4.2.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกยุคโบราณของโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล ทั้ง 3 คนมีแนวคิดตรงกันที่ว่า การปกครองแบบอภิชนาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีรองลงมาจากราชานิธิปไตย เพราะเหตุผลที่ว่า การปกครองในลักษณะนี้ผู้ปกครองเป็นกลุ่มคนหรือคณะบุคคลที่มีสติปัญญาสูงและมีคุณธรรม จึงนับว่าเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมกับตำแหน่งผู้ปกครอง และย่อมเป็นหลักประกันความสามารถในเชิงการปกครองได้ดีกว่าบุคคลอื่น ที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง ผู้ปกครองนั้นถูกคัดเลือกโดยระบบการศึกษา มิใช่มาจากตระกูลมั่งคั่งหรือผู้ดีและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันออก ก็ให้ความสำคัญไปที่บุคคลคนเดียวที่เป็นอภิชนหรือชนชั้นสูงว่าสามารถเป็นผู้ปกครองที่ดีกว่าบุคคลทั่วไป ทั้งตามคติของพราหมณ์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีสมควรที่จะได้เป็นผู้นำเป็นผู้ปกครอง ซึ่งทำให้ได้รับการยอมรับจากประชาชนได้โดยง่าย เช่น การเกิดในตระกูลสูงซึ่งถือว่าเป็นคติที่สำคัญ เรียกได้ว่ามีบุญมาแต่ชาติปางก่อน ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลที่ 5 ใน 38 มงคล คือ ปทุเพกตบุญญา หรือ การมีบุญวาสนามาก่อน ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมและเป็นข้อสังเกตว่าผู้นำทางการเมืองหรือผู้นำทางสังคมที่มีโอกาสประสบผลสำเร็จมากกว่าถ้าเกิดในตระกูลสูง ซึ่งพระมหาชนกนั้นทรงเกิดเป็นพระราชโอรสในวงศ์กษัตริย์ผู้ครองแผ่นดิน

ในเรื่องมหาชนกชาดก พระมหาชนกได้หลบภัยทางการเมืองเมื่อครั้งยังอยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา และไปเจริญเติบโตที่เมืองกาลจัมปาเกโดยไม่ทราบว่าเป็นโอรสของพระราชบิดา พระมหาชนกเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าพระมหาชนกทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี ดังนั้นว่า “พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง ภายในพระชนม์ 16 ปี” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/98)

แนวความคิดการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยของโสเครตีส พลาโต และอริสโตเติล นั้นมุ่งเน้นไปที่ความสามารถของบุคคลคนเดียวที่มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งชาติตระกูล ความรู้ และรูปร่างที่ดีเป็นที่น่าเลื่อมใส ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับความเลื่อมใสไว้ดังนี้ “ความเลื่อมใสของบุคคล ๔ จำพวก จริงอยู่ จำพวกสัตว์ในโลกสันนิวาสนซึ่งมีประมาณ ๔ จำพวก ที่เห็นพระตถาคตอยู่ ไม่เกิดความเลื่อมใส มีจำนวนน้อยนัก รูปปพมาณิกา ถูรูปร่างประมาณ เห็นพระสรีระของพระตถาคต อันประดับแล้วด้วยพระลักษณะและ อนุพยัญชนะ

มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ ย่อมเลื่อมใส โขสัปปมาณิกา ถือเสียงเป็นประมาณ ฟังเสียงประกาศพระคุณของพระศาสดา ซึ่งอาศัยเป็นไปแล้วตั้งหลายร้อยชาติ และเสียงประกาศพระธรรมเทศนา อันประกอบด้วยองค์ 8 คือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล น่าฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ลึก มีกังวาน (ที.มหา. 10/198/162) ลูซัปปมาณิกา ถือการปฏิบัติศรัทธาหมองเป็นประมาณ) อาศัยความที่พระองค์เป็นผู้ศรัทธาหมองด้วยปัจจัยทั้งหลายมีจิวรเป็นต้น ย่อมเลื่อมใส ธัมมัสสัมปมาณิกา ถือธรรมเป็นประมาณ ก็ย่อมเลื่อมใสว่า “ศีลของพระทศพลเห็นปานนี้ สมาธิเห็นปานนี้ ปัญญาเห็นปานนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าหาผู้เสมอมิได้ ไม่มีผู้เสมอเท่า หาผู้เสมอเหมือนมิได้ ไม่มีผู้ทัดเทียม ด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น”

ในเรื่องของความรู้ความสามารถนั้น แนวความคิดอภิชนาธิปไตยทั้งตะวันตกและตะวันออกต่างเห็นตรงกันว่า เป็นสิ่งจำเป็นต่อการปกครอง ในเรื่องมหาชนชาดกพระมหาชนกได้แสดงความรู้ความสามารถอย่างชัดเจน ดังนี้

พระราชอาประชวรหนักใกล้จะสวรรคต พระราชาโปลชนกไม่มีพระโอรส ทรงมีแต่พระธิดาผู้ฉลาดเฉลียวเป็นอย่างยิ่ง พระนามว่าเจ้าหญิงสิวลี ครั้นเมื่อพระองค์ประชวรหนักใกล้จะสวรรคต บรรดาเสนาทั้งปวงจึงทูลถามขึ้นว่า เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้วราชสมบัติควรจะตกเป็นของผู้ใด ในเมื่อไม่ทรงมีพระโอรส พระเจ้าโปลชนกตรัสสั่งเสนาว่า “ท่านทั้งหลายจงมอบราชสมบัติให้แก่ผู้มีความสามารถดังต่อไปนี้ ประการแรก เป็นผู้ที่ทำให้พระราชธิดาของเราพอพระทัยได้ ประการที่สอง สามารถรู้ว่าด้านไหนเป็นด้านหัวนอนของบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม ประการที่สาม สามารถยกธนูใหญ่ ซึ่งต้องใช้แรงคนธรรมดาถึงพันคนจึงจะยกขึ้นได้ ประการที่สี่ สามารถชื่อบอกขุมทรัพย์มหาศาลทั้ง 13 แห่งได้” แล้วจึงตรัสบอกปัญหาของขุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่งแก่เหล่าอำมาตย์

เมื่อครั้งที่ขึ้นฝั่งกรุงมิลิลา หลังจากที่นางเทพธิดาพามาส่งตรงศาลานอกเมือง ในขณะนั้น พระราชาโปลชนกเสด็จสวรรคตแล้ว ในที่สุดบรรดาเสนาข้าราชการจึงควรตั้งพิธีเสวยราชรถ เพื่อหาตัวบุคคลผู้มีบุญญาธิการสมควรครองเมือง บุชยราชรถเสด็จทายนันก็แล่นออกจากพระราชวังตรงไปที่สวน แล้วหยุดอยู่หน้าศาลาที่พระมหาชนกทรงนอนอยู่ พระมหาชนกได้ยินเสียงประโคมจึงลืมนพระเนตรขึ้น เห็นราชรถก็ทรงดำริว่าคงเป็นราชรถเสด็จทายนพระราชาผู้มีบุญเป็นแน่ แต่ก็มีได้แสดงอาการอย่างใดกลับบรรทมต่อไป บุโรหิตเห็นดังนั้น ก็คิดว่า บุรุษผู้นี้เป็นผู้มีสติปัญญาไม่ตื่นเต้นตกใจกับสิ่งใดโดยง่าย จึงเข้าไปตรวจดูพระบาทพระมหาชนก เห็นลักษณะต้องตามคำโบราณว่าเป็นผู้มีบุญ จึงให้ประโคมดนตรีขึ้นอีกครั้ง แล้วเข้าไปทูลอัญเชิญ พระมหาชนกให้ทรงเป็นพระราชอาเมืองมิลิลา พระมหาชนกตรัสถามว่า พระราชาไปไหนเสีย บุโรหิตก็กราบทูลว่า พระราชาสวรรคต ไม่มีพระโอรสมีแต่พระธิดาคือเจ้าหญิงสิวลีแต่องค์เดียว พระมหาชนกจึงทรงรับเป็นกษัตริย์ครองมิลิลา



เมื่อหลังจากที่พระมหากษัตริย์รับเป็นพระราชอาญาแล้ว เมื่ออำมาตย์กราบทูลถึงปัญหาของขุนทรัพย์ทั้ง 13 แห่ง พระมหากษัตริย์ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ตรัสบอกคำแก้ปริศนา ขุนทรัพย์ทั้ง 13 แห่งได้หมด เมื่อสั่งให้คนไปขุดดูก็พบขุนทรัพย์ ตามที่ตรัสบอกไว้ทุกแห่ง ผู้คนจึงพากันสรรเสริญปัญญาของ พระมหากษัตริย์กันทั่วทุกแห่งหน

พระมหากษัตริย์นั้นอาจจะกล่าวได้ว่ามีความสมบูรณ์พร้อมที่จะเป็นพระราชอาญา เนื่องจากมีคุณสมบัติของผู้หน้าที่โดดเด่น ในหลายเรื่อง ดังนี้

1. มีสติปัญญา พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวงภายในพระชนม์ 16 ปี เนื้อความในบทพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงการศึกษาของพระมหากษัตริย์ คือการศึกษาด้านไตรเพทและศิลปศาสตร์ ดังนี้ว่า “ พระกุมารทรงเรียนไตรเพทและศิลปศาสตร์ทั้งปวง ภายในพระชนม์ 16 ปี ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/98) ตามคัมภีร์ธัมมธัมมปิณฑกถา ที่กล่าวถึง เรื่องความรู้ด้านวิทยาการต่าง ๆ หรือศิลปศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาลที่จะต้องทรงศึกษาอบรมให้มีความชำนาญมี 16 ประการ

2. มีการแก้ปัญหาด้วยการใช้สติปัญญาวางแผนอย่างรอบคอบ จากเนื้อความที่แสดง ดังนี้ “ เรื่องก็จมลงในกลางมหาสมุทร มหาชนกลัวมรณภัย ร้องให้คร่าครวญกราบไหว้เทวดาทั้งหลาย แต่พระมหาสัตว์ไม่ทรงกันแสง ไม่ทรงคร่าครวญ ไม่ไหว้เทวดาทั้งหลาย พระองค์ทรงทราบว่าเรือจะจม จึงคลุกน้ำตาลกรวดกับเนยเสวยจนเต็มท้อง แล้วชุบผ้าเนื้อเกลี้ยงสองผืนด้วยน้ำมันจนชุ่ม ทรงนุ่งให้มันประทับยืนเกาะเสากระโดง บนยอดเสากระโดงเวลาเรือจม มหาชนเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า น้ำโดยรอบมีสีเหมือนโลหิต พระมหาสัตว์ประทับยืนที่ยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศว่าเมืองมิถิลาอยู่ที่ทิศนี้ ก็กระโดดจากยอดเสากระโดง ล่องพันฝูงปลาและเต่าไปตกในที่สุดอุษะหนึ่ง เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/99)

3. มีการประยุกต์ความรู้มาสู่การแก้ปัญหา พระมหากษัตริย์ทรงเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาจนสามารถตอบปัญหาที่ยากมาก ๆ ได้ เช่นในกรณีทรงสามารถตอบปัญหาของพระเจ้าโปลชนกได้จนได้รับคำสรรเสริญจากมหาชน และทรงได้ครองราชย์สมบัติจากเนื้อความที่แสดง ดังนี้

“ พระมหาสัตว์สามารถไขอุทานปัญหาของพระเจ้าโปลชนกราชทั้งสิ้น ข้อที่ 1 ที่ว่าทำให้เจ้าหญิงพอพระทัยเจ้าหญิงได้ แสดงแล้วว่าพอพระทัยเราจึงได้เสด็จมาต้อนรับเรา ข้อที่ 2 เรื่องปริศนาทิศหวนอนบัลลังก์นั้น พระมหากษัตริย์ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอดเข็มทองคำที่กัณฑ์ผ้าโพกพระเศียรออกส่งให้เจ้าหญิงให้วางเข็มทองคำไว้ เจ้าหญิงทรงรับเข็มไปวางไว้บนบัลลังก์สี่เหลี่ยม พระมหากษัตริย์จึงทรงชี้บอกว่าตรงที่เข็มวางอยู่นั้นแหละคือทิศหวนอนของบัลลังก์ โดยสังเกตุ

จากการที่เจ้าหญิงทรงวางเข็มทองคำจากพระเศียรไว้ ข้อที่ 3 นั้นก็ตรัสสั่งให้นำมาหาธนูมา ทรงยกขึ้น และนำวอย่าง่ายตาย ข้อที่ 4 เมื่ออำมาตย์กราบทูลถึงปัญหาของชุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่ง พระมหาชนก ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ตรัสบอกคำแก้ปริศนาชุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่งได้หมด แล้วตรัสถามว่า “ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่” อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูล “ว่าไม่มีแล้ว พระเจ้าข้า” มหาชนกต่างร่าเริง แล้วยินดีแล้วว่า โอ้อัจฉริยะ พระราชาองค์นี้เป็นบัณฑิตจริง ๆ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/112)

ในทางพระพุทธศาสนา การมีปัญญาถือว่าเป็นเลิศที่สุด ที่มาของปัญญา คือการเป็นพหูสูต เป็นผู้เรียนมาก รู้มาก ทั้งอรรถและพยัญชนะ แต่การประยุกต์เพื่อนำมาใช้ให้เกิดเป็นผลจริงนั้นไม่ใช่ว่าทุกคนจะทำได้ ความมีศิลปะในการแก้ปัญหาจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในกรณีนี้ พระมหาชนกทรงมีความรู้และความสามารถอย่างครบถ้วน จึงทำให้การแก้ปัญหาลุล่วงไปได้ด้วยดี

4. ทรัพย์ที่เป็นต้นทุนสำคัญในการแก้ปัญหา ซึ่งทรัพย์ที่สำคัญนั้นมีหลายประการ คือ การเกิดในตระกูลสูง ซึ่งถือว่าเป็นคติที่สำคัญเรียกได้ว่ามีบุญมาแต่ชาติปางก่อน ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลที่ 5 ใน 38 มงคล คือ ปุพเพตปุญญา หรือ การมีบุญวาสนามาก่อน ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมและเป็นข้อสังเกตว่า ผู้นำทางการเมืองหรือผู้นำทางสังคมที่มีโอกาสประสบผลสำเร็จมากกว่าถ้าเกิดในตระกูลสูง ซึ่งพระมหาชนกนั้นทรงเกิดเป็นพระราชโอรสในวงศ์กษัตริย์ผู้ครองแผ่นดิน

การมีความสามารถในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือเป็นหลักฐานที่สำคัญของการที่จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหา เพราะผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานย่อมจะเป็นหลักประกันได้ประการหนึ่ง ในเรื่องประสบการณ์ของการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง ถึงแม้ว่าอาชีพหรืองานแต่ละงานนั้นมีความยากง่ายไม่เท่ากัน ความสามารถที่คนคนนั้นแสดงออกจึงเป็นเรื่องสำคัญที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าเป็นงานที่มีความยากหรือมีความสลับซับซ้อนแล้ว ถ้าท่านนั้น ๆ สามารถกระทำจนประสบความสำเร็จอย่างดี ย่อมมีโอกาสได้รับเลือกหรือพิจารณาจากประชาชนได้มากกว่า อีกประการหนึ่ง ถ้าอาชีพที่ผู้นั้นประกอบขัดต่อศีลธรรมหรือไม่ ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอาชีพที่เป็นอภินิหารชา พุทธไม่ควรประกอบ 5 ประการ ได้แก่ วนชิชา 5 (อง.ปญจก. 21/117/233) ประกอบด้วย สัตตวนชิชา (ค้าขายอาวุธ) สัตตวนชิชา (ค้าขายมนุษย์) มังสวานชิชา (ค้าขายเนื้อสัตว์) มัชชวานชิชา (ค้าขายของเมา) วิสวานชิชา (ค้าขายยาพิษ) เป็นที่ติฉินนินทาของสุภาพชนทั้งหลายและเป็นเหตุนำไปสู่ทุกติ วินิบาต นรก แม้ว่าอาชีพนั้นจะประสบผลสำเร็จสร้างเงินทองให้ได้มากก็ตาม ดังนั้น อาชีพการงานจึงเป็นองค์ประกอบประการหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปจะยึดถือ และเป็นข้อคำนึงถึงการพิจารณาในการเลือกผู้นำเพื่อมาแก้ปัญหาของบ้านเมือง พระมหาชนกนั้นเมื่อครั้งต้องมาอยู่ห่างไกลจากอาณาจักร ก็ประกอบการเดินทางเรือเพื่อการค้าขายจนประสบผลสำเร็จ

การมีมิตรและบริวารที่ดีย่อมส่งผลให้เกิดความสำเร็จทั้งการงานส่วนตัวและเมื่อต้องก้าวเข้ามาแก้ปัญหาในระดับชาติก็ยิ่งเป็นข้อได้เปรียบ เพราะไม่ใช่ทุกคนจะเป็นผู้มีความสามารถในทุกเรื่อง ผู้บริหารที่ประสบผลสำเร็จย่อมต้องรู้จักบุคคลต่าง ๆ และสามารถบริหารความสามารถของคนเหล่านั้นไปในทิศทางที่ถูกต้อง หรือ “Put The Right Man To The Right Job” พระมหากษัตริย์มีคุณธรรมสิ่งหนึ่งกับ จารุเตโชพราหมณ์ คือ ผู้ที่คอยแนะนำ ชี้แนะให้ข้อเสนอแนะในทางที่ถูกต้อง คอยป้องกันภัยอันตรายหรือทางที่เสื่อมเสียอันจะเกิดขึ้น ป้องกันยับยั้งไม่ให้กระทำในสิ่งที่ผิด หรือคอยตักเตือนให้สติ หากการกระทำของผู้นั้นมีแนวโน้มว่าจะกระทำไม่ถูกต้อง ซึ่งมีมิตรและบริวารที่ดีนั้นมีลักษณะตามที่กล่าวนี้

5. เป็นผู้ศีลธรรม คุณธรรม และประพฤติกฎธรรมเป็นปกติ การจะเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เพียงแต่ใครยกย่องก็จะเป็นบัณฑิตได้ เพราะบัณฑิตต้องเป็นผู้ที่รู้ผิดชอบชั่วดี จากการที่ประพฤติกฎธรรมสุจริตอย่างต่อเนื่องจนเข้าถึงและเข้าใจในคุณธรรมเหล่านั้น

คุณสมบัตินี้สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้อุทิศตนเป็นผู้นำที่ดีนั้นก็คือ การเป็นผู้มีศีลธรรมและคุณธรรม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและคุณธรรม ทรงรักษาศีลและปกครองบ้านเมืองโดยใช้คุณธรรม ทรงเป็นผู้ที่ประกอบแต่ความดีงาม ซึ่งคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ที่เห็นได้ชัด คือการปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ทำให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ประชาชนรักใคร่ ดังที่ปรากฏในอรรถกถา ดังนี้ “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/114)

6. เป็นผู้มีคามเพียรอย่างสม่ำเสมอ มีศรัทธา มีสติมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อการกล่าวคำของผู้อื่น แสดงให้เห็นได้จากการโต้ตอบกับนางเมขลา ซึ่งในอรรถกถาแสดงไว้ ดังนี้

“ฝั่งมหาสมุทรลึกจนประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่าน ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านก็เปล่าประโยชน์ ท่านไม่ทันถึงฝั่งก็จกตาย” (ขุ.ชา. 20/125/206)

ครั้งนั้น พระมหาสัตว์ตรัสกะนางเมขลาว่า ท่านพูดอะไรอย่างนั้น เราทำ ความพยายาม แม้ตายก็จักพ้นครหา ตรัสดังนี้แล้ว จึงกล่าวคาถาว่า “บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่า ไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติเทวดาและบิดามารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.” (ขุ.ชา. 20/125/204)

ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ความคิดของบุคคลที่จะมาเป็นพระราชา หรือ ผู้ปกครองมักจะถูกครอบงำโดยลักษณะที่แสดงออกว่าเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ บางครั้งอาจจะมีลักษณะเหมือนมนุษย์ธรรมดา เช่น การปกครองของไทยตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยาได้เปลี่ยนสถานะของกษัตริย์จากแบบพ่อปกครองลูกของสมัยสุโขทัย เป็นแบบ

สมมุติเทพ เป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีและสติปัญญาเลิศกว่าคนธรรมดา และส่งผลทำให้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้ปกครอง ในเรื่องพระมหากษัตริย์นั้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมควรจะเป็นผู้นำที่ดี เนื่องจากมีคติเป็นไปตามแนวความคิดของผู้มีบุญญาบารมี และสติปัญญาเลิศกว่าคนธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีเกิดในวรรณะสูงตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนา แม้พระมหากษัตริย์จะมีลักษณะตามคติธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างนั้นก็จริง แต่ก็พบว่าพระมหากษัตริย์เองก็ทรงศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาที่จำเป็นต่อการปกครองมาอย่างครบถ้วนเช่นกัน และยังทรงไว้ซึ่งคุณธรรมของการสร้างคุณงามความดีและบำเพ็ญความเพียรอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงเวลาที่ทรงขึ้นครองราชย์ และเมื่อได้โอกาสในการเป็นพระราชา ก็ไม่ทรงทำให้โอกาสนั้นสูญเปล่าไป ถือว่าเป็นโชคดียิ่งของประชาชนที่ได้ผู้ปกครองที่ดีที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม อีกทั้งยังมีทรัพยากรทั้งความรู้และความสามารถมากพอที่จะทำให้ประเทศอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขด้วยการเป็นพระราชาที่ดี

#### 4.2.2 รูปแบบการปกครอง

ในมหากษัตริย์ มีพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้ามหาราช ครองกรุงมิถิลาแห่งรัฐวิเทหะ เป็นการปกครองในระบอบราชาธิปไตย หลังจากที่พระมหากษัตริย์ได้ครองราชย์สมบัติ ก็ทรงปกครองเมืองโดยธรรมและความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาก่อนหน้า จากนั้นทรงสร้างโรงงานใหญ่ 6 ทิศในเมืองมิถิลา ทรงบริจาคมหาทานเป็นประจำ เมืองมิถิลาจึงมีแต่ความผาสุกสมบูรณ์ เพราะพระราชาทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม

#### 4.2.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

ในมหากษัตริย์ มีหลักธรรมที่ใช้ในการปกครอง ดังนี้

1. **วิริยะ** คือความเพียร ซึ่งเป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งกว่าบารมีใด ๆ ในชาตินี้ โดยหลักธรรมนี้พระมหากษัตริย์ทรงปรารถนาภายหลังว่า การที่พระองค์ประสบความสำเร็จมาตลอด ตั้งแต่ครั้งก่อนมาสู่กรุงมิถิลาจนกระทั่งได้ราชสมบัติ ก็เพราะความเพียรที่พระองค์ทรงกระทำมาโดยตลอด เมื่อกล่าวถึงความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ หรือล้มเลิกเสียกลางคันตามที่แสดงไว้ในอรรถกถาข้างต้น ในทางพระพุทธศาสนามีพุทธพจน์ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ” แปลว่า “คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร” (ขุ.สุ. 25/361/114) และทรงแสดงเหตุเกิดขึ้นของความเพียรส่วนที่เป็นกุศลธรรมไว้หลาย 5 ประการ ดังนี้ คือ ความพิจารณาเห็นภัย มีภัยในอบายเป็นต้น (อบายภูมิ 4 มี นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน) ความเป็นผู้มีปกติเห็นอนิสงสีในการบรรลุคุณวิเศษ (พันอบาย) เกิดอีกไม่เกิน 7 ชาติ (พระโสดาบัน) จะเป็นผู้ไม่หลงในศาสนาอื่น ความพิจารณาเห็นทางดำเนินแห่งมรรคที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายดำเนินไปแล้ว คนเกียจคร้านไม่อาจดำเนินได้ ความเคารพต่อ

บิดนทบาท โดยกระทำให้มีผลมากต่อทายก (ผู้ให้ทาน) พิจารณาถึงความยิ่งใหญ่ในมรดก (โลกุตตรธรรม) ซึ่งคนเกียจคร้านไม่อาจรับมรดกนี้ได้

การสนทนาโต้ตอบระหว่างพระมหาชนกและนางเทพธิดา ในขณะที่วายน้ำอยู่ กลางมหาสมุทร แสดงถึงความเพียรที่ตั้งมั่นของพระมหาชนกได้เป็นอย่างดี ดังนี้

“ดูก่อนเทวดาผู้ใดรู้แจ้งว่าการงานที่ทำ จะไม่ลุล่วงไปได้จริง ๆ ชื่อว่าไม่รักษา ชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้าน ดูก่อนเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นผลแห่งความประสงค์ของตน จึงประกอบการงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้น จะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ดูก่อนเทวดา ท่านก็เห็นผลแห่งกรรมประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือคนอื่น ๆ จมในมหาสมุทรหมด เราคนเดียวยังว้ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้ ๆ เรา เรานั้นจัก พยายามตามสติกำลัง จักทำความเพียรที่บุรุษควรทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/102)

“ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรณพ ซึ่งประมาณนี้ได้ เห็นปานนี้ด้วยกิจคือความเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดี นั้นเถิด” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/103)

สรุปได้ว่าพระมหาชนกทรงมีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำที่โดดเด่น ๆ อยู่หลาย ประการด้วยกัน และ คุณสมบัติเหล่านั้นล้วนส่งผลต่อความเป็นผู้ปกครองของพระองค์ในลำดับต่อมา โดยเฉพาะความเพียรที่ทรงทำมาตั้งแต่ต้นซึ่งส่งผลให้ประสบความสำเร็จมาโดยลำดับ พระองค์ทรง สรุปเรื่องความเพียรของพระองค์ไว้ดังนี้ “พระมหาสัตว์ประทับพระราชอาสน์ ภายใต้พระมหา เศวตฉัตรทอดพระเนตรสิริวิลาสอันใหญ่เพียงดังสิริของท้าวสักกเทวราช ก็ทรงอนุสรณ์ถึงความ พยายามที่พระองค์ได้ทรงทำในมหาสมุทร เมื่อท้าวเธอทรงอนุสรณ์ถึงความพยายามเช่นนั้นแล้ว จึงทรงมนสิการว่า ชื่อว่าความเพียร ควรทำแท้ถ้าเราไม่ได้ทำความเพียรในมหาสมุทร เราจักไม่ได้ สมบัตินี้ ทรงอนุสรณ์ถึงความเพียรนั้น ก็เกิดพระปิติโสมนัสซาบซ่าน จึงทรงเปล่งพระอุทานด้วยกำลัง พระปิติ” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/113)

**2. ทศพิธราชธรรม** คุณธรรมของพระมหาชนกที่เห็นได้ชัด คือการปกครอง บ้านเมืองโดยใช้หลัก ทำให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ประชาชนรักใคร่ ดังที่ปรากฏในอรรถกถา ดังนี้ “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำรุง พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย.” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/481/114)

**3. ทิฐุธรรมมีกัตถประโยชน์** การมีความสามารถในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือเป็น หลักฐานที่สำคัญของการที่จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาของรัฐ เพราะผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการทำงาน

ย่อมจะเป็นหลักประกันได้ประการหนึ่งถึงประสบการณ์ของการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง โดยก่อนที่พระมหากษัตริย์จะเดินทางมาสู่กรุงมิถิลาก็ได้ประกอบการค้าขายที่ประสบผลสำเร็จอยู่ก่อนแล้ว แม้ว่าในขณะนั้นยังไม่ทราบว่าเป็นโอรสของพระราชาก็ตาม เมื่อพิจารณาว่าสถานะในขณะนั้นของพระมหากษัตริย์เป็นเพียงคนธรรมดา การประกอบอาชีพจนประสบผลสำเร็จ ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จที่มุ่งประโยชน์เกิดขึ้นในชาตินี้ ตามหลักธรรม ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน เรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ “อุ อา กะ สะ” ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ (อง.ปญจก. 23/114/289) ดังนี้

อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ

กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

#### 4.2.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ในปัจจุบันการที่จะหาบุคคลที่มีลักษณะอภิชนมาปกครองแบบอภิชนาธิปไตยนั้นสำหรับประเทศที่เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และประชาชนจะเป็นผู้เลือกผู้ปกครองเองผ่านการเลือกตั้ง ก็เป็นไปได้ยากที่บุคคลที่มีลักษณะอภิชนจะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำอย่างง่ายดายเช่นพระมหากษัตริย์ แต่ในการเลือกตั้งผู้นำครั้งสำคัญของประเทศประชาธิปไตยใหญ่ ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ที่มีพรรคการเมืองใหญ่ 2 พรรค แต่ละพรรคต่างก็คัดเลือกสมาชิกพรรคที่โดดเด่นที่สุดเพื่อส่งให้ประชาชนเลือก ความโดดเด่นเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับการเป็นอภิชน เช่น มาจากตระกูลดี มีการศึกษาสูง รูปร่างหน้าตาดี มีวาทศิลป์ มีท่าทางท่วงทีน่าเชื่อถือ และมีนโยบายที่เป็นที่ถูกใจประชาชน ซึ่งประชาชนเองก็ได้พิจารณาแล้วจึงเลือกบุคคลนั้นเป็นผู้ปกครอง เช่น การเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ. 1960 ระหว่าง จอห์น เอฟ. เคนเนดี (D)

และ ริชาร์ด นิกสัน (R) ผลการเลือกตั้งครั้งนั้น จอห์น เอฟ. เคนเนดี ชนะการเลือกตั้งที่คะแนนใกล้เคียงกันที่สุด (และอีกครั้งหนึ่ง คือ ระหว่าง George Bush Jr. (R) กับ Al Gore (D)) สิ่งที่ประชาชนอเมริกาประทับใจและลงคะแนนเลือกเคนเนดี ทั้งที่ถูกโจมตีว่าอายุน้อย ประสบการณ์ทางการเมืองน้อยกว่าคู่แข่งอย่าง ริชาร์ด นิกสัน ซึ่งขณะนั้นเป็นรองประธานาธิบดี ก็เพราะเหตุว่าเคนเนดีมีบุคลิกภาพและวิธีการพูดที่ดี ฉะฉาน คล่องแคล่ว ชัดเจน ถูกต้อง และมีความมั่นใจในตัวเองสูง เป็นภาพลักษณ์ที่ชาวอเมริกันชื่นชม และเป็นครั้งแรกที่มีการตีเบตระหว่างผู้ชิงตำแหน่งทั้งสองผ่านการถ่ายทอดโทรทัศน์ ยิ่งทำให้เคนเนดีดูเด่นมากกว่าคู่แข่งเป็นอย่างมาก แม้โดยส่วนตัวของเคนเนดีเองก็มีการศึกษาสูง มีรสนิยมสูง มาจากตระกูลที่ร่ำรวย มีความคิดเป็นเสรีนิยม และยังเป็นวีรบุรุษสงครามได้รับเหรียญกล้าหาญชั้น “Purple Heart” จึงทำให้ล้มล้างข้อโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามว่าเป็นคนหนุ่มเกินไป หรือมีประสบการณ์ไม่เพียงพออย่างสิ้นเชิง ทำให้เคนเนดีชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดีคนที่ 35 ด้วยวัยเพียง 43 ปี และเป็นประธานาธิบดีที่อายุน้อยที่สุด

ทั้งสองประการคือ มีลักษณะของผู้มีบุญญาบารมีประการหนึ่ง และ เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรมประการหนึ่ง จึงทำให้พระมหากษัตริย์เป็นพระราชชาติที่ดีที่สุดพระองค์หนึ่ง และสามารถสรุปเป็นแนวทางของผู้ที่เป็นการบริหารประเทศได้ว่า ต้องมีความรู้และคุณธรรมเป็นเบื้องต้นก่อน และการเกิดในวรรณะสูงนั้นจึงเป็นเรื่องรองลงไป ถ้าได้ครบทั้งสองประการย่อมถือว่าเป็นโชคดียิ่งของประชาชนที่มีผู้ปกครองที่มีลักษณะครบถ้วนเช่นนี้

#### 4.3 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชบิดา

##### 4.3.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ฐานะของสุวรรณสามนั้นเป็นคนธรรมดาอาศัยอยู่ในป่า แต่เป็นผู้มีปัญญาเพราะเป็นพระโพธิสัตว์ และเป็นผู้ที่เจริญเมตตาอยู่เสมอเพราะเป็นบารมีหลักที่ได้กระทำในชาตินี้ ความมีเมตตาต่อสรรพทั้งหลายแสดงให้เห็นได้ตอนที่สุวรรณสามออกไปตักน้ำและหาอาหารมาเพื่อบำรุงเลี้ยงบิดามารดาที่ตาบอด ก็จะมีสัตว์น้อยใหญ่แวดล้อมสุวรรณสามเต็มไปหมด

ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองทางฝ่ายตะวันตกนั้น ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องความเมตตาซึ่งแตกต่างกับปรัชญาทางการเมืองทางฝ่ายตะวันออกกลับมีกล่าวไว้โดยปราชญ์หลายท่าน ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระเมตตาที่จะแสดงธรรมเพื่อนำสัตว์ออกจากวัฏสงสาร ในพระสูตรโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงแก่พระอรหันต์เจ้าในวันมาฆบูชา ในส่วนที่ 2 ว่า

“ปพพิโต ปรูปฆาตี สมโณ โหติ ปรี วิหะยนโต” แปลว่า “บรรพชิตคือนักบวช ผู้ยังทำร้ายผู้อื่นอยู่ ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย” ซึ่งเป็นการบอกอุมตมการณ์ของ พระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่พระศาสนาต้องไม่ใช้ความรุนแรง แม้เขาจะยังไม่ศรัทธาในพระศาสนา ก็ตาม

ตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งพระบรมศาสดาทรงถามพระปุณณเถระซึ่งเป็นพระอรหันต์ ก่อนที่จะไปเผยแผ่พระศาสนา ณ สุนาปรัณฑชนบท ซึ่งพวกชาวสุนาปรัณฑชนบทนั้นดุร้ายหยาบคายนัก (ม.อุ.อ. 23/757-763/438-440) ดังนี้

“พวกชาวสุนาปรัณฑชนบทนั้น ดุร้ายหยาบคายนัก ถ้าพวกเขาตำเธอ กล่าวโทษเธอ เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า พวกเขาตำ กล่าวโทษเรา ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ได้ทุบตีเราด้วย ฝ่ามือ”

“ก็ถ้าพวกเขาทุบตีเธอด้วยฝ่ามือเล่า เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า พวกเขาทุบตีเราด้วยฝ่ามือ ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ขว้างปาเรา ด้วยก้อนดิน”

“ก็ถ้าพวกเขาใช้ก้อนดินขว้างปาเธอเล่า เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า พวกเขาขว้างปาเราด้วยก้อนดิน ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ทำร้าย เราด้วยท่อนไม้”

“ก็ถ้าพวกเขาทำร้ายเธอด้วยท่อนไม้เล่า เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า พวกเขาทำร้ายเราด้วยท่อนไม้ ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ใช้อาวุธมีคมฟันแทงเรา”

“ก็ถ้าพวกเขาฟันแทงเธอด้วยอาวุธมีคมเล่า เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า พวกเขาฟันแทงเราด้วยอาวุธมีคม ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ฆ่าเรา ให้ตาย”

“ก็ถ้าพวกเขาเจตนาฆ่าเธอให้ตายเล่า เธอจะคิดอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะคิดว่า ภิกษุบางรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ถืออัถระอา เกลียดชัง ร่างกาย และชีวิตนั้นมีอยู่ จึงแสวงหาอาวุธฆ่าตัวตาย แต่เราไม่ต้องแสวงหาเลย ก็ได้ตายแล้ว”

“ดีละ ! ปุณณะ เธอมีทมะ (การฝึกข่มใจในกิเลสตน) และอุปสมมะ (ความสงบใจจากกิเลส) เช่นนี้ จะอยู่ในสุนาปรัณฑชนบทได้แน่”



หลังจากนั้น พระปุลณเถรก็เดินทางไป จนกระทั่งถึงสุนาปรัตนชนบท อยู่จำพรรษา  
ในที่นั้น

มหาตมะ คานธี ก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งเป็นนักปฏิรูปสังคมโดยหลักอหิงสา หมายถึง  
การไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ยังหมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงอีกด้วย ด้วยการนำเอา  
หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในหลาย ๆ ศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้กับอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวคิด  
ทางการเมืองปกครอง หลักอหิงสานี้คานธีได้ใช้เป็นแนวทางหลักในการเคลื่อนไหวทางการเมือง

บทบาทสำคัญของคานธี คือ ในปี ค.ศ. 1930 ได้นำประชาชนเดินขบวนประท้วงโดย  
สงบเพื่อให้ยกเลิกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมกับชาวอินเดีย ก่อนหน้านั้นได้เรียกร้องให้ชาวอินเดียใช้แต่  
สินค้าของชาวอินเดีย ไม่ซื้อสินค้าของชาติตะวันตก และขอให้ชาวมุสลิมกับชาวฮินดูสามัคคี  
ปรองดองกัน จนกระทั่งประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1947 แต่เป็นที่น่าเสียใจที่  
หลังจากนั้นไม่นาน ประชาชนชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและอิสลามก็เกิดความขัดแย้งกันเรื่อง  
ศาสนา จนกระทั่งเป็นเหตุให้เกิดการแยกออกเป็นประเทศปากีสถานตะวันตกและปากีสถาน  
ตะวันออก ซึ่งเป็นประเทศที่มีชาวมุสลิมเป็นหลัก ประชาชนที่อยู่ในประเทศประสบความวุ่นวายมาก  
เพราะต้องย้ายข้ามกันไปมา และในที่สุดด้วยปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และภัยธรรมชาติจากอุทกภัย  
บ่อยครั้ง ประเทศปากีสถานตะวันออกซึ่งได้รับช่วยเหลือหลายด้านจากประเทศอินเดีย ก็แยกประเทศ  
ออกและตั้งเป็นประเทศบังกลาเทศในปี ค.ศ. 1971

แนวทางมีเมตตาธรรมนี้มีในแนวความคิดทางการเมืองของเลาจื้อที่ว่า ผู้ปกครองที่ดีจะต้อง  
พัฒนาใจให้เป็นคนมีเมตตาเป็นนิสัยเสียก่อน เมื่อคนมีเมตตาก็ยอมปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง รัฐที่ดี  
ควรมีแต่เป็นอุดมคติ มุ่งความสงบสุขเป็นที่ตั้ง ไม่เที่ยวใช้กำลังรุกรานใคร

แนวทางมีเมตตาธรรมนี้มีในแนวความคิดทางการเมืองของขงจื้อ ในสูตรสำหรับนักปกครอง  
9 ประการ ข้อที่ 5 คุ้งซึ้ง ได้แก่ การแผ่พระคุณในหมู่ขุนนางผู้น้อย และข้อที่ 6 จื้อสู่มิ่ง ได้แก่  
การแผ่ความรักในราษฎรให้เหมือนบุตรในอุทร

แม้ว่านักปรัชญาชาวตะวันตกจะมีความคิดที่เน้นไปที่ความผาสุกของประชาชน แต่ก็ไม่มี  
แนวคิดปรัชญาที่ชัดเจนถึงการใช้ความมีเมตตาเป็นหลักในการปกครอง แต่เน้นไปที่ตัวบุคคลที่มี  
ตระกูลสูง มีการศึกษาดี เป็นอภิชน และใช้หลักกฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง

### 4.3.2 รูปแบบการปกครอง

ในสุวรรณสามชาติก มีพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้าปิลยักขราช ครองกรุงพาราณสี เป็นการปกครองในระบอบราชาธิปไตย แต่ตัวสุวรรณสามเองไม่ได้อยู่ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับการปกครองเพราะเป็นคนธรรมดาอาศัยอยู่ในป่า แต่ได้มีโอกาสในการแสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชูปถัมภ์ขราช ในชาตกนี้มิได้เน้นไปที่รูปแบบการปกครอง แต่เน้นไปที่เนื้อหาของการแสดงทศพิธราชธรรม

### 4.3.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

1. **ทศพิธราชธรรม** ในสุวรรณสามชาตกนั้นแม้ว่าจะแสดงทศพิธราชธรรม แต่เมื่อลงใบรายละเอียดยี่ปรากฏในคาถา กลับมีรายละเอียดยี่แตกต่างจากทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสูตรอื่น ดังนี้

ทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาตกนั้น หากพิจารณาตามถ้อยคำที่สุวรรณสามกุมารได้ถวายโอวาทแก่พระเจ้าปิลยักขราชแล้ว จะเห็นว่าทรงเน้นไปในด้านของการปฏิบัติตนมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลและสรรพสัตว์มากกว่า ดังข้อความดังต่อไปนี้

“ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพบัติธรรมในพระชนกพระชนนี ในพระโอรสและพระมเหสี ในมิตรและอำมาตย์ ในพาหนะและพลนิกาย ในชาวบ้านและชาวนิคม ในชาวแคว้นแคว้นและชาวชนบท ในสมณะและพราหมณ์ ในฝูงมฤคและฝูงปักษีเกิดครั้งพระองค์ทรงประพบัติธรรมนั้น ๆ ในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพบัติธรรมเกิด ธรรมที่พระองค์ทรงประพบัติแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ประพบัติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพบัติธรรมเกิด พระอินทร์ เทพเจ้าพร้อมทั้งพระพรหมถึงแล้วทิพยสถานด้วยธรรมที่ประพบัติดีแล้ว ข้าแต่พระราชบิดา ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/524/212)

เมื่อพิจารณาจากการแสดงธรรมข้างต้น ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมของผู้ปกครองต่อบุคคลและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ประกอบด้วย

1. ให้ประพบัติธรรมในพระชนนีและพระชนก
2. ให้ประพบัติธรรมในพระราชโอรสและพระมเหสี
3. ให้ประพบัติธรรมในมิตรและในอำมาตย์
4. ให้ประพบัติธรรมในพาหนะและพลนิกาย
5. ให้ประพบัติธรรมในชาวบ้านและชาวนิคม
6. ให้ประพบัติธรรมในแคว้นแคว้นและชาวชนบท

7. ให้ประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณ์

8. ให้ประพฤติธรรมในฝูงเนื้อและฝูงนก

ในความเป็นจริงแล้ว แม้การปกครองแบบราชาธิปไตยที่พระราชาจะเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ก็ต้องมีคนรอบข้าง ข้าราชการ ประชาชนทั้งในเมืองและชนบท สมณพราหมณ์ แม้กระทั่งสรรพสัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักร การประพฤติธรรมกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการบำรุงให้อยู่เป็นสุข ให้กำลังใจ เพื่อที่ให้เป็นกำลังเกื้อหนุนในการปกครองของพระราชา ซึ่งเป็นคุณธรรมของผู้ปกครองเองจำเป็นต้องมีและประพฤติธรรมต่อผู้ใต้ปกครองในทุกหมู่เหล่า

**2. ราชสังคหัตถุ** เมื่อพิจารณาจากคำว่า “ให้ประพฤติธรรม” และพระราชาย่อมเป็นใหญ่ที่สุดของอาณาจักรแล้ว อาจเทียบเคียงกับธรรมของผู้ปกครองที่สำคัญ คือ ราชสังคหัตถุ ราชสังคหัตถุ หมายถึง สังคหัตถุของผู้ครองแผ่นดิน (สังคหัตถุของพระราชา, ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน, หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง) ประกอบด้วย

1. สัสสมณะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร
2. ปุริสมณะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ
3. สัมมาปาสะ หมายถึง ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ
4. วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ หมายถึง ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำ ควรดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

ตามหลักราชสังคหัตถุนี้ ข้อที่ 1 ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ และต้องทำอย่างต่อเนื่องไม่จบสิ้น ในพุทธประวัติมีการแสดงไว้ดังนี้ “ตามขนบธรรมเนียมของเหล่าศากยวงศ์สมัยนั้น ทุก ๆ ปี จะมีพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เพื่อความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร เมื่อพระสิทธัตถราชกุมารทรงเจริญพระชนมายุได้ 7 พรรษา พระราชบิดาได้พาไปทอดพระเนตรพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญด้วย”

ในธรรมบทเรื่องสุมนสามเณร ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้เป็นกษัตริย์ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องจนพระอนรุทธะยอมออกบวชแม้จะเป็นสุขุมลชาติก็ตาม ดังนี้ “เจ้าอนรุทธะนั้น ได้สดับ

ความที่การทำงานทั้งหลายที่เจ้าพี่ตรัสบอกโดยนัยเป็นต้นว่า “อนุรุทธะ จงมาเถิด, ฉันทจักสอนเพื่อการอยู่ครองเรือนแก่เธอ: อันผู้อยู่ครองเรือน จำต้องไถนาก่อน” ดังนี้ เป็นของไม่มีที่สิ้นสุด จึงทูลลาพระมารดาว่า “ความต้องการด้วยการอยู่ครองเรือนของหม่อมฉัน ไม่มี” แล้วเสด็จออกไปพร้อมกับพระโอรสของเจ้าศากยะ 5 พระองค์มีเจ้าภักทียะเป็นประมุข เข้าไปเฝ้าพระศาสดาที่อนุปิยอัมพวันทรงผนวชแล้ว (ขุ.ธ.อ. 43/35/403)

ในสมัยสุโขทัย พระราชภารกิจของพระเจ้าแผ่นดิน (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) คือให้ประชาชนบุกเบิกแผ่นดิน ทำเป็นที่นา เป็นไร่นา โดยในหลักศิลาจารึก มีข้อความที่ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไว้ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นั่นเอง ครั้นในสมัยอยุธยาที่เรียกว่าเป็น “อู่ข้าว อู่น้ำ” ก็ยังยึดถือธรรมเนียมที่ประชาชนต้องขอพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งในฐานะเกษตรบดี

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเพิ่มพระราชพิธีพืชมงคลซึ่งเป็นพิธีทางพุทธและกระทำก่อนพิธีแรกนาขวัญ 1 วัน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เกษตรกร โดยทำขวัญเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งข้าวเหนียว ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เผือก มัน และอีกมากมาย ให้ปลอดภัย และงอกงามดี ซึ่งได้เว้นว่างไปในปี พ.ศ. 2479 – 2502 ต่อมาได้มีการจัดงานรัฐพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอีกครั้ง ในปี 2503 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพันธุ์ข้าวที่ใช้ประกอบพิธีจะมาจากโครงการส่วนพระองค์ ณ พระตำหนักจิตรลดาร

สรุปได้ว่า ข้อที่ 1 ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ผู้ปกครองมาตั้งแต่โบราณ และเป็นหน้าที่ที่ต้องทำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ตามหลักราชสังคหัตถุ์ ข้อที่ 2 ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ในการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใดก็ตาม พระราชาเพียงพระองค์เดียวย่อมไม่สามารถจัดการทุกเรื่องได้ทั้งหมด ข้าราชการจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง แม้พระราชาจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด แต่การปกครองพระองค์เองยังคงต้องมอบอำนาจบางส่วนให้แก่ข้าราชการตามลำดับความสำคัญของหน้าที่ที่ต้องทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐที่เข้มแข็งย่อมต้องมีข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ ในทางกลับกันข้าราชการก็จะกลายเป็นพวกที่ถ่วงรั้งความเจริญของรัฐได้ หากข้าราชการประพฤติผิดชั่ว

พระราชาที่ปรีชาสามารถจะสามารถบำรุงเลี้ยงข้าราชการ และให้คนที่มีความสามารถได้มีโอกาสในการรับใช้รัฐอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นตามหลักการง่าย ๆ คือ การส่งเสริมและการให้รางวัล (Reinforcement & Reward) ข้าราชการที่ดีมีความสามารถย่อมต้องการตำแหน่งและ

ค่าตอบแทนที่สูงขึ้น และตอบกลับมาเป็นผู้ที่ทำงานแบ่งเบาภาระที่พระราชาทรงทำอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ข้อที่ 2 ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ จะเป็นหลักประกันได้ว่าพระราชาก็เป็นที่รักของประชาชน เนื่องจากข้าราชการที่ดีจะเป็นภาพสะท้อนอย่างดีของการปกครองของพระราช

**3. มีวาจาสุภาพ** ตามหลักราชสังคหัตถ์นี้ ข้อที่ 3 และ 4 นั้น เป็นเรื่องของการใช้คำพูดเพื่อประสานประโยชน์ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำ ควรดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

ในเรื่องสุวรรณสามชาตานั้น เป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี แม้ขณะเมื่อสุวรรณสามถูกยิงด้วยธนูอาบยาพิษ ต้องเผชิญกับความยากลำบากที่จะกระทำตนเป็นปกติ ก็ยังคงตั้งมั่นอยู่เมตตาธรรมอันเป็นบารมีของตน คุณธรรมประจำตนในเรื่องเมตตาธรรมทำให้สุวรรณสามนั้นเจรจาด้วยถ้อยคำอันไพเราะน่าฟัง ไม่ได้แสดงความโกรธ ไม่ได้มีความอาฆาตแค้นหรือแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมออกมา ได้กล่าวตั้งนี้ว่า “ท่านคือใคร หรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร ดูก่อนสหาย เราถามท่านแล้ว ขอท่านจงบอกเถิด ทำไมท่านยิงเราแล้วจึงซ่อนตัวเสีย ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็ได้นิ่งอยู่.” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/524/181) พระราชาทรงสดับดังนั้น ทรงดำริว่า บุรุษนี้แม้ถูกเรายิงด้วยลูกศรอาบยาพิษล้มแล้ว ก็ไม่ด่าไม่ตัดพ้อเรา เรียกหาเราด้วยถ้อยคำที่น่ารัก ดุจบุคคลจับพินหัวใจเราจักไปหาเขา แล้วเสด็จไปประทับยืนในที่ใกล้พระโพธิสัตว์ สุวรรณสามเจรจาต่อด้วยถ้อยคำอันไพเราะแม้ต้องเผชิญหน้าต่อผู้ทำร้ายตนจนถึงชีวิต จนกระทั่งพระราชาก็มีพระทัยอ่อนลงและรับเป็นผู้ที่บำรุงบิดามารดาของสุวรรณสามหลังจากที่สุวรรณสามเสียชีวิต

การที่สุวรรณสามจะสามารถกล่าวถ้อยคำอย่างนี้ได้ ต้องมาจากความคิดดีที่เกิดขึ้นในจิตใจด้วยการตั้งความไม่โกรธและมีเมตตาธรรม จึงสามารถแสดงออกอย่างนั้นได้ทางวาจาและการกระทำ ส่งผลทำให้พระราชสามารถสัมผัสได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เกิดจากการเสแสร้งแกล้งทำ ผู้ที่เป็นผู้ปกครองที่ขาดเมตตาธรรมในใจ ถึงแม้จะกล่าวถ้อยคำที่ฟังเพราะเสนาะหูประการใดก็ตาม คนฟังก็จะสัมผัสได้ถึงความจริงใจ ประกอบด้วยเล่ห์กล และไม่เชื่อถือคำพูดนั้น ๆ ดังสุภาษิตที่ว่า “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ” และถ้าผู้ปกครองมีลักษณะอย่างทีกล่าวมาข้างต้น ก็จะเป็นการแสดงถึงความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างผู้ปกครองที่ดีและเลว

คำพูดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก พลังคำพูดที่พระพุทธเจ้าทรงเทศน์นั้นสามารถทำให้บุคคลหมดกิเลสได้ พระองค์ทรงได้แสดงถึงเรื่องคำพูดของพระองค์ไว้ในมหาปฐกสัมมัชฌิมสูตร ดังนี้ “พระองค์มี

พระทนต์ 40 ซี่ และมีพระทนต์ไม่ห่างกัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่ทรงกล่าวคำพูดที่เป็นสุภาสิตเท่านั้น” (ที.ม. 13/29/18)

ในอภัยราชกุมารสูตร (อง,ปญจก. 22/271/198) ได้แสดงไว้ดังนี้ “ภิกษุ ท. วาจาอันประกอบด้วยองค์ 5 ประการ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษและวิญญูชนไม่ติเตียน. องค์ 5 ประการอย่างไรเล่า 5 ประการ คือ กล่าวแล้วควรแก่เวลา กล่าวแล้วตามสัจจริง กล่าวแล้วอย่างอ่อนหวาน กล่าวแล้วอย่างประกอบด้วยประโยชน์ กล่าวแล้วด้วยเมตตาจิต ภิกษุ ท. วาจาอันประกอบด้วยองค์ 5 ประการ เหล่านี้แล เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษและวิญญูชนไม่ติเตียน.”

สรุปได้ว่า เรื่องคำพูดนั้นสามารถนำเอาพระพุทธเจ้ามาเป็นต้นแบบของการพูดได้เป็นอย่างดี เพราะวาจาที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวแล้ว ย่อมเป็นวจีสัจจัต เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นไปเพื่อกุศลธรรม เป็นไปเพื่อบรรลุประนิพพาน

#### 4.3.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการใช้ “วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง” (Hate Speech) ของฮิตเลอร์ที่ทำให้ประชาชนเยอรมันเกลียดชังคนยิวอย่างบ้าคลั่ง มีการนำกฎหมายที่บังคับเฉพาะชาวยิวโดยตรง ทำให้คนยิวในเยอรมันกลายเป็นพลเมืองที่น่ารังเกียจของสังคมเยอรมัน จนเกิดเป็นโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ ด้วยการสังหารชาวยิวไปหลายล้านคน รวมถึงการดูถูกคนชาติอื่น ๆ ว่าด้อยกว่าชนชาวเยอรมันแท้ ทำให้ประชาชนในหลายประเทศรอบเยอรมันในขณะนั้น เช่น โปแลนด์ และ ฮังการี เป็นต้น ต้องเสียชีวิตลงเพราะความเกลียดชังเป็นจำนวนมากแม้จะไม่อยู่ในสนามรบก็ตาม

ในประเทศไทยตั้งแต่ปลายปี 2548 เป็นต้นมา ความขัดแย้งทางการเมืองได้ลุกลามบานปลาย สาเหตุประการหนึ่ง คือ มีการใช้ Hate Speech ทั้งในสื่อออนไลน์และชีวิตประจำวัน จนกระทั่งประชาชนแบ่งออกเป็นสองฝ่ายชัดเจนตั้งแต่ปี 2551 ยิ่งในปัจจุบันสื่อออนไลน์และอินเทอร์เน็ตเข้ามามีส่วนในการดำเนินชีวิตมากขึ้น การเผยแพร่ความคิดของตนในลักษณะ Hate Speech ก็กลายเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย ไร้ซึ่งความรับผิดชอบ และเป็นการผลักให้ประเทศเข้าสู่ความขัดแย้งและหนทางแคบลงในการแก้ปัญหาสังคมและการเมือง

ในสังคมไทยที่ผ่านมามีการใช้ Hate Speech มาแล้ว เช่น การเผยแพร่แนวคิดเรื่อง “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 หรือไม่นานนี้คือกรณีของ “ก้านธูป” นักเรียนคนหนึ่งที่ถูกคุกคามและข่มขู่อันเนื่องมาจากการแสดงความคิดเห็นในอินเทอร์เน็ต ปัจจุบัน

บริบทที่เอื้อให้เกิด Hate Speech ทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระดานสนทนาที่เปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ เช่น pantip.com ห้องราชดำเนิน หรือ mthai.com เป็นต้น

การแก้ปัญหา Hate Speech ต้องเริ่มจากการหยุดเกลียดกันก่อน หยุดเสียดสี เหน็บแนม เหมารวม หรือแบ่งข้าง ก็จะเป็นการหยุดใช้ Hate Speech ได้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องสร้างตัวตนจากการเกลียดคนอื่น ควรใช้ความรักความเมตตาต่อกันมากกว่า นอกจากนี้ แม้การเมืองจะเป็นประเด็นที่สมควรถูกวิพากษ์วิจารณ์และถกเถียงแต่ควรทำแบบพอดี และหันไปสนใจเรื่องอื่นในชีวิต นอกเหนือจากการด่าทอกันในสื่อออนไลน์

ในทศพิธราชธรรม 8 ประการ ที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกนั้น ได้มีปรากฏในชาดกอื่น ๆ อีก คือ ในมหาหังสชาดก ในกุมมาสปิณชชาดก ในสุมังคลชาดก และ ในเวสสันดรชาดก ซึ่งทั้งหมดนั้นกล่าวถึงการที่พระราชาทรงประพฤติธรรม อย่าประพฤติอธรรม อย่าประมาทในธรรม จงรักษาราชธรรม และได้กล่าวถึงอานิสงส์ไว้ว่า “ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จไปสู่สวรรค์” เหมือนกัน

สุรูปธรรมะที่สุวรรณสามนั้นแสดงแก่พระราชาราชเป็นทศพิธราชธรรม แต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างจากทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในสูตรอื่น ๆ และเมื่อเทียบเคียงถึงการประพฤติธรรมกับบุคคลต่าง ๆ ตามแนวที่สุวรรณสามแสดง ก็อาจจะเทียบได้กับราชสังคหวัตถุ ดังที่แสดงไว้แล้วข้างต้น

#### 4.4 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเนมิราชชาดก (อริชฐานบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การทำทานและการรักษาศีลเป็นสิ่งที่ดีที่ได้รับการพิสูจน์แล้วและผู้ปกครองนำมาใช้เป็นนโยบายของรัฐ

ในเรื่องเนมิราชชาดกนั้นเป็นการบำเพ็ญอริชฐานบารมี ซึ่งพระเจ้าเนมิราชก่อนที่จะเกิดมาในชาตินี้ได้ย้อนระลึกถึงเหตุที่ได้ราชสมบัติ จึงปรารถนาเหตุแห่งการทำทานและรักษาศีล พร้อมทั้งได้ชักชวนให้ประชาชนปฏิบัติตาม ด้วยการประกาศบอกถึงอานิสงส์ของทั้งการทำทานและรักษาศีล พร้อมกันนั้นพระองค์ก็ทรงทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชน

ทั้งเรื่องทานและศีล พระเจ้าเนมิราชได้สนทนากับท้าวสักกเทวราช เกี่ยวกับการการรักษาศีลและการบริจาคทาน ท้าวสักกเทวราชทรงเตือนพระเจ้าเนมิราชไม่ให้ประมาทในธรรมทั้ง 2 ประการ ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาชาดก ดังนี้

“ก็แลครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกเทวราชทรงโอวาทพระเจ้าเนมิราชนั้นว่า คุณก่อนมหาราช พรหมจริยवासเป็นธรรมมีผลมากกว่าทานโดยแท้ ถึงอย่างนั้น ธรรมทั้งสองนั้นก็เป็มหา

บุรีสวิตก เพราะฉะนั้น พระองค์จึงอย่าประมาทในธรรมทั้งสอง จงทรงบริจาคนด้วย จงทรงรักษา ศีลด้วย ตรีศณะนี้แล้ว เสด็จไปสู่ทิพยสถานวิมานของพระองค์นั้นแล” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/559/252)

#### 4.4.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

คุณธรรมเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในแนวคิดปรัชญาทางการเมือง ซึ่งบ่งบอกถึง ผู้ปกครองจะต้องมี เป็นการแสดงถึงความเป็นคนดีในสังคมและเป็นที่ยอมรับจากประชาชน โดยคำว่า คุณธรรมมีความหมายกว้างมาก อาจจะหมายรวมถึงหลักธรรมต่าง ๆ มากมายหลายข้อ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประกอบในบริบทใด แนวคิดปรัชญาทางการเมืองทางตะวันตกยุคโบราณ เช่น โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล แม้ในยุคกลาง เช่น แมคเคิลเวลลี หรือยุคใหม่ ฮอบส์ และ ล็อก ที่สนับสนุน แนวความคิดว่าการปกครองแบบราชาธิปไตย และ อภิชนาธิปไตย เป็นการปกครองที่ดีที่สุดกว่าการ ปกครองแบบอื่น ๆ เพราะเน้นไปที่คุณลักษณะของตัวบุคคล ในเรื่องของความรู้ ความสามารถ ชาติตระกูล และพิจารณาว่าคุณธรรมกลับไม่มีที่ชี้ชัดลงไปว่าคำว่าเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมเหมาะสม กับการเป็นผู้ปกครอง มีลักษณะอย่างไร มีรายละเอียดเป็นอย่างไร แต่จะมักกล่าวรวม ๆ ว่า คุณธรรม คือตัวนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและการประพบัติที่ถูกต้องซึ่งเป็นตามศานากำหนดแนวทางไว้ การเกิดอยู่ใน ชนชั้นสูงเป็นอภิชนจะมีคุณธรรมความดียิ่งไปกว่าคนธรรมดาตามความเชื่อ ทำให้มีโอกาสในสังคม สูงกว่าคนทั่วไป ทั้งด้านการดำเนินชีวิต การได้รับการยอมรับ ความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองทางตะวันออกกลับแสดงออกถึงรายละเอียดที่มากกว่า ในคุณลักษณะของความเป็นคนดี เช่น เล่าจื้อแสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองที่ดีจะต้องพัฒนาใจให้เป็นคน มีเมตตาเป็นนิสัยเสียก่อน เมื่อคนมีเมตตาก็ยอมปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง หมายถึงมีเมตตาเป็น คุณธรรมนำ ขงจื้อ แสดงให้เห็นว่า การสร้าง “ผู้นำที่ดี” ให้เกิดมีขึ้นได้ ขงจื้อเชื่อว่าการที่จะสร้างคน ให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื้อสอนมีหลายวิชา หรือที่ เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6 ซึ่งก็มี ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา นิติธรรมนิยม กวีนิพนธ์ และ ดนตรี แต่เน้นหนักวิชานิติ ธรรมนิยม ประเพณี กวีนิพนธ์ ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึง มารยาททางสังคม เพื่อเป็นแนวทางให้คนดำเนินไปสู่ความเป็นอารยชนเป็นคนเมือง มิใช่คนป่า ส่วนวิชากวีนิพนธ์ก็ เพื่อให้ให้เห็นความงามและเป็นระเบียบทำให้เกิดแรงบันดาลใจนำไปสู่การคิด คำนึกถึงความทรงจำเก่า ๆ ทั้งเป็นการเสริมสร้างการสมาคมและเป็นการระบายความไม่สมหวังของ คนได้ด้วย ส่วนวิชาดนตรีก็เพื่อให้ซาบซึ้งถึงความไพเราะ ความกลมกลืนกัน ดนตรีมีเพียงแต่ทำ ความรู้สึกนึกคิดให้กลมกลืนกันเท่านั้น แต่ยังนำความสับสนวุ่นวายของสังคมไปสู่ความเป็นระเบียบ เรียบร้อยอีก ด้วยวิชาทั้ง 3 นี้ เป็นไปเพื่อกล่อมเกล่าใจคนให้อ่อนโยนและละมุนละไมเหมาะที่จะปลูก ให้มีคุณธรรมต่อไป



พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเรื่องอธิปไตยว่า การที่เป็นผู้ปกครองที่ดีจะทำการสิ่งใดถือหลักธัมมาธิปไตยโดยถือเอาธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ เมื่อถือเอาธรรมเป็นใหญ่ทั้งคำพูดและการกระทำก็จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องไปโดยปริยาย

คานธี ก็ได้แสดงเรื่องอหิสาหมายถึง การไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ยังหมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงอีกด้วย มาเป็นหลักในปรัชญาทางการเมือง

ในเรื่องเนมิราชชาดก พระองค์ได้ทรงประพุดติดตามที่ท้าวสักกะแนะนำ คือ ทรงบริจาคทานด้วย ทรงรักษาศีลด้วย ซึ่งพระเนมิราชทรงนำมาใช้เป็นแนวทางการปกครองในอาณาจักรของพระองค์

#### 4.4.2 รูปแบบการปกครอง

ในเรื่องเนมิราชชาดก เป็นการปกครองแบบราชาธิปไตยและพระเจ้าเนมิราชทรงเป็นพระราชบิดา ครองกรุงกมุทมิถิลา ซึ่งมีอำนาจเต็มในการดำเนินนโยบายของรัฐอย่างเต็มที่ เมื่อทรงมั่นใจว่าการทำทานและรักษาศีลเป็นสิ่งที่ดีและมีผลมากกว่าท้าวสักกะ พระองค์นำหลักธรรมทั้ง 2 มาใช้เป็นหลักในการปกครองรัฐ ดังนี้

ในเรื่องการทำทานนั้น พระเจ้าเนมิราชทรงกระทำอย่างยิ่งใหญ่และทรงชักชวนให้ประชาชนทำทานและรักษาศีล ดังที่แสดงไว้ในอรรถกถาชาดก ดังนี้

“ฝ่ายพระเจ้าเนมิราชโปรดให้สร้างโรงทาน 5 แห่ง คือ ที่ประตูพระนคร 4 แห่ง ท่ามกลางพระนคร 1 แห่ง ยังมหาทานให้เป็นไปด้วยความเป็นผู้มีพระอหิชาศัยในทาน พระราชทานทรัพย์ที่โรงทานแห่งละ 100,000 ทรงบริจาคทรัพย์วันละ 500,000 กหาปณะ ทุก ๆ วัน ทรงเบญจศีลเป็นนิจทรงสมาทานอุโบสถทุกวันปักษ์ ทรงชักชวนมหาชนในการบำเพ็ญบุญมีให้ทาน เป็นต้น ทรงแสดงธรรมสอนให้ทราบทางสวรรค์ คุณงามความดีให้กลัวนรก ประชุมชนตั้งอยู่ในพระโอวาทของพระองค์ บำเพ็ญบุญมีให้ทาน เป็นต้น จิตจากอภินิหารนั้นแล้วบังเกิดในเทวโลก เทวโลกเต็ม นรกเป็นดงว่างเปล่า” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/241)

ทาน เป็นธรรมที่ปรากฏในหลักธรรมหลายเรื่อง ในเรื่องเนมิราชชาดกเรื่องของการทำทานนั้นมีรายละเอียดที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจ ในการบำเพ็ญทานตามที่แสดงไว้ในอรรถกถา ดังนี้

“ประชาชนผู้ตั้งมั่นในทานตามที่พระเจ้าเนมิราชทรงชักชวนให้ทำ ย่อมได้อานิสงส์ได้ไปเกิดในสวรรค์ จนถึงขนาดที่สวรรค์เต็มจนว่างเลยทีเดียว เพราะความที่พระเจ้าเนมิราชเองก็ทรงทำเป็นแบบอย่าง และทรงคุกคามผู้ที่ไม่ประพฤติตามด้วย เพราะเหตุที่พระองค์เองมั่นใจว่าการทำทานนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อท้าวสักกะเทวราชเสด็จกลับไปสู่สวรรค์แล้ว ชาวสวรรค์ทั้งหลายที่

ได้รับอานิสงส์จากการที่ประพฤติตามธรรมที่พระเจ้าเนมิราชสั่งสอน มีความใคร่ปรารถนาอยากจะพบพระเจ้าเนมิราช จึงขอให้ท้าวสักกเทวราชพามาสู่สวรรค์” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/241)

ในการปกครอง การทำทานเหมือนการสงเคราะห์ประชาชน และ เป็นการที่ให้ประชาชนไม่เป็นคนโลภ เป็นการง่ายต่อการประพฤติธรรมในเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาศีลที่ยากกว่าการทำทานและมีอานิสงส์มากกว่า

ในนโยบายของรัฐ ถ้าได้นำเรื่องศีล 5 ไปใช้เป็นแนวทางการปกครองและชักชวนให้ประชาชนประพฤติตามสังคมนั้นย่อมร่มเย็น เมื่อคราวที่พระเจ้าเนมิราชตรัสให้มาตุลีเทพบุตรเดินทางผ่านนรก ได้ทรงถามถึงกรรมที่สัตว์นรกที่อยู่ในแม่น้ำเหล่านั้นทำ ก็ได้ทราบว่ามีสัตว์เหล่านั้นประพฤติอกุศลกรรมทั้งหลาย เป็นผู้เบียดเบียน ดังแสดงไว้ในอรรถกถา ดังนี้

“มาตุลีเทพสารถิตูลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาปทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ใน มนุษย์โลกเป็นผู้มีกำลัง มีบาปกรรมเบียดเบียน ตากระทบผู้ที่หากำลังมิได้ สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบช้ากระทำบาป จึงตกลงในเวตรณินที.” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/599/258)

เมื่อนำทั้งสองเรื่องคือ ทานและศีลมาประกอบกัน และพระเจ้าเนมิราชทรงเห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับผลดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และได้รับความมั่นใจจากท้าวสักกเทวราช จึงได้นำทั้งเรื่องทานและศีลมาเป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ให้ประชาชนปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้องและคึกคามผู้ที่ไม่กระทำตาม

#### 4.4.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

1. ทาน ในทักขิณาวិภังคสูตร ว่าด้วยเรื่องของการถวายทานและอานิสงส์ แสดงไว้ดังนี้ “ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื้อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบุลย์” (ม.อ. 14/382/431)

ตามที่แสดงในทักขิณาวิภังคสูตร จะเห็นได้ว่าเรื่องศีลและทานมีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างมาก การที่พระเจ้าเนมิราชทรงดำเนินนโยบายเรื่องการรักษาศีลและการทำทาน พร้อมทั้งคึกคามคนที่ไม่ทำตามด้วย ถือว่าเป็นนโยบายของการปกครองที่ถูกต้อง ยิ่งได้รับการรับรองจากท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ด้วยแล้วก็ยิ่งมั่นใจ

ทาน หมายถึง การให้, การเสียสละ, การบริจาค ทานที่แสดงในชาดกนี้หมายถึง อามิสทานและธรรมทาน ใน 2 อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ โดยอามิสทานช่วยค้ำจุนชีวิต ทำให้เขามีที่พึ่งอาศัย และธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทานพึงให้ธรรมทานด้วย

จาคะ คือการบริจาค การให้ ที่ไม่จำเป็นต้องมีผู้รับ และสามารถใช้ได้ทั้งบุคคลและ  
 อบุคคล เช่น สละสิ่งของ สละอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ สละกิเลส เป็นต้น

2. ศิล การรักษาศีลนั้น พระเจ้าเนมิราชทรงประพจน์เป็นปกติ ซึ่งการรักษาศีลที่  
 พระองค์ทรงรักษาคือ ศิล 5 เป็นต้นแบบ และประชาชนทั้งหลายก็ประพจน์ตาม ศิลนั้นเป็นเครื่อง  
 รักษาตนเองให้ปลอดภัย และทำให้สังคมสงบสุข ศิล 5 ประกอบด้วย พึงเว้นจากการฆ่า พึงเว้นจาก  
 การลักขโมย พึงเว้นจากการการประพจน์ผิดในกาม พึงเว้นจากการพูดเท็จ และพึงเว้นจากการดื่ม  
 ของมีเมาซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความประมาท ข้อปฏิบัติพื้นฐานชุดนี้ เรียกว่า ศิล 5 เป็น  
 หลักประกันที่จะรักษาสังคม ให้มั่นคงปลอดภัยเพียงพอที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข และดำเนิน  
 ชีวิตทำกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดี นับว่าเป็นวินัยแม่บทของคฤหัสถ์หรือของชาวโลกทั้งหมด

ในนโยบายของรัฐ ถ้าได้นำเรื่องศิลป 5 ไปใช้เป็นแนวทางการปกครองและชักชวนให้  
 ประชาชนประพจน์ตามสังคมนั้นย่อมร่มเย็น เมื่อคราวที่พระเจ้าเนมิราชตรัสให้มาตลีเทพบุตรเดิน  
 ทางผ่านนรก ได้ทรงถามถึงกรรมที่สัตว์นรกที่อยู่ในแม่น้ำเหล่านั้นทำ ก็ได้ทราบว่ามีกรรมเหล่านั้น  
 ประพจน์อกุศลกรรมทั้งหลาย เป็นผู้เบียดเบียน ดังแสดงไว้ในอรรถกถา ดังนี้

“มาตลีเทพสารถิตุลพยากรณ์พระดำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ผู้ทำบาป  
 ทั้งหลาย แต่พระราชารู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์เหล่าใดเมื่อยังอยู่ใน มนุษย์โลกเป็นผู้มีกำลัง  
 มีบาปกรรมเบียดเบียน ดำกระทบผู้ที่หากำลังมิได้ สัตว์เหล่านั้นมีกรรมหยาบเข้ากระทำบาป จึงตกลง  
 ในเวตรณินที.” (ช.ชา.ม.อ. 63/599/258)

#### 4.4.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและ ปัจจุบัน

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ หมายถึง แนวนโยบายขั้นพื้นฐานที่รัฐคือฝ่ายบริหาร  
 หรือองค์กรของรัฐจะต้องดำเนินการให้เกิดประโยชน์กับประเทศชาติและประชาชน ปรากฏครั้งแรก  
 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประเทศไทยได้  
 เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการยกร่างรัฐธรรมนูญมากขึ้น วัตถุประสงค์สำคัญ คือ  
 เพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดแนวทางในการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการ  
 แผ่นดินของรัฐบาล

ในการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น การกำหนดแนวนโยบายขั้นพื้นฐานแห่งรัฐมา  
 จากพระราชกฤษฎีกา ในเรื่องเนมิราชชาดกนั้นพระเจ้าเนมิราชทรงกำหนดให้การรักษาศีลและการทำทาน  
 เป็นแนวนโยบายขั้นพื้นฐาน

เมื่อรัฐกำหนดนโยบายของรัฐที่สำคัญและมีผลกระทบต่อประชาชน ก็จำเป็นต้องมีนโยบายป้องกันและปราบปรามควบคู่กันไป เปรียบเทียบกับที่พระเจ้าเนมิราชทรงคุกคามผู้ที่ไม่ประพฤติเรื่องการทำทานและรักษาศีล ตัวอย่างเช่น แผนปฏิบัติการพลังแผ่นดินเอาชนะยาเสพติด ปี 2557 ซึ่งได้กระทำทั้ง 2 ด้านพร้อมกัน ตามแผนปฏิบัติการ 7 ด้าน เช่น แผนงานที่ 4 การปราบปรามยาเสพติดและบังคับใช้กฎหมาย และ แผนงานที่ 6 การสกัดกั้นยาเสพติด เป็นต้น

แม้ว่าในชาติกมิได้แสดงรายละเอียดถึงการคุกคามของพระเนมิราชว่าทรงกระทำด้วยประการใด แต่การที่พระองค์ทรงประพฤติเป็นแบบอย่างและสร้างโรทานทั้ง 4 มุมเมือง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนเห็นได้ว่า เรื่องทานและศีลเป็นเรื่องสำคัญ และพระองค์ก็ทรงสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจถึงเรื่องนี้ด้วยพระองค์เอง

หลังจากการรัฐประหารในประเทศไทยเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 รัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ผู้บัญชาทหารบก และนายกรัฐมนตรี ได้เสนอให้มีการสร้างค่านิยมหลักของคนไทยตามนโยบายของ คสช. เพื่อสร้างสรรค์ประเทศไทยให้เข้มแข็ง โดยต้องสร้างคนในชาติให้มีค่านิยมไทย 12 ประการ

ทั้งนี้ได้สามารถเทียบเคียงได้กับเป็นการกำหนดแนวนโยบายขั้นพื้นฐานให้ประชาชนในชาติปฏิบัติตามเช่นเดียวกับพระเจ้าเนมิราช ข้อที่เหมือนกันคือ เป็นการกำหนดเรื่องแนวนโยบายขั้นพื้นฐานนั้นมาจากผู้นำสูงสุดฝ่ายบริหาร โดยประชาชนไม่สามารถตรวจสอบหรือโต้แย้งได้เหมือนกัน ผู้ที่เห็นต่างหรือไม่ปฏิบัติตามตามก็อาจจะคุกคามได้เหมือนกัน แต่ข้อที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ทานและศีลเป็นเรื่องที่รับรองโดยท้าวสักกเทวราช และได้รับการพิสูจน์ว่าหลังจากละโลกนี้ไปแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ เพราะบรรดาชาวสวรรค์ทั้งหลายที่ได้รับอานิสงส์จากการที่ประพฤติตามธรรมที่พระเจ้าเนมิราชสั่งสอนมีความปรารถนาใคร่จะพบพระเจ้าเนมิราช จึงขอให้ท้าวสักกเทวราชพามาสู่สวรรค์ ส่วนค่านิยมไทย 12 ประการยังต้องรอการพิสูจน์ว่าจะประสบผลสำเร็จและสร้างคนในชาติให้เป็นไปตามค่านิยมไทยได้หรือไม่

เมื่อพิจารณาเรื่องทานและศีลที่พระเจ้าเนมิราชที่ทรงให้ประชาชนของพระองค์ปฏิบัติตามและคุกคามผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม จนกระทั่งถึงบรรดาชาวสวรรค์ที่ได้รับอานิสงส์จากการประพฤติตามธรรมที่พระเจ้าเนมิราชได้ทรงกระทำเป็นแบบอย่างด้วยแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าเมื่อกำหนดเรื่องใดเป็นนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐแล้ว ย่อมมีผลกระทบเป็นวงกว้างต่อประชาชนในรัฐนั้น ๆ และในทางกลับกัน ถ้าผู้ปกครองกำหนดนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเป็นไปเพื่อการคุกคาม ลิดรอนสิทธิพลเมือง หรือเป็นการตามแนวทางที่ไม่ส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจแล้ว สิ่งที่สร้างเป็นคุณธรรมพื้นฐานและบังคับให้ประชาชนร่วมมือด้วยนั้นก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า ทั้งทานและศีล ในสมัยพระเจ้าเนมิราชทรงใช้เป็นนโยบายของรัฐ เพื่อความสงบสุขของประชาชนและเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนไปสู่สวรรค์ไม่ตกนรก และได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีความอันสูงส่งทั้งในโลกนี้และโลกหน้าจริง เป็นข้อยืนยันถึงเรื่องทานและศีลเป็นสิ่งจำเป็นต่อพื้นฐานนโยบายของรัฐที่จำเป็นและถูกต้อง กับค่านิยมไทย 12 ประการ ของ คสช. ในปัจจุบันยังต้องรอกการพิสูจน์ให้มีผลเป็นรูปธรรมถึงความสำเร็จอย่างชัดเจนว่าจะสามารถผลักดันให้นโยบายของพื้นฐานแห่งรัฐที่ประสบผลสำเร็จหรือไม่ในอนาคต

#### 4.5 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในมโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ

1. เมื่อได้รับเป็นข้าราชการในพระราชาน ได้ใช้ความรู้ในการก่อสร้างค่าย คู ประตู หอรบ กำหนดยุทธศาสตร์การป้องกัน ใช้สติปัญญาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อพระราชานและบ้านเมือง สร้างความเป็นธรรมด้วยการใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างถูกต้องชอบธรรม และดำเนินนโยบายการต่างประเทศไปพร้อมกัน

2. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ ผู้ที่เป็นข้าราชการ ต้องมีความซื่อสัตย์และภักดีต่อผู้ที่ถวายคำปฏิญาณ และจะไม่เปลี่ยนไปเพราะความโลภ หรือความไม่ดีอื่น ๆ

##### 4.5.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ในเรื่องมโหสถชาดก สถานะของมโสถนั้นเป็นบุโรหิตซึ่งข้าราชการที่มีอำนาจสั่งการในกรุงมิถิลา หรืออาจจะกล่าวได้ว่ามีอำนาจเต็มรองจากพระราชานที่เดียว แนวคิดปรัชญาทางการเมืองทางตะวันตกนั้น ได้ให้ความสำคัญของตำแหน่งนี้เป็นอย่างมากเพราะเป็นผู้ขับเคลื่อนสังคมให้เดินหน้า เป็นชนชั้นที่อยู่ในระดับกลางของสังคมที่จำเป็นต้องมี เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ดูแลประชาชนโดยตรงยังเป็นเครื่องมือในการบริหารรัฐของพระราชานด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยในการอำนวยความสะดวก

ในแนวความคิดของเพลโต รัฐจำเป็นต้องมีประกอบด้วยชน 3 ระดับ คือ นักปกครอง พิทักษ์ชน และ ราษฎร ความคิดในเรื่องนี้ที่ว่าต้องการมีนักปกครองไม่ใช่พระราชาน แต่เป็นที่บุคคลที่พระราชานมอบหมายให้ทำหน้าที่แทนในงานด้านต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า ข้าราชการ ซึ่งในการปกครองทุกแบบต่างก็มีข้าราชการช่วยการบริหารของรัฐทั้งสิ้น

ในแนวความคิดของขงจื้อมีสูตรสำหรับนักปกครองทั้ง 9 ข้อนี้ มีทั้งนโยบายปกครองตน ปกครองประชาชน ปกครองราชการ นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจตลอดถึงนโยบายต่างประเทศ ซึ่งในเรื่องนี้เน้นไปที่การบริหารของรัฐเพื่อประโยชน์ของประชาชน

ในสังคมอินเดียมีการแบ่งวรรณะอย่างชัดเจน ผู้ที่ทำหน้าที่ปุโรหิตของพระราชาย่อมได้รับการยอมรับเสมือนเป็นพระราชารอง หรืออาจจะกล่าวได้ว่าแม้อยู่ในวรรณะแพศย์ แต่ก็ได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่าผู้ที่อยู่ในวรรณะแพศย์อื่น แต่ก็เป็นไปได้ที่ปุโรหิตบางคนเป็นวรรณะพราหมณ์ซึ่งได้รับการยอมรับจากสังคมมากอยู่แล้ว เพราะได้รับอำนาจทางการปกครองมาจากพระราชารอง

ในสมัยพุทธกาล กษัตริย์หลายพระองค์ก็มีปุโรหิตประจำพระองค์ เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีอัคคีทัตต์และชุนหอำมาตย์เป็นปุโรหิต พระเจ้าอชาตศัตรูมีวัสสการพราหมณ์เป็นปุโรหิต และในมโหสถชาดก พระเจ้าวิเทหราชมีมโหสถเป็นปุโรหิต เป็นต้น ซึ่งปุโรหิตที่มีอำนาจรองจากพระราชานี้ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญของสังคม ที่มีผลทำให้รัฐเจริญหรือเสื่อมได้โดยตรง ถ้าปุโรหิตนั้นมีใจรักดีต่อพระราชารองตน ก็จะสามารถนำประโยชน์สุขมาสู่ประชาชน ด้วยสติปัญญาของปุโรหิตคนนั้น

ในมโหสถชาดกก็เช่นเดียวกันกับปุโรหิตผู้มีความรักดีต่อพระราชารอง มโหสถได้ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ นั้น และถือได้ว่าเป็นจุดเด่นที่สุดเพราะเป็นชาติที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญปัญญาบารมี ดังกรณี ต่าง ๆ ดังนี้

**1. เรื่องของการป้องกันประเทศนั้น** การสร้างค่าย คู ประตู หอรบ ต้องเป็นผู้เรียนมาทางวิชาเกี่ยวข้องกับทหาร เมื่อมโหสถได้รับโอกาสเป็นข้าราชการระดับสูง จึงใช้สติปัญญาของตนเพื่อพระราชารองและรัฐที่ตนอาศัย จุดประสงค์เพื่อป้องกันเมืองให้พ้นจากการรุกราน เพราะในขณะนั้นสภาพของกรุงมิถิลาไม่ได้ปลอดภัย มีพระเจ้าจุลนีพรหมทัตพระราชารองอุตรปัญจาลนคร ซึ่งมีพราหมณ์บัณฑิตคู่พระทัยชื่อแก้ว ใฝ่ยุยงให้พระเจ้าจุลนีพรหมทัตคิดเป็นใหญ่ในชมพูทวีปเป็นศัตรูสำคัญ เมื่อมโหสถได้รับโอกาสเป็นปุโรหิตเต็มตัวจึงเร่งให้มีฝึกทหาร ส่งกองสอดแนม และ สร้างกำแพงป้องกันเมือง ดังแสดงในอรรถกถา ดังนี้

“มโหสถให้ทำกำแพงใหญ่ในพระนครและให้ทำกำแพงน้อยอย่างนั้น ทั้งหอรบที่ประตูและที่ระหว่าง ๆ ให้ขุดคู 3 คู คือคูน้ำ คูเปือกตม คูแห่ง...” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/426)

**2. การสืบข่าวกรองจากประเทศเพื่อนบ้าน** มโหสถให้ความสำคัญกับข่าวสารที่เป็นข่าวกรอง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินวิโศบายกับประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างถูกต้อง และเป็นคุณกับกรุงมิถิลา ดังแสดงในอรรถกถา ดังนี้

“มโหสถได้ถามพวกพวณิขผู้มาแต่ประเทศนั้น ๆ ว่ามาแต่ไหน เมื่อได้รับตอบว่ามาแต่สถานที่โน้น จึงซักถามว่า อะไรเป็นที่ชอบพระราชหฤทัยของพระราชารองแห่งพวกท่าน ได้ความแล้วก็ทำความนับถือต่อพวกนั้นแล้วส่งกลับไป แล้วเรียกโยธาร้อยเอ็ดของตนมากล่าวว่า ท่าน

ทั้งหลายจงรับเครื่องบรรณาการที่เราจะให้แล้วไปสู่ราชธานีร้อยเอ็ด ถวายบรรณาการเหล่านี้แด่พระราชธาเหล่านี้ เพื่อต้องการให้พระราชธาเหล่านี้รักตน แล้วอยู่บำรุงพระราชธาเหล่านี้ ดุภริยาหรือความคิดแห่งพระราชธาเหล่านี้ ส่งข่าวมาให้เรารู้ แล้วอยู่ในที่นั้น เราจะเลี้ยงบุตรและภรรยาของเหล่าท่าน” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/668/427)

จากอรรถกถาข้างต้น มโหสถได้ดำเนินวิเทโศบาย คือ ส่งผู้ที่ถือบรรณาการไปให้แก่พระราชธาประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 101 นคร และจารึกชื่อของตนไว้ทุกชิ้น เพราะทราบสิ่งที่ชอบพระราชธาทุกตัวของพระราชธาจากพวกพ่อค้าที่มาจากประเทศนั้น ๆ และแทรกซึมอยู่ในระบบราชการของประเทศเพื่อนบ้าน โดยให้ความมั่นใจว่าบุตรภรรยาที่อยู่กรุงมิถิลาจะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี

**3. สามารถนำข่าวกรองที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์และเป็นคุณต่อรัฐของตน**  
มโหสถได้สติปัญญาช่วยพระราชธา 101 พระองค์ให้รอดพ้นจากการลอบปลงพระชนม์ของพระเจ้าจุลนีพรหมทัต และสามารถยุติศึกระหว่างกรุงมิถิลาและกรุงอุตรปัญจาลนครลงได้ โดยหลังจากที่มโหสถสืบข่าวจากนกแก้วชื่อสุวรรณจิตที่ฉลาด ได้ถูกส่งไปสืบข่าวที่กรุงอุตรปัญจาลนคร และทราบว่าพระเจ้าจุลนีพรหมทัตต้องการลอบปลงพระชนม์พระราชธา 101 พระองค์เพื่อเป็นใหญ่ในชมพูทวีป โดยจะแอบใส่ยาพิษลงในอาหารและสุรา มโหสถรู้ความลับจากนกแก้วที่ส่งไปสืบข่าวจึงส่งคนไปทำลายให้สุราเสีย พระเจ้าจุลนีพรหมทัตทรงกริ้วมโหสถมาก จึงยกทัพมาตีกรุงมิถิลานครถึง 2 ครั้งแต่ไม่สามารถเอาชนะ

**4. สามารถใช้ปัญญาของตนวางแผนแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นภัยต่อพระราชธาซึ่งเป็นเจ้านายของตน**  
มโหสถได้ใช้ปัญญาช่วยพระเจ้าวิเทหราชให้รอดพ้นจากการถูกข้าศึกศัตรูปลงพระชนม์ เหตุเพราะหลังจากพระเจ้าจุลนีพรหมทัตแพ้ศึกแล้ว เภวภูบุโรหิตยังคงผูกใจเจ็บมโหสถจึงออกอุบายว่าจะยกเจ้าหญิงปัญจาลทิธิตาของพระเจ้าจุลนีพรหมทัตให้อภิเษกกับพระเจ้าวิเทหราช พระเจ้าวิเทหราชดีพระทัย ถึงแม้ว่ามโหสถจะทูลคัดค้านเกรงว่าจะเป็นแผนของเภวภู แต่พระองค์ก็ไม่ทรงเชื่อ กรณีนี้มโหสถมีความกล้าที่จะช่วยเหลือพระเจ้าวิเทหราช แต่ด้วยความที่ระลึกถึงอุปการะคุณของพระเจ้าวิเทหราชแล้วก็เปลี่ยนใจ ดังแสดงไว้ดังนี้ “ลำดับนั้น พระมหาสัตว์คิดว่าพระราชธาองค์นี้เป็นอันธพาลเกินเปรียบ ย่อมไม่ทรงทราบประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์แต่พระองค์เป็นผู้ปรารถนาในกาม ทรงทราบแต่ว่า จักได้พระราชธาธิตาของพระเจ้าจุลนี หากทรงทราบภัยในอนาคตไม่ เมื่อเสด็จไปกรุงปัญจาละก็จักถึงความพินาศใหญ่ หากควรที่เราจะทำพระราชธาดำรัสไว้ในใจไม่ เพราะพระองค์ทรงมีพระอุปการะแก่เรามาก พระราชธาท่านยศใหญ่แก่เรา” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/268/467) ทำให้มโหสถต้องรับอาสาเดินทางไปลวงหน้าโดยอ้างว่าจะไปสร้างพระราชธาฐาน พระเจ้าจุลนีพรหมทัตให้เลือกสถานที่สร้างพระราชธาฐานตามใจชอบ มโหสถเลือกที่ติด

แม่น้ำและสร้างพระราชฐานขึ้น พร้อมทั้งขุดอุโมงค์ไปทะลุวังของพระเจ้าจตุรพรหมทัตโดยไม่มีใครล่วงรู้เลย ภายในอุโมงค์ได้ประดับประดาอย่างสวยงาม และได้ทำประตูกุลาภายในพระราชฐานเมื่อเรียบร้อยแล้ว ในขณะที่พระเจ้าวิเทหราชเสด็จมาที่กรุงปัญจาละ มโหสถก็ส่งคนไปจับพระมเหสี พระโอรส พระธิดา ของพระเจ้าจตุรพรหมทัตทางอุโมงค์ไว้เป็นตัวประกัน ในที่สุดพระเจ้าจตุรพรหมทัตก็ต้องยอมแพ้แก่ปัญญาของมโหสถ รับส่งขบวนมโหสถมารับราชการกับพระองค์ มโหสถสัญญาว่าหากสิ้นพระเจ้าวิเทหราชแล้วตนจะมารับราชการที่อุตรปัลลิสครและก็เป็นไปตามนั้น ในการนี้มโหสถได้แสดงปัญญาอันหลักแหลมจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว

จะเห็นได้ว่า แนวคิดปรัชญาทางการเมืองทั้งตะวันตกและตะวันออก ต่างก็ให้ความสำคัญกับบุโรหิตที่มีอำนาจเต็มรองจากพระราชินี เพราะพระราชินีอาจจะบริหารกิจการบ้านเมืองได้เองทั้งหมด จึงจำเป็นต้องมีผู้มาช่วยงานบริหารประเทศ และผู้ที่ทำหน้าที่ก็ต้องมีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความอดทน และความซื่อสัตย์ ดังจะเห็นได้จากมโหสถเป็นตัวอย่าง

#### 4.5.2 รูปแบบการปกครอง

ในมโหสถชาดกเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยมีพระเจ้าวิเทหราช ครองกรุงมิลินาเป็นพระราชินี เช่นเดียวกับพระราชินีที่มีอำนาจเต็มเช่นเดียวกับในชาดกก่อน แต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ในมโหสถชาดกนี้ได้เน้นไปที่ตัวมโหสถที่เป็นบุโรหิต ที่ได้แสดงปัญญาในการช่วยการบริหารบ้านเมืองให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวมิลินา ดังที่แสดงมาแล้วในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองข้างต้น

#### 4.5.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

ในฐานะที่มโหสถเป็นบุโรหิต เป็นข้าราชการของกรุงมิลินา เป็นผู้อยู่ใต้การปกครองของพระเจ้าวิเทหราช หลักธรรมที่มโหสถได้ประพฤติ ได้แก่

1. ปัญญา มโหสถเป็นพระโพธิสัตว์และบำเพ็ญปัญญาบารมี ก่อนหน้าที่จะมาเป็นบุโรหิตของพระราชินี ก็ใช้สติปัญญาเพื่อช่วยชาวบ้านปาจิณยวมัชฌคามให้พ้นจากการปรับสินไหมเพราะปัญหาของพระราชินี เนื่องจากพระราชินีต้องการทดลองปัญญาของมโหสถ จึงทรงส่งปัญหามาถามและกำหนดว่าถ้าแก้ปัญหาไม่ได้จะถูกปรับเป็นเงินถึง 1,000 กหาปณะ มโหสถเมื่อทราบความทุกข์ของชาวบ้านปาจิณยวมัชฌคาม จึงแก้ปัญหาของพระราชินีให้ทุกปัญหา ส่งผลให้ชาวบ้านไม่ต้องเดือดร้อนกับการโดนปรับสินไหมจนชื่อเสียงเลื่องลือไปก่อนหน้า และเป็นเหตุผลสำคัญที่พระเจ้าวิเทหราชไปนำตัวมโหสถมาเป็นบุโรหิตสำคัญ เมื่อมาเป็นบุโรหิตแล้วก็ได้แสดงปัญญาเพื่อช่วยเหลือในกิจการของกรุงมิลินามากมาย เช่น การสร้างค่าย คู ประตู หอรบ เพื่อป้องกันการรุกรานจากศัตรู การเร่งฝึกทหาร การแทรกซึมเพื่อไ้รู้เรื่องราวของรัฐอื่น ๆ ใช้สติปัญญาช่วยทำให้ศิกระหว่างพระเจ้าวิเท



ราชและพระเจ้าจুলนีพรหมทัตยุติลงด้วยการใช้ปัญญามิใช่กำลังทหาร ในที่สุดได้ใช้สติปัญญาเพื่อช่วยพระเจ้าวิเทโหราชให้รอดพ้นจากอุบายของพระเจ้าจูลนีพรหมทัต ที่หวังจะลอบปลงพระชนม์เนื่องจากพระเจ้าจูลนีพรหมทัตทรงเปลี่ยนแผนดำเนินการเพื่อเจริญสัมพันธภาพใหม่ โดยถวายพระราชธิดาให้อภิเษก ทำให้พระเจ้าวิเทโหราชหลงกลเสด็จไปเมืองอุตรปัญจาลนคร แม้มโหสถจะทูลคัดค้าน แต่ด้วยปัญญาของมโหสถก็สามารถแก้ไขจนพระเจ้าวิเทโหราชรอดพ้นอันตรายไปได้

**2. ขันติ** ความอดทนถือว่าเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้ใต้ปกครอง แม้ว่าในชาตินี้ที่พระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญปัญญาบารมี แต่ก็ได้สร้างบารมีอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย แสดงให้เห็นได้จากการที่มโหสถทูลคัดค้านเรื่องที่พระเจ้าวิเทโหราชจะเสด็จไปเมืองอุตรปัญจาลนคร เพื่ออภิเษกกับพระราชธิดาของพระเจ้าจูลนีพรหมทัต มโหสถนั้นรู้ได้ทันทีว่าเป็นอุบายที่จะลอบปลงพระชนม์พระเจ้าวิเทโหราช แต่วิเทโหราชไม่ทรงเชื่อยังคงยืนยันที่จะเสด็จไป มโหสถกราบทูลพระเจ้าวิเทโหราชหลายครั้งให้ทรงเปลี่ยนใจ แต่ในที่สุดแล้วมโหสถก็ต้องใช้อุบายช่วยแก้ไขปัญหานี้ให้ลุล่วงไป

ขันติที่มโหสถแสดงนั้น หมายถึง ความอดทนที่พยายามอธิบายให้พระเจ้าวิเทโหราชเข้าใจว่าเป็นกลลวงแม้ว่าจะยกเหตุผลนานาประการมากแล้วก็ตาม จนทำให้พระเจ้าวิเทโหราชทรงดำริในใจว่ามโหสถปฏิบัติต่อพระองค์เหมือนทาส แต่ในที่สุดมโหสถก็ยอมช่วยพระเจ้าวิเทโหราชให้พ้นภัยไปได้ ด้วยความคิดที่ว่า “(พระเจ้าวิเทโหราช) หาทรงทราบภัยในอนาคตไม่เมื่อเสด็จไปกรุงปัญจาละก็จักถึงความพินาศใหญ่ หาควรที่เราจะทำพระราชดำรัสไว้ในใจไม่เพราะพระองค์ทรงมีพระอุปการะแก่เรามาก พระราชทานยศใหญ่แก่เรา” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/286/467) และ ความที่ว่า “เมื่อจะแสดงความที่ตนมิใช่ผู้ประทุษร้าย มิตรแม้ในที่ทั้งปวงว่า ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ถ้าว่าบุคคลหักกิ่งต้นไม้ที่ตนได้บริโภคชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายมิตร” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/402) ซึ่งพระเจ้าวิเทโหราชถือว่าเป็นเจ้านายของตน

**3. ความซื่อสัตย์** คุณธรรมอย่างหนึ่งที่มโหสถแสดงในเรื่องนี้คือ การไม่รับราชการกับพระเจ้าจูลนีพรหมทัต ในขณะที่ยังรับราชการกับพระเจ้าวิเทโหราชอยู่ เป็นการแสดงความซื่อสัตย์และศักดิ์ศรีของข้าราชการที่ดี ในสมัยที่พระเจ้าวิเทโหราชหลงกลเรื่องที่พระเจ้าจูลนีพรหมทัตถวายพระราชธิดาให้อภิเษก ในครั้งนั้นมโหสถก็เกิดการลังเลที่จะช่วยเหลือพระเจ้าวิเทโหราช แม้ว่าจะยกเหตุผลนานาประการมากแล้วก็ตาม จนทำให้พระเจ้าวิเทโหราชทรงดำริในใจว่า มโหสถปฏิบัติต่อพระองค์เหมือนทาส แต่ในที่สุดมโหสถก็ยอมช่วยพระเจ้าวิเทโหราชให้พ้นภัยไปได้ ดังที่แสดงไว้แล้วในคุณธรรมเรื่องขันติข้างต้น ความกตัญญูรู้คุณและความซื่อสัตย์จึงเป็นคุณธรรมที่ควรจะมีอยู่ในผู้รับราชการทุกคน แม้ว่าหลังจากที่พระเจ้าวิเทโหราชสวรรคตแล้ว มโหสถก็ไปรับราชการกับพระเจ้าจูลนีพรหมทัตก็ตาม

เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงสุดท้ายของสงครามระหว่างพระเจ้าวิเทโหราชกับพระเจ้าจูลนีพรหมทัต ผลคือพระเจ้าจูลนีพรหมทัตหลงกลเข้าไปติดอยู่ในอุโมงค์ โดยพระเจ้าวิเทโหราชทรงรอดพระองค์ไปแล้ว พระเจ้าจูลนีพรหมทัตทรงถูกมโหสถจับได้ แต่มโหสถไม่มีความปรารถนาจะทำร้าย เมื่อพระราชาราชเห็นมโหสถส่งดาบถวายก็ทรงได้สติ เห็นว่ามโหสถนอกจากจะประกอบด้วยความสติปัญญาประเสริฐแล้ว ยังเป็นผู้ไม่มีจิตใจมุ่งร้ายพยาบาทผู้ใด พระเจ้าจูลนีพรหมทัตจึงตรัสขอร้องที่ได้เคยคิดร้ายต่อเมืองมิลิตาต่อพระเจ้าวิเทโหราชและต่อมโหสถ มโหสถจึงทูลกลับไปมิลิตา จัดให้กองทหารนำเสด็จพระชนนี พระมเหสี และ พระราชบุตร ของพระเจ้าจูลนีพรหมทัตกลับมายังอุตรปัญจาลนคร ส่วนราชธิดานั้นคงประทับอยู่มิลิตา ในฐานะพระชายาของพระเจ้าวิเทโหราชต่อไป พระเจ้าจูลนีพรหมทัตทรงตรัสขอให้มโหสถมาอยู่กับพระองค์ มโหสถทูลว่า “ลำดับนั้น พระเจ้าจูลนีตรัสกะมโหสถว่า แน่บัณฑิต ถ้าอย่างนั้น ท่านจงให้ปฏิญาณว่าจะมาในนครนี้ ในเมื่อพระราชาราชของท่านทิวคตแล้ว มโหสถทูลสนองว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์ยังมีชีวิตอยู่จักมา” (ขุ.ชา.ม.อ. 63/686/539) หลังจากที่พระเจ้าวิเทโหราชสวรรคต มโหสถก็รักษาคำพูดที่ได้ให้ไว้กับพระเจ้าจูลนีพรหมทัตด้วยการมารับราชการที่เมืองอุตรปัญจาลนคร

#### 4.5.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1. การถวายพระราชธิดาหรือเจ้าหญิงให้อภิเษก ถือได้ว่าเป็นนโยบายทางการเมืองและการปกครองที่ใช้อย่างแพร่หลายในสมัยโบราณ เช่น

กรณีหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พระมหาธรรมราชาซึ่งพระเจ้าบุเรงนองทรงแต่งตั้งให้ปกครองกรุงศรีอยุธยาหลังเสร็จศึกกรุงศรีอยุธยาแล้ว ต้องถวายพระนางสุพรรณกัลยาพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาไปเป็นพระมเหสีของพระเจ้าบุเรงนอง

กรณีที่พระเจ้าปเสนทิโกศลมีความเคารพเลื่อมใสในพระบรมศาสดามาก ปรารถนาจะได้เป็นพระประยูรญาติกับพระพุทธเจ้า จึงทรงส่งขอพระราชธิดาของพระเจ้ามahanama เป็นพระมเหสี ต่อมาพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงทราบภายหลังว่าพระนางวาสภขัตติยาเป็นราชธิดาที่เกิดจากนางทาสี จึงต้องนับว่าพระนางอยู่ในวรรณะต่ำสุด คือ จันชกาล พระราชโอรสของพระนางคือพระเจ้าวิฑูทกะก็ต้องเป็นจันชกาลด้วย เหตุการณ์นี้จบลงที่พระเจ้าวิฑูทกะทำการยึดอำนาจจากพระเจ้าปเสนทิโกศลตั้งตนเป็นพระราชาราช โดยได้รับความช่วยเหลือของที่ฆมารายณะอำมาตย์ปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล และทรงกรีธาทัพไปทำลายศากยวงศ์จนสิ้นซาก แต่หลังจากนั้น ขณะที่ทรงเสด็จกลับก็สิ้นพระชนม์พร้อมกับกองทัพของพระองค์ที่ริมแม่น้ำเมื่อเกิดน้ำหลากท่วมกองทัพฝ่ายพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงสิ้นพระชนม์จากความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง ณ ศาลาหน้าประตู

กรุงราชคฤห์ เพราะต้องการกำลังของแคว้นมคธของพระเจ้าอชาตศัตรู (ผู้เป็นหลาน) ไปชิงบัลลังก์คืน ในที่สุดพระเจ้าอชาตศัตรูก็ทำการผนวกแคว้นทั้งสองคือมคธและโกศลเข้าด้วยกัน

2. การดำเนินนโยบายการต่างประเทศในสมัยพุทธกาล รัฐต่าง ๆ ในสมัยนั้นต่างก็ใช้นโยบายล้วงความลับจากเมืองฝ่ายตรงข้าม ซึ่งในรูปศัพท์จะใช้คำว่า จารบุรุษ (แปลว่า คนผู้เที่ยวไป) โดยปลอมเป็นนักบวชซึ่งสามารถเดินทางผ่านแคว้นต่าง ๆ ได้โดยสะดวกกว่าเป็นคนธรรมดา

ในเรื่องที่มีการใช้นักบวชปลอมทำหน้าที่เป็นจารบุรุษนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้ คือ “สมัยหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ชุ่มประตู่วัดบุพพาราม (นางวิสาขา สร้างถวายพระพุทธองค์) ขณะนั้นมีนักบวชหลายนิกายคือ นิครนถ์ 7 คน เอกสาฎก 7 คน อัจฉกะ 7 คน ปริพาชก 7 คน และชฎิลอีก 7 คน ล้วนมีศรัทธาและมีขันธ์ห้าครบถ้วนเดินผ่านมา พระเจ้าปเสนทิโกศลได้คุกเข่าประกาศโคตรพระองค์ อันเป็นการแสดงความเคารพต่อนักบวชเหล่านั้น เมื่อนักบวชเหล่านั้นผ่านไปหมดแล้วก็หันมาราบพูลถามพระพุทธเจ้าว่า คงจะมีอรหันต์อยู่ในกลุ่มนักบวชนั้นแน่นอน

พระบรมศาสดาตรัสว่า มหาบพิตร ! พระองค์เป็นคฤหัสถ์ยังบริโภคมกาม บริทมม เปียดพระโอรสและชานา ทรงผ้าจากแคว้นกาสิ ทัดทรงของหอม ลูบไล้ด้วยจุนจันทร์ จึงเป็นการยาก ที่รู้ได้ว่า นักบวชเหล่านี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่

มหาบพิตร ! ปกติของคนเป็นอย่างไร อาจรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกันและต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้องใส่ใจและมีปัญญาสอดคล้องไปด้วย ปัญญาของคนพึงรู้ด้วยการสนทนา ความสะอาดของคนพึงรู้ด้วยการทำงาน ความกล้าหาญและเรี่ยวแรงพึงรู้ได้ในเวลาที่มีอันตราย ทั้งหมดนี้ต้องใช้เหตุ 3 อย่างประกอบคือ กาลเวลา ปัญญา และมนสิการ

พระเจ้าปเสนทิโกศล ถึงกับเปล่งคำอุทานสรรเสริญพระพุทธเจ้าออกมา แล้วสารภาพว่านักบวชเหล่านั้น คือจารบุรุษที่พระองค์สร้างขึ้นมามีไปสอดแนมเหตุการณ์บ้านเมือง หาใช้นักบวชแต่อย่างไรไม่ ซึ่งยังข้องแวงด้วยกามคุณทั้ง 5 ดังคำตรัสของพระพุทธองค์” (ขุ.ขุ. 25/52/284)

3. การได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารองนั้นมีความสำคัญตั้งแต่โบราณ เพราะเป็นการวางแผน ยุทธศาสตร์ที่จำเป็น และทุกประเทศก็ทำการจารกรรมข้อมูลกันทั้งสิ้นแม้ประเทศนั้นจะเป็นมิตรต่อกันก็ตาม ในโลกปัจจุบันที่ข่าวสารข้อมูลในทุกด้านถือเป็นปัจจัยสำคัญ ไม่เพียงแต่เป็นข้อมูลทางทหาร เท่านั้น ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ข้อมูลทางการเงิน ข้อมูลทางนวัตกรรม หรือ ข้อมูลส่วนตัวที่สำคัญ เช่น ข้อมูลบัตรเครดิตก็เป็นสิ่งมีค่าทั้งสิ้น การได้ข้อมูลเหล่านี้มาย่อมสามารถวางแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบและถูกต้องมากขึ้น ในมหุสศชาตก็มีกล่าวถึงการส่งคนไปแทรกซึมในระบอบราชการของฝ่าย

ตรงข้าม การฝึกนกเพื่อส่งข่าว การติดสินบน และการสืบข่าวจากพ่อค้าพาณิชย์ที่ค้าขายระหว่างเมือง ในปัจจุบันก็มีผู้ที่ทำการขายข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้ต้องการทั้งถูกกฎหมายและละเมิดกฎหมาย ซึ่งข้อมูล บางเรื่องเมื่อถูกเผยแพร่ออกไปแล้วสามารถส่งผลโดยตรงต่อสถาบันทางการเมืองอย่างรุนแรงได้ เช่น กรณีของอดีตประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ซึ่งเป็นประธานาธิบดีคนแรกและคนเดียวที่ลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2517 สาเหตุที่ลาออกนั้นเกิดจากคดีวอเตอร์เกต

คดีวอเตอร์เกต เป็นเหตุอื้อฉาวทางการเมือง เริ่มต้นขึ้นด้วยการจับกุมชายห้าคนใน คดีลักลอบโจรกรรมข้อมูลในที่ทำกรใหญ่พรรคเดโมแครต ณ อาคารวอเตอร์เกตคอมเพลกซ์ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2515 โดยสำนักงานสอบสวนกลางแห่งสหรัฐอเมริกา (เอฟบีไอ) เชื่อมโยงเส้นทางการเงินของคนร้ายทั้งห้าคนจนสาวไปถึงกองทุนหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มระดมทุนสำหรับการลงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสมัยที่สองของนิกสัน ขณะที่หลักฐานทั้งหมดพุ่งชี้ไปยังคณะทำงานของประธานาธิบดี และประธานาธิบดีถูกกล่าวหาในหลายข้อหา รวมถึงข้อหาขัดขวางกระบวนการยุติธรรม (Obstruction of Justice) ซึ่งถือว่าเป็นข้อหาร้ายแรงมาก แต่ก่อนที่ทางรัฐสภาจะดำเนินการถอดถอน (Impeachment) ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสันก็ลาออกจากตำแหน่งก่อน

ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์นี้ได้สร้างและเป็นที่ยอมรับถึงอำนาจของข่าวสารและสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสองนักข่าว คือ นายบ็อบ วูดเวิร์ด (Bob Woodward) และนายคาร์ล เบิร์นสไตน์ (Carl Bernstein) สองนักข่าวประจำหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์ ได้เป็นผู้เปิดเผยข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญที่สุด คือ คดีวอเตอร์เกตเป็นสิ่งที่สะท้อนศรัทธาชาวอเมริกันต่อสถาบันประธานาธิบดีมากที่สุด เพราะมันได้ทำลายภาพทุกอย่างของสหรัฐที่พยายามสร้างขึ้นมา ตั้งแต่บทบาทตำรวจโลก แนวคิดที่ยึดมั่นในเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน และระบบการปกครองแม่แบบของประเทศประชาธิปไตย ทั้งหมดที่ว่านี่กลายเป็นภาพจอมปลอม เมื่อประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน ผู้ที่ได้ชื่อว่าทำประโยชน์ต่อชาติอเมริกามากที่สุดผู้หนึ่ง แท้จริงคือคนที่ใช้วิธีสกปรกเพื่อให้ตนเองชนะเลือกตั้ง ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น บิดเบือนซุกซ่อนข้อมูล และใส่ร้ายป้ายสีคนอื่นเพื่อให้ตนเองพ้นผิด และเมื่อคดีแดงขึ้นคดีนี้จึงกลายเป็นแผลใจของชาวอเมริกันไปตลอด คดีนี้ได้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เรื่อง All the President's Men ในปี ค.ศ. 1976

สรุปในเรื่องมโหสถชาดกนี้ เป็นการที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองนั้นที่เด่นชัดที่สุดคือการใช้ความรู้ทั้งป้องกันประเทศ และการป้องปรามศัตรู ในที่สุดแล้วก็สามารถชนะศึกที่ยิ่งใหญ่กับพระเจ้าจุลนีพรหมทัต ซึ่งได้ใจของศัตรูเปลี่ยนศัตรูมาเป็นมิตร ทำให้ศึกระหว่างพระเจ้าวิเทโรวราชกับพระเจ้าจุลนีพรหมทัตยุติลงอย่างถาวร

## 4.6 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในอุริทัตชาดก (ศีลขารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอ้างเอาคัมภีร์ทางศาสนาและชาติกำเนิดมาใช้แบ่งชนชั้นในสังคม ซึ่งมีผลโดยตรงต่อสถานะทางสังคม การเมืองการปกครองและสิทธิต่าง ๆ

### 4.6.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ในเรื่องอุริทัตชาดก มีการกล่าวถึงเรื่องของพราหมณ์ที่เกี่ยวกับการปกครอง เกิดขึ้นเมื่อสุโกคะจับพราหมณ์แต่ไม่ทราบจะตัดสินใจอย่างไร จึงพาพราหมณ์ไปเมืองนาค คิดจะไปขอถามความเห็นจากพี่น้อง เมื่อไปถึงประตูเมืองนาค ก็พบอริภุชเวตน์รออยู่ อริภุชเวตน์นั้นเป็นผู้เลื่อมใสพราหมณ์ ครั้นรู้ว่าพี่ชายจับพราหมณ์มา จึงกล่าวสรรเสริญคุณของพราหมณ์ สรรเสริญความยิ่งใหญ่แห่งพรหม และกล่าวว่าพราหมณ์เป็นบุคคล ที่ไม่สมควรจะถูกฆ่า ไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ๆ การฆ่าพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้บูชาไฟนั้นจะทำให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวง

ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองในซีกโลกตะวันตก แนวทางการปกครองของเพลโตกล่าวว่า รัฐก็ประกอบด้วยชน 3 ระดับ ด้วยกัน คือ

1. นักปกครอง ในอุดมรัฐอำนาจทางการเมืองทั้งหมดตกอยู่ในมือของนักปกครอง ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย เป็นผู้ผ่านการคัดเลือกเป็นพิเศษเพื่อเป็นผู้นำของรัฐ โดยเฉพาะนักปกครองมีหน้าที่ออกกฎหมายและกำหนดนโยบายของรัฐ คุณธรรมของนักปกครอง คือ ความมีปัญญาเห็นเห็นมโนคติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็หมายความว่า นักปกครองต้องเป็นนักปราชญ์ ในเวลา ปกตินักปรัชญาจะเป็นคนครุ่นคิดคำนึงถึงมโนคติ แต่เมื่อวาระแห่งการเป็นผู้ปกครองสูงสุดของรัฐ มาถึง เขาจะเข้ารับตำแหน่งผู้นำและมีชื่อเรียกว่ากษัตริย์นักปรัชญา (Philosopher King) ชนชั้นปกครองนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งเหตุผลในมนุษย์ เพลโตเห็นว่ารัฐในอุดมคติจะต้องได้คนมี ปัญญา หรือนักปรัชญาเป็นผู้ปกครอง เช่นเดียวกับการที่วิญญาณแห่งเหตุผลต้องมีอำนาจบงการ วิญญาณสองส่วนที่เหลือในตัวเราเอง

2. พิตักซ์ชน เป็นชนชั้นอันดับที่สองรองลงมา ซึ่งเพลโตเทียบได้กับนักรบ แต่หน้าที่ของพิตักซ์ชนมีมากกว่าการปกครองรัฐ หน้าที่อื่น ๆ ของพิตักซ์ชน คือการกวาดขันให้ราษฎรเคารพ เชื่อฟังกฎหมายที่มาจากนักปกครอง และช่วยนักปกครองบริหารการของรัฐ กล่าวโดยสรุปว่า พิตักซ์ชน คือ ผู้ทำหน้าที่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือนในเวลาเดียวกัน คุณธรรมประจำพิตักซ์ชน คือความกล้าหาญ ซึ่งเทียบได้กับวิญญาณแห่งเจตนารมณ์

3. ราษฎร เป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในรัฐ ผู้ที่ถูกจัดไว้เป็นชน ชั้นนี้ คือ ประชาชนธรรมดา ผู้ประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าและการบริการอื่น ๆ ให้แก่

รัฐ ได้แก่ นายทุน กรรมกร ชาวนา ช่างฝีมือ แพทย์ ครู และบุคคลในอาชีพอื่น ๆ คุณธรรมของราษฎร คือ รู้จักประมาณ ชนชั้นนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่ง ความต้องการของมนุษย์

ระบบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของเพลโตคือ อภินิหาริปไตย ที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตกอยู่ในมือของชนชั้นสูง เพลโตยกย่องการปกครองแบบระบอบโยธาธิปไตย อันเป็นแบบการปกครองของสปาร์ตาในเมืองสปาร์ตา ชนชั้นปกครองเป็นนักรบ ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครองเป็นทาสติดที่ดิน อำนาจศูนย์การปกครองจึงอยู่กับ ชนชั้นสูงและคนร่ำรวยในสังคม แนวคิดของอริสโตเติลในทางการเมืองการปกครองสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของอริสโตเติลในการเสนอทางเลือกของรูปแบบการเมืองการปกครองที่ดีที่สุด ที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ คือราชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียวผู้มีปัญญาและ ความสามารถเหนือคนทั้งหลาย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองทรงธรรมเป็นธรรมิกราชา

แนวคิดปรัชญาทางการเมืองที่มีแนวคิดที่ว่า การปกครองแบบราชาธิปไตยหรือ อภินิหาริปไตยเป็นการปกครองที่ดีนั้น ความคิดเช่นนี้จะแบ่งคนในสังคมออกเป็นระดับ ๆ อย่างชัดเจน ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกของโสเครตีสและเพลโตไม่เห็นด้วยกับความเสมอภาคของมนุษย์อย่างแนวคิดที่เป็นประชาธิปไตย

ในสภาพทางสังคมของยุคโบราณ การแบ่งเป็นชนชั้นหรือวรรณะมีอยู่ในทุกสังคม และชนชั้นสูงก็จะหาเหตุผลมาอธิบายถึงความชอบธรรมในวรรณะนั้น ในกรีซที่ขาดกมีโครงสร้างการแบ่งคล้ายกับสังคมอินเดียยุคโบราณ มีรายละเอียดดังนี้

วรรณะทั้ง 4 ระบบวรรณะเกิดจากพวก อริยะ หรือ อารยัน ซึ่งเข้ามารุกรานชนพื้นเมืองในอินเดียครั้งทำสงครามกับเจ้าของถิ่นเดิมซึ่ง เรียกว่าพวก มลิกษะ (หรือ ทัสสย หรือ ทราวาท) จนได้รับชัยชนะ พวกมลิกษะต้องถอยร่นลงไปทางใต้ เหล่าอริยะจึงใช้ศาสนาพราหมณ์เป็นเครื่องมือในการแบ่งวรรณะ โดยถือว่าวรรณะทั้ง 4 เกิดมาจากอวัยวะของพระพรหมที่ต่างกัน และพระพรหมได้กำหนดหน้าที่ให้วรรณะทั้ง 4 ต่าง ๆ กันไว้เรียบร้อยแล้ว

วรรณะใหญ่ ๆ ในศาสนาพราหมณ์มีอยู่ 4 วรรณะ ดังนี้

1. วรรณะพราหมณ์ เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะ คือสีขาวซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์มีหน้าที่ กล่าวมนต์ ให้คำปรึกษากับพระเจ้าแผ่นดิน ตลอดจนสอนมนต์ให้แก่คนทั่วไป ส่วนพวกที่เป็นนักบวชก็ทำหน้าที่สอนไตรเภทและประกอบพิธีทางศาสนา

2. วรรณะกษัตริย์ เกิดจากพระอุระของพระพรหม และถือว่าสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ สี่เครื่องแต่งกายประจำวรรณะคือสีแดงซึ่งหมายถึงนักรบ ทำหน้าที่รบเพื่อป้องกันหรือขยายอาณาจักร รวมทั้งเป็นนักปกครอง เป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือคณะผู้ปกครองแบบสามัคคีธรรม

3. วรรณะแพศย์ เกิดจากพระเพลา (ตัก) ของพระพรหมมีสี่เครื่องแต่งกายประจำ วรรณะคือ สีเหลือง เป็นพวกแสวงหาทรัพย์สมบัติ ได้แก่พวกพ่อค้า คหบดี เศรษฐี และเกษตรกร

4. วรรณะศูทร เกิดจากพระบาท(เท้า) ของพระพรหม มีสี่เครื่องแต่งกายประจำ วรรณะคือสีดำหรือสีอื่น ๆ ที่ไม่มีความสดใส มีหน้าที่เป็นกรรมกร ลูกจ้าง ยังมีคนอีกวรรณะหนึ่งซึ่ง ถือว่าเป็นพวกต่ำสุด คือ จันฑาล ลูกที่เกิดจากพ่อแม่ต่างวรรณะกัน ถือเป็นพวกจันฑาล ซึ่งจะถูกรังเกียจและเหยียดหยาม ไม่มีคนในวรรณะอื่นคบหาสมาคมด้วย การถือวรรณะอย่างรุนแรงเช่นนี้ เป็นพื้นฐานอันสำคัญอย่างหนึ่งของสังคมอินเดียทั้งก่อนพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล

การแบ่งวรรณะนั้น เป็นการแบ่งหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบต่อสังคม ตำแหน่งในสังคม และมีหน้าที่และสิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับ ซึ่งในหลายสังคมทั้งตะวันออกและตะวันตกในยุคโบราณ ต่างก็มีการแบ่งชนชั้นทั้งสิ้น แม้แต่ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาซึ่งมีการแบ่งชนชั้นนั้นชัดเจนมาก จนกระทั่งมีการรับรองฐานะของบุคคลให้เท่าเทียมกันตามกฎหมายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 มาตรา 12

ในซีกโลกตะวันออก การแบ่งวรรณะเป็นการกำหนดแบ่งอาชีพที่ทำได้ เช่น วรรณะกษัตริย์ ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง วรรณะพราหมณ์ ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและสั่งสอนผู้คน วรรณะแพศย์ ทำอาชีพค้าขาย วรรณะศูทร ทำอาชีพใช้แรงงาน การเลื่อนวรรณะไม่สามารถทำได้ และวรรณะนั้นได้มาจากการเกิด ทำให้เกิดศูนย์กลางอำนาจของการปกครองอยู่ที่กลุ่มคนชั้นสูงเท่านั้น วรรณะอื่นไม่มีสิทธิ์ใด ๆ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง เช่น การปกครองแบบราชาธิปไตย แม้จะเป็นแบบสามัคคีธรรมอย่างเช่นการปกครองของเจ้าลิจจวี แต่ก็จะเวียนการส่งมอบอำนาจปกครองเฉพาะวรรณะกษัตริย์เท่านั้น ในขณะที่วรรณะอื่นนั้นไม่มีส่วนร่วมในการปกครองแต่อย่างใด

การบังเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ในแนวความคิดของพระพุทธเจ้าซึ่งทรงเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลว่ามีความสามารถในการบรรลุธรรม ประกอบกับพระพุทธเจ้าได้ทรงวางพระวินัยไว้ ด้วยพระวินัยนี้เองจึงเป็นการสร้างรูปแบบการปกครองสงฆ์ใหม่ โดยไม่มีการกำหนดวรรณะ ในพระพุทธศาสนามีการนับถือปฏิบัติตามลำดับการบวช ไม่ว่าจะมาจากวรรณะใดให้เรียกกันด้วยคำว่า ภันเต (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ) และอาวุโส (ท่านผู้มีอายุ) สำหรับลำดับการบวชก่อนหลัง ตัวอย่างเช่นการบวชเจ้าศากยะ 5 พระองค์ กับ อุบาสีที่เคยเป็นช่างกลบ กเจ้าศากยะทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ถือตัว (วรรณะ) จัดตกลงกันว่า เพื่อเป็นการลดความถือตัว จึงให้อุบาสีบวชก่อนเพื่อที่เรทั้งหลายจะได้ทำสามัคคีธรรมที่สมควรแก่เธอ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงใช้ระบบกันตและอาวุโสมาใช้ในสังคมของภิกษุในหลายเรื่อง และกำหนดไว้ในพระวินัย เช่น การได้รับปัจจัย 4 อันประณีต การนั่งตามลำดับพรรษาในการอธิษฐานพรรษาและการปวารณา ซึ่งกำหนดให้นั่งเรียงตามลำดับการบวชและอธิษฐานพรรษาและปวารณาไปตามลำดับเช่นกัน ทรงตอบคำถามเรื่องความบริสุทธิ์ของพราหมณ์ว่าไม่ได้มาจากโอษฐ์ของพราหมณ์แต่ประการใด พระองค์แสดงธรรมเรื่องการเป็นคนดีไม่ใช่มาจากชาติกำเนิด แต่มาจากกรรมที่ผู้นั้นกระทำทางกาย วาจา และใจว่าเป็นสุจริตหรือทุจริต ทรงเชื่อเรื่องศักยภาพของบุคคลที่มีอยู่ว่าสามารถบรรลุธรรมได้ ไม่ทรงปิดกั้นผู้ใดจากโอกาสแห่งการบรรลุธรรม ทรงปฏิเสธเรื่องการล้างบาปตามแนวความคิดของพราหมณ์ เพราะการลงล้างบาปในแม่น้ำคงคานั้นไม่สามารถล้างบาปได้ หากว่าถ้าเป็นเช่นนั้นจริงบุญก็ถูกล้างได้ด้วย และเต่าปลาที่อยู่ในน้ำย่อมต้องขึ้นสวรรค์ก่อน (ขุ.เถรี. 26/241/594)

ในเรื่องกฐินทศชาติก พระกฐินทศชาติกล่าวแก่เรื่องพิธีกรรมบูชาไฟของพราหมณ์ที่กล่าวว่าเป็นการกระทำบูชาสูงสุด ดังนี้ “โดยหากเป็นเช่นนั้น คนเผ่าถ่าน คนเผ่าศพ ก็สมควรจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้บูชาไฟยิ่งกว่าพราหมณ์ หากการบูชาไฟเป็นสูงสุด การเผาบ้านเมืองก็คงได้บุญสูงสุด แต่หากเป็นเช่นนั้นไม่ หากการบูชาบุญจะเป็นบุญสูงสุดจริง พราหมณ์ก็น่าจะเผาตนเองถวายเป็นเครื่องบูชา แต่พราหมณ์กลับบูชาด้วยชีวิตของผู้อื่น เหตุใดจึงไม่เผาตนเองเล่า” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/770/19)

ในชาดกเรื่องนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าการกล่าวอ้างของพราหมณ์บูชาไฟว่าเป็นบุคคลอยู่ในวรรณะสูงตามคัมภีร์โบราณ เป็นเรื่องที่พระกฐินทศชาติได้แก้ว่าไม่เป็นเช่นนั้น ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องการเป็นคนดีหรือชั่วไม่ได้อยู่ที่วรรณะ แต่อยู่ที่การกระทำทางกาย วาจา และใจ เป็นสาระสำคัญ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “มิใช่เพราะมุนชญา มิใช่เพราะโคตร มิใช่เพราะกำเนิด (ที่ดี) ที่ทำคนให้เป็นพราหมณ์ ใครก็ตามมีสังขและทรงธรรม ย่อมจะบริสุทธิ์ล้ำและเป็นพราหมณ์” (ขุ.สุ. 25/393/156) และ “บุคคลเป็นคนเลวเพราะชาติก็หาไม่ เป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติก็หาไม่ (แต่) เป็นคนเลวเพราะการกระทำ เป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ” (ขุ.สุ. 25/142/532) ทั้งสองประการนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของคน โดยการเป็นคนดีหรือคนชั่วอยู่ที่การกระทำสุจริตหรือทุจริตทางกาย วาจา และใจ ไม่ใช่เรื่องอื่น

ในระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับความเสมอภาค โดยทุกคนที่เกิดมามีความเท่าเทียมกัน แม้ว่าในทางปฏิบัติจะเป็นไปได้ยาก แต่อย่างน้อยประชาชนในระบอบประชาธิปไตยต้องมีสิทธิเลือกตั้งที่เท่าเทียมกัน คือ 1 สิทธิ 1 เสียง การได้รับการอำนวยความสะดวกที่เท่าเทียมกัน การเข้าถึงบริการสวัสดิการพื้นฐานของรัฐ และที่สำคัญคือ มีสิทธิที่จะปกป้องอำนาจอธิปไตยที่เป็นของตนได้ เพราะฉะนั้นการกล่าวอ้างว่าเป็นคนดี เกิดในตระกูลสูง เป็นผู้ดีเก่า



หรือจะอ้างสิ่งใดก็ตามที่ยกขึ้นมาเป็นเหตุให้สถานะของตนอยู่สูงกว่าคนทั่วไปนั้น จึงไม่เป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง

ในเรื่องของอุดมการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ โดยอาศัยหลักการของการแบ่งแยกอำนาจเป็น 3 อำนาจตามแนวความคิดของมองเตสกีเออร์ และหลักการที่ว่าด้วยความถูกต้องแห่งกฎหมาย ผู้ปกครองประเทศที่มาจากจากการเลือกตั้งของประชาชน เป็นเพียงตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจให้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน สิ่งที่สำคัญของระบอบการปกครองนี้ มีหลักพื้นฐานอยู่ 3 ประการ ดังนี้ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม และ รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมซึ่งทั้งหมดนี้เป็นพัฒนาแนวความคิดแบบประชาธิปไตยจนกระทั่งมาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย

แนวทางของการปกครองในระบอบนี้ศูนย์กลางอำนาจมาจากประชาชน โดยมีแนวคิดที่ว่าประชาชนมีความเท่าเทียมกัน และมีสติปัญญาเพียงพอที่จะพิจารณาผู้ที่เป็นตัวแทนที่จะมอบอำนาจอธิปไตยให้ และความเท่าเทียมกันนี้ไม่ได้แบ่งแยกชายหรือหญิง ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือเหตุอื่น ๆ ที่จะทำให้อิทธิพลในการเลือกตัวแทนของตนนั้นหมดไป ถ้าสิทธิในเรื่องการเลือกตั้ง 1 สิทธิ 1 เสียงไม่มีหรือถูกทำให้เสียไป การปกครองนั้นไม่ใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะการเลือกตั้งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองระบอบนี้ ในประเทศที่เจริญแล้วและมี การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ประชาชนจะปกป้องรัฐบาลที่มาจากจากการเลือกตั้งอย่างแข็งขัน และไม่ยอมรับใครก็ตามที่เข้ามาล้มล้างการปกครอง หรือให้อำนาจกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาโดยไม่ผ่านกระบวนการเลือกตั้ง แม้จะมีผู้กล่าวว่า การเลือกตั้งไม่ใช่ทั้งหมดของประชาธิปไตย แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มีการเลือกตั้งย่อมเป็นการปกครองแบบอื่น แม้จะกล่าวอ้างอย่างไรก็ไม่ใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน

#### 4.6.2 รูปแบบการปกครอง

การปกครองในกรีฑิตชาติเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย มีทำวตรฐซึ่งเป็น นาคาราชครองบาดาล แต่ไม่ได้กล่าวในเรื่องการปกครองถึงมากนัก เนื่องจากในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่ เรื่องของพราหมณ์เนสารทที่กล่าวอ้างว่าไม่สมควรฆ่าเพราะเป็นผู้เกิดในวรรณะสูง

#### 4.6.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

1. ศิล ฐริฑิตชาติคเป็นการบำเพ็ญศิลปารมี ซึ่งศิลปที่พระฐริฑิตประพฤติคือที่รักษา แล้วมีอานิสงส์ให้ได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศิลปที่มีระดับมากกว่าศิลปของชาวบ้านทั่วไป ซึ่งแบ่ง ออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. จริยธรรมระดับสูง คือ อริยมรรคมีองค์ 8

2. จริยธรรมระดับกลาง คือ กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญ 10 ประการ คือ (1) กายสุจริต 3 ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์, เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม (2) วชิสุจริต 4 ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ, เว้นจากการพูดส่อเสียด, เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล (3) มโนสุจริต 3 ได้แก่ เว้นจากการมุงร้ายผู้อื่น, เว้นจากการพยาบาทผู้อื่น และเว้นจากการประพฤติดิฉินธรรม

3. จริยธรรมระดับต้น บางที่เรียกว่ามนุษยธรรม ได้แก่เบญจศีล, เบญจธรรม

ในการประพฤดิรักษาศีลเป็นขั้นอุปบารมี ซึ่งพระภุชชิตตั้งใจไว้ถึงขนาดที่ยอมสละอวัยวะเพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาด ดังที่แสดงให้เห็นว่า แม้จะถูกทรมานอย่างไรก็绝不会ทำร้ายผู้อื่นอย่างเด็ดขาด

การที่ผู้ปกครองมีศีลโดยถือศีล 5 เป็นหลัก ก็สามารถประกันได้ว่าจะเป็นผู้ที่มีคุณธรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น ความซื่อสัตย์ ไม่พูดเท็จ มีความน่าเชื่อถือ และส่งผลต่อความเป็นภาวะผู้นำของผู้ปกครองให้มีลักษณะที่โดดเด่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่พูดเท็จ อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) เคยกล่าวไว้ว่า “คุณอาจหลอกลวง (กล่าวให้ผิดจากความจริง) บางคนได้ตลอดเวลา อาจหลอกลวงทุกคนได้บางเวลา แต่คุณไม่สามารถหลอกลวงทุกคนได้ตลอดเวลา” (You can fool some of the people all the time, and all of the people some of the time, but you cannot fool all of the people all the time.) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เป็นสาระสำคัญ การจะเป็นนักการเมืองที่ดี มีคำพูดที่น่าเชื่อถือ และ เป็นคำจริงจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สื่อออนไลน์ทั้งหลาย ได้เข้ามามีบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นักการเมืองกล่าวไว้แล้วในคราวก่อนแล้วกลับมาย้อนดูในปัจจุบัน สิ่งนี้ทำให้นักการเมืองที่ชั่ววาทกรรมโกหกหลอกลวงเสียความน่าเชื่อถือ จนถึงขนาดหมดอนาคตไปเลยก็มี

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ ของการรักษาศีล 5 ไว้ในมหาปริณิพพานสูตร ดังนี้ (ที่.ม. 13/80/254-255)

1. ย่อมได้โภคทรัพย์สมบัติมากมาย หมายความว่า ศีลย่อมทำให้ผู้รักษาได้โภคทรัพย์ประการหนึ่ง และใช้ได้อย่างเต็มที่อีกประการหนึ่ง เพราะถ้าทรัพย์ที่เราได้มาด้วยความทุจริต ย่อมก่อให้เกิดความไม่สบายใจทุกครั้งที่ได้ใช้ ส่วนผู้ที่ได้ทรัพย์มาด้วยความสุจริต ย่อมภาคภูมิใจในทรัพย์ที่ตนหามาได้ เมื่อจะใช้ทรัพย์ ย่อมใช้โดยปราศจากความหวาดระแวง

2. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมจรจายไป หมายความว่า บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติอันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ที่พอใจของบุคคลรอบข้าง เขาเหล่านั้น

กล่าวถึง ย่อมกล่าวแต่สิ่งดีงาม และความประทับใจที่ได้รับ ความดีนี้เองย่อมเป็นที่แพร่หลายออกไป ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในตุนทิลชาดก ว่า “กลิ่นกฤษณาและจันทน์หอมน้อย ส่วนกลิ่นของผู้มีศีลทั้งหลายหอมมากฟุ้งจรไปในเทวโลกและมนุษยโลก” (ขุ.ชา. 27/91/245)

3. มีความองอาจเมื่อไปสู่ชุมชนใด ๆ หมายความว่า ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความภาคภูมิใจ ในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี จะเข้าไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตาม ย่อมมีความองอาจหาญเข้าไป

4. ไม่เป็นผู้หลงตาย หมายความว่า คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอ ๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้นเมื่อถึงคราวที่หมดบุญ หมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอันดีงามจากการรักษาศีลของตนย่อมปลื้มปิติใจ

5. เมื่อแตกกายทำลายขันธ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป หมายความว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องลาจากโลกนี้ไป กรรมที่ดีงามของตน ทำให้จิตผ่องใส ย่อมไปสู่โลกหน้าในภพภูมิอันเป็นสุข คือสุคติภูมิ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสัลลวีมังสาชดก ว่า “ศีลของตนที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมนำความสุขในภพหน้ามาให้ได้” (ขุ.ชา. 27/66/212)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงผลวิบากกรรมของการละเมิดรักษาศีล 5 ของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวงไว้ ดังนี้ (อง.อฎฐก. 23/251/130)

1. ศีลข้อที่ 1 ปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อมีอายุสั้น
2. ศีลข้อที่ 2 อทินนาทาน (ลักทรัพย์) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแห่งโภคะ
3. ศีลข้อที่ 3 กาเมสุมิฉฉาจาร (ประพฤตินอกใจ) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อก่อเวรด้วยศัตรู
- ในศีลข้อที่ 4 มุสาวาทนั้นสามารถแยกออกเป็นการพูดผิดศีล 4 ประการ คือ
  4. มุสาวาท (คำเท็จ) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อการถูกกล่าวด้วยคำไม่จริง คือการกล่าวใส่ร้ายด้วยถ้อยคำอันเป็นเท็จ
  5. ปิสุณวาท (คำยุยงให้แตกกัน) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อการแตกจากมิตร
  6. ผรุสวาท (คำหยาบ) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อ การได้ฟังเสียงที่ไม่น่าพอใจ
  7. สัมผัปปลาวาทิ (คำเพ้อเจ้อ) คือวิบากที่เป็นไปเพื่อวาจาที่ไม่มีใครเชื่อถือ
  8. ศีลข้อที่ 5 การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย คือวิบากที่เป็นไปเพื่อความเป็นบ้า

การรักษาศีลจึงเป็นเรื่องที่ผู้นำควรตระหนักให้มาก เพราะทั้งอันสงส์และวิบากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นย่อมเป็นเครื่องเตือนใจว่า การรักษาศีล 5 ให้ได้ก่อนจึงเป็นเบื้องต้น ย่อมทำให้คุณธรรมอื่น ๆ ของผู้ปกครองย่อมเกิดขึ้นได้ แนวความคิดนี้คล้ายกับของเลาจื้อที่ให้ผู้ปกครองที่ดีจะต้องพัฒนาใจให้เป็นคนมีเมตตาเป็นนิสัยก่อน และแนวความคิดของขงจื้อที่ผู้นำที่ดีต้องได้รับการศึกษาอบรมศาสตร์ทั้ง 6 ก่อน

**2. การไม่ประทุษร้ายมิตร** ในภุริทัตชาตคพราหมณ์เนสาทที่เคยได้รับการบำรุงเลี้ยงจากพระภุริทัตต์ แต่ภายหลังกลับคิดร้ายต่อพระภุริทัตต์เพราะความต้องการในสมบัติ โสมทัตผู้เป็นลูกได้กล่าวเตือนถึงเรื่องนี้ ดังนี้ “คนประทุษร้ายมิตร สละความเกื้อกูล จะต้องหมกหม้ออยู่ในนรกอันร้ายแรง แผ่นดินย่อมสูบผู้นั้น หรือเมื่อผู้นั้นมีชีวิตอยู่ก็ชুবซีด ถ้าคุณพ่อปรารถนาทรัพย์ ภุริทัตนาคราชก็จงจักให้ ผมเข้าใจว่าคุณพ่อจักต้องได้ประสบเวรที่ตนทำไว้ในไม่ช้า” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/721/8) แต่ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ว่าสามารถล้างบาปได้ ทำให้พราหมณ์เนสาทที่คิดร้ายต่อพระภุริทัตต์ ดังนี้ “พราหมณ์ทั้งหลายบูชาญญแล้ว ย่อมบวริสุทธิได้ เราจักบูชามหาญญ ก็จักพ้นจากบาปด้วย การบูชาญญอย่างนี้” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/722/8)

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนอันสงส์บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร 10 ประการ อาทิ เช่น ไปในชนบท นิคม หรือราชธานี ย่อมได้รับการต้อนรับทุกแห่ง และ ศัตรูทั้งหลายย่อมไม่ข่มขี่เบียดเบียนปิตาเหมือนต้นไทรใหญ่ เป็นต้น เพราะการประทุษร้ายมิตรย่อมทำให้ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย เพราะความกลัวว่าจะย้อนกลับมาทำร้าย ซึ่งในการการเมืองการปกครองการต้องมีความจริงใจต่อกัน ซึ่งส่งผลดีต่อประชาชนผู้ถูกปกครองจะได้มีความไว้วางใจในตัวผู้นำ ว่าการกระทำสิ่งใดทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนจริง ไม่มีสิ่งใดที่เป็นความชั่วแอบแฝงอยู่เบื้องหลัง เริ่มต้นจากการรักษาศีลเป็นพื้นฐาน คุณธรรมเรื่องของการไม่ประทุษร้ายมิตรก็สามารถเกิดขึ้นได้

#### 4.6.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1. ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นระบอบที่เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ และทุกคนย่อมเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่มีแบ่งชนชั้น วรรณะ ชชาติพันธุ์ หรือนำเหตุใด ๆ มาเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน และอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนไม่ใช่เป็นของบุคคลกลุ่มบุคคล อย่างแนวความคิดที่ยกย่องการปกครองแบบราชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตย

ในพระราชหัตถเลขาแถลงการณ์รัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 ทรงแสดงให้เห็นถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่อำนาจเป็นประชาชนอย่าง

ชัดเจน ดังนี้ “ข้าพเจ้าเห็นว่า คณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครอง ซึ่งไม่เห็นถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรม ตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้ ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ยอมฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร์”

เรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีการรับรองเรื่องสิทธิและเสรีภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ใน หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 26-69 และถูกยกเลิกไปจากการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ซึ่งการเลือกตั้งจำเป็นต้องมีขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคตอันใกล้ เพราะประเทศที่บอกตัวเองว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยอ้างตำราที่ตามนักวิชาการก็ตาม หรือสารพัดการกล่าวอ้างมารับรองก็ตาม แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ในรัฐสภากลับที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดจากหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) เพียงคนเดียวนั่นว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ชาวโลกยอมรับได้ยากเพราะผิดหลักการที่อำนาจเป็นของประชาชนอย่างชัดเจน

2. รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนต้องได้รับความคุ้มครอง เพราะเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอำนาจอธิปไตยของประชาชนยิ่งใหญ่ที่สุด ข้าราชการทั้งหมดต้องอยู่ในบังคับบัญชาของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และจะแสดงความเห็นเกี่ยวกับนโยบายที่สำคัญโดยไม่ผ่านฝ่ายบริหารไม่ได้เด็ดขาด ยิ่งเป็นประเทศที่เจริญแล้วถ้าข้าราชการไม่ทำตามนโยบายของรัฐบาลหรือกระด้างกระเดื่อง รัฐบาลต้องจัดการอย่างเด็ดขาดภายใต้กฎหมาย

ตัวอย่างเช่น ในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2494 นายพล ดักลาส แม็คอาร์เธอร์ (Douglas MacArthur) แม่ทัพสหรัฐอเมริกาผู้บัญชาการกองกำลังสหประชาชาติในสงครามเกาหลี ถูกสั่งปลดออกจากตำแหน่ง โดยประธานาธิบดี แฮรี ทรูแมน (Harry S. Truman) เนื่องจากฝ่าฝืนนโยบายของรัฐบาลสหรัฐฯ และสหประชาชาติ โดยประกาศว่าจะบุกประเทศจีน และจะทิ้งระเบิดปรมาณูในประเทศจีน เพื่อตัดกำลังไม่ให้ส่งมาช่วยเกาหลีเหนือ (ซึ่งสนับสนุนโดยคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะจีนและสหภาพโซเวียต ส่วนเกาหลีใต้สนับสนุนโดยฝ่ายประชาธิปไตย) แต่ประธานาธิบดี ทรูแมนเห็นว่าเป็นการกระทำนอกเหนืออำนาจซึ่งจะส่งผลให้เกิดสงครามใหญ่ เพราะจีนมีสนธิสัญญามิตรภาพร่วมกับโซเวียต การรุกรานจีนก็เท่ากับว่าได้รุกรานโซเวียตด้วย นายพล ดักลาส แม็คอาร์เธอร์ ถือว่าเป็นวีรบุรุษสงครามมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้สหรัฐชนะสงครามโลกครั้งที่ 2

สถานะในขณะนั้นเป็นผู้บัญชาการรบในสงครามเกาหลี แต่การประกาศเช่นนั้นถือว่าเป็นการล้ำเส้นฝ่ายบริหารอย่างชัดเจน และรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็สามารถปลดนายพลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดและเก่งที่สุดที่เคยทำให้สหรัฐอเมริกาชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ โดยประชาชนให้สนับสนุนรัฐบาล และเห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่ทำนายพลจะประกาศอย่างนั้น จากเรื่องนี้จะเห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน จะเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน และประชาชนจะหวงแหนและรักษาสีทิวที่จะเลือกรัฐบาลของเขาเองเสมอ

ในประเทศไทยมีการรัฐประหารมาแล้ว 13 ครั้ง และได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่กำลังใช้อยู่ทุกครั้งทำให้จำเป็นต้องร่างฉบับใหม่ แต่การรัฐประหารในประเทศไทยทุกครั้งกลับได้รับการต่อต้านจากประชาชนน้อยมาก ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนนั้นยอมรับอำนาจจากรัฐาธิปไตยที่ได้อำนาจมาโดยมิชอบ โดยยกเอาเรื่องของคนดีคนเลวบ้าง เรื่องของผู้ปกครองที่ดีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนบ้าง หรือเรื่องของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลที่เลวบ้าง หรือ ยกเรื่องความขัดแย้งของคนในชาติบ้าง มาเป็นสาเหตุของการรัฐประหาร และทุกครั้งเมื่อการรัฐประหารสำเร็จอำนาจอธิปไตยของประชาชน ความเท่าเทียมกันของประชาชนในสิทธิเลือกตั้งก็หมดไป แต่เป็นที่น่าแปลกใจประการหนึ่งที่ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยใหญ่ที่สุดของโลกอย่าง เช่น ประเทศอินเดีย ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจที่ดี เช่น ประเทศญี่ปุ่น และประเทศที่มีความขัดแย้งกันอย่างมาก เช่น ประเทศเกาหลีได้ไม่เคยมีการรัฐประหารเลย

จากที่แสดงให้เห็นข้างต้น จะพบว่าในสังคมตั้งแต่ยุคโบราณนั้น การแบ่งชนชั้น หรือแบ่งวรรณะมีมาตั้งแต่อดีตด้วยเหตุผลของทางการปกครองและเศรษฐกิจ เพราะชนชั้นล่างและคนจนนั้นมีจำนวนมากกว่า เป็นฐานแรงงานและเศรษฐกิจที่สำคัญในสังคม การแบ่งชนชั้นจึงเป็นนโยบายทางการเมืองและสังคมที่เหมาะสมกับยุคสมัยนั้น ๆ แม้ว่าชนชั้นที่ได้เปรียบทางสังคม คือชนชั้นนำและวรรณะสูงที่มีจำนวนน้อยกว่าก็ตาม จนกระทั่งมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญและศักยภาพของความเป็นมนุษย์อย่างในปัจจุบัน การแบ่งชนชั้นหรือวรรณะจึงค่อย ๆ คลายตัวลงไปแม้ว่าจะยังไม่หมดลงในทันที เหตุเพราะศูนย์อำนาจทางการปกครองนั้นเป็นสิ่งที่ยังคงอำนวยความสะดวกประโยชน์ และยังเป็นอำนาจที่ชนชั้นนำยังอยากจะรักษาไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้

#### 4.7 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในจันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)

1. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเป็นเรื่องสำคัญในการปกครอง การคัดเลือกบุคคลที่สมควรเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองต้องให้การใคร่ครวญอย่างดี เพราะมีผลต่อความอยู่เป็นสุขของสังคม

2. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ การที่ประชาชนยกขึ้นเป็นพระราชา โดยมีลักษณะที่เป็นสมมติราชา ย่อมแสดงว่าประชาชนให้ความเคารพและยอมให้ถูกปกครอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าพระราชาก็จะสามารถทำได้ทุกเรื่อง ยิ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความอยู่เป็นสุขของประชาชนย่อมต้องใคร่ครวญเป็นอย่างดี เพราะอำนาจการตั้งสมมติราชาเป็นของประชาชน

ในจันทกุมารชาดก พระจันทกุมารกับกัณฑลพราหมณ์นั้นเกิดความขัดแย้งกันในเรื่องของการตัดสินคดีความ กัณฑลพราหมณ์นั้นเป็นบุโรหิตที่พระเจ้าเอกราชทรงแต่งตั้งเป็นผู้ตัดสินคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนในเมือง แต่กัณฑลพราหมณ์เป็นคนมีจิตใจฝักใฝ่ในสินบน ครั้นได้รับสินบนแล้วก็ตัดสินให้ผู้ที่ไม่เป็นเจ้าของ (ทรัพย์) ให้เป็นเจ้าของ (ทรัพย์) ผู้เป็นเจ้าของ (ทรัพย์) ให้ไม่เป็นเจ้าของ (ทรัพย์) เมื่อเป็นเช่นนี้ ฝ่ายคนผู้ไม่ได้รับความยุติธรรมจากการตัดสินคดีของกัณฑลพราหมณ์ ต่างก็พากันประท้วงจนเกิดความวุ่นวายทั่วพระนคร ความนั้นได้ทราบถึงพระกรรมของพระจันทกุมารพระองค์จึงได้ทำการรื้อฟื้นคดีและตัดสินใหม่อย่างยุติธรรม สร้างความพึงพอใจแก่ชาวเมืองอย่างถ้วนหน้า ฝ่ายพระเจ้าเอกราชครั้งทรงทราบว่าพระจันทกุมารผู้เป็นโอรสของพระองค์ได้วินิจฉัยคดีความอย่างยุติธรรม จึงได้ทรงแต่งตั้งพระจันทกุมารไว้ในตำแหน่งผู้วินิจฉัยคดีแทนกัณฑลพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้ จึงได้สร้างความแค้นเคืองแก่กัณฑลพราหมณ์เป็นอย่างมาก เพราะทำให้เสียประโยชน์ที่ตนพึงได้ ตั้งแต่นั้นมากัณฑลพราหมณ์ก็ผูกอาฆาตในพระจันทกุมาร และหาโอกาสทำความเดือดร้อนให้แก่พระจันทกุมารตลอดเวลา

##### 4.7.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ปรัชญาการเมืองตะวันตกนั้นเน้นที่การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง เช่น โสเครตีส มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญเรื่องความยุติธรรมและกฎหมายมาก และ พลเมืองยอมรับและเชื่อฟังอำนาจของรัฐซึ่งแสดงออกในการยอมรับอำนาจของกฎหมายจึงเป็นพันธะที่พลเมืองต้องปฏิบัติต่อรัฐอย่างเคร่งครัด เพลโต มีแนวคิดที่เชื่อว่าคุณธรรมคือตัวนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและการประพฤติที่ถูกต้อง อริสโตเติล มีแนวคิดที่ มองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์การเมือง เพราะตลอดชีวิตของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับการเมืองตลอดเวลา และ เน้นถึงความสำคัญของการปกครองโดยมีกฎหมายสูงสุดเป็นอำนาจสูงสุด โดยมีเหตุผลสำคัญก็เพื่อไม่ให้ผู้ปกครองใช้อำนาจดำเนินการปกครองได้ตามอำเภอใจ

การปกครองที่มีกฎหมายสูงสุดจะทำให้เกิดความมั่นคงและมี เสรีภาพในการดำเนินชีวิต ในสมัยใหม่ เช่น ลีออค มีแนวความคิดว่า ทฤษฎีสัญญาประชาคม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการตกลงกันในสัญญาประชาคมคือการจัดตั้งองค์กรและสถาบันที่มีความเที่ยงธรรมในการบัญญัติและบังคับใช้กฎหมาย เมื่อสังคมถูกกำหนดขึ้นตามสัญญาประชาคม รัฐบาลจะได้รับการจัดตั้งขึ้น และกำหนดให้มีสถานะนิติบัญญัติเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ฝ่ายบริหารมีหน้าที่เพียงเป็นผู้รับใช้ และสถานะนิติบัญญัติมีอำนาจสูงสุด เฉพาะในระหว่างองค์กรของรัฐเท่านั้น เพราะอำนาจที่เหนือกว่าสถานะนิติบัญญัติคืออำนาจของประชาชน มองเตสกีเออร์ ได้จำแนกอำนาจปกครองเป็น 3 คือ นิติบัญญัติ มีอำนาจในการออกกฎหมาย

ปรัชญาการเมืองตะวันออกนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ซึ่งเป็นกฎหมายของภิกษุในพระศาสนาให้ใช้เป็นแม่บทในการปกครองสงฆ์ และ ขงจื้อ ที่มีแนวความคิดการสร้าง “ผู้นำที่ดี” ให้เกิดขึ้นได้ ขงจื้อเชื่อว่าการที่จะสร้างคนให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื้อสอนมีหลายวิชา หรือที่เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6 ซึ่ง วิชานิติธรรมนิยม เป็นหนึ่งในนั้น

ในการเรียนของวรรณะกษัตริย์โบราณ ในคัมภีร์ธัมมธิติสิปปกถา ที่กล่าวถึงเรื่องความรู้ด้านวิทยาการต่าง ๆ หรือศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์แต่โบราณกาล จะต้องทรงศึกษาอบรมให้มีความชำนาญนั้น เรียกว่า ศิลปศาสตร์ 18 ประการ มีวิชา นิติศาสตร์ คือวิชาว่าด้วยความรู้เรื่องระเบียบแบบแผนของราชการบ้านเมืองเป็นหนึ่งในศิลปศาสตร์นั้นเช่นกัน

สรุปว่าแนวคิดปรัชญาทางการเมือง ผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองต้องศึกษาและเข้าใจเรื่องของกฎหมายเป็นอย่างดี เพราะเป็นเครื่องมือของการปกครองที่สำคัญ

#### 4.7.2 รูปแบบการปกครอง

การปกครองในจันทรกษัตริย์เป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยมีพระเจ้าเอกราชครองกรุงพาราณสีและสถานะของพระราชาเป็นแบบสมมติราชา ที่โดยอำนาจการตั้งเป็นราชานั้นอยู่ที่ประชาชน พระราชามีหน้าที่ปกครองโดยหลักธรรมมุ่งเน้นที่ความผาสุกของราษฎร วรรณะกษัตริย์ยังคงเป็นสิ่งยอมรับของประชาชนทั่วไปและประชาชนยินดีที่จะถูกปกครอง การสืบสันตติวงศ์ยังคงมีอยู่ตราบเท่าที่พระราชายังทรงประพฤติดุธรรมและปกครองโดยธรรม แต่เมื่อพระราชาไม่ทรงประพฤติดุธรรม หรือไม่ปกครองโดยธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความผาสุกของราษฎรแล้ว ราษฎรก็สามารถที่จะถอดออกจากตำแหน่งพระราชาและตั้งบุคคลอื่นที่เหมาะสมขึ้นเพื่อทำหน้าที่พระราชาแทน



พระราชหาลายพระองค์นั้นแม้ว่าเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย แต่การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้น พระราชาได้ทรงแต่งตั้งให้ผู้ที่เป็นปุโรหิตของพระองค์เป็นผู้ปฏิบัติแทน เช่น บัณฑิตทั้ง 4 และ มโหสถ ในมโหสถชาดก กัณฑาลพราหมณ์ และ พระจันทกุมาร ในจันทกุมารชาดก และ พระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก เป็นต้น

ในเรื่องจันทกุมารชาดก กัณฑาลพราหมณ์เป็นคนมีจิตใจฝักใฝ่ในสินบน ฝ่ายคนผู้ไม่ได้รับความยุติธรรมจากการตัดสินคดีของกัณฑาลพราหมณ์ ต่างก็พากันประท้วงจนเกิดความวุ่นวายทั่วพระนคร ความนั้นได้ทราบถึงพระกรรมของพระจันทกุมารพระองค์จึงได้ทำการรื้อฟื้นคดีและตัดสินใหม่อย่างยุติธรรม สร้างความพึงพอใจแก่ชาวเมืองอย่างถ้วนหน้า ฝ่ายพระเจ้าเอกราชครั้งนั้นทรงทราบว่าพระจันทกุมารผู้เป็นโอรสของพระองค์ได้วินิจฉัยคดีความอย่างยุติธรรม จึงได้ทรงแต่งตั้งพระจันทกุมารไว้ในตำแหน่งผู้วินิจฉัยคดีแทนกัณฑาลพราหมณ์ ในกรณีนี้ พระเจ้าเอกราชทรงให้ความสำคัญเรื่องผู้ที่จะมาทำหน้าที่อำนวยความสะดวกยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

การอำนวยความสะดวกยุติธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่ประชาชนในรัฐนั้น ๆ ควรได้รับจากผู้ปกครอง และผู้ปกครองต้องตระหนักอย่างจริงจังว่า ถ้าเลือกผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกผิดพลาด ด้วยการนำคนเลวมาเป็นคนตัดสินความ ความวุ่นวายย่อมต้องเกิดขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฝ่ายที่ไม่ได้รับความยุติธรรมย่อมไม่พอใจ ในประเทศที่เจริญแล้วตำแหน่งผู้พิพากษาย่อมมีข้อกำหนดและจรรยาบรรณที่เคร่งครัดอย่างมาก เพราะเป็นตำแหน่งที่ประชาชนเห็นว่าเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นกลาง และเป็นผู้ที่ยึดมั่นข้อกฎหมายที่เป็นธรรมอย่างแท้จริง

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดอภิรถ คือ สาเหตุคดี เรื่องราว ปัญหา ความยุ่งยาก ในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ และสงฆ์ต้องจัดการสะสางหรือดำเนินการทำให้สงบหรือเป็นไปด้วยดี ผู้ทำหน้าที่ตัดสินอภิรถ คือ พระวินัยธร ต้องประกอบด้วยองค์ 5 จึงนับว่าเป็นผู้ฉลาด คือ รู้จักอาบัติและมีใช้อาบัติ 1 รู้จักอาบัติเบาและอาบัติหนัก 1 รู้จักอาบัติมีส่วนเหลือและอาบัติไม่มีส่วนเหลือ 1 รู้จักอาบัติชั่วหยาบและอาบัติไม่ชั่วหยาบ 1 จำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยละเอียด จำแนกถูกต้อง สวดได้คล่องแคล่ว วินิจฉัยถูกต้องดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ (วิ.ป. 8/325/469) ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดอย่างเคร่งครัดและผู้ที่จะทำหน้าที่พระวินัยธรนั้น พระองค์จะเป็นผู้อนุญาต เมื่อทรงเห็นว่าผู้ใดทำหน้าที่พระวินัยธรที่ไม่สมควร พระองค์จะเป็นผู้ด่าไม่ไห้ผู้นั้นทำหน้าที่ตัดสินอภิรถ เพราะพระองค์ต้องความอยู่เป็นสุขของหมู่สงฆ์

ในเรื่องจันทกุมารชาดก กล่าวถึงพระเจ้าเอกราชทรงเป็นพระราชากจากการที่ประชาชนยอมรับให้เป็นผู้ปกครอง ในตอนต้นก่อนที่พระองค์จะทรงสืบเรื่องสวรรคตทรงเป็นกษัตริย์ที่ดี ปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขเรียบร้อย แต่หลังจากที่พระองค์ทรงสืบเรื่องสวรรคตแล้ว

ความปรารถนาอยากไปสวรรค์อันน่ารื่นรมย์ ทำให้พระเจ้าเอกราชทรงมีพระทัยเปลี่ยนไปเพราะพระองค์ต้องการสมบัติในสวรรค์ เรื่องนี้กัณฑลพราหมณ์ได้ใช้เป็นอุบายในการปลงพระชนม์พระจันทกุมาร โดยยุยงให้พระเจ้าเอกราชทำบุชายัญจากหลายสิ่งประกอบด้วยมนุษย์และสัตว์เป็นจำนวนมาก รวมแม้กระทั่งพระจันทกุมารซึ่งเป็นพระราชโอรสก็เป็นผู้ที่จะถูกประหารในยัญครั้งนี้ด้วย ทรงให้เตรียมการฆ่าทั้งสัตว์และมนุษย์เป็นอันมากเพื่อต้องการไปสู่สวรรค์ ได้สร้างความทุกข์แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก จนเกิดการลุกขึ้นของประชาชนถอดพระราชาออกจากตำแหน่งพระราชา และได้ตั้งพระจันทกุมารเป็นกษัตริย์แทน (ขุ.ชา.ม.อ., 64/833/201) ลักษณะเช่นนี้แม้ว่าพระเจ้าเอกราชจะเป็นพระราชาในแบบราชาธิปไตยที่มีอำนาจสูงสุดในรัฐ แต่ประชาชนก็มีอำนาจที่ถอดถอนออกจากตำแหน่งได้ ถ้าพระราชานั้นประพฤติผิดไปจากธรรมที่ควรประพฤติและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน

#### 4.7.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

**ขันติ** ในจันทกุมารชาดก พระจันทกุมารทรงบำเพ็ญขันติบารมี ขันตินั้นคือ ความอดทน พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญเรื่องของความอดทนไว้มาก ดังนี้ “ยกเว้นปัญญาแล้ว เราสรรเสริญว่าขันติเป็นคุณธรรมอย่างยิ่ง” และ ในโอวาทปาฏิโมกข์ที่พระองค์ทรงแสดงแก่พระอรหันตเจ้าในวันมาฆบูชาที่ว่า “ขันติ ปรมฺ ตโป ตีติกขา แปลว่า ความอดทน คือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” ในเรื่องนี้ พระจันทกุมารซึ่งถูกอุบายของกัณฑลพราหมณ์กลายเป็นผู้ที่ต้องถูกบุชายัญในครั้งนี้ ทรงเพียรพยายามอธิบายถึงโทษของการฆ่าและไม่เป็นไปหนทางสู่สวรรค์ อย่างที่พระเจ้าเอกราชทรงเข้าใจผิดตามที่กัณฑลพราหมณ์ยุยง ซึ่งพระจันทกุมารทรงทราบดีถึงแผนร้ายนี้ พระจันทกุมารได้แสดงให้เห็นถึงขันติธรรมเพราะว่าเรื่องนี้พระจันทกุมารเลือกแสดงออกใน 2 ทาง ระหว่างการเอาตัวพระองค์ให้รอดพ้นจากความตาย โดยการกราบทูลให้พระราชบิดาได้ทรงทราบถึงความประสงค์ที่แท้จริงของกัณฑลพราหมณ์ แล้วให้พระราชบิดาได้รับสั่งลงโทษพราหมณ์นั้นให้ได้รับราชาอภัยกับรวบรวมพระสติตั้งมั่นในความอดกลั้นอดทนในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ต้องเผชิญกับความพยายามที่จะบำเพ็ญบารมีโดยการดำรงพระองค์อยู่ในพระขันติธรรม ในฐานะที่ตนเป็นพระโพธิสัตว์ให้ถึงที่สุดแต่พระองค์ต้องเผชิญกับความยุ่งยากในพระทัย คือการต้องอดทนข่มพระทัยไม่ให้อาการกลัว

ขันติ คือ ความอดทนเป็นคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว มีพุทธพจน์ที่แสดงไว้หลายแห่ง ดังนี้

“ขันติเป็นประธานเป็นเหตุแห่งคุณ คือ ศีลและสมาธิ กุศลธรรมทั้งปวงย่อมเจริญ”

“ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขันติเป็นตบะของผู้พากเพียร”

“ผู้มีขันติ ชื่อนำประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น”

ในด้านการปกครอง ขันติเป็นคุณธรรมที่สำคัญมาก เพราะมีอยู่ในทศพิธราชธรรม แม้แต่สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงเกิดเป็นท้าวสักกะ ทรงอดทนต่อถ้อยคำของท้าวเวปิตติจอมอสูรที่ตำหนิท้าวสักกะจอมเทพ ซึ่งกำลังเสด็จเข้าและออกยังสภาชื่อสุธรรมาด้วยวาทะหยาบคาย อันมิใช่วาจาของสัตบุรุษ ดังนี้ “ประโยชน์ทั้งหลายของตนเป็นอย่างยิ่ง ประโยชน์อื่นที่ยิ่งกว่าขันติไม่มี บุคคลใดเป็นคนแข็งแรง อดกลั้นต่อผู้อ่อนแรงกว่าได้ ความอดกลั้นของบุคคลนั้น บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าขันติอย่างยิ่ง เพราะว่าบุคคลผู้อ่อนแรงจำต้องอดทนอยู่เอง กำลังของบุคคลใดไม่เข้มแข็ง บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงกำลังของบุคคลนั้นว่า ไม่ใช่กำลังเพราะว่าไม่มีบุคคลใดกล่าวโต้ตอบบุคคลผู้มีความกำลัง” (ส.ส. 15/250/364) หรือในเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถูกชาวเมืองโกสัมพีตำหนิด้วยถ้อยคำหยาบคายทั้งเมือง เนื่องมาจากความแค้นในกาลก่อนของพระนางมาคันทิยามเหสีของพระเจ้าอุเทน พระศาสดาตรัสว่า “เราจะอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่น เหมือนช้างศึกก้าวลงสู่สงคราม ต้องทนต่อลูกศรซึ่งมาจากทิศทั้ง 4 เพราะคนในโลกนี้ส่วนมากเป็นคนชั่ว คอยแสหาแต่โทษของผู้อื่น” (ขุ.ธ. 25/75/72) ความพยายามของพระนางมาคันทิยาเป็นอันล้มเหลว ดังที่พระศาสดาเคยตรัสไว้ว่า “ภูเขาศิลาล้วนยอมไม่หวั่นไหวด้วยลมจากทิศทั้ง 4 ฉันทิ บัณฑิตยอมไม่หวั่นไหวเพราะดำเนินทาและคำสรรเสริญฉันทินั้น”

ผู้ปกครองต้องตระหนักให้เห็นว่า คุณธรรมเรื่องขันตินั้นมีประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้เป็นผู้ที่ได้อานิสงส์ 5 ประการ ดังนี้ “ผู้อดทนย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก ย่อมเป็นผู้ไม่โหดร้าย ย่อมเป็นผู้ไม่เดือดร้อน ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์” (อง.ปญจก. 36/215/467) ในอานิสงส์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมานี้ ย่อมเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองที่ประพฤติคุณธรรมในเรื่องขันตินั้นจะเป็นผู้ปกครองที่ดี และเป็นที่ยินชมของประชาชนทั้งหลาย

#### 4.7.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1. ความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมของประเทศ สะท้อนออกมาจากผู้ทำหน้าที่อำนวยความยุติธรรมของประเทศนั้น ๆ การตัดสินหรือการวินิจฉัยที่ไม่เป็นไปตามข้อกฎหมาย การใช้กฎหมายอย่างไม่เท่าเทียมกันมีหลายมาตรฐาน ในคดีอย่างเดียวกันคนหนึ่งตัดสินอย่างหนึ่งอีกคนหนึ่งตัดสินอีกอย่างหนึ่ง มีอคติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการส่วนตัว ล้วนแล้วแต่จะส่งผลให้ความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมเสื่อมลงเรื่อย ๆ

การได้อันดับสุดท้ายของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ของไทย จากตีพิมพ์ลงในจดหมายข่าว เอเชีย อินเทลลิเจนท์ ฉบับล่าสุดเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2557 มีการจัดอันดับให้ ป.ป.ช. ของไทย อยู่อันดับสุดท้ายใน 12 องค์กรหลักที่เกี่ยวข้องต่อต้านคอร์รัปชันในเอเชีย โดยระบุว่า แม้ประเทศไทยจะไม่ใช่ประเทศที่มีการทุจริตคอร์รัปชันมากที่สุด แต่องค์กรต่อต้านคอร์รัปชันถูกใช้ทางการเมืองมากที่สุด และ รายงานฉบับนี้มีความเห็นว่า การที่ ป.ป.ช. เสนอแนะมาตรการอนุญาตให้ทางการไทย สามารถประสานงานกับรัฐบาลต่างชาตินำทรัพย์สินของคนไทยที่ต้องคดีทุจริตกลับเข้าประเทศได้ และต้องการให้ขยายอายุความคดีทุจริตคอร์รัปชันออกไปเป็น 30 ปี เห็นได้ว่าเป็นมาตรการที่พุ่งเป้าหมายไปที่ พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ซึ่งร่ำรวยจากการทำธุรกิจกับนิติบุคคลต่างชาติ มีการฝากสินทรัพย์จำนวนมากไว้กับธนาคารและสถาบันการเงินในต่างประเทศ และเมื่อเปรียบเทียบกับการทำคดีอื่น ๆ ของ ป.ป.ช. จะเห็นได้ว่าการละเลยคดีคอร์รัปชันร้ายแรงอื่น ๆ ที่รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ตกเป็นจำเลย เรื่องราวเหล่านี้จึงลดทอนความน่าเชื่อถือของ ป.ป.ช. คดีของพรรคประชาธิปัตย์เป็นจำเลยอยู่ใน ป.ป.ช. ที่สำคัญ เช่น คดีเรื่ององค์การเพื่อการปฏิรูปสถาบันการเงิน (ป.ร.ส.) อายุความ 16 ปี และขาดอายุความในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 คดีเรื่องการทุจริตนโยบายการประกันราคาข้าว จนกระทั่งถึงขณะนี้ (พ.ศ. 2557) เป็นเวลา 4 ปีแล้ว ก็ยังไม่ได้สรุปข้อมูลใด ๆ เสนอกรรมการ ป.ป.ช. ชุดใหญ่ โดยอ้างว่าหลักฐานถูกน้ำท่วมเสียหาย และ คดีกรณีสลายการชุมนุมปี 2553 ก็ยังไม่ได้สรุปสำนวนเพื่อดำเนินการใด ๆ

จากตัวอย่างข้างต้น แม้ว่าจะเป็นข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศก็ตาม แต่อาจจะบ่งบอกได้ว่า เมื่อกระบวนการยุติธรรมไม่เป็นที่น่าเชื่อถือแล้ว ความเดือดร้อนของประชาชนย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

2. ผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินความในการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น พระราชาย่อมเป็นผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย แต่ในระบอบประชาธิปไตยที่มีการแบ่งแยกอำนาจมีฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติ

บัญญัติ และ ฝ่ายตุลาการ แยกออกจากกันเพื่อถ่วงดุล ซึ่งประเทศประชาธิปไตยที่เจริญแล้วจะแยกอำนาจทั้ง 3 ประการออกจากกันอย่างชัดเจน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 39 ว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

เรื่องนี้หน่วยงานยุติธรรมในประเทศไทยได้ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญมาตรานี้เพียงใด น่าเป็นสิ่งที่คำนึงถึงอย่างยิ่ง เพราะในประเทศไทยใช้ระบบกล่าวหา ซึ่งผู้ที่ตกเป็นจำเลยนั้นเมื่อยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ย่อมควรได้รับความคุ้มครองจากการที่ถูกสังคม สื่อ หรือ บุคคลอื่นใดพิพากษาไปก่อนคำตัดสิน ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาอย่างมาก เรื่องนี้ควรเป็นเรื่องที่กระบวนการยุติธรรมไปน่าจะนำไปพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง

บทกลอนที่ว่า “เอ็งกินเหล้า เมายา ไม่ว่าจะรอก  
แต่อย่าออก นอกทางไป ให้เสียผล  
จงอย่ากิน สินบาท คาคาสินบน  
เรามันชน ชั้นปัญญา ตุลาการ”

นี้มีเรื่องเล่าว่า กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระบิดาแห่งกฎหมายไทย) ทรงพิถีพิถันเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้พิพากษาเป็นอันมาก โดยพระองค์ทรงถือว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกลุ่มคนในแวดวงตุลาการ ไม่ว่าจะเป็นนักการศาลยุติธรรม หรือนักกฎหมาย โดยมีอยู่ครั้งหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงข้าวแช่ในพระบรมมหาราชวัง และได้ทรงพระบรมราชานุญาตให้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ นำนักเรียนกฎหมายเข้าเฝ้าฯ ด้วย ณ ที่นั้น ได้ทรงมีพระราชกระแสดำรัสว่า “รพี พ่อได้ยินว่าผู้พิพากษากินเหล้ามากใช้ไหม ทำไมรพีจึงปล่อยให้เป็นเช่นนั้น” กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงนั่งอึ้งอยู่ครู่ใหญ่ แล้วกราบบังคมทูลว่า “ขอเดชะพระอาณัติพินเกล้าฯ ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าจะเลือกผู้พิพากษาก็ดี เลื่อนชั้นผู้พิพากษาก็ดี ข้าพระพุทธเจ้า ถือหลักในใจอยู่เพียงสองข้อคือ ต้องมีสติปัญญาเฉียบแหลมเฉลียวฉลาดอย่างหนึ่ง และต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตอีกอย่างหนึ่ง พุดสั้น ๆ ต้องฉลาดและต้องไม่โกง ถ้าโกงก็ไมทันคนอื่น โจรทัก จำเลย จะต้มเอาได้ ทำให้เสียความยุติธรรม แต่ถ้าฉลาดแล้วโกงก็ทำเสียความยุติธรรมอีกเหมือนกัน จะซ้ำร้ายยิ่งกันไปใหญ่ ข้าพระพุทธเจ้ามิได้ไปสอบสวนหรือเอาใจใส่กิจธุระส่วนตัวของผู้พิพากษาแต่ละคน ใครจะกินเหล้าเที่ยวเตร่อย่างไรนอกเหนืออำนาจเสนาบดีจะบังคับ”

3. การได้มาของผู้ปกครองในระบบสมมติราชาประชาชนเป็นผู้กำหนดผู้ที่ป็นพระราชและยอมอยู่ใต้การปกครองของพระราชและเทิดทูนพระองค์นั้นโดยฐานะ แม้พระราชเองก็ต้องปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นการตอบแทน สำหรับการปกครองในปัจจุบันที่ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นแม่แบบในการปกครอง รัฐธรรมนูญจะเป็นตัวกำหนดการได้มาของผู้นำของรัฐ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ผู้ปกครองมีวาระการดำรงตำแหน่งที่แน่นอนไม่สามารถอยู่ได้ตลอดไป มีการเลือกผู้ปกครองใหม่ตามวาระ และเมื่อพบว่าผู้ปกครองไม่ประพฤติตนให้สมควรอยู่ในตำแหน่งก็มีกระบวนการถอดถอนออกได้ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดเรื่องของการได้มาของนายกรัฐมนตรี ในหมวด 9 เรื่องคณะรัฐมนตรี มาตรา 171-172 การได้มาของนายกรัฐมนตรีด้วยวิธีการอย่างอื่นนอกเหนือจากนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการนอกเหนือรัฐธรรมนูญกำหนดในประมวลกฎหมายอาญา เป็นความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ในมาตรา 113 บัญญัติว่า “ผู้ใดใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย เพื่อ

1. ล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ
2. ล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการแห่งรัฐธรรมนูญหรือให้ใช้อำนาจดังกล่าวแล้วไม่ได้ หรือ
3. แบ่งแยกราชอาณาจักรหรือยึดอำนาจปกครองในส่วนหนึ่งส่วนใดแห่งราชอาณาจักร

ผู้นั้นกระทำความผิดฐานเป็นกบฏ ต้องระวางโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต”

การกระทำรัฐประหารจึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113 อย่างชัดเจน แต่ผู้ก่อการก็ไม่เคยได้รับบทลงโทษใด ๆ เพราะเหตุ 2 ประการ ประการแรกคือ คำพิพากษาที่รับรองความเป็นรัฐาธิปัตย์ว่าเป็นผู้ที่สามารถออกกฎหมายบังคับประชาชนได้ ได้แก่ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 “... ข้อเท็จจริงได้ความว่าใน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหารได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศได้เป็นผลสำเร็จ การบริหารประเทศชาติในลักษณะเช่นนี้ คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง แก้ไขยกเลิกและออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติเพื่อบริหารประเทศชาติต่อไป” และ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1662/2505 “ศาลฎีกาเห็นว่า เมื่อใน พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติได้ทำการยึดอำนาจปกครองประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จ หัวหน้าคณะปฏิวัติย่อมเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบ้านเมือง ข้อความใดที่หัวหน้าคณะปฏิวัติสั่งบังคับใช้ประชาชนก็ต้องถือว่าเป็นกฎหมาย แม้พระมหากษัตริย์จะมีได้ทรงตราออกมาด้วยคำแนะนำและยินยอมของสภา

ผู้แทนราษฎรหรือสภานิติบัญญัติของประเทศก็ตาม ดั่งนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496” ประการที่สอง คือ หลังจากการรัฐประหารจะมีการออกกฎหมายนิรโทษกรรมให้แก่คณะผู้ก่อการทุกครั้ง แม้ครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ก็ปรากฏอยู่ในมาตรา 48 ของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557

ในการปกครองแบบสมมติราชา เมื่อประชาชนเห็นพ้องกันว่า พระราชาไม่ทรงประพฤติการปกครองโดยธรรมที่สมควรก็สามารถถอดออกจากตำแหน่งได้ ซึ่งการถอดถอนบุคคลทางการเมืองเป็นอีกเรื่องที่ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยสามารถกระทำได้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดเรื่องของการถอดถอนจากตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในมาตรา 270-274

ในระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้น สามารถเป็นผู้เลือกผู้ปกครองและมีช่องทางดำเนินการถอดถอนได้ ซึ่งแตกต่างกับการปกครองในระบอบเผด็จการอย่างชัดเจน เช่น ประเทศเกาหลีเหนือ หรือการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ เช่น ประเทศจีน แม้ประเทศจีนจะมีการปกครองในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้ปกครองสูงสุดในเขตนั้น ๆ ประชาชนไม่มีสิทธิในการเลือก

การประท้วงที่กำลังเกิดขึ้นในฮ่องกงขณะนี้ (ตุลาคม พ.ศ. 2557) ประชาชนชาวฮ่องกงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีน กำลังเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งผู้ปกครองของตนเองโดยปฏิเสธผู้ปกครองที่ส่งมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งการประท้วงยังไม่จบลงในขณะนี้ แต่พอจะคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า ประเทศจีนคงไม่ยอมให้ฮ่องกงซึ่งเป็นส่วนของประเทศจีน มีการเลือกตั้งผู้ปกครองตนเองอย่างแน่นอน เพราะจะทำให้ส่วนอื่น ๆ ของประเทศจีนเอาเป็นแบบอย่างได้ และประเทศจีนเคยปราบปรามผู้ที่ประท้วงในลักษณะอย่างนี้มาแล้วหลายครั้ง กรณีร้ายแรงที่สุดคือ กรณีการประท้วงที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน ระหว่างวันที่ 15 เมษายน ถึง 4 มิถุนายน พ.ศ. 2532 ซึ่งมีนักศึกษาชาวจีนร่วมชุมนุมกันเพื่อต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์จีน เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและเสรีภาพมีผู้เข้าร่วมถึงหลักแสน เหตุการณ์นำไปสู่การนองเลือดมีผู้เสียชีวิตประมาณ 2,500 คน บาดเจ็บราว 10,000 คน และการประท้วงครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ

ในเรื่องจันทกุมารชาดกนั้น พระราชาที่เป็นสมมติเทพนั้น เมื่อประพฤติตนไม่อยู่ในธรรมสร้างความเดือดร้อนให้ประชาชน ประชาชนก็พร้อมใจกันถอดออกจากตำแหน่งพระราชาได้ เพราะเป็นตำแหน่งสมมติ การเป็นผู้ปกครองตามชาดกเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจของประชาชนที่มีผลต่อผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองเป็นผู้ปกครองที่ดีก็ได้รับการยอมรับ แต่ในทางตรงข้ามถ้าผู้ปกครองประพฤติผิดศีลผิดธรรม ประชาชนก็มีสิทธิ์ที่จะถอดออกจากตำแหน่ง

ในประเทศที่เป็นประชาธิปไตยที่เจริญแล้ว การถอดถอนผู้บริหารประเทศออกจากตำแหน่งนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากมาก เพราะว่าผู้บริหารประเทศย่อมได้รับการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนตลอดเวลา ทั้งจากฝ่ายค้าน องค์กรตามรัฐธรรมนูญ สื่อมวลชน และ ประชาชนที่ลงคะแนนเสียงให้เป็นต้น แต่ถ้ามีเหตุที่ทำให้สถาบันทางการเมืองเสื่อมเสียหรือเสียหายอย่างรุนแรง การถอดถอน (Impeachment) ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะถอดถอนผู้บริหารประเทศออกจากตำแหน่งได้

คดีลูวินสกี คือคดีที่ทำให้มีการถอดถอนอดีตประธานาธิบดีบิล คลินตัน ออกจากตำแหน่ง เนื่องจากประธานาธิบดีบิล คลินตัน ได้ยอมรับว่ามี “ความสัมพันธ์ไม่เหมาะสม” (Inappropriate Relationship) ในช่วงที่ลูวินสกีเป็นนักศึกษาฝึกงานในทำเนียบขาว ระหว่าง พ.ศ. 2538–2539 และยอมรับในเวลาต่อมาว่า ช่วงเวลาระหว่างวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 จนถึง 7 เมษายน พ.ศ. 2539 โมนาิกาได้มีความสัมพันธ์ทางเพศกับประธานาธิบดีบิล คลินตัน โดยในภายหลังทั้งเธอและประธานาธิบดีได้ยอมรับว่ามีความสัมพันธ์โดยใช้ปาก (ออร์ัลเซ็กส์) ไม่ได้มีการร่วมเพศแต่อย่างใด คดีนี้เข้าสู่กระบวนการถอดถอน (Impeachment) ในปี ค.ศ. 1998 และเป็นประธานาธิบดีคนที่ 2 ที่เข้าสู่กระบวนการถอดถอน คนแรกคืออดีตประธานาธิบดีแอนดรูว์ แจ็กสัน ค.ศ. 1867 ส่วนอดีตประธานาธิบดีนิกสัน ในคดีวอเตอร์เกต ค.ศ. 1974 ข้อหาขัดขวางกระบวนการยุติธรรม ได้ลาออกก่อนที่จะเข้าสู่รัฐสภา ผลปรากฏว่าเสียงของสภาล่างที่จะลงมติถอดถอนไม่ถึง 2 ใน 3 ทำให้ทั้งอดีตประธานาธิบดีแจ็กสันและอดีตประธานาธิบดีคลินตันนั้นวุฒิสภาลงมติรับรองให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้

ความเป็นผู้ปกครองสูงสุดในระบอบประชาธิปไตยและเป็นพระราชินีในแบบสมมติราชานั้น ยังจำเป็นต้องทำงานเพื่อรับใช้ประชาชน ด้วยการทำนุบำรุงราษฎรให้มีความสุขเหมือนกัน ซึ่งถือว่าประชาชนยังคงเป็นเจ้านายและเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งทำให้ผู้ปกครองต้องตระหนักว่าแม้ว่าจะเป็นผู้ปกครองสูงสุดแล้ว ถ้าไม่ทำงานรับใช้ประชาชน ประชาชนก็สามารถถอดถอนออกจากตำแหน่ง แล้วหาผู้ที่เหมาะสมที่ควรเป็นผู้ปกครองใหม่ที่ดีกว่าได้ ไม่ใช่จะเป็นพระราชินีแล้วจะยั่งยืน หรือเป็นผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้วจะไม่ลงจากตำแหน่ง ซึ่งการปกครองแบบเผด็จการหรือแบบคอมมิวนิสต์จะไม่มีลักษณะเช่นนี้



#### 4.8 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในนารทชาดก (อุเบกขาบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่นารทพรหมฤๅษีแสดงธรรมถวายพระเจ้าอังคตราช 3 เรื่อง คือ 1 ละมิจฉาภิภูริ 2 ละคนชัว (พาล) เข้าหาคนดี (บัณฑิต) 3 ไม่ประมาทเป็นนิตย์ ซึ่งทั้ง 3 ประการนั้น นารทพรหมฤๅษีได้แก้ไขให้พระเจ้าอังคตราชกลับมาปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นสัมมทัญญูซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้ถูกปกครอง

##### 4.8.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ความคิดคิดปรัชญาทางการเมืองทางตะวันตก ในแนวความคิดของ โสเครติส พลาโต และ อริสโตเติล มักให้ความสำคัญกับตัวผู้ปกครองเป็นอย่างมาก เช่น เชื่อว่าการปกครองแบบราชาธิปไตยและแบบอภิชนาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่ดีกว่าแบบประชาธิปไตย โดยให้เหตุผลว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองของคนจน และมีเสรีภาพมากเกินไปจนทำให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก แม้แนวความคิดการปกครองที่เป็นแบบทรราช ก็ให้ความสำคัญต่อผู้นำมาก ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปกครองนั้นตกอยู่กับใคร

การปกครองแบบราชาธิปไตยและแบบอภิชนาธิปไตย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปกครองนั้นตกอยู่กับประชาชน เพราะมีเป้าหมายอยู่ที่ความผาสุกของประชาชนในรัฐ แต่การปกครองแบบทรราชเป็นการปกครองโดยบุคคลคนเดียว ผู้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ เพื่อผลประโยชน์ของเขาเพียงคนเดียว จัดเป็นระบอบที่เลวที่สุด ในแนวความคิดของ โสเครติส พลาโต และ อริสโตเติล และการปกครองแบบเผด็จการก็เป็นระบอบที่ไม่ได้รับการยอมรับในปัจจุบัน

การปกครองแบบราชาธิปไตยและแบบอภิชนาธิปไตย กับ การปกครองแบบทรราช ทั้งสองแบบต่างก็ให้ความสำคัญของผู้นำเหมือนกัน แต่แนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังรูปแบบแตกต่างกันอย่างมาก โดยนำเอาผู้ที่ได้รับผลประโยชน์เป็นตัววัด โดยเป็นเรื่องของความคิดที่จะทำประโยชน์เพื่อใคร ในแนวการปกครองทางด้านตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ การจะเป็นผู้นำที่ดีต้องมีจิตใจที่ดีเป็นเบื้องต้นก่อน เช่น พระพุทธเจ้าทรงถือธัมมาธิปไตย การถือหลักการเป็นใหญ่หรือความมีธรรมเป็นใหญ่ และมีคุณธรรมกำกับกับการปกครอง จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับการปกครองหลายเรื่อง เช่น ทศพิธราชธรรม และ อปรีหานิยธรรม เป็นต้น ในแนวความคิดของเลาจื้อ ที่ให้ผู้ปกครองที่ดีจะต้องพัฒนาใจให้เป็นคนมีเมตตาเป็นนิสัยเสียก่อน เมื่อคนมีเมตตาก็ย่อมปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ในแนวความคิดของขงจื้อ เชื่อว่าการที่จะสร้างคนให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน เป็นต้น

ความคิดของผู้นำจึงเป็นตัวกำหนดถึงผลประโยชน์ของการปกครองว่าจะทำเพื่อใครต่อประชาชนหรือความร่ำรวยมั่งคั่งต่อตนเองและพวกพ้อง ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องความ

คิดเห็น (ทฤษฎี) ไว้คือ ทรงแสดงให้เห็นว่าจิตใจของปุถุชนนั้น มีปมติน้อมลงต่ำไปในทางชั่วหยาบเป็นปกติ ต้องหมั่นสร้างความคิดเพื่อเป็นเครื่องฉุดรั้งไม่ให้จิตใจคิดชั่ว แล้วแสดงออกมาทางคำพูดและการกระทำ สามารถสรุปได้ว่า เมื่อจิตคิดชั่ว คำพูดและการกระทำจะชั่วตามไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงให้ความสำคัญของใจเป็นอย่างมาก ดังที่ทรงตรัสว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ยอมไปตามเขาเพราะเหตุนี้ จุลล่อหลุมไปตามรอยเท้าโคผู้นำเอกไปอยู่ ฉะนั้น.” (ขุ.ขุ. 25/1/23)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องมิจฉาทิฏฐิวั ดังนี้ “บุคคลบางคนในโลกนี้ ... มีความเห็นวิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้ และชั้วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐินี้ทำให้เกิดอกุศลธรรมทั้งหลาย” (อง.ทสก. 24/176/321)

จะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นของผู้ปกครองที่เป็นผู้นำมีความสำคัญอย่างมาก เพราะสามารถทำให้รูปแบบการปกครองจากราชธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองที่ดี กลายเป็นการปกครองตามแบบทรราชซึ่งเป็นการปกครองที่เลวได้ไม่ยาก และไม่ว่าแนวคิดทั้งด้าน ตะวันตกและตะวันออกก็ไม่ปราศจากท่านโดยยอมรับว่าการปกครองรูปแบบทรราชนั้น เป็นการปกครองที่ดีเลย

#### 4.8.2 รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองในนารทชาดก เป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าอังกติราช ครองเมืองมิถิลา และมีธิดาองค์หนึ่งพระนามว่ารุจา พระเจ้าอังกติราชมีอำมาตย์อยู่ 3 คน คือ วิชยอำมาตย์ สุนามอำมาตย์ และ อลาตอำมาตย์เป็นที่ปรึกษาราชการ ส่วนพระนารทพรหม เป็นพรหมไม่มีส่วนร่วมในการปกครองแต่อย่างใด

พระเจ้าอังกติราชปกติทรงตั้งอยู่ในธรรม แต่เพราะพระองค์มีโอกาสได้ฟังคำสอนจากดาบสท่านหนึ่งนามว่าคุณกัสสปะดาบส ซึ่งได้สอนสิ่งที่ผิดจากทำนองคลองธรรม ได้เปลี่ยนความคิดของพระองค์เป็นมิจฉาทิฏฐิ โดยตั้งแต่นั้นมาพระเจ้าอังกติราชก็ทรงรับสั่งให้ประชุมเหล่าอำมาตย์ในที่ประทับ แล้วตรัสให้ราชบุรุษจัดหาภุมมาให้แก่พระองค์โดยไม่สนพระทัยแก่การบริหารบ้านเมืองไม่ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างที่เคยทรงปฏิบัติมา

พระนางรุจาผู้เป็นธิดาซึ่งมีปกตรักษาอุบาสก ครั้นได้ทราบความนั้นก็ทรงสลดพระทัยในราชวัตรของพระราชบิดาที่ทรงเปลี่ยนไป พระนางจึงได้ทรงพยายามทูลถวายธรรมคือความถูกต้องให้แก่พระเจ้าอังกติราช ด้วยหวังจะทำพระราชบิดาให้มีความเห็นถูกต้องอย่างเดิม แต่ก็ไม่สามารถ

ทำได้สำเร็จ เพราะความที่พระเจ้าอังคตราชนั้นทรงมีความเชื่อถือในคำของคุณกัสสปะดาบส เมื่อไม่สามารถทำให้พระราชบิดาเป็นผู้มีความเห็นถูกต้องด้วยตนเองได้ และด้วยความรักในตัวพระราชบิดา พระนางรุจาจึงทำการอ้อนวอนขอร้องต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือตน ในขณะนั้นพระนารทพรหมได้ทราบความต้องการความช่วยเหลือของพระนางรุจाराชกุมารี และเล็งเห็นความเดือดร้อนอันจะเกิดแก่ประชาชน หากพระราชบิดาทรงมีความคิดเป็นมิฉฉาทิภูฏิจึงมาจากเทวโลกแปลงเป็นฤาษีเหาะเข้าไปสู่ปราสาทของพระเจ้าอังคตราช พระนารทพรหมแสดงธรรมเพื่อให้พระราชบิดากลับมาเป็นสัมมาทิภูฏิบุคคลและกระทำสำเร็จ

#### 4.8.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

1. การไม่คบคนพาล กับ คบบัณฑิต และ สัมมาทิภูฏิจับ มิฉฉาทิภูฏิจ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโทษของการคบคนพาล ดังนี้ “เมื่อบุคคลเสพคุ้นกับคนพาล แม้ด้วยใจ คือ ยินดีพอใจในอกุศล ขณะนั้นชื่อว่า ยินดีพอใจในความเป็นพาล และเสพคุ้นกับคนพาลแล้ว เพราะใจตนเองเป็นพาล คือ เป็นอกุศลในขณะนั้น ก็ทำให้ออกุศลเจริญขึ้นมีความเห็นผิด และอกุศลประการต่าง ๆ เพราะการเสพคุ้นกับคนพาล เพราะในความเป็นจริงแล้ว เมื่อยังเป็นปุถุชน จิตใจก็มักไหลไปสู่ที่ต่ำ เมื่อเสพคุ้นคุ้นกับผู้มากไปด้วยอกุศล คนพาลก็ย่อมแนะนำในสิ่งที่ไม่ดี ไม่ประเสริฐ ก็ทำให้จิตใจของผู้ที่อยู่ใกล้ก็คล้อยไปตามสิ่งเหล่านั้นได้ง่าย เพราะใจก็น้อมไปง่ายในทางอกุศลทางกิเลสอยู่แล้ว ต้นมะม่วงที่ปลูกด้วยต้นสะเดาล้อมรอบต้นมะม่วง นานวันเข้าแม้ผลมะม่วงก็ยังขมได้ ดังนั้นแม้แต่สิ่งที่ไม่มีชีวิตยังเปลี่ยนได้ จะกล่าวไปไปถึงจิตใจของมนุษย์ที่ไม่มั่นคงด้วยอำนาจกิเลส ดุจไม้หลักปักอยู่ในเลน ดุจเมล็ดถั่วตั้งอยู่บนหลังม้า”

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง จะพบว่าก่อนที่พระราชบิดาจะสนทนากับคุณกัสสปะดาบสนั้น เดิมพระองค์ทรงเป็นพระราชบิดาที่ดีประพฤติตามทศพิธราชธรรมที่สมควร แต่หลังจากการสนทนาครั้งนั้น ทำให้ความเห็นเปลี่ยนไปอย่างมากและเป็นไปในทางอกุศลธรรม แม้ว่าจะใช้เวลาช่วงเวลาสั้น ๆ ที่สนทนากัน บทสนทนาที่มีผลให้พระราชบิดานั้นเปลี่ยนความคิดที่สำคัญคือ “ในโลกนี้ บุญไม่มี บาปไม่มี ปรโลกไม่มี ไม่มีบิดา มารดาปู่ย่า ตายาย สัตว์ทั้งหลายเกิดมาเสมอกันหมด จะได้ดีได้ชั่วก็ได้เอง ทานไม่มี ผลแห่งทานก็ไม่มี ร่างกายที่ประกอบกันขึ้นมาเมื่อตายไปแล้วก็สูญสลายแยกออกจากกันไป สุขทุกข์ก็สิ้นไป ใครจะฆ่า จะทำร้าย ทำอันตราย ก็ไม่เป็นบาป เพราะบาปไม่มี สัตว์ทุกจำพวก เมื่อเกิดมาครบ 84 กัปก็จะมีบริสุทธื์พันทุกขไปเอง ถ้ายังไม่ครบ ถึงจะทำบุญทำกุศลเท่าไร ก็ไม่อาจบริสุทธื์ไปได้ แต่ถ้าถึงกำหนด 84 กัป แม้จะทำบาปมากมาย ก็จะมีบริสุทธื์ไปเอง” ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็น คือ บุญและบาปไม่มีผล ตายไปแล้วสูญ และ

เมื่อสัตว์เกิดครบ 84 กัป ก็จะมีบริสุทธิเองไม่ว่าจะทำกุศลหรืออกุศลมากเท่าไรก็ตาม ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ

พระนารทพรหมได้ทราบความต้องการความช่วยเหลือของพระนางรจจาชากุมารี และเล็งเห็นความเดือดร้อนอันจะเกิดแก่ประชาชน หากพระราชาทรงมีความคิดเป็นมิจฉาทิฎฐิ จึงมาเป็นกัลยาณมิตรแสดงธรรมด้วยประการต่าง ๆ จนกระทั่งพระราชาก็เปลี่ยนกลับมาเป็นสัมมาทิฎฐิ บุคคลดั้งเดิม โดยสรุป คือ พระราชาเดิมเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฎฐิ กลับกลายเป็นผู้ที่มีมิจฉาทิฎฐิ เพราะการสนทนากับคนชั่ว เมื่อได้ฟังเทศน์จากพระนารทพรหมผู้เป็นกัลยาณมิตร 3 เรื่อง คือ 1 ละมิจฉาทิฎฐิ 2 ละคนชั่ว (พาล) เข้าหาคนดี (บัณฑิต) 3 ไม่ประมาทเป็นนิยต์ก็กลับเป็นสัมมาทิฎฐิ บุคคลอีกครั้ง

**2. ความไม่ประมาท** พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของความไม่ประมาท ดังนี้ “ภิกษุ ท. เราไม่มองเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรืออกุศลธรรมที่เกิดอยู่แล้วย่อมเสื่อมสิ้นไป เหมือนความไม่ประมาท นี้. ภิกษุ ท. เมื่อบุคคลไม่ประมาทแล้ว, กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้นและอกุศลธรรมที่เกิดอยู่แล้ว ก็เสื่อมสิ้นไป.” (อง.เอก. 20/62-63/11)

พระเจ้าอังคตราชเดิมพระองค์เป็นราชาที่ดี เมื่อสนทนากับคุณกัสสะปะดาบสซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ แม้ว่าเวลาการสนทนาจะสั้น ๆ แต่ก็สามารถเปลี่ยนจากพระราชาก็ดีเป็นพระราชที่ไม่ดีได้ เพียงชั่วข้ามคืน ก็ยังมีความโชคดีที่ได้พระนารทพรหมที่กำลังบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ตั้งใจจะช่วยเหลือสงเคราะห์ให้พระเจ้าอังคตราชกลับเป็นพระราชาก็ดีดั้งเดิม พระนารทพรหมได้แสดงธรรมเรื่องของความไม่ประมาทเป็นเครื่องเตือนสติพระเจ้าอังคตราช

จะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองต้องหมั่นตระหนักในใจว่า เมื่อใดที่เกิดความคิดที่อาจจะกลายเป็นการปกครองแบบทรราช ต้องรีบเข้าหาหรือปรึกษาผู้ที่เป็นบัณฑิต ให้ช่วยแก้ไขความคิดให้กลับมาเป็นสัมมาทิฎฐิอย่างเดิม หรือต้องหมั่นเข้าพบบัณฑิตบ่อย ๆ ในจักรวรรดิวัตรข้อที่ 5 ได้กล่าวถึง ปริปุจจา คือ ปรึกษาสอบถามปัญหา กับ สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมาอยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย (ที.ปา. 11/35/65)

#### 4.8.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ในสมัยพุทธกาลมีพระราชานามว่าพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาองค์ที่ 3 แห่งแคว้นมคธ เป็นพระโอรสในพระเจ้าพิมพิสารและพระนางเวเทหิ พระธิดาของพระเจ้ามหาโกศลแห่งแคว้นโกศลและพระภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อครั้งที่ยังอยู่ในพระครรภ์พระนางเวเทหิของพระเจ้าพิมพิสาร พระนางทรงประชวรพระครรภ์ (แพ้ท้อง) อยากเสวยพระโลหิตของพระสวามี ด้วยความรักพระมเหสีและบุตรในครรภ์ พระองค์จึงร้องพระโลหิตของพระองค์ไปให้พระมเหสีเสวยทางด้านโหราจารย์ทำนายว่า ราชกุมารในครรภ์จะเป็นปิตุฆาต (ฆ่าพ่อ) พระนางเวเทหิจึงพยายามทำแท้งหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ พระเจ้าพิมพิสารเมื่อทรงทราบก็ทรงห้าม พอประสูติมีพระนามว่า “อชาตศัตรู” (แปลว่า ผู้ที่ไม่เป็นศัตรู)

ในการปกครองสงฆ์นั้น พระเวททัตมีความปรารถนาเป็นใหญ่และจะมาแทนตำแหน่งปกครองสงฆ์ของพระพุทธเจ้า พระเวททัตได้เสนอเรื่องวัตถุ 5 เป็นเงื่อนไข (วิ.มหา. 1/409/442) เมื่อพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต พระเวททัตจึงใช้เป็นเงื่อนไขแยกภิกษุที่เห็นด้วยกับพระเวททัตบางส่วนมาปกครอง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ให้สงฆ์ทำการประกาศนियกรรมว่า การกระทำของพระเวททัตไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ มิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นการกระทำของพระเวททัตแต่เพียงผู้เดียว

พระเวททัตเห็นว่าการในเรื่องนี้ยังไม่สำเร็จ และกำลังจะแสวงหาผู้ที่จะมาช่วยตนปลงพระชนม์พระบรมศาสดา ซึ่งต้องการได้รับความสนับสนุนจากผู้มีอำนาจทางบ้านเมือง แต่พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพระโสดาบันแล้วคงไม่เข้าร่วมในเรื่องนี้ จึงหันไปที่พระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งรั้งตำแหน่งรัชทายาทในขณะนั้น พระเวททัตได้ทำการยุยงพระเจ้าอชาตศัตรูที่ยังขาดประสบการณ์ สามารถถูกชักจูงได้ง่าย ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความศรัทธาในพระเวททัต ถูกเลี้ยมสอนว่าชีวิตคนเรานั้นไม่เที่ยง ไม่แน่ว่าจะได้ครองราชย์สมบัติ จึงควรปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารเสียแล้วขึ้นครองราชย์แทน ส่วนพระเวททัตจะปลงพระชนม์พระศาสดาและทำหน้าที่ปกครองสงฆ์ การลอบปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารไม่สำเร็จโดยพระเจ้าอชาตศัตรูถูกจับได้เสียก่อน จึงได้นำตัวพระราชกุมารไปให้เหล่าเสนาอำมาตย์ตัดสินลงโทษ เหล่าเสนาอำมาตย์ก็ได้ต่อสู้กับพระราชกุมารจนพระองค์ยอมรับและตรัสว่าถูกพระเวททัตยุยง เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบและสติความเห็นของเหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งสามพวก พระเจ้าพิมพิสารก็ได้ตรัสบอกว่าพระพุทธเจ้าได้ให้สงฆ์ทำการประกาศนियกรรมแล้วว่าการกระทำของพระเวททัตไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา ใจ มิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นการกระทำของพระเวททัตแต่เพียงผู้เดียว หลังจากนั้นพระเจ้าพิมพิสารทรงทรงตัดสิน

พระทัยสละราชสมบัติมอบให้แก่กษัตริย์ราชกุมาร เมื่อกษัตริย์ราชกุมารได้ขึ้นครองราชย์เป็น พระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว แต่พระเทวทัตก็ยังยุยงพระเจ้าอชาตศัตรูกว่า แม้พระเจ้าพิมพิสารจะทรง สละราชสมบัติมอบให้แก่พระองค์ พระเจ้าพิมพิสารอาจจะมาแย่งชิงตำแหน่งคืนก็เป็นไปได้ ทำให้ พระองค์หลงเชื่อจึงมีรับสั่งให้จับพระเจ้าพิมพิสารไปจองจำขังในคุก และทรมานโดยวิธีการต่าง ๆ จนพระบิดาสิ้นพระชนม์

เมื่อพระเทวทัตมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกำลังแล้ว ก็พยายามที่จะหาวิธีปลงพระชนม์ พระพุทธเจ้าหลายครั้ง เช่น การปล่อยช้างนาฬาคีรีมาทำร้ายพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้ เมตตาบารมีสยบความดุร้ายของช้างนั้น จนในที่สุดพระเทวทัตก็ต้องได้ผลกรรมของตนด้วยการถูก ธรณีสูบ ส่วนพระเจ้าอชาตศัตรูก็น่าเสียดายที่ทำให้เปลี่ยนกลับมาเป็นพระราชาที่ดีอีกครั้ง กล่าวคือ ในวันที่ พระเจ้าพิมพิสารสวรรคต พระโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรูก็น่าประสูติ เมื่อได้ทรงทราบข่าวการประสูติ ของพระโอรสจากอำมาตย์ พระเจ้าอชาตศัตรุทรงบังเกิดความรักพระโอรสอย่างลึกซึ้ง ทรงตระหนัก ในพระทัยว่า พระราชบิดาของพระองค์ก็ทรงมีความรักต่อพระองค์ไม่แตกต่างกับที่พระองค์ทรงมี ต่อพระโอรส พระเจ้าอชาตศัตรุทรงสำนึกในทันทีว่า พระองค์ได้ทำความผิดอย่างใหญ่หลวง จึงมีรับสั่ง ให้ปล่อยพระราชบิดา แต่อำมาตย์ได้ถวายรายงานว่าพระเจ้าพิมพิสารสวรรคตเสียแล้ว ข่าวนี้นำให้ พระเจ้าอชาตศัตรุทรงทุกข์โศกอย่างที่สุด

หลังจากนั้น พระเจ้าอชาตศัตรุทรงปกครองการเมืองโดยตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและ ราชสังคัตถุ ทำให้ประชาราษฎร์อยู่อย่างมีความสุข และยังมีแสนยานุภาพเป็นที่เกรงขามของแคว้นอื่น ทรงบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เพื่อลบล้างความผิดให้เจือจางลงไปบ้าง ทรงปฏิญาณตนเป็นอุบาสกบริษัท ตั้งมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ และยังเป็นศาสนูปถัมภ์ในการปฐมสังคายนา

โดยสรุปเรื่องนารทชาดก พระเจ้าอังคตราชเดิมพระองค์เป็นราชาที่ดี เมื่อสนทนากับ คุณกัสสปะดาบสซึ่งเป็นมิถิลาทมิฬ แม้เวลาการสนทนาจะสั้น ๆ แต่ก็สามารถเปลี่ยนจากพระราชา ที่ดีเป็นพระราชาที่ไม่ดีได้เพียงชั่วข้ามคืน ก็ยังมีความโชคดีที่ได้พระนารทพรหมที่กำลังบำเพ็ญ อุเบกขาบารมี ตั้งใจจะช่วยเหลือสงเคราะห์ให้พระเจ้าอังคตราชกลับเป็นพระราชาที่ดีดังเดิม คล้ายกับ พระเจ้าอชาตศัตรุที่ได้รับการเปลี่ยนกลับมาเป็นพระราชาที่ดี แม้ว่าพระเทวทัตจะยุยงให้ใช้อำนาจของ พระเจ้าอชาตศัตรุซึ่งเป็นพระราชามาใช้เป็นเครื่องมือในการปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่า การไม่คบคนพาลนั้นเป็นสิ่งที่ดีแล้วผู้ปกครองต้องตระหนักให้ดีกว่า ที่ปรึกษาที่ตาม คนรอบข้างก็ตาม ที่ให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเป็นคนดีหรือคนพาล เพราะคนดีก็ให้ความคิดเห็นอย่างคนดีมีประโยชน์ ต่อบ้านเมืองแต่คนพาลไม่ทำอย่างนั้น และตระหนักว่าอย่าประมาทในการสนทนากับคนพาล เพราะคนพาลนั้นมีความสามารถใช้เวลาสั้น ๆ เท่านั้น ก็เปลี่ยนความคิดจากพระราชาที่เป็นสัมมาทิฐิเป็น

พระราชาก็เป็นมิจฉาที่ปฏิวัติได้ กว่าจะเปลี่ยนกลับมาเป็นสัมมาปฏิวัติอีกครั้ง ก็อาจจะสร้างความเสียหายแก่ประชาชนผู้ถูกปกครองไปแล้วอย่างมากมาย

#### 4.9 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในวิรุทธชาดก (สังจบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องที่วิรุทธบัณฑิตแสดงธรรมเรื่องราชวสดีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนัก (ธรรมของผู้ที่เป็นข้าราชการที่ดี) แก่บุตรของตน

##### 4.9.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ในการปกครองไม่ว่าเป็นระบอบการปกครองระบอบใด ย่อมต้องมีผู้ช่วยทำงานให้กับรัฐเสมอ นั่นคือ ข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปกครองแบบราชาธิปไตยที่มีบุโรหิตที่มีความสามารถ ย่อมเป็นการแบ่งเบาภาระเรื่องการปกครองของพระราชไปได้มาก ในการปกครองแบบอื่น ๆ ทั้งที่เป็นประชาธิปไตย คอมมิวนิสต์ หรือเผด็จการ ข้าราชการย่อมมีส่วนสำคัญในการปกครองทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าจะสนองงานตามนโยบายของรัฐบาลหรือผู้นำที่ดีหรือไม่ดีเท่านั้น ถ้าเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตย บุโรหิตทั้งหลายย่อมใช้ความรู้ความสามารถไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นการปกครองแบบทรราช ข้าราชการก็ใช้ความรู้ความสามารถไปเพื่อประโยชน์ของผู้นำและพวกพ้อง

ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตกที่ส่วนใหญ่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง รัฐจึงจำเป็นต้องพึ่งบุคลากรที่จำเป็นหลายด้าน เช่น การออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย ทั้งนี้เพื่อช่วยทำให้ประชาชนอยู่ในบังคับของกฎหมาย เพราะเมื่อพลเมืองทั้งหลายอยู่ในบังคับของกฎหมายก็จะทำให้บ้านเมืองสงบสุข

ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันตก การใช้กฎหมายย่อมมีอยู่ในทุกรัฐ เพราะกฎหมายทำให้บ้านเมืองเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นเดียวกับแนวคิดปรัชญาทางการเมืองตะวันออกที่วิชานิติศาสตร์เป็นวิชาที่มีความสำคัญมาก ในแนวความคิดของขงจื้อผู้นำต้องเรียนวิชานี้ซึ่งเป็น 1 ใน 6 ของวิชาที่ต้องเรียน และวิชานิติศาสตร์ยังเป็นหนึ่งในวิชาศิลปะ 16 ประการที่วรรณะกษัตริย์จำเป็นต้องเรียน

การสอบความรู้เพื่อเข้ารับราชการพลเรือนยุคโบราณที่มีหลักฐานชัดเจน คือ การสอบเข้ารับราชการพลเรือนของประเทศจีน ซึ่งในขณะนั้นเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กำหนดขึ้นเพื่อสอบบรรจุข้าราชการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดสำหรับระบบราชการของรัฐ ในการสอบใช้ข้อสอบแบบวัตถุวิสัย เพื่อประเมินความรู้และคุณธรรมของผู้เข้าสอบ และด้วยพื้นฐานจาก

ปรัชญาลัทธิขงจื้อ การสอบขุนนางนี้โดยทฤษฎีแล้วมุ่งทดสอบและคัดเลือกบุคคลด้วยคุณธรรม ทำให้มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อประเทศจีนทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก และราชวงศ์ของจีนก็ได้ใช้บัณฑิตที่สอบได้เป็นฐานอำนาจในการปกครองของตน โดยมีหลายครั้งที่การสอบทำให้อภิชนบางกลุ่มถูกแทนที่ด้วยบุคคลที่มาจากชาวบ้านทั่วไป

ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแบบของประเทศทางตะวันตก ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ทรงตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โรงเรียนมหาดเล็กก็ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน สำหรับเหตุผลของการตั้งโรงเรียนดังกล่าวขึ้นสืบเนื่องมาจากประเทศชาติต้องการคนดี คนมีปัญญา และมีฝีมือเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมาก พระมหากษัตริย์ ยังทรงสนับสนุนให้ประชาชนได้ศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการรับข้าราชการเพิ่มขึ้นอีกด้วย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ข้าราชการทุกคนที่รับราชการเป็นอาชีพ จะได้รับเงินเดือนเพียงพอกับการครองชีพ เพื่อป้องกันมิให้แสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่โดยตรงหรือทางอ้อม หรือเพื่อประโยชน์แก่ตนเองหรือญาติมิตร

ในวิรัชชาดก วิรุฒบัณฑิตแสดงธรรมเรื่องราชวสดีธรรม แสดงสาระคำสอนเกี่ยวกับการวางตนในฐานะข้าราชการที่ดี แม้ว่าในขณะนั้นการปกครองจะเป็นแบบราชาธิปไตย และการเป็นข้าราชการที่ดีนั้นก็เป็นการที่ดีในแบบราชาธิปไตยก็ตาม แต่เมื่อคำนึงถึงว่า พระราชาย่อมเป็นใหญ่ที่สุดเมื่อมีข้าราชการที่ดีมีความสามารถ ย่อมจะอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ได้อย่างดี

#### 4.9.2 รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองในวิรัชชาดก เป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าธัญชัย ครองเมืองอินทปัตต์ อยู่ในแคว้นกुरु พระเจ้าธัญชัยมีนักปราชญ์ประจำราชสำนักชื่อว่า วิรุฒ ซึ่งเป็นผู้มีวาจาฉลาด หลักแหลม เมื่อจะกล่าวถ้อยคำสิ่งใด ก็สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและชื่นชมยินดีในถ้อยคำนั้น พระราชาทรงไว้พระทัยให้วิรุฒนั้นเป็นกำลังสำคัญในการช่วยบริหารราชการ

ในการพนันสกากับปุลณกษัตริย์ พระเจ้าธัญชัยทรงเดิมพันสิ่งที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นพระราชา คือ เศวตฉัตร โดยธรรมเนียมของกษัตริย์ไทยนั้นใช้ นพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร ๙ ชั้น) เป็นฉัตรชั้นสูงสุดสำหรับพระมหากษัตริย์ ทำด้วยผ้าขาวขลิบทอง ใช้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว



#### 4.9.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

1. **สัจจะ** ในความหมายว่า ความซื่อสัตย์ วิรุทธบัณฑิตนั้นเป็นชาติที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสังขารมี ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่สำคัญของความเป็นผู้นำและนักปกครอง ในวิรุทธชาดก หลังจากที่พระเจ้าธัญชัยทรงแพพณัน เมื่อปุณณกัษขอวิรุทธบัณฑิตพระเจ้าธัญชัยไม่ยอมยกให้ เพราะเปรียบวิรุทธบัณฑิตเสมอด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อวิรุทธบัณฑิตกล่าวเหตุผลตามที่ปุณณกัษให้ วิรุทธเป็นผู้ตอบ พระเจ้าธัญชัยต้องยอมยกวิรุทธบัณฑิตให้ปุณณกัษ

ในเรื่องนี้วิรุทธบัณฑิตตอบปัญหาที่ปุณณกัษ ที่พระเจ้าธัญชัยกล่าวว่าวิรุทธบัณฑิตนั้นเสมอด้วยพระองค์เอง และ พระองค์ เศวตฉัตร และพระมเหสี นั้น ไม่ใช่ของที่นำมาเป็นสินพนัน เมื่อปุณณกัษขอวิรุทธบัณฑิต ๆ จึงแก้ว่า “มาณพนี้ถามเราอย่างนี้ เราจะบอกเขาว่าเราเป็นญาติของพระราชชา เราเป็นคนสูงกว่าพระราชชา หรือไม่ได้เป็นอะไรเลยของพระราชชาเช่นนี้ก็ได้เหมือนกัน แต่ว่าชื่อว่าที่ฟังในโลกนี้ จะเสมอด้วยคำจริงย่อไม่มี เราควรจะพูดคำจริงเท่านั้น เพื่อจะแสดงว่าข้าพเจ้าไม่ได้เป็นพระประยูรญาติของพระราชชา และมีได้เป็นคนสูงกว่าพระราชชา แต่ว่าข้าพเจ้าเป็นทาสคนใดคนหนึ่งแห่งทาส ๔ จำพวก” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1044/403) พระราชาได้ฟังก็ทรงเข้าพระทัย แต่ก็มี ความโทมนัสที่จะสูญเสียวิรุทธบัณฑิตไป จึงขออนุญาตปุณณกัษให้วิรุทธบัณฑิตได้แสดงธรรมแก่ พระองค์เป็นครั้งสุดท้าย ปุณณกัษก็ยินยอม วิรุทธบัณฑิตจึงได้แสดงธรรมของผู้ครองเรือนถวายแด่ พระราชา ครั้นเมื่อแสดงธรรมเสร็จแล้ว ปุณณกัษก็สั่งให้วิรุทธบัณฑิตไปกับตนเพราะพระราชชาได้ยก ให้เป็นสินพนันแก่ตนแล้ว วิรุทธบัณฑิตได้ขอเวลาหนึ่งวันเพื่อแสดงธรรมบุตรของตน หลังจากนั้น ก็เดินทางไปพร้อมกันด้วยสัจจะที่กล่าวกับปุณณกัษ โดยไม่รู้เป้าหมายว่าเป็นตายร้ายดีประการใด

สัจจะ ในความหมายว่า ความซื่อสัตย์ นั้นเป็นคุณธรรมที่ผู้ปกครองที่ดีควรมีไว้เป็น อย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะในคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นข้าราชการที่ดี ต้องมีคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ ประกอบอยู่เสมอ ซึ่งทำให้ประชาชนทั้งหลายได้ตระหนักว่า ถ้าได้ข้าราชการที่ดีมีความรู้ ความสามารถแล้วยังไม่พอ ต้องประกอบด้วยความซื่อสัตย์จึงจะเป็นข้าราชการที่ดีพร้อม และมั่นใจได้ ว่าเป็นข้าราชการที่ทำเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

2. **ราชวสดีธรรม** วิรุทธบัณฑิตแสดงสาระคำสอนเกี่ยวกับการวางตนในฐานะเป็น ข้าราชการที่ดีแก่บุตรของตน มีแสดงรายละเอียดอยู่ในภาคผนวก ข

3. **สาธุธรรม** เป็นธรรมที่วิรุทธบัณฑิตแสดงแก่ปุณณกัษ หลังจากที่ปุณณกัษ พยายามฆ่าวิรุทธบัณฑิตหลายวิธีแต่ก็ไม่ตาย ทำให้คิดได้ว่ากำลังประทุษร้ายบุคคลที่ไม่ควรประทุษร้าย สาธุธรรมประกอบด้วยข้อธรรม 4 ประการ ดังนี้ “ดูก่อนมาณพ ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดิน ไปแล้ว 1 จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันชุ่ม 1 อย่าประทุษร้ายในหมู่มิตร ในกาลไหน ๆ 1 อย่าตกอยู่ในอำนาจ

ของหญิงออสติ 1” แล้วทรงอธิบายขยายความ ดังนี้ “ผู้ใดพึงเชื่อเชิญคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ไม่เคยพบเห็นกันด้วยอาสนะ บุรุษพึงกระทำประโยชน์แก่บุคคลนั้นโดยแท้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุรุษนั้นว่า ผู้เดินทางไปตามทางที่ท่านเดินแล้ว บุคคลพึงอยู่ในเรือนของผู้ใด แม้อันเดียว ได้ข้าวน้ำด้วย ไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้นแม้ด้วยใจ ผู้คิดร้ายต่อบุคคลเช่นนั้น ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่มและชื่อว่าประทุษร้ายมิตร บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของตนไม้นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วช้าหญิงที่สามียกย่องอย่างดี ถึงแก่ให้แผ่นดินนี้อันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ได้โอกาสแล้วพึงดูหมิ่นสามีนั้นได้ บุคคลไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของหญิงเหล่านั้น ผู้ชื่อว่าออสติ” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1044/450)

เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งทั้งหลาย เมื่อได้รับประโยชน์มาแล้วก็ไม่พึงคิดร้ายแม้ด้วยใจ ความกตัญญูรู้คุณถือว่าเป็นคุณธรรมที่ดีเพราะในโลกนี้ย่อมมีการสงเคราะห์ประโยชน์ซึ่งกันและกัน เมื่อได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับแม้จะเล็กน้อย แต่การที่เป็นบุคคลไม่ลืมบุญคุณ ทำให้ในอนาคตจะสามารถแสดงกตเวทิตาตอบแทนคุณกลับไปได้เมื่อมีโอกาส ในฐานะที่เป็นข้าราชการที่เงินเดือนทุกบาททุกสตางค์เป็นภาษีของราษฎร ข้าราชการที่ดีต้องตระหนักและคำนึงถึงเรื่องนี้ให้มาก และมองว่าประชาชนทั้งหลายเป็นเจ้านายที่จ่ายเงินเดือนให้เราได้มีกินมีใช้ ไม่ใช่มองอย่างเหยียดหยามหรือดูถูกประชาชน เพราะเป็นการไม่รู้คุณของสิ่งที่ตนเองนั้นได้รับประโยชน์และถือว่าเป็นข้าราชการที่เลว เพราะประทุษร้ายต่อคนที่ให้ประโยชน์คือเงินเดือนกับตนเอง

#### 4.9.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ในประเทศไทยมีการกำหนดประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 279 ซึ่งได้กำหนดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ละประเภทให้เป็นไปตามประมวลจริยธรรมที่กำหนดขึ้น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) จึงกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมขึ้นเป็นประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน (ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 126 ตอนพิเศษ 162ง, หน้า 73) โดยจะต้องยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ 9 ประการของสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน ดังมีรายละเอียดใน หมวด 2 ว่าด้วย จริยธรรมข้าราชการพลเรือน ข้อ 3-12

ทั้งสาระคำสอนเกี่ยวกับการวางตนในฐานะข้าราชการที่นำมาจากราชวัสดัตถธรรม ซึ่งเป็นข้าราชการที่ดีในการปกครองแบบราชาธิปไตย และประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนข้าราชการที่ดีในการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ต่างที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมที่สมควร เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติตนของข้าราชการ เพื่อให้ข้าราชการทั้งหลายเกิดสำนึกถึงสิ่งและเที่ยงธรรมในหน้าที่

ผดุงเกียรติและศักดิ์ศรีข้าราชการควรแก่ความไว้วางใจและเชื่อมั่นของปวงชน และดำรงตนตั้งมั่นเป็นแบบอย่างที่ดีงาม สามารถสะท้อนไปยังระบบราชการที่เป็นเครื่องมือการบริหารของรัฐ และถ้ารัฐใดมีข้าราชการที่ดีมีความสามารถแล้ว ผู้ปกครองย่อมสามารถอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง

#### 4.10 วิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง คือ เรื่องของอำนาจการปกครองของสมมติกษัตริย์พระเจ้ากรุงสีพีกับความไม่พอใจของประชาชน ต่อเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรพระราชทานพญาช้างปัจจัยนาถ การแก้ปัญหาระหว่างพระเจ้ากรุงสีพีกับประชาชน และ การที่พระเวสสันดรยอมรับการตัดสินใจของชาวเมืองสีพี ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า วิฤตการณ์ช้างปัจจัยนาถ ซึ่งอยู่ในกัณฑ์หิมพานต์

##### 4.10.1 แนวคิดปรัชญาทางการเมือง

ในแนวคิดปรัชญาทางการเมืองแบบตะวันตกของโสเครตีส มีแนวคิดที่มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง มีความต้องการอยู่ร่วมกันเป็นรัฐ เพราะถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสถานที่เรียนรู้คุณธรรม เช่นเดียวกับแนวความคิดของเพลโตที่ว่าธรรมชาติของคนเป็นสัตว์สังคม คือ คนไม่สามารถที่จะเป็นคนสมบูรณ์ได้ถ้าหากบุคคลนั้นอยู่โดดเดี่ยวภายนอกสังคมหรือภายนอกรัฐ คนทุกคนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือกันดังกล่าวจะกระทำได้อีกต่อเมื่อเขาเหล่านั้นใช้ชีวิตอยู่ในรัฐ อริสโตเติลมีแนวคิดที่มนุษย์เป็นสัตว์เมืองที่มีธรรมชาติอยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเมืองหรือรัฐ มนุษย์ไม่สามารถแยกกันอยู่เป็นหน่วยย่อยตามลำพัง ทั้งนี้เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อการดำรงชีพและความมั่นคงปลอดภัย และมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์การเมือง เพราะตลอดชีวิตของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับการเมืองตลอดเวลา ปราชญ์ทั้งสามให้ความสำคัญของการรวมเป็นรัฐและบุคคลที่อยู่ในรัฐนั้น ๆ ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กรณีที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในรัฐนั้น ๆ เช่น มีสงคราม หรือภัยธรรมชาติ ย่อมมีผลกระทบต่อรัฐ ถ้าเป็นรัฐที่มีขนาดเล็ก พลเมืองและทรัพยากรน้อย เหตุที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อรัฐขนาดใหญ่ที่มีพลเมืองและทรัพยากรมาก

กรุงสีพีซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐที่มีขนาดเล็กมีประชาชนน้อย และตั้งอยู่ใกล้เขาหิมพานต์ แม้กระนั้นก็มีประชาชนรวมตัวกันเป็นรัฐ ประชาชนให้ความเคารพและศรัทธาในตัวผู้นำเป็นอย่างมาก เพราะผู้นำได้ประพฤติธรรมและสงเคราะห์ด้วยการให้ทานอยู่เป็นนิตย์

ในแนวคิดทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องธัมมาธิปไตย ด้วยการถือเอาธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่นำมาเป็นแนวคิดทางการปกครอง ซึ่งผู้นำของกรุงสี่พีนำไปใช้ปกครองทำให้บ้านเมืองสงบสุข แม้รัฐที่มีขนาดเล็กโดยรอบ เช่น เมืองเจตรัฐ ก็ใช้การปกครองเช่นเดียวกันกับกรุงสี่พีเช่นกัน

ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับยุคกรีกโบราณ ตามสภาพทางสังคมในยุคนั้น ที่นครรัฐเล็ก ๆ ของกรีกและสปาร์ตาก็ใช้การปกครองในแนวเดียวกันคือแนวราชาธิปไตย และแต่ละรัฐมีอิสระต่อกัน ไม่ต้องพึ่งพารัฐอื่น สิทธิและอำนาจเต็มที่ในการดำเนินนโยบายทางการปกครองต่าง ๆ ลักษณะเด่นที่สำคัญของชาวกรีกคือประชาชนชาวกรีกส่วนใหญ่จะรักอิสระ มีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก และให้การยอมรับในความเป็นปัจเจกบุคคล โดยจะยึดหลักเหตุผลมากกว่าศรัทธา แต่แบบของสปาร์ตาเป็นเสรีชนซึ่งในนครรัฐนี้ทุกคนต้องฝึกวิชาการทหาร การใช้ชีวิตของพวกเขาถูกควบคุมด้วยระเบียบวินัยที่เคร่งครัด ชาวสปาร์ตาบูชาเกียรติยศเหนือสิ่งอื่นใด วิทยาลัยแห่งเจตนารมณ์มีอิทธิพลกว่าวิทยาลัยแห่งเหตุผล

#### 4.10.2 รูปแบบการปกครอง

รูปแบบการปกครองในเวสสันดรชาดก เป็นการปกครองแบบราชาธิปไตยแบบสมมติราชา คือประชาชนเป็นผู้ตั้งพระราชา มีพระราชาทรงพระนามว่าสัญญาชัย ครองเมืองสี่พี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่าพระเวสสันดร มีช้างคู่บ้านคู่เมืองชื่อ ปัจฉัยนาค พระเวสสันดรได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำเนินการปกครองแทนพระเจ้าสัญญาชัยอย่างเต็มที่ แม้จะยังไม่ได้เป็นพระราชาก็ตาม ทั้งในเรื่องของการตัดสินความ การทำทานเป็นนิตย หรือการดำเนินนโยบายกับรัฐเพื่อนบ้าน โดยพระเวสสันดรโพธิสัตว์ประทับคอช้างตัวประเสริฐอันตกแต่งแล้วตรวจเมืองทุกวัน และทรงเสด็จไปทอศพระเนตรโรจนาทันทีทุกเดือนละ 6 ครั้ง (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1296/613)

วิกฤตการณ์ช้างปัจฉัยนาคเริ่มเมื่อพราหมณ์เมืองกลิงครรัฐ 8 คน มาทูลขอพญาช้างปัจฉัยนาคจากพระเวสสันดร โดยพราหมณ์เมืองกลิงครรัฐให้เหตุผลว่า เมืองกาลิงครรัฐเกิดข้าวมหากแพงเพราะฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนก็พากันไปชุมนุมหน้าพระลานร้องทุกข์แก่พระเจ้ากาลิงครราช ๆ ทรงพิจารณาดูพระองค์ว่าผิดศีลทศพิธราชธรรมประการใด ก็ไม่เห็น จึงรักษาอุโบสถศีลสิ้นเวลาถึง 7 วัน ฝนก็ไม่ตก ความความเดือดร้อนก็เพิ่มพูนแก่ประชาชนพลเมืองยิ่งขึ้น เสียงร่ำร้องให้ช่วยก็แข็งแซ่ไปทั้งพระนคร ต้องการช้างมงคลไปเพื่อให้อาณาจักรกลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม พระเวสสันดรทรงพระราชทานช้างให้พราหมณ์เมืองกลิงครรัฐ จะเห็นการให้ทานของพระเวสสันดรเป็นผู้ทรงปรีชา มีพระทัยที่เข้มแข็งเด็ดขาดเป็นอย่างมาก เมื่อได้สดับคำของราชทูตของเมืองกาลิงครรัฐทูลขอเช่นนั้น ก็พอที่จะทราบวัตถุประสงค์ของพระเจ้ากาลิงครก็ได้เป็นอย่างดีว่าต้องการ

อะไร การที่พระองค์พระราชทานช่างปัจจัยนาคไปก็คงจะพิจารณาตัดสินพระทัยเป็นอย่างดีแล้ว เพราะการให้ทานครั้งนี้เป็นเรื่องทางการเมืองโดยเฉพาะ เพราะผู้ที่มาขอย่อมไม่อาจจะหยั่งรู้ได้ว่า เจ้าของจะให้หรือไม่ให้ก็ได้ และอาจจะใช้เหตุนี้ประกาศศึกกับกรุงศรีเพื่อแย่งชิงช่างเพราะไม่มีทางหลีกเลี่ยงเป็นอย่างอื่น ประชาชนทั้งสองเมืองจะเข้าสู่ภาวะสงคราม ความเสียหายจะเกิดกับเมืองสีพีมากกว่า เพราะมีขนาดเล็กและทรัพยากรน้อยกว่ามาก และจะต้องแพ้สงครามเป็นเมืองขึ้นของเมืองกลิงครรัฐซึ่งต้องเสียทั้งช่าง ชีวืตทหารและประชาชน และทรัพยากรที่ต้องใช้ไปในสงคราม เมื่อพระเวสสันดรมีความคิดเห็นโดยรอบคอบและรอบด้านอย่างนี้ จึงประทานช่างปัจจัยนาคไปให้แก่เมืองกลิงครรัฐ โดยไม่ทรงกราบทูลพระเจ้าสุญชัยให้ทรงทราบก่อน แสดงถึงอำนาจการบริหารและปกครองรัฐนั้นอยู่ที่พระเวสสันดรอย่างเต็มที่

เหตุที่พระเวสสันดรประทานช่างปัจจัยนาคนั้น ได้เกิดความโกลาหลในกรุงสีพีขึ้นทันที เพราะเมื่อนำรายละเอียดทางการเมืองการปกครองมาวิเคราะห์จะพบว่า เมืองสีพีนั้นเป็นรัฐขนาดเล็ก ตั้งอยู่แถบใกล้หิมาวันต์ประเทศใกล้เชิงภูเขาหิมาลัย แสดงว่านครสีพีนั้นจึงไม่ใช่นครใหญ่ พลเมืองก็น้อย กำลังก็น้อย อำนาจก็น้อยตาม ย่อมทำความเข้าใจให้กับพระราชผู้ปกครองประเทศเป็นอย่างมาก ประเทศเล็กหรือเมืองเล็กย่อมถูกเพ่งเล็งจากประเทศที่ใหญ่ และต้องถูกรบกวนด้วยภาวะของสงคราม เมื่ออำนาจน้อย กำลังน้อย ก็ต้องมีความอดทน มากไปด้วยไมตรี มีน้ำใจที่กว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีความปรีชาสามารถจึงจะรักษาอิสรภาพและเป็นเอกราชอยู่ได้ โดยธรรมนี้เป็น การรักษาอิสรภาพของรัฐเล็ก ๆ อย่างกรุงสีพี ตรงข้ามกับเมืองกาลิงครรัฐซึ่งเป็นรัฐใหญ่ มีพลเมือง มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยกำลัง มีแสนยานุภาพมาก พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองนครนั้น ย่อมมากด้วย ชาติติยมานะ การส่งพรหมณ์ทั้ง 8 มาขอช่างเพราะเหตุแห่งฝนแล้ง ย่อมส่งผลต่อการเมืองและการปกครองในกรุงสีพีอย่างแน่นอน ถ้าพระเวสสันดรประทานช่างมาให้และเหตุการณ์ก็เป็นเช่นนั้น

พระเวสสันดรตัดสินพระทัยประทานช่างปัจจัยนาคซึ่งเป็นของบ้านคูเมือง ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองที่สำคัญ เพราะเหตุนี้ชาวเมืองสีพีได้พร้อมใจกันลุกขึ้นกล่าวโทษและเนรเทศพระเวสสันดร พร้อมทั้งยื่นคำขาดว่าถ้าพระราชไม่ทรงปฏิบัติตาม ชาวเมืองชาวกรุงสีพีเห็นที่จักยึดอำนาจพระองค์พร้อมทั้งพระโอรสไว้ในเงื้อมมือ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ว่าการปกครองจะเป็นแบบราชาธิปไตย แต่พระราชาก็เป็นเพียงสมมติราชาที่ประชาชนทั้งหลายยกขึ้นให้เป็นผู้ปกครองสูงสุดของอาณาจักร ชาวเมืองสามารถยึดอำนาจคืนจากสมมติราชาได้

พระเจ้ากรุงสีพีไม่ทรงปฏิบัติตามสิ่งที่ชาวเมืองเรียกร้อง และพระเจ้ากรุงสีพีได้แสดงพระองค์อยู่ข้างพระเวสสันดร ไม่ทรงมีข้อติเตียนใด ๆ ในเรื่องนี้ต่อพระราชโอรส อาจจะเป็นเพราะพระองค์ทรงทราบแล้วว่า วัตถุประสงค์ของการประทานช่างครั้งนี้เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงสงครามที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต แต่ขณะนั้นก็ไม่อาจจะอธิบายให้ชาวเมืองเข้าใจได้

ในชาดกเรื่องนี้ ได้แสดงให้เห็นทางออกเพื่อหลีกเลี่ยงผลร้ายที่อาจจะเกิดจากการเผชิญหน้าระหว่างประชาชนชาวสีพีและพระเวสสันดร พระเจ้าสีญชัยจึงยอมตามที่ชาวเมืองเรียกร้องให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมืองและพระเวสสันดรก็ทรงปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อรักษาอำนาจในการปกครองของพระเจ้าสีญชัย และให้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความถูกต้องในเรื่องนี้ในภายหลัง

พฤติกรรมของชาวเมืองสีพี คือ ประชาชนชาวเมืองสีพีมีอิทธิพลที่บริบูรณ์ แสดงความเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อิทธิพลที่ชาวสีพีทูลถวายให้ทรงใช้ในขอบเขตที่จำกัด สิ่งใดที่ควรพระมหากษัตริย์จะต้องปฏิบัติตาม สิ่งใดที่ไม่ควรถ้าพระมหากษัตริย์ทรงทำเกินขอบเขตก็จะถูกถอดถอนและได้รับโทษตามความผิด ซึ่งเป็นลักษณะของการลงโทษพระเวสสันดร แม้แต่พระเจ้าสีญชัยผู้เป็นพระราชบิดาก็ไม่มีอำนาจจะทัดทานได้ ซึ่งกษัตริย์ก็ต้องเคารพกฎอริปไตยของประชาชน ถือได้ว่าอำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชน แสดงออกถึงความ เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ และความสามัคคีของประชาชนชาวสีพีมีความพร้อมเพียงกันมาก เมื่อไม่ชอบก็พร้อมกันลุกขึ้นคัดค้าน เมื่อเห็นชอบก็พร้อมกันสนับสนุนส่งเสริม

#### 4.10.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางการปกครอง

**ทาน** เป็นธรรมที่มีปรากฏอยู่ในหลายชาดก เช่น ในมหาชนก เมื่อทรงครองราชย์แล้ว ก็ทรงตั้งโรงงาน ในเนมิราชชาดก พระเจ้านะมิราชก็ทรงตั้งโรงงาน ซึ่งเป็นไปตามคำแนะนำของท้าวสักกะ ในนารทชาดก พระเจ้าอังคตราชก็ทรงบำเพ็ญทานอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น และในเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมีในชาตินี้

เริ่มตั้งแต่ที่พระเวสสันดรเข้าสู่พระครรภ์ของพระนางผุสดี ทำให้พระนางทรงประสงค์จะทำทาน ดังนี้ “เมื่อพระมหาสัตว์เสด็จอยู่ในพระครรภ์พระมารดา พระนางผุสดีผู้มีพระครรภ์เป็นผู้ทรงใคร่จะโปรดให้สร้างโรงงาน 6 แห่ง คือที่ประตูประนครทั้ง 4 ที่ท่ามกลางพระนครที่ประตูประราชวัง ทรงสละพระราชทรัพย์หกแสนกหาปณะทุกวัน ๆ บริจาคทาน ... จำเดิมแต่กาลที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิ ส่วยอาการของพระราชาได้เจริญขึ้นเหลือประมาณ เหล่าพระราชาในชมพูทวีปทั้งสิ้นส่งเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้าสีญชัย ด้วยบุญญาภิบาลแห่งพระโพธิสัตว์” (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1269/610) เมื่อพระมหาสัตว์ประสูติจากพระครรภ์แห่งพระมารดา เป็นผู้บริสุทธิ์ สีมพระเนตรทั้งสองออกมา เมื่อออกมาก็เหยียดพระหัตถ์ต่อพระมารดาตรัสว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า หย่อมฉันจักบริจาคทาน มีทรัพย์อะไร ๆ บ้าง” ครั้งนั้น พระชนนีตรัสตอบว่า “พ่อจงบริจาคทานตามอัยยาศัยของพ่อเถิด” แล้ววางอุกกหาปณะพันหนึ่งในพระหัตถ์ที่แบอยู่ (ขุ.ชา.ม.อ. 64/1269/611)

ในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของการประกอบทานกุศลไว้มาก เพราะเป็นเบื้องต้นของการทำบุญกุศล ใน เสรีสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องทาน ดังนี้ “บุคคลเหล่าใดมีใจผ่องใส ย่อมให้ข้าวด้วยศรัทธา บุคคลเหล่านั้นย่อมได้ข้าวนั้นเอง ทั้งโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้ ฟังเปลื้องความตระหนี่เสียแล้วให้ทาน บุญเท่านั้นเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกลูกนี้” (ส.ส. 15/104/112)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทานไว้ในกนิทสูตร ดังนี้ “การให้ข้าว และน้ำ ให้กำลัง การให้ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่า ให้ผิวพรรณ การให้ยานพาหนะ ชื่อว่า ให้ความสุขทั้งกายและใจ การให้ประทีปดวงไฟ ชื่อว่า ให้ดวงตา การให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่า ให้ทุกอย่าง คือ ให้กำลัง ให้ผิวพรรณ ให้ความสุข และให้ดวงตา” (ส.ส. 15/138/58)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทานตามความบริสุทธิ์ของผู้รับทานไว้ในปัจจุโคตตสูตร ดังนี้ “การสาदनํ้าล้างภาชนะลงไปใบบ่อนํ้าครำ ด้วยเจตนาที่จะให้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่เหล่านั้นได้รับความสุข ก็ยังมีอานิสงส์ไม่น้อย จะป่วยกล่าวไปโยกับการให้ทานในผู้มีศีล หรือในบุคคลหม่มมากที่ประพฤติปฏิบัติตรง ทั้งโดยเจาะจงและไม่เจาะจง” (อง.ทุกก. 20/58/222)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน ตามความบริสุทธิ์ทั้งผู้ถวายและผู้รับทานไว้ในทักษิณวิภังคสูตรว่ามีอานิสงส์มาก ดังนี้ “ผู้ใดปราศจากราคะแล้วได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร จึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะ เรากล่าวทานของผู้ นั้นนั่นแล้ว เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย” (ม.อ. 14/382/432)

เวสสันดรชาดก เป็นชาดกหนึ่งในทศชาติว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมีของ พระเวสสันดร ซึ่งเป็นชาติสุดท้ายก่อนจะบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ เนื้อความของเวสสันดรชาดก กล่าวถึงการบริจาคทานของพระเวสสันดร จนในที่สุดต้องถูกไล่ออกจากพระราชวังไปอยู่ป่า และใน ที่นั้นพระองค์ก็ได้พระราชทานพระโอรส พระธิดา และพระชายาแก่พราหมณ์และพระอินทร์ที่มาขอ อันเป็นการบำเพ็ญทานที่ทำได้ยากยิ่ง และเป็นที่มาของคติโพธิสัตว์ที่ว่า ถ้าหากจะบำเพ็ญเพียรเพื่อ ความเป็นพระโพธิสัตว์ต้องสามารถสละได้ทุกอย่างโดยไม่เว้นแม้กระทั่งชีวิตของตนเองก็ได้ เป็นการ มุ่งหวังที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ และการบรรลุนี้ย่อมสร้างประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นอย่างมาก

ในชาดกเกี่ยวกับการที่พระราชาทรงกระทำทานที่ยกมาข้างต้นนั้น แม้ว่าชาตินั้น ๆ พระโพธิสัตว์จะไม่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเช่นพระเวสสันดรก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า เรื่องของการทำทาน นั้นเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่งในการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศพิธราชธรรม ที่เรื่องทาน อยู่ในข้อแรก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญว่าเป็นข้อธรรมที่พระราชต้องทรงกระทำเป็นอย่างแรก และพระราชที่ปกครองโดยธรรมทุกพระองค์ก็ทรงทำทานเป็นกรณีกิจหลัก ยิ่งในเรื่องเวสสันดร ชาดกแล้ว การทำทานที่ยิ่งไปกว่าการบริจาคทรัพย์ก็แสดงให้เห็น ทั้งนี้เพราะต้องการที่จะได้บรรลุ สัมโพธิญาณซึ่งเป็นปณิธานหลักของผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์

ในเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครอง การศึกษาเรื่องเวสสันดรชาดกไม่เพียงจะเป็นการ แสดงถึงเรื่องการทำทานที่บุคคลทั่วไปทำได้ยากแล้ว เรื่องการทำทานตามคติเรื่องเวสสันดรชาดกนั้น ได้เข้ามาบทบาทในสังคมไทยอย่างมาก ซึ่งพระมหาสง่า ไชยวงศ์ (2541, หน้า 30) กล่าวถึงอิทธิพล ของพระเวสสันดรชาดกต่อสังคมไทยและการให้ทานตามคติแห่งพระเวสสันดร ว่า “ในช่วง กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการสอนเรื่องการสร้างบุญกุศลในทางศาสนาที่ได้บุญมาก คือการบริจาค

ทาน... การทำทานในสังคมไทย ส่วนหนึ่งมาจากการสอนเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่อง การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ชาดกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาหลายยุค หลายสมัย นับแต่ผู้นำประเทศจนถึงชาวบ้านธรรมดา เพราะเป็นเรื่องที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ จริยธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเรื่อง (เวสสันดรชาดก) อยู่ที่เน้นให้เห็นอานุภาพของ ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ปลุกฝังนิสัยเรื่องความเมตตากรุณาต่อกัน เห็นใจกัน ผู้รับฟังก็จะมีนิสัย โน้มเอียงไปทางพระเวสสันดร เพราะต้องการเอาอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความโลภ ความเห็นแก่ตัวก็จะ น้อยลง รักที่จะเสียสละเอื้อเฟื้อกัน มีการปลุกฝังให้เห็นภาพ และปรารถนาสังคมในอุดมคติอย่างใน สมัยพระอริยมตไตรย์ โดยใช้การสร้างแรงจูงใจว่า แม้ไม่ได้ทำทาน แต่ใครก็ตามที่ตั้งใจฟังธรรม เวสสันดร ตั้งแต่ต้นจนจบ ๑๓ กัณฑ์ก็สามารถปรารถนาพระนิพพาน หรือไปเกิดในสมัยพระศรี อริยมตไตรย์ได้เช่นกัน”

#### 4.10.4 เทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏและมีหลักฐานทั้งในอดีตและ ปัจจุบัน

ในการกำหนดวิเทศนโยบายในขณะที่ประเทศตะวันตกล่าอาณานิคม ซึ่งมีผลกระทบต่อ ประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเลือกที่จะ รักษาเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดน ด้วยการยอมเสียดินแดนหลายครั้ง ทั้งนี้เป็นการเสี่ยงที่จะ เกิดสงครามกับประเทศมหาอำนาจในขณะนั้นคือ ประเทศอังกฤษซึ่งยึดประเทศพม่า มาเลเซีย และ สิงคโปร์ ได้แล้ว และ ประเทศฝรั่งเศสที่ยึดประเทศเวียดนาม เขมร และ ลาว ได้แล้วเช่นกัน การยอม เสียดินแดนทำให้ประเทศไทยผ่านวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศมาได้โดยยังคงรักษาเอกราชและ บูรณภาพแห่งดินแดน โดยประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียอาคเนย์ที่ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของ ประเทศตะวันตก ในลายพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2436 ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีที่ประชุมกันอยู่บนเรือพระที่นั่งมหาจักรี มีความว่า “ฉันทรู้ตัวชัดอยู่ว่า ถ้าความเปนเอกราชของกรุงสยามได้สิ้นสุดไปเมื่อใด ชีวิตฉันทก็คงจะสิ้นสุดไป เมื่อนั้น” ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระองค์ทรงกระทำทุกอย่างเพื่อรักษาเอกราชของประเทศ เป็นเรื่องสำคัญกว่าสิ่งใด ซึ่งไทยมีการเสียดินแดนในรัชกาลที่ 5 รวมทั้งสิ้น 6 ครั้ง เริ่มครั้งแรก คือ เสียสิบสองจุไทยให้กับฝรั่งเศส เมื่อ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2431 และครั้งสุดท้ายเสียรัฐกลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี และ ปรีส ให้กับอังกฤษเมื่อ 10 มีนาคม 2451 โดยแลกกับการทำสัญญากับอังกฤษเพื่อให้ ได้มาซึ่งอำนาจศาลไทยที่จะบังคับคดีความผิดของคนอังกฤษในไทย คิดเป็นจำนวนพื้นที่ 3.86 ล้าน ตารางกิโลเมตร

เมื่อเสียเอกราชไปแล้ว ประเทศที่เข้าครองจะบังคับสั่งการอย่างไรก็ได้ ตัวอย่าง เช่น การที่ประเทศอังกฤษยึดประเทศพม่าได้ แม้จะมีพระเจ้าอิบอเป็นพระมหากษัตริย์ปกครอง แต่ใน ที่สุดแล้วก็ทรงถูกบังคับให้สละราชสมบัติและถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองรัตนคีรี ประเทศอินเดีย หลังสิ้น



สงครามพม่า-อังกฤษ ครั้งที่ 3 ซึ่งก่อนหน้านั้นอังกฤษยึดเมืองท่าอย่างกุงได้ และบังคับเก็บภาษีสินค้าของพม่าที่ล่องมาตามแม่น้ำสาละวินเพื่อออกปากอ่าว ทำให้เศรษฐกิจพม่าอ่อนแอลงอย่างมากเพราะไม่สามารถค้าขายได้อย่างสะดวก

การดำเนินวิโทโคบายเช่นนี้ ผลทำให้ประเทศสยามสามารถรักษาเอกราชไว้ได้ เพราะในแต่ละครั้งที่เสียดินแดน ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็เตรียมกองทัพเพื่อยึดพระนครอย่างที่ทำกับประเทศเพื่อนบ้าน ถ้าการเจรจาไม่สำเร็จก็จะเกิดการรบและยึดอำนาจรัฐทันที การเสียเอกราชนั้นส่งผลหลายประการต่อการปกครอง และรัฐที่เข้าปกครองย่อมต้องออกกฎหมายบังคับกับประชาชนของรัฐที่ถูกปกครองอย่างไม่เป็นธรรม หรือ ยึดเอาทรัพย์สินที่เป็นสมบัติของชาติไป เช่น การที่อังกฤษออกกฎหมายห้ามคนอินเดียทำเกลือกินเอง ทั้งที่เป็นทรัพยากรของอินเดียเอง เพราะต้องการผูกขาดการขายเกลือในอินเดีย จนเป็นเหตุให้คานธีได้เริ่มสत्याคราะห์เกลือ หรือการเดินทางไปยังชายทะเลในตำบลทัทธตี พร้อมกับประชาชนนับแสนคนที่เต็มใจไปกับคานธี คานธีเดินทางเป็นเวลา 24 วัน 400 กิโลเมตรก็ไปถึงชายทะเล คานธีบอกประชาชนนับแสนให้ร่วมกันทำเกลือกินเอง ดังนั้น ในวันนั้น คานธีและประชาชนนับแสนได้ทำเกลือจากทะเลกินเอง เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายที่อังกฤษตั้งไว้ หรือ การที่อดีตนายกรัฐมนตรีเดวิด คาเมรอน ของอังกฤษยืนยันว่าจะไม่คืนเพชรโกห์อินัวร์ที่อังกฤษยึดมาจากอินเดียในยุคอาณานิคม เป็นต้น

รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์คำประพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องการเสียเอกราชได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง	คงจะต้องบังคับขับไล่
เคี้ยวเชืดยื่นคำกราไป	ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
เขาจะเห็นแก่หน้าค่าชื่อ	จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะต้องเหนื่อยยากลำบากกาย	ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา

ตั้งพระราชนิพนธ์ข้างต้น การรักษาเอกราชด้วยการ “ยอมสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต” จึงเป็นวิโทโคบายที่จำเป็นอย่างยิ่งในสมัยนั้น ที่จะสามารถพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤติการณ์มาได้ แม้ว่าผู้ปกครองไม่อาจอธิบายรายละเอียดหรือทำความเข้าใจกับประชาชนในขณะนั้นได้ก็ตาม

จากตัวอย่างข้างต้น จึงเป็นข้อสนับสนุนการตัดสินใจของพระเวสสันดรที่ประทานช้างปัจจัยนาคนแก่พราหมณ์จากเมืองกลิงครรัฐทั้ง 8 เพื่อหลีกเลี่ยงสงครามที่อาจจะเกิดขึ้นและรักษาเอกราชของกรุงสீพี ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อชาวเมืองที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่โดยไม่ต้องเข้าสู่ภาวะสงครามที่กรุงสีกีพีมีโอกาสที่จะพ่ายแพ้และสูญเสียสูงกว่ากลิงครรัฐ

สรุปได้ว่า การประทานช้างให้แก่พราหมณ์ทั้ง 8 เพราะต้องการรักษาความเป็นเอกราชของกรุงสีกีพีไว้ และเพื่อผูกความสัมพันธ์ผูกไมตรีกับพระเจ้ากาลิงคะแห่งกรุงกาลิงคะรัฐ ผู้เรืองอำนาจ

ไม่ยอมเป็นเมืองขึ้น ฉะนั้นแล้วจะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร คือการพระราชทานช้างปัจจัยนาคซึ่งเป็นช้างคู่บารมีของพระองค์ เบื้องต้นนั้นเป็นการให้ทานธรรมดา แต่ในส่วนลึกแล้วเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองโดยเฉพาะ การให้ช้างไปเพื่อรักษาเมือง รักษาความสงบร่มเย็นของชาวเมืองให้อยู่เป็นสุข เพราะว่าถ้าไม่ประทานช้างให้ ก็อาจจะเกิดสงครามแย่งชิงช้างเกิดขึ้นสร้างความเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า พระเวสสันดรจึงทรงยอมเดือดร้อนคนเดียวดีกว่ามีความเดือดร้อนไปทั้งเมือง เพราะเมื่อความสูญเสียเกิดขึ้นแล้วก็ยากที่จะแก้ไข

#### 4.11 ตารางสรุปรูปแบบการปกครองที่ปรากฏในทศชาติก

ชาติก	บำเพ็ญบารมี	สถานะของพระโพธิสัตว์	รูปแบบการปกครอง
พระเทมีย์	บำเพ็ญเนกขัมมบารมี	พระราชโอรส (ไม่มีบทบาทในการปกครอง)	ราชาธิปไตย
พระมหาชนก	บำเพ็ญวิริยบารมี	พระราชอา	ราชาธิปไตย
พระสุวรรณสาม	บำเพ็ญเมตตาบารมี	บุคคลธรรมดา	ราชาธิปไตย
พระเนมิราช	บำเพ็ญอธิษฐานบารมี	พระราชอา	ราชาธิปไตย
มโหสถบัณฑิต	บำเพ็ญปัญญาบารมี	บุโรหิต	ราชาธิปไตย
พระภูริทัต	บำเพ็ญศีลบารมี	พระราชโอรส (ไม่มีบทบาทในการปกครอง)	ราชาธิปไตย
พระจันทกุมาร	บำเพ็ญขันติบารมี	พระราชโอรส (มีบทบาทในการปกครอง)	ราชาธิปไตย (สมมติราชา)
พระนารทพรหม	บำเพ็ญอุเบกขาบารมี	พรหม	ราชาธิปไตย
วิรุณบัณฑิต	บำเพ็ญสัจจบารมี	บุโรหิต	ราชาธิปไตย
พระเวสสันดร	บำเพ็ญทานบารมี	พระราชโอรส (มีบทบาทในการปกครอง)	ราชาธิปไตย (สมมติราชา)

จากตารางจะเห็นว่ามีการปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นหลัก พระโพธิสัตว์ทรงเกิดในฐานะหลายอย่าง และสามารถบำเพ็ญบารมีที่เป็นหลักในชาตินั้น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

ในหลักธรรมของพระราชอาที่มีกล่าวถึงโดยมากเป็นกล่าวถึงการประพฤติตามธรรม แม้จะไม่กล่าวชื่อของข้อธรรมอย่างชัดเจน ก็พอจะอนุมานได้ว่าเป็นทศพิธราชธรรม อันประกอบด้วยธรรม 10 ประการ

ในทศชาติชาตกนั้นมีพระโพธิสัตว์ที่ทรงเกิดเป็นพระราชโอรส และบทบาทอย่างชัดเจนว่าได้ทรงหน้าที่ด้านการปกครองแทนพระราชบิดา คือ พระจันทกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าเอกราช ซึ่งทรงตั้งให้เป็นผู้ตัดสินคดีความ และ พระเวสสันดร พระราชโอรสของพระเจ้าสญชัย ทรงให้ปกครองบ้านเมืองแทนแม้ว่ายังไม่ได้เป็นพระราชาก็ตาม

ในทศชาติชาดกนั้นมีพระโพธิสัตว์ที่ทรงเกิดเป็นบุโรหิตที่ได้ช่วยบริหารกิจการบ้านเมือง คือ มโหสถ ซึ่งเป็นบุโรหิตของพระเจ้าวิเทหิ ได้ใช้สติปัญญาอันโดดเด่นของตนทำให้กรุงมถิลาเจริญ และชนะศึกใหญ่ และ วิรุบบันทิต ซึ่งเป็นบุโรหิตของพระเจ้าธัญชัย เป็นผู้ที่แสดงให้เห็นการเป็นข้าราชการที่ดีช่วยให้การปกครองเป็นไปได้อย่างดี

ในทศชาติชาดกนั้นมีพระโพธิสัตว์ที่ทรงขึ้นเป็นพระราชา คือ พระมหาชนก พระองค์ทรงใช้ความสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างดี และอาจจะเรียกได้ว่าเป็นพระราชาที่สมบูรณ์แบบที่สุด เพราะพร้อมทั้งวรรณะ ความรู้และคุณธรรม และ พระเนมิราช ซึ่งใช้ทานและศีลเป็นเครื่องมือในการปกครอง เพราะเป็นธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติตามไปละโลกนี้สู่สวรรค์

ในทศชาติชาดกนั้นมีพระโพธิสัตว์ที่ทรงมีลักษณะที่แตกต่างไป คือ พระเตมีย์และพระภุทิตต์ แม้ว่าจะเป็นพระราชโอรส แต่ก็มิได้มีโอกาสในด้านการปกครอง โดยพระเตมีย์มีจิตใจในการออกบวชและสลดใจที่พระราชทรงลงโทษโจรอย่างทารุณ ส่วนพระภุทิตต์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี และทรงกล่าวแก่เรื่องการบูชาไฟของพราหมณ์ สุวรรณสามเป็นบุคคลธรรมดาเป็นบุตรของนักบวช แต่มีคุณธรรมด้านเมตตาอย่างยิ่ง สุดท้าย พระนารทพรหม ซึ่งมีสถานะเป็นพรหมแต่มีความคิดจะช่วยให้พระราชาพ้นจากความเป็นมิฉชาติปฏิญญา

ทศชาติชาดกนั้นมีลักษณะที่บำเพ็ญบารมีที่โดดเด่นเฉพาะด้าน แม้กระนั้นก็ตาม พระโพธิสัตว์ที่ทรงยังบำเพ็ญอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น ในเรื่องพระเวสสันดร แม้พระองค์จะบริจาคนทานอย่างมาก แต่ก็มิได้ละเลยความเมตตาต่อผู้ยากไร้ เห็นใจต่อโชคชะตาที่โหดร้าย และยังคงมีความรู้สึกที่เป็นมนุษย์ ยังโกรธได้ แต่ก็สามารถข่มสิ่งที่เข้าศึกต่อการบำเพ็ญบารมีได้อย่างรวดเร็ว เพราะตระหนักถึงเป้าหมายที่อยู่ภายใน คือ การบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายมากกว่า ในทศชาติจึงเป็นชาติที่ใกล้เคียงจะเป็นพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว บารมีต่าง ๆ ที่รอการเติมเต็มซึ่งพระโพธิสัตว์ได้ทำสำเร็จครบถ้วนบริบูรณ์ ทั้งบารมีเบื้องต้น อุปบารมี เป็นบารมีชั้นกลาง และ ปรมัตถบารมี ที่ต้องประกอบหลายชาติจนกว่าบารมีที่เป็นปรมัตถบารมีจะสมบูรณ์แบบ และพระโพธิสัตว์ก็ทำสำเร็จในชาติสุดท้าย คือ ชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร

พระโพธิสัตว์ แปลว่า สัตว์ผู้มุ่งการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากชาติแรกที่เริ่มต้นเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อได้เห็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นก็คือมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่ง แต่ด้วยประสบการณ์และการสั่งสมบุญบารมีมาตลอดจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ จึงทำให้เกิดปัญญา เมื่อประสบเหตุการณ์สะดุดใจจึงพลันได้คิดว่า โลกใบนี้มีแต่ความทุกข์ที่มนุษย์ต้องวนเวียนอยู่อย่างไม่รู้จักจบสิ้น จึงเกิดความคิดที่จะหลุดพ้นออกไปจากวัฏสงสารนี้ และจะไม่ไปเพียงลำพังพระองค์เดียว แต่จะพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นออกไปด้วย จากนั้นก็เร่งทำความเพียรสร้างสมความดีเรื่อยไป แสดงให้เห็นถึงมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยเหตุนี้ จึงได้เนรมิตกนาม คือ นามตามคุณธรรมว่า พระโพธิสัตว์ และตลอดเวลา 20 อสงไขยกับ

เศษอีกแสนกัป ก็ได้เปลี่ยนจากคนธรรมดาที่เห็นความทุกข์ไปสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์ และกลายเป็น พระพุทธเจ้าในที่สุด ซึ่งเป็นการเดินทางในวิถีสองสารอันยาวนานอย่างยิ่ง ตลอดเวลาที่พระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น มิใช่ทุกคนจะทำได้สำเร็จ บางคนก็ลัดเป่าหมายเป็นเพียง พระปัจเจกพระพุทธเจ้าที่สามารถบรรลุธรรมได้ด้วยพระองค์เอง แต่ก็ไม่ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทั้งหลายให้ได้มีโอกาสเข้าถึงธรรมไปสู่พระนิพพาน หรือเป็นพระอรหันต์ซึ่งจำเป็นต้องมีการบังเกิดขึ้น ของพระพุทธเจ้าก่อนจึงจะมีโอกาสในการฟังธรรมและบรรลุธรรมได้ ทำให้ต้องเกิดในสมัยธรรมะ พระพุทธเจ้ายังคงมีอยู่ มิฉะนั้นก็จะหมดโอกาสเป็นพระอรหันต์เจ้า โดยสรุปความเป็นพระพุทธเจ้าจึง เป็นสิ่งที่ประเสริฐเป็นมงคล และการมีโอกาสเกิดในสมัยที่พระธรรมของพระองค์ยังคงมีให้ศึกษากัน อยู่อย่างในปัจจุบันเป็นสิ่งที่ได้มายาก สมดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสใน คาถาธรรมบท ว่า “การฟังพระ สัทธรรม เป็นของยาก การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการยาก” (ขุ.ธ. 25/182/90)



## บทที่ 5

### บทสรุปและข้อเสนอแนะ

#### 5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาหลักการเมืองการปกครอง (2) เพื่อศึกษาคัมภีร์ทศชาติชาดกและประเด็นทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก และ (3) เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องการปกครองของสังคมไทย สรุปผลการวิจัยพบว่า

##### 5.1.1 หลักการเมืองการปกครอง

ผู้วิจัยสรุปว่า มีแนวคิดหลักการเมืองการปกครองเริ่มตั้งแต่เมื่อมนุษย์อยู่ด้วยกันในลักษณะสังคมที่เล็กที่สุด ตั้งแต่ขนาดครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวรวมกันในรูปแบบของเผ่า เมื่อสมาชิกของสังคมเพิ่มมากขึ้น สังคมก็ขยายตัวออกไปทั้งในด้านจำนวนและบริเวณที่ตั้งทางสังคม จากเผ่ากลายเป็นนครรัฐ เป็นชาติ เป็นรัฐหรือประเทศ เป็นอาณาจักร เป็นจักรวรรดิ ตามลำดับการแบ่งกลุ่มคนหรือสังคมเป็นประเทศ ก็เพื่อให้สังคมดำเนินไปได้บนพื้นฐานที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงมีผู้เสนอแนวคิดหลักการเมืองการปกครองขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางการปกครองของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก

หลักการเมืองการปกครอง ผลการวิจัยพอสรุปได้ ดังนี้

#### 1. แนวคิดปรัชญาการเมืองการปกครอง

1.1 แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันตก เริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคที่ยังไม่เป็นศาสตร์ แต่ได้ปรากฏตามบทกวีต่าง ๆ ที่ได้เสนอต่อสาธารณชน และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนกลายเป็นรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน ในแต่ละยุคมีปราชญ์สำคัญ ๆ เช่น โสเครตีส เพลโต อริสโตเติล ในยุคโบราณ มอเตสกีเออร์ และ มาร์กซ์ ในยุคใหม่ ด้วยแนวความคิดจากการที่มองเห็นมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่ร่วมกันเป็นรัฐ เพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งงานกันทำ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง

ในยุคต้น การยอมรับบุคคลที่มีชาติตระกูลดี มีการศึกษาที่ดี และแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือ จะเป็นผู้ที่มีโอกาสเป็นผู้ปกครอง แนวทางการปกครองในยุคนี้คือราชาธิปไตยและ

อภิชนาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีคุณลักษณะพิเศษซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของสังคมมาปกครองคนส่วนใหญ่

ในยุคกลาง ศาสนาคริสต์และสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญ ของสังคม มีแนวความคิดที่เริ่มใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทในการปกครอง การปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงมีอยู่ในประเทศมหาอำนาจสำคัญ เช่น ประเทศฝรั่งเศส และ ประเทศ อังกฤษ เป็นต้น เริ่มมีแนวความคิดการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 ทาง คือ นิติบัญญัติ บริหาร และ ตุลาการ เพื่อถ่วงดุลซึ่งกันและกัน แนวทางการปกครองที่ดีที่สุดคือ การปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราช

ในยุคปัจจุบัน เริ่มในช่วงหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและก่อนเกิด สงครามโลกครั้งที่ 1 แนวความคิดการเมืองการปกครองเน้นไปที่พลเมืองที่เป็นคนส่วนใหญ่ของ ประเทศให้มีส่วนในการปกครองมากขึ้น แบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ แนวความคิดที่เป็น ประชาธิปไตยที่คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล แนวความคิดที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่คำนึงถึงความความ เสมอภาคของมนุษย์ที่ต้องผ่านการปฏิวัติประชาชน และ แนวความคิดที่เป็นเผด็จการที่ถือว่า ผู้นำคน เดียวเท่านั้นเป็นฝ่ายถูกและมีอำนาจเด็ดขาด เพราะผู้นำถือว่าเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ทั้ง ประเทศ

1.2. แนวคิดการเมืองการปกครองตะวันออก มักจะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทาง ศาสนาเป็นส่วนมาก เพราะประเทศตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและจีน มีความเจริญรุ่งเรือง ทางด้านศาสนาปรัชญา และวัฒนธรรมมายาวนาน ศาสนากับการเมือง การปกครอง สังคมและ วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยความรุ่งเรืองทางศิลปวิทยานั้นจะอยู่ในเขตลุ่มน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง คือ ลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดีย และ ลุ่มแม่น้ำฮวงเหอและแม่น้ำแยงซีใน ประเทศจีน

แนวคิดการเมืองการปกครองของอินเดีย พื้นฐานมาจากศาสนาสำคัญ เช่น พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู และศาสนาเชน ซึ่งเน้นไปที่การไม่เบียดเบียน และใช้ หลักธรรมที่มุ่งประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นหลัก แนวทางการปกครองที่ดีที่สุดคือ การปกครองแบบราชาธิปไตย

แนวคิดการเมืองการปกครองของจีน พื้นฐานมาจากปราชญ์คนสำคัญ ที่ได้ วางรากฐานของคุณธรรมการปกครองไว้ผ่านบทประพันธ์และการศึกษา ลัทธิที่สำคัญและมีผลอย่าง มากต่อแนวทางการปกครองคือลัทธิขงจื้อ ซึ่งเน้นเรื่องของการศึกษาและการปลูกฝังคุณธรรม แนวทางการปกครองที่ดีที่สุดคือ การปกครองแบบราชาธิปไตยแบบสมมติเทพ (โอรสสวรรค์)

2. **ลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง** เป็นการวิวัฒนาการจากรูปแบบแนวคิดและความเชื่อทางการเมืองที่มีลักษณะชัดเจนเชื่อมโยงและเป็นระบบ มีความเป็นไปได้มากที่จะนำไปใช้ในการปกครองจริง ซึ่งในปัจจุบันก็มีลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่พัฒนาไปสู่ระบอบการปกครองได้แก่

2.1 **ลัทธิคอมมิวนิสต์** เป็นลัทธิเกี่ยวกับระบอบการปกครองสังคมนิยมและการเคลื่อนไหวทางการเมือง ภายใต้ข้อกำหนดของความเป็นเจ้าของร่วมกันและการมีรายได้ที่ขึ้นอยู่กับการผลิต จำเป็นต้องมีการปฏิวัติรัฐประหารต่อบรรดานายทุนและชนชั้นสูงเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของคนในสังคม

2.2 **ลัทธิสังคมนิยม** เป็นลัทธิที่ปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชน ให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล พลเมืองยอมรับการปฏิบัติตามระเบียบของสังคม มุ่งเน้นการเสถียรความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสังคมนั่นรวม รัฐจัดให้มีระบบรัฐสวัสดิการในการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย

2.3 **ลัทธิประชาธิปไตย** เป็นลัทธิที่ยอมรับในปัจเจกชนเชื่อในความมีเหตุผลและความสามารถของมนุษย์ ให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระและ เสรีภาพโดยปราศจากการถูกควบคุมหรือครอบงำจากอำนาจของบุคคลอื่นรวมถึงอำนาจรัฐด้วย การยอมรับในสิทธิและเสรีภาพมีความหมายรวมถึงเรื่องเศรษฐกิจ ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีซึ่งกลไกตลาดตามกฎแห่งอุปสงค์และอุปทาน

2.4 **ฟาสซิสต์** เป็นลัทธิที่เน้นอำนาจของรัฐแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ นิยมที่มุ่งใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐต้องการเป็นการกำจัดอิสระและเสรีภาพของประชาชนให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ อำนาจสูงสุดอยู่ผู้นำที่รับผิดชอบแต่ผู้เดียว ไม่ยอมรับระบอบประชาธิปไตยในลักษณะใด ๆ ทั้งสิ้น

3. **รูปแบบการปกครอง** คือการปกครองที่นำไปใช้จริงและในปัจจุบันก็มีประเทศที่ใช้การปกครองรูปแบบการปกครองนี้

3.1 **ราชาธิปไตย หรือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์** เป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ มีอำนาจสูงสุดในรัฐ กษัตริย์ในรูปแบบราชาธิปไตยจะทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาล จึงเป็นการปกครองที่ให้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ทั้งอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ โดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือกฎหมาย การสืบทอดราชวงศ์ใช้หลักการสืบสันตติวงศ์หรือสืบสายโลหิต

3.2 ประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่ยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเป็นแนวคิดปัจเจกชนนิยม ยึดหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ยอมรับในเสียงข้างมากโดยเคารพในเสียงข้างน้อย ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งรัฐบาลอย่างเสรี

3.3 คอมมิวนิสต์ เป็นระบอบการปกครองที่เน้นความเด็ดขาดและรุนแรง ให้ความสำคัญกับอำนาจของรัฐที่ผู้ปกครองเป็นผู้ใช้อำนาจ และอยู่เหนือเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกปกครอง

3.4 เผด็จการ เป็นระบอบการปกครองที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจเข้าควบคุมประชาชนเฉพาะเรื่องทางการเมืองการปกครอง ในกรณีที่ใช้อำนาจเข้าควบคุมประชาชนทุกด้านจะกลายเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ ผู้ปกครองมีอำนาจและความชอบธรรมที่จะบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ

### 5.1.2 คัมภีร์ทศชาติกและประเด็นทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติก

1. **คัมภีร์ทศชาติก** เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่พระพุทธเจ้าทรงระลึกได้อย่างแม่นยำด้วยบุพเพนิวาสานุสติญาณ แล้วทรงนำมาแสดงแก่ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ ก่อนที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเรื่องราวต่างที่ปรากฏในชาติกมิใช่เป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมาจากปากต่อปาก หากเป็นพุทธดำรัสที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัทโดยพระองค์เอง

คัมภีร์ทศชาติก เป็นเรื่องราวการสร้างบารมี 10 ชาติสุดท้าย เรียกว่า มหานิบาตชาติก แปลว่า ชาติกที่ขุมนุมเรื่องใหญ่ หรือ ทศชาติชาติก ประกอบด้วย เตมียชาติก บำเพ็ญเนกขัมมบารมี ชนกชาติก บำเพ็ญวิริยบารมี สุวรรณสามชาติก บำเพ็ญเมตตาบารมี เนมิราชชาติก บำเพ็ญอิชฐานบารมี มโหสถชาติก บำเพ็ญปัญญาบารมี ภูริทัตชาติก บำเพ็ญศีลบารมี จันทกุมารชาติก บำเพ็ญขันติบารมี นารทชาติก บำเพ็ญอุเบกขาบารมี วิฑูรชาติก บำเพ็ญสัจจบารมี และเวสสันดรชาติก บำเพ็ญทานบารมี

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์สร้างบารมีครบถ้วนทั้งเบื้องต้น อย่างกลาง และอย่างสูง ตลอดระยะเวลา 20 อสงไขยกับเศษแสนกัลป์นั้นเพื่อเป้าหมายเดียว คือ การบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า



## 2. ประเด็นทางการเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดก

2.1 เตมียชาดก สรุปลี้ได้ดังนี้ การเป็นผู้ปกครองย่อมหลีกเลี่ยงการบังคับใช้กฎหมาย และลงอาญาต่อผู้กระทำผิดไม่ได้เพราะเป็นส่วนหนึ่งในการปกครอง การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยแต่พระเตมียมีได้มีส่วนในการปกครอง พระราชานั้นทรงเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย และลงโทษผู้กระทำผิด เหตุนี้ทำให้พระเตมียไม่ปรารถนาที่จะเป็นพระราชาราช เพราะจะเป็นการสร้างบาปต้องกลับไปเกิดในนรก จึงแกล้งทำอุบายว่าเป็นคนไข้ เพื่อหาทางออกบวชตามคำแนะนำของเทพธิดาซึ่งเคยเป็นพระมารดาในอดีตชาติ ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ จักรวรรดิวัตร ข้อที่ 2 และ ทศพิธราชธรรม ข้อที่ 7 ที่มีรายละเอียดให้ผู้ปกครองต้องให้ความสนใจในเรื่องกฎหมาย ว่าต้องเรียนรู้และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปกครอง

2.2 มหาชนกชาดก สรุปลี้ได้ดังนี้ การแก้ปัญหาของรัฐต้องมีความสามารถและคุณธรรมหลายประการรวมกันจึงจะแก้ปัญหาได้ พระมหาชนกได้รับการเลี้ยงดูโดยพระอัยยิชาซึ่งเป็นพระราชบิดา และทรงใช้สติปัญญาแก้ปัญหาที่พระราชบิดาโพลซนทรงให้ไว้ก่อนสวรรคต เพื่อพิสูจน์ถึงผู้ที่สมควรเป็นพระราชบิดา หลังจากนั้นก็ทรงบริหารบ้านเมืองด้วยความรู้ความสามารถและหลักธรรมจนบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง แต่ก่อนหน้าจะมาเป็นพระราชบิดา พระมหาชนกก็ทรงศึกษาศิลปวิทยาและประกอบพาณิชย์นำวิจนประสพผลสำเร็จมาก่อนแล้ว การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยโดยพระมหาชนกทรงเป็นพระราชบิดากรุงมิถิลาแห่งวิเทหะรัฐ ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ วิริยะหมายถึงความเพียร ที่พระมหาชนกแสดงตลอดเรื่อง ตั้งแต่การตั้งใจเล่าเรียนจนสำเร็จศิลปวิทยาตั้งแต่อายุ 16 ปี ถึงตอนเรือแตกต้องว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรและแสดงถึงความวิริยะจนกระทั่งนางเทพธิดาช่วยมาส่งถึงเมืองมิถิลา และทรงปรารถถึงราชสมบัติที่พระองค์ได้มาเนื่องจากการประกอบวิริยะบารมีที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่อง ในหลักธรรมอื่น ๆ คือ ทศพิธราชธรรม และ ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ซึ่งหลักธรรมนี้พระมหาชนกใช้ในขณะประกอบพาณิชย์นำวิจนประสพผลสำเร็จ

2.3 สุวรรณสามชาดก สรุปลี้ได้ดังนี้ สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชบิดาปิลยักราช ซึ่งเป็นธรรมที่ให้พระราชบิดาต้องประพฤติและไม่ประมาทในธรรม ในบุคคลและสิ่งรอบต่าง ๆ ตัว เช่น พระชนนีและพระชนก พระราชโอรสและพระมเหสี และ มิตรและในอำมาตย์ เป็นต้น โดยใช้หลักธรรม คือ ราชสังคหวัตถุ ซึ่งหลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยแต่ไม่ได้กล่าวถึงมากนัก และสุวรรณสามเกิดเป็นบุตรของนักบวชไม่ได้มีส่วนในการ

ปกครอง โดยเรื่องสุวรรณสามชาดกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในป่าและความสำคัญของเรื่องอยู่ที่ สุวรรณสามแสดงทศพิธราชธรรมถวายพระราชาปิณฑกษัตริย์

2.4 เนมิราชชาดก สรุปลักษณะนี้ พระเจ้าเนมิราชทรงใช้การทำทานและการรักษาศีลเป็นหลักในการบริหารรัฐ ซึ่งพระองค์เองทำเป็นตัวอย่างและทรงคุกคามผู้ไม่ประพฤติดีด้วยความมั่นใจที่ท้าวสักกะทรงให้การรับรอง และการการทำทานและการรักษาศีลทำให้ผู้ที่ประพฤติตามละโลกนี้ไปสู่สวรรค์ถึงขนาดนรกว่างเปล่าเลยทีเดียว การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยโดย พระเจ้าเนมิราชทรงเป็นพระราชาครองกรุงมิถิลา ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ ทานและศีลซึ่งพระเจ้าเนมิราชทรงใช้ในการปกครองนั่นเอง

2.5 มโหสถชาดก สรุปลักษณะนี้ เมื่อมโหสถได้ตำแหน่งปุโรหิตของเมืองมิถิลา งานแรกคือการป้องกันประเทศและดำเนินนโยบายการต่างประเทศพร้อมกันเพื่อความมั่นคงของรัฐ และได้ใช้ข้อมูลจากการสืบข่าว (ข่าวกรอง) จากจารบุรุษที่ส่งไปตามรัฐต่าง ๆ มาเป็นประโยชน์ทั้งในการสงครามและการทูต เช่น ในกรณีช่วยให้พระราชา 101 พระนครรอดพ้นจากการลอบปลงพระชนม์และอุบายยุตติศักระหว่างกรุงมิถิลากับกรุงอุตรปัญจาลนคร ในเรื่องที่มีมโหสถความซื่อสัตย์นั้น มโหสถขณะที่รับราชการในพระเจ้าวิเทหราช และได้รับการเชิดชูจากพระเจ้าจุลนีพรหมทัตให้มาอยู่ด้วยหลังจากที่พระเจ้าวิเทหราชสวรรคต มโหสถได้มารับราชการในพระเจ้าจุลนีพรหมทัตภายหลัง การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยโดยพระเจ้าวิเทหราชทรงเป็นพระราชาครองกรุงมิถิลา มีมโหสถเป็นปุโรหิตที่มีอำนาจเต็มในการปกครองรองจากพระราชา ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ ปัญญาที่มีมโหสถใช้เพื่อทำนุบำรุงกรุง มิถิลาให้เป็นรัฐที่แข็งแกร่ง และช่วยการบริหารบ้านเมืองของพระเจ้าวิเทหราชจนบ้านเมืองเป็น ปกติสุข หลักธรรมชั้นดีที่มีมโหสถอดทนต่อพระเจ้าวิเทหราชที่ไม่ยอมฟังคำอธิบายและ หลักธรรมความซื่อสัตย์ที่มีมโหสถแสดงออกต่อพระเจ้าวิเทหราช ในการที่ช่วยให้พระเจ้าวิเทหราชรอดพ้นจากการถูกพระเจ้าจุลนีพรหมทัตลอบปลงพระชนม์

2.6 ภูริทัตชาดก สรุปลักษณะนี้ ในแนวความคิดการปกครองทั้งตะวันตกและตะวันออกต่างก็มีการแบ่งชนชั้นหรือวรรณะ เพื่อการแบ่งงานกันทำในสังคมและการปกครองของรัฐ ในภูริทัตชาดก พระภูริทัตได้ทรงแสดงการกล่าวแก้เรื่องของพราหมณ์ที่ยกตัวเองว่ามีวรรณะสูงโดยอ้างคัมภีร์ ว่าไม่เป็นเช่นนั้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงได้แสดงเรื่องทำนองนี้เหมือนกัน ในพระพุทธศาสนาเชื่อมั่นในการบรรลุตระกูลของมนุษย์ และ ในการปกครองสงฆ์นั้นไม่มีวรรณะแต่นั้นนับถือกันตามการบวชก่อนหลัง พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงความบริสุทธิ์ของคนด้วยการไม่ทำชั่วทั้งกาย วาจา และ ใจ การล้างบาปด้วยยัญและน้ำนั้นทำไม่ได้ ในเรื่องของการปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยแต่ไม่ได้กล่าวถึงมากนัก ในเรื่อง

หลักธรรมที่สำคัญคือ ศีล ที่พระภุชชิตได้ทรงรักษาไว้เป็นอย่างดี ไม่ล่วงละเมิดแม้ว่าจะถูกทำร้าย และ เรื่องการไม่ประทุษร้ายมิตรที่มีอานิสงส์ 10 ประการ

2.7 จันทกุมารชาดก สรุปลักษณะนี้ เรื่องที่ผู้ปกครองต้องหาผู้ที่ทำหน้าที่การอำนวยความสะดวกที่ดี เพราะเป็นเหตุของความผาสุกของประชาชนและความสงบสุขในรัฐ และการยกขึ้นเป็นพระราชาก็ลักษณะที่เป็นสมมติราชาของประชาชน เป็นการบังคับให้พระราชาก็ต้องปกครองโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ไม่ประพฤติดุธรรมเพราะประชาชนมีสิทธิ์ที่จะถอดออกจากการเป็นพระราชาก็ได้ การปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยโดยพระเจ้าเอกราชทรงเป็นพระราชากรองกรุงพาราณสี มีพระราชโอรสพระนามว่าจันทกุมาร และพระเจ้าเอกราชทรงตั้งให้เป็นผู้ชำระความ ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ ขันติ ความอดทน ที่พระจันทกุมารแสดงให้เห็นในการอธิบายถึงเรื่องยถุ นั้นไม่ใช่หนทางที่ไปสู่สวรรค์

2.8 นารทชาดก สรุปลักษณะนี้ พระเจ้าอังคตราชเดิมเป็นพระราชาก็ดี แต่เมื่อฟังความคิดจากคนพาลจึงเปลี่ยนความคิดไปเป็นพระราชามิจฉาทิฎฐิ แต่ก็ได้ออกจากนารทพรหมได้แสดงธรรม 3 เรื่อง คือ 1 ละมิจฉาทิฎฐิ 2 ละคนชั่ว (พาล) เข้าหากคนดี (บัณฑิต) 3 ไม่ประมาทเป็นนิตย์ แก้ไขให้พระเจ้าอังคตราชกลับมาปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นสัมมาทิฎฐิดังเดิม ในเรื่องของการปกครองเป็นแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าอังคตราช ครองเมืองมิถิลา และมีบิดาองค์หนึ่งพระนามว่ารุจา ซึ่งเป็นผู้ทำสัตยาธิษฐานให้นารทพรหมมาช่วยให้พระราชบิดากลับเป็นสัมมาทิฎฐิดังเดิม ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ การไม่คบคนพาล กับ คบบัณฑิต และ สัมมาทิฎฐิ กับ มิจฉาทิฎฐิ และ ความไม่ประมาท ทั้งหมดเป็นเรื่องที่นารทพรหมแสดงแก่พระเจ้าอังคตราช

2.9 วิรุชชาดก สรุปลักษณะนี้ วิรุชบัณฑิตแสดงธรรมเรื่องราชวสตีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนักแก่บุตรของตน ราชวสตีธรรมในปัจจุบันคือหลักธรรมของข้าราชการพลเรือน กล่าวถึงการเป็นข้าราชการที่ดีประพฤติตนอย่างไร ในเรื่องของการปกครองเป็นแบบราชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าธัญชัย ครองเมืองอินทปัตต์ อยู่ในแคว้นกुरु มีนักปราชญ์ประจำราชสำนักชื่อว่า วิรุชบัณฑิต ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ สัจจะ ในความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หลักธรรมราชวสตีธรรม และ หลักธรรมสาธุธรรม ธรรมสมบัติของความเป็นคนดีซึ่งวิรุชบัณฑิตแสดงแก่ปุณณกยัภ

2.10 เวสสันดรชาดก สรุปลักษณะนี้ เป็นเรื่องที่เกิดจากการที่พระเวสสันดรทรงประทานช้างปัจจัยนาคแก่พราหมณ์จากเมืองกลิงครรัฐ ส่งผลให้ประชาชนชาวเมืองสีพีไม่พอใจถึงกับยื่นคำขาดให้พระเจ้าสญชัยทรงเนรเทศพระเวสสันดร ถ้าไม่ทรงกระทำจะถอดจากความเป็นพระราชาก็ที่สุดพระเจ้าสญชัยก็ทรงปฏิบัติตามชาวเมือง ในเรื่องของการปกครองเป็นแบบราชาธิปไตยแบบ

สมมติราชา คือประชาชนเป็นผู้ตั้งพระราชามีพระราชาทรงพระนามว่าสัญญาชัย ครองเมืองสีพี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่าพระเวสสันดร มีช่างคู่บ้านคู่เมืองชื่อ ปัจฉัยนาค พระเวสสันดรได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำเนินการปกครองแทนพระเจ้าสัญญาชัยอย่างเต็มที่ แม้จะยังไม่ได้เป็นพระราชาก็ตาม ในเรื่องหลักธรรมที่สำคัญคือ ทาน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ปรากฏมากที่สุดในทศชาดก แต่ในเรื่องเวสสันดรชาดกได้แสดงถึงการทำทานชั้นอุปการมีที่ทรงบริจาคพระมเหสี พระโอรสและพระธิดาเพื่อบรรลुวัตถุประสงค์ในการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

### 5.1.3 นำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องการปกครองของสังคมไทย

1. การบังคับใช้กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญของรัฐ เพราะถ้ารัฐบังคับใช้กฎหมายกับพลเมืองไม่ได้ ความสงบสุขของบ้านเมืองย่อมไม่เกิดขึ้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนจะถูกตั้งคำถาม ความเป็นอยู่ของราษฎรในรัฐนั้นจะอยู่ด้วยความหวาดกลัว และจะกลายเป็นรัฐที่ล้มเหลวในที่สุด กรณีศึกษา คือ กรณีที่คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ประท้วงรัฐบาลจากความขัดแย้งทางการเมือง และจบลงที่เกิดการรัฐประหาร ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่ปกครองระบอบเผด็จการอำนาจนิยม สิทธิในการเลือกตั้งหมดไปในทันที เสรีภาพในการพูด การเขียน และการแสดงออกทางการเมืองถูกจำกัดด้วยกฎอัยการศึก รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องอยู่ภายใต้อำนาจของทหาร และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ถูกคณะรักษาความสงบแห่งชาติยกเลิกตามคำสั่งที่ 11/2557 ซึ่งการล้มล้างการปกครองถือว่ามีคามผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 113 แต่ผู้ที่ทำการรัฐประหารไม่เคยถูกลงโทษเลย เพราะได้รับความคุ้มครองการคำพิพากษาและการนิรโทษกรรมที่ทำหลังจากได้ตรารัฐธรรมนูญใหม่ทุกครั้ง ครึ่งล่าสุดเป็นการรัฐประหารครั้งที่ 13 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 19 ของประเทศไทย ซึ่งการรัฐประหารในประเทศไทยควรจะไม่เกิดขึ้นอีกในอนาคต ถ้าการปกครองประชาธิปไตยเข้มแข็งและประชาชนออกมาต่อต้านการรัฐประหาร และไม่ยอมให้อำนาจอื่นมาเป็นผู้ที่เลือกผู้ปกครอง เช่นในประเทศอเมริกาที่ประชาชนปกป้องรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอย่างแข็งขัน ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ประธานาธิบดี แฮร์รี่ ทรูแมน ปลด นายพล ดักลาส แม็คคาร์เธอร์ ซึ่งเป็นนายพลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดและเก่งที่สุดที่เคยทำให้สหรัฐอเมริกาครั้งที่ 2 ได้ โดยประชาชนให้การสนับสนุนรัฐบาล

2. การใช้ “วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง” (Hate Speech) ในประเทศไทยตั้งแต่ปลายปี 2548 เป็นต้นมา ความขัดแย้งทางการเมืองได้ลุกลามบานปลาย สาเหตุประการหนึ่ง คือ มีการใช้ Hate Speech ทั้งในสื่อออนไลน์และชีวิตประจำวันจนกระทั่งประชาชนแบ่งออกเป็นสองฝ่าย

ชัดเจนตั้งแต่ปี 2551 ยิ่งในปัจจุบันสื่อออนไลน์และอินเทอร์เน็ตเข้ามามีส่วนในการดำเนินชีวิตมากขึ้น การเผยแพร่ความคิดของตนในลักษณะ Hate Speech ก็กลายเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย ไร้ซึ่งความรับผิดชอบ และเป็นการผลักให้ประเทศเข้าสู่ความขัดแย้งและหนทางแคบลงในการแก้ปัญหาสังคม และการเมือง การแก้ปัญหา Hate Speech ต้องเริ่มจากการหยุดเกลียดกันก่อน หยุดเสียดีสี เหน็บแนม เหมารวม หรือแบ่งข้าง ควรใช้ความรักความเมตตาต่อกันมากกว่า นอกจากนี้ แม้การเมือง จะเป็นประเด็นที่สมควรถูกวิพากษ์วิจารณ์และถกเถียงแต่ควรทำแบบพอดี

3. ความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมของประเทศ สะท้อนออกมาจากผู้ทำหน้าที่ อำนวยความยุติธรรมของประเทศนั้น ๆ การตัดสินหรือการวินิจฉัยที่ไม่เป็นไปตามข้อกฎหมาย การใช้กฎหมายอย่างไม่เท่าเทียมกันมีสองมาตรฐาน ในคดีอย่างเดียวกันคนหนึ่งตัดสินอย่างหนึ่งอีกคนหนึ่งตัดสินอีกอย่างหนึ่ง มีอคติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการส่วนตัว ล้วนแล้วแต่จะส่งผลให้ความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมเสื่อมลงเรื่อย ๆ หน่วยงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ของไทย ถูกจัดอันดับรั้งท้ายจากจดหมายข่าว อาเซียน อินเทลลิเจนท์ ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์และออนไลน์ โดยสิ่งพิมพ์นี้ให้เหตุผลว่าหน่วยงานด้านความยุติธรรมแต่กลับถูกใช้เป็น เครื่องทางการเมืองเพื่อทำลายฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง เพราะเห็นได้ว่าการละเลยคดีคอร์รัปชัน ร้ายแรงอื่น ๆ ที่รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ตกเป็นจำเลยในหลายคดีสำคัญ เช่น เรื่ององค์การเพื่อการ ปฏิรูปสถาบันการเงิน (ป.ร.ส.) อายุความ 16 ปี และขาดอายุความในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 การไม่วินิจฉัยและจำหน่ายคดียุบพรรคประชาธิปัตย์ในกรณีเงินบริจาคของบริษัทเมสโซอิจำนวน 258 ล้านบาทของศาลรัฐธรรมนูญ โดยยกข้อที่ว่านายทะเบียนพรรคการเมืองส่งฟ้องเกิน 15 วัน ทั้งที่มีหลักฐานเอกสารอย่างชัดเจน กรณี การตัดสินจำคุก พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรื 2 ปี โดยไม่รอลงอาญา กรณีลงนามในเอกสารซื้อที่ดินรัชดา ซึ่งต่อมาภายหลังการซื้อที่ดินรัชดาเป็นโมฆะ และคดีนี้ถูกยกฟ้อง แต่โทษที่ตัดสินกลับยังคงมีอยู่ทั้งที่เป็นโมฆะตั้งแต่ต้น เป็นต้น การคัดเลือกผู้ พิพากษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเรื่องนี้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระบิดาแห่งกฎหมายไทย) ทรงพิถีพิถันเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้พิพากษาเป็นอันมาก โดยพระองค์ทรงถือว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกลุ่มคนในแวดวงตุลาการ ไม่ว่าจะป็นนักการศาลยุติธรรม หรือนักกฎหมาย

4. หลักธรรมที่ปรากฏมากที่สุดในคัมภีร์ทศชาดก คือ ทศพิธราชธรรม และ ทาน โดย ทศพิธราชธรรม มุ่งเน้นเป็นหลักธรรมของพระราชา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยทรง ใช้ในการปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขร่มเย็นมาโดยตลอด และเรื่องทานเป็นข้อธรรมข้อแรกใน ทศพิธราชธรรม แสดงให้เห็นว่าเรื่องทานเป็นเรื่องที่พระราชาต้องทรงบำเพ็ญ มักจะปรากฏว่าเป็น

พระราชทานในทศชาดกทรงบำเพ็ญเป็นปกติ เช่น ในเนมิราชชาดก และเวสสันดรชาดก เป็นต้น ในเรื่องนี้พระราชทานทรงบำเพ็ญเป็นแบบอย่างให้กับประชาชน แม้ประชาชนเองก็สามารถศึกษาเรื่องทศพิธราชธรรม แล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

5. ศิล เป็นหลักธรรมพื้นฐานแต่มีอานิสงส์มาก ซึ่งถ้าเอาศีล 5 เป็นต้นแบบให้ประชาชนได้รักษาและพัฒนาเป็นนโยบายของรัฐ ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่สงบสุขอย่างแท้จริง ชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจเรื่องของศีลและอานิสงส์ของศีลอย่างที่พระเจ้าเนมิราชทรงกระทำเป็นตัวอย่างและให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อยังอยู่ในโลกนี้ก็มีความสุข ละโลกนี้ไปแล้วก็ไปสู่สวรรค์ ถึงขนาดที่นรกว่างเลยทีเดียว

ในคัมภีร์ทศชาดกซึ่งเป็น 10 ชาตีสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น เป็นการบำเพ็ญบารมีในช่วงสุดท้าย โดยพระโพธิสัตว์ได้กระทำการมีเต็มครบถ้วนบริบูรณ์ เพื่อที่จะได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งตลอดระยะเวลาการสร้างบารมี 20 อสงไขยและเศษแสนกัลป์ ทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ตามฐานะที่เกิดในชาตินั้น ๆ มิได้ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าและทำสำเร็จนั้นมีอยู่จริง

เมื่อนำผลของการวิเคราะห์มาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จะพบว่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นในชาดกมีลักษณะที่แสดงออกอย่างประจักษ์ถึงเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน การนำเอาการวิเคราะห์และตัวอย่างเทียบเคียงไปใช้ย่อมทั้งนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย เพราะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มักจะย้อนรอยกลับมาเสมอ ๆ

ดังนั้น เมื่อนำการศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาตชาดกไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมแล้ว จะทำให้สังคมเกิดสันติสุขและทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเมืองการปกครอง

## 5.2 ข้อเสนอแนะ

### 5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในปัจจุบัน เรื่องคุณธรรมที่ควรมีอยู่ในตัวผู้ปกครองเป็นเรื่องที่สังคมให้ความสนใจ และปรารถนาที่จะได้ผู้นำที่ดีพร้อมไปด้วยคุณสมบัติและคุณธรรม เพื่อที่จะมาเป็นผู้นำทั้งด้านการทำงานเพื่อประชาชนและจิตใจ ให้คนในสังคมมีสามัคคีกันเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา แนวความคิดนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทศชาดกที่การปกครองเกือบทั้งหมดเป็นแบบราชาธิปไตย พระราชานั้นทรงใช้หลักธรรมในการปกครอง ผู้วิจัยเห็นว่าการนำหลักธรรมเกี่ยวข้องกับการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาดกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคม ย่อมสามารถทำให้สังคมในปัจจุบันที่มีได้รับประโยชน์จากอานิสงส์ของหลักธรรมนั้น ๆ เช่นเดียวกับที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาดก โดยเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรให้มีการจัดทำรายละเอียดของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องการปกครองที่ปรากฏคัมภีร์ทศชาดก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่อง ศีล และ ทาน ให้เป็นแนวความคิดพื้นฐานและนโยบายของรัฐ
2. ควรส่งเสริมให้หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมเห็นความสำคัญของหลักธรรมเกี่ยวข้องการปกครองที่ปรากฏคัมภีร์ทศชาดกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่อง ศีล และ ทาน ให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง และแสดงหน่วยงานที่ปฏิบัติได้เช่นนั้นต่อสาธารณชนเพื่อเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติในหน่วยงานอื่น ๆ

### 5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกเปรียบเทียบกับกรปกครองที่ปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ
2. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกเปรียบเทียบกับกรบริหารการปกครองในปัจจุบัน
3. ควรศึกษาเชิงวิเคราะห์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในคัมภีร์ทศชาติชาดกกับภาวะผู้นำที่สังคมไทยต้องการ

## บรรณานุกรม

### 1. ภาษาไทย

#### ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่

1, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28

พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับแปลภาษาไทย. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. เล่มที่

23, 43, 64

#### ข้อมูลทุติยภูมิ

##### 1) หนังสือทั่วไป

กวี อิศริวรรณ. (2523). *20 ความคิดทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: สยามบรรณการพิมพ์.

เกษม อุทยานิน. (2518). *รัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2543). *พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมือง ในศตวรรษที่ 21*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. (2525). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาปรัชญาการเมือง. (2542). *ปรัชญาการเมือง, ปรัชญาคริสต์ กับ สังคมการเมืองยุคกลาง*, หน่วยที่ 4. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คำนวล คำมณี. (2547). *ปรัชญาการเมือง*. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. (2548). *รัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มายด์ พับลิชชิ่ง.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2544) *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2541) *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). *ความคิดอิสระ : รวมบทความทางการเมืองระหว่างปี 2511 - 2516*, กรุงเทพฯ: พิษณุเศ.

\_\_\_\_\_. (2518). *ลัทธิการเมือง*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

\_\_\_\_\_. (2535) *รัฐ*, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฐานิสร์ ชาครัตพงษ์. (2515). *ความรู้เรื่องชาดก*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ณรงค์ สินสวีสต์. (2539). *การเมืองไทย : การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา*, กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์.



- ดิเรก ชัยนาม. (2509). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์. (2505). *ทฤษฎีการเมืองและสังคม*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2541). *นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก : ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง*. กรุงเทพฯ: สหายบล็อกการพิมพ์.
- บรรพต วีระสัย และ สุรพล ราชกัณท์. (2528). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- ประพัฒน์ ตริณรงค์ และ สงวน อึ้งคง. (2505). *สารานุกรมวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (2541). *รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก - ตะวันตก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2550). *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น.
- เปลื้อง ณ นคร. (2516). *พจนะ - สารานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล). (2549). *หลักธรรมภิบาล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). *ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลของพระไตรปิฎก*, วารสารพุทธจักร, ปีที่ 46 ฉบับที่ 9 กันยายน 2535. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). (2513). *ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก*. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิมิต ธมมสารโร (ป.ธ. 9) และคณะ. 2546. *สัตตนิดิธาตุมาลา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆษ นครปฐม.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต). (2544). *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2529). *ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น*, กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..
- พิทักษ์ไทย เทพนอก. (2534) *ทฤษฎีสังคมและการเมือง*. นครราชสีมา: จิระการพิมพ์.
- พินิจ รัตนกุล. (2519). *เพลโตและปรัชญาเกี่ยวกับคุณธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พื้น ดอกบัว. (2532) *ปวงปรัชญาจีน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2530). *ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ 6-11*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- รังษี สุทนต์. (2547). *อบรมบาลีก่อนสอบภาค 2, โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- \_\_\_\_\_. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- วิสุทธิ์ โปธิแทน. (2520). *ประชาธิปไตย : แนวคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2546). *คำคมและวาทะสำคัญในประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สารธารการพิมพ์.
- ส. ศิวรักษ์. (2547). *ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโคทและอโคทกวทาน*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สนธิ เตชานนท์. (2548). *พื้นฐานรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สมเกียรติ วันทนนะ. (2544). *อุดมการณ์การเมืองร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ). (2555) *ทศบารมี ทศพิชราชธรรม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2546). *ปรัชญาการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สิทธิกาล ศรีวะรมย์ และ สุขชัย ทองแก้วกุล. (2538). *หลักรัฐศาสตร์*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สุขุม นวลสกุล และ วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์. (2535) *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- สุชีพ ปัญญาภาพ. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสถียร หอมขจร และคนอื่นๆ. (2528). *ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม 2*, กรุงเทพฯ: กิ่งจันทน์การพิมพ์.
- หลวงเทพดรณานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช ป.ธ.9). (2534). *ธาตุบุปทีปิกา หรือ พจนานุกรม บาลี - ไทยแผนกธาตุ*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อานนท์ อภาภิรม. (2528). *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

## 2) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์

- ช่อรัตน์ ไวยฉัยยา. (2545). *บทบาทตัวละครเอกในทศชาติชาดก*. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นคร แก้วโชติรุ่ง. (2556). *รูปแบบและหลักการปกครองในพระไตรปิฎก*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2530). *การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก*. รายงานวิจัย, สาขาภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระมหากฤตวิทย์ อธิภูจนาโน (สนธิสุข). (2548). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธเถรวาทกับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาชุมพล นุ่นภักดี. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดปรัชญาการเมืองในพระเวสสันดรชาดก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระมหาทวิช ธีรชาติ (ศรีพรหม). (2550). *การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่มณีกาย*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิเชฐ จิตสิริ (ศรีหล้า). (2551). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่องหลักการปกครองของพระเจ้ามหาวิชิตราชที่ปรากฏในกฎที่ตสุตร*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐศาสตร์ การปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาเรวัต อารุชปณโณ (จูบิดา). (2551). *คุณธรรมของตัวละครในมหาเวสสันดรชาดก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยศึกษา, โครงการบัณฑิตศึกษา คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

พระมหาสง่า ไชยวงศ์. (2541). *การศึกษาวិเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์. (2552). *ภาวะผู้นำในชาดก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2524). *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

## 2. ภาษาอังกฤษ

Lucas, Robert E., Jr.. (2002). *Lectures on Economic Growth*. Cambridge: Harvard University Press.

Pennock, Roland J., Smith & David G.. (1964). *Political Science*. New York: McMillan.

T.W. Rhys Davids & William, Stede. (1966). *The Pali Text Society's Pali – English Dictionary*. London: Luzac and Company.



## เนื้อเรื่องของทศชาติก

### เนื้อเรื่องของเตมียชาติก (เนกขัมมบารมี)

เตมียชาติกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาติก ภาค 2 ข้อที่ 1-122 หน้า 183-202 มีความย่อดังนี้

เตมียราชกุมาร หรือพระเตมีย์ ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราชกับพระนางจันทาเทวี ในพระนครพาราณสี เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น วันหนึ่ง ได้ทรงเห็นพระราชบิดาทรงสั่งให้ลงโทษโจร 4 คน อย่างทารุณ คือ คนหนึ่งให้เชียนด้วยแส้หนาม หนึ่งพันครั้ง คนหนึ่งให้ล่ามโซ่ตรวนขังไว้ในเรือนจำ คนหนึ่งให้เอาหอกทิ่มแทงให้ทั่วตัว และอีกคนหนึ่งให้เสียบด้วยหลาวแหลมจนตาย พระกุมารทรงเห็นแล้วทรงหวาดเสียว สะดุ้งกลัวยิ่งนัก ทรงระลึกชาติในหนหลังได้ว่า เมื่อชาติก่อนนั้น พระองค์เคยเป็นพระราชกษัตริย์แห่งเมืองนี้ เพราะบาปกรรมที่ทรงกระทำในครั้งนั้น ทำให้พระองค์ต้องตกนรกถึงแปดหมื่นปี บัดนี้ พระองค์กลับมาเกิด ในเมืองนี้อีก ต่อไปก็คงจะได้เป็นผู้ครองเมืองนี้ และกระทำบาปกรรม เช่นเดียวกับพระบิดา ซึ่งก็จะต้องไปสู่นรกอีกแน่นอน เมื่อทรงดำริเช่นนี้แล้ว ทรงสังเวชสลดพระทัย ไม่ทรงปรารถนาที่จะครองราชสมบัติอีกต่อไป ทรงนึกหาอุบายวิธีที่จะปลีกตัวให้พ้นจากราชสมบัติ จนพระมณีสหคหุ เศร้าหมองไม่มีสุข

ครั้งนั้น เทพธิดาซึ่งเคยเป็นพระมารดาในอดีตชาติ ได้แนะนำอุบายให้พระกุมาร จึงทรงอธิษฐานจิตให้มันคงไม่หวั่นไหวที่จะปฏิบัติตามอุบายนั้น คือ แสร้งทำเป็นคนง่อย เป็นคนหูหนวก และเป็นใบ้ แม้จะถูกทดสอบอย่างไร ก็ไม่แสดงพิรุณให้ปรากฏ ยอมทนทุกข์ทรมาน โดยไม่ปริปาก จนพระกุมารมีพระชนมายุ 16 พรรษา พวกพราหมณ์พากันทูลทำนายว่า พระกุมารเป็นคนกาลกิณี หากให้อยู่ในพระราชวังจะมีภัยเกิดขึ้น พระราชกษัตริย์จึงตรัสสั่ง ให้นำพระกุมารไปฝังเสียที่ป่าช้า โดยมอบให้นายสารถีชัรบรหม้าบรรทุกพระกุมารไปจัดการเพียงผู้เดียว

ขณะที่นายสารถีกำลังขุดหลุมนั่นเอง พระกุมารก็เสด็จลงจากรถ ทรงทดลองพระกำลัง โดยเสด็จดำเนินไปมาแล้วทรงจับทำยรถวัดแกว่ง เมื่อทรงเห็นว่ายังมีพระกำลังเหมือนเดิม จึงเสด็จมาหานายสารถีแล้วทรงเล่าเรื่องให้ฟัง จากนั้นทรงแสดงธรรมเป็นอันมากแก่นายสารถี เป็นต้นว่า

“ดูก่อนนายสารถี ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านก็ทำในสิ่งไม่เป็นธรรม บุคคลนั่ง นอนได้ร่วมเงาของต้นไม้ได้ ไม่พึงหวักรานกิ่งของต้นไม้ นั่น ผู้กระทำเช่นนั้น ชื่อว่า ประทุษร้ายมิตร และผู้ประทุษร้ายมิตรนั้น เป็นคนเลวทราม พระราชาเป็นเสมือนต้นไม้ เราเป็นเสมือนกิ่งไม้ ตัวท่านเป็น

เสมือนคนอาศัยร่มเงา ถ้าท่านฝังเราเสียในป่า ท่านก็ทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร จะไปสู่แห่งหนตำบลใด ย่อมพ้นภัยในที่ทั้งปวง ได้รับการกราบไหว้ บูชา จากผู้คนในที่นั้นๆ มีของกินของใช้ไม่ขาดแคลน ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ จักอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป....”

พระเทมียกุมาร ทรงตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยว ที่จะทรงผนวชในป่าคนเดียว แม้นายสารถิ จะทูลอ้อนวอนหลายครั้ง เพื่อให้เสด็จกลับพระนครก็ไม่ทรงคล้อยตาม ตรัสแก่นายสารถิว่า พระบิดาทรงสละพระองค์แล้ว พระมารดาก็ทรงอนุญาตแล้ว ประชาชนก็ไม่มีใครต้องการพระองค์แล้ว พระองค์จะไม่เสด็จกลับไปอีก จะมีประโยชน์อะไรในการบริโภคกาม พระองค์บวช ยังจะมีประโยชน์กว่า จากนั้นทรงเล่าเรื่องในอดีตชาติ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นพระราชาและเคยตกนรก ถึงแปดหมื่นปีให้นายสารถิฟัง จนนายสารถิมีความเลื่อมใส ขอบวชตามพระองค์ด้วย แต่พระกุมารไม่ทรงยินยอม ตรัสสั่งให้นายสารถินำรถและเครื่องประดับไปคืนพระราชา และแจ้งข่าวการบวชของพระองค์ ให้พระราชาบิดาทรงทราบ นายสารถิจึงจำใจจำยอม กลับพระราชมวัง ตามที่พระกุมารตรัสสั่ง

เมื่อพระเจ้ากาสิกราชได้ทรงทราบว่า พระกุมารมิได้เป็นใบ้ ทรงพูดได้เหมือนคนธรรมดา ทั้งมิได้เป็นง่อย และหูหนวกแต่ประการใด ทรงโสมนัสยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงตรัสสั่งเสนาข้าราชการทั้งปวง ให้จัดเตรียมเครื่องอุปกรณ์พิธี ที่จะอภิเษกพระกุมารไว้ในราชสมบัติ แล้วพระองค์ ผู้มีนายสารถินำทาง ก็เสด็จขึ้นม้าทรงตรงไปหาพระกุมารที่ป่าช้า โดยมีเสนาข้าราชการ เป็นจำนวนมากติดตามไป เมื่อเสด็จไปถึงที่ซึ่งเคยเป็นป่าช้ามาก่อน บัดนี้ กลายเป็นสถานที่ อันนารีนรมณ์มีอาศรมอยู่หนึ่งหลัง นั่งไว้ด้วยพระฤๅษีองค์หนึ่ง ซึ่งก็คือพระเทมียฤๅษีนั่นเอง

พระเทมียฤๅษีทอดพระเนตร เห็นพระราชากำลังเสด็จมา ด้วยพระเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ จึงทรงถวายการต้อนรับ ด้วยอธยาศัยไมตรี ทรงสนทนาโต้ถามทุกข์สุขตามธรรมเนียม พระราชาทรงอ้อนวอน ให้พระเทมียฤๅษีเสด็จกลับไปครองราชสมบัติ จนกว่าจะมีพระราชบุตร ราชธิดา และมีพระชนมายุมากแล้วจึงค่อยทรงผนวช ตอนนี้อย่างทรงเป็นหนุ่มประทับอยู่ในป่าคนเดียวจะมีประโยชน์อะไรเล่า

พระเทมียฤๅษีทูลตอบพระราชาว่า “การบวชเป็นเรื่องของคนหนุ่ม คนหนุ่มนั้นแหละ ควรประพฤติพรหมจรรย์ ข้อนี้อันตติ์ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว อาตมภาพจักประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ต้องการราชสมบัติ อาตมภาพเคยเห็นพวกเด็กเป็นอันมาก เกิดมาแล้วยังไม่แก่ก็ตาย ของที่นารีรักต้องสิ้นไปตายไป บุคคลไม่ว่าจะเป็นชายหนุ่ม หรือหญิงสาวก็ล้วนต้องตาย ใครจะประกันได้ว่า เรายังหนุ่มสาว ยังไม่ตาย อายุของคนเราเป็นของน้อย วันคืนล่วงไปๆ ก็ย่อมทำให้ อายุของเราแก่มากขึ้น ใกล้ความตายมากขึ้น เหมือนปลาในน้ำน้อย ฉะนั้น เมื่อโลกถูกครอบงำ ห้อมล้อม ด้วยสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์ มหาบพิตรจะอภิเษกอาตมภาพในราชสมบัติทำไมกัน” พระเทมียฤๅษี ตรัสต่อไปว่า

“สัตว์โลกถูกความตายครอบงำไว้ ถูกความแก่ห้อมล้อมไว้ สิ่งไม่เป็นประโยชน์คือ คิณและวันอันเป็นไปอยู่ มหาบพิตร เมื่อด้ายที่เรากำลังทออยู่ ช่างถูกทอไปได้เท่าใด ส่วนที่จะต้องทอ ก็เหลือน้อยเท่านั้นฉันใด ชีวิตก็ฉันนั้นเหมือนกัน แม่น้ำไม่ไหลกลับไปสู่ที่สูงฉันใด อายุของคนเรา ก็ไม่ถอยกลับไปสู่ความเป็นเด็กอีกฉันนั้น แม่น้ำที่เต็มฝั่งย่อมพัดพา เอาต้นไม้ที่เกิดริมฝั่ง ให้หักโค่นลอยไปฉันใด ปวงชนก็ย่อมถูกชรา และมรณะพัดพาไปฉันนั้น”

พระเจ้ากาสิกราช ทรงอ่อนวอนอีก ให้เสด็จกลับพระราชวัง แล้วพระองค์จะทรงมอบกองทัพทั้งหมดให้ตลอดจนถึงราชสมบัติ รวมทั้งพระสนมกำนัลผู้งามสะคราญ ล้วนแต่เป็นราชธิดาผู้สูงศักดิ์คอยห้อมล้อมปรนนิบัติรับใช้ พระเทมียฤษีจึงทูลว่า

“มหาบพิตรจะให้อาตมภาพเสื่อมเพราะทรัพย์ทำไม บุคคลจะพึงตายเพราะภริยาทำไม ประโยชน์อะไร ด้วยความเป็นหนุ่มสาวที่ต้องแก่ ทำไมจะต้องให้ความแก่ครอบงำ จะมามีเพศสัมพันธ์ทำไม ในโลกอันมีความแก่และความตายนี้ ประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ด้วยบุตรภริยา อาตมภาพเป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก จะไม่ยอมกลับไปหาเครื่องผูกนั้นอีก ผลไม้ที่สุกแล้วย่อมถึงภัยคือร่วงหล่น ไปฉันใด สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้ว ย่อมถึงภัยคือความตายฉันนั้น ชนเป็นอันมากเห็นกันอยู่ในเวลาเช้า บางพวกพอดกเวลาเย็นก็ไม่ได้เห็นกัน หรือเห็นกันอยู่ในเวลาเย็นพอดถึงเวลาเช้าก็ไม่เห็นกัน ในสงครามคือความตายนั้น ย่อมไม่มีการรบด้วยกำลังกองทัพ ไม่อาจเอาชนะมฤตยูด้วยเวทมนตร์ หรือยุทธวิธี หรือสินทรัพย์ได้ ความตายไม่มียกเว้นให้ใคร ไม่ว่าจะกษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า ลูกจ้าง คนจันฑาล หรือคนชนชยะใดๆ ย่อมย้ายี่ทั้งหมดทีเดียว บุคคลควรรีบทำความเพียรในวันนี้ ใครจะพึงรู้ได้ว่าความตาย อาจจะมาในวันพรุ่ง เพราะมัจจุราชจะไม่ผิดผ่อนให้ใครเลย เชิญเสด็จกลับเถิดมหาบพิตร อาตมภาพไม่ต้องการราชสมบัติ”

พระราชากาสิกราชทรงสดับคำสอนของพระเทมียฤษีแล้ว ทรงมีศรัทธาเลื่อมใส ขอผนวชในสำนักพระเทมียฤษีด้วย แม้พวกเขาจะเสนาข้าราชการและประชาชนที่มาประชุมกัน ในที่นั้นต่างก็มี ความเลื่อมใสได้บวชตามพระราชเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีพระราชอีกหลายพระองค์ ทรงผนวชตามพระเทมียฤษี

### เนื้อเรื่องของมหาชนกชาตก (วิริยบารมี)

มหาชนกชาตกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาตก ภาค 2 ข้อที่ 123-295 หน้า 202-228 มีความย่อดังนี้

ณ เมืองมิลิลาแห่งรัฐวิเทหะ พระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่า พระเจ้ามหาชนก ทรงมีพระโอรสสององค์ คือ เจ้าอริฏฐชนก และ เจ้าโปลชนก เจ้าอริฏฐชนกทรงเป็นอุปราช ส่วนพระเจ้าโปลชนกทรงเป็นเสนาบดี เมื่อพระราชบิดาสวรรคต เจ้าอริฏฐชนกผู้เป็นอุปราช ก็ได้ครองบ้านเมืองต่อมา เจ้าโปลชนกทรงเป็นอุปราช ทรงเอาใจใส่ดูแลบ้านเมืองช่วยเหลือพระเชษฐาอย่างดียิ่ง มีอำมาตย์คนหนึ่งไม่พอใจพระเจ้าโปลชนก จึงหาอุบายให้พระราชอาริฏฐชนกกระแวงพระอนุชา โดยทูลพระราชาวาว่า เจ้าโปลชนกคิดขบถจะปลงพระชนม์พระราชอา พระราชาทรงเชื่อคำอำมาตย์ จึงให้จับเจ้าโปลชนกไปขังไว้ เจ้าโปลชนกเสด็จหนีไปจากที่คุมขังได้หลบไปอยู่ที่ชายแดนเมืองมิลิลา เจ้าโปลชนก ทรงคิดว่าเมื่อครั้งที่ยังเป็นอุปราชนั้น มิได้เคยคิดร้ายต่อพระราชอาผู้เป็นพี่เลย แต่ก็ยังถูกระแวงจนต้องหนีมา ถ้าพระราชอาทรงรู้ว่าอยู่ที่ไหนก็คงให้ทหารมาจับไปอีกจนได้ บัดนี้ผู้คนมากมายที่ชายแดนที่เห็นใจ และพร้อมที่จะเข้าเป็นพวกด้วย ควรที่จะรวบรวมผู้คนไปโจมตีเมืองมิลิลาเสียก่อน จึงจะดีกว่า

เมื่อคิดดังนั้นแล้ว เจ้าโปลชนกก็พาสมัครพรรคพวกยกเป็น กองทัพไปล้อมเมืองมิลิลา บรรดาทหารแห่งเมืองมิลิลาพากันเข้ากับเจ้าโปลชนกอีกเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นว่าเจ้าโปลชนก เป็นผู้ซื่อสัตย์และมีความสามารถแต่กลับถูกพระราชอากระแวง และจับไปขังไว้โดยไม่ยุติธรรม ครั้นเมื่อเจ้าโปลชนกมีผู้คนไพร่พลเข้าสมทบด้วยเป็นจำนวนมากมายเช่นนี้ พระเจ้าอริฏฐชนกทรงเห็นว่าไม่มีทางจะเอาชนะได้ จึงตรัสสั่งพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์แก่ให้ทรงหลบหนีเอาตัวรอด ส่วนพระองค์เอง ทรงออกทำสงครามและสิ้นพระชนม์ในสนามรบ เจ้าโปลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลิลาสืบต่อมา ฝ่ายพระมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนกเสด็จหนีออกจากเมืองมา ตั้งพระทัยจะเสด็จไปอยู่เมืองกาลจัมปาละ แต่กำลังทรงครรภ์แก่เดินทางไม่ไหวด้วยเหตุสุขภาพแห่งพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ในพระครรภ์ พระอินทร์จึงเสด็จมาช่วย ทรงแปลงกายเป็นชายชราชบถเกวียนมาที่ศาลาที่พระนางพักอยู่ และถามขึ้นว่า “มีใครจะไปเมืองกาลจัมปาละบ้าง” พระนางดีพระทัยรีบตอบว่า “ลุงจำ ฉันทจะไปจ๊ะ” พระอินทร์แปลงจึงรับพระนางขึ้นเกวียน พาเดินทางไปเมืองกาลจัมปาละ ด้วยยานุภาพเทวดา แม้ระยะทางไกลถึง 60 โยชน์ เกวียนนั้นก็เดินทางไปถึงเมืองในวันเดียว พระมเหสีเสด็จไปนั่งพักอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งในเมืองนั้น



บังเอิญมีพราหมณ์ทศปาโมกข์ผู้หนึ่งเดินผ่านมาเห็นพระนางเข้า ก็เกิดความเอ็นดูสงสาร จึงเข้าไปไต่ถาม พระนางก็ตอบว่าหนีมาจากเมืองมิลลา และไม่มีญาติพี่น้องอยู่ที่เมืองนี้เลย พราหมณ์ทศปาโมกข์จึงรับพระนางไปอยู่ด้วยที่บ้านของตน อุการะเลี้ยงดูพระนางเหมือนเป็นน้องสาว ไม่นานนักพระนางก็ประสูติพระโอรส ทรงตั้งพระนามว่า มหาชนกกุมาร ซึ่งเป็นพระนามของพระอัยกาของพระกุมาร มหาชนกกุมารทรงเติบโตขึ้นในเมืองกาลจัมปากะ มีเพื่อนเล่นเด็กๆ วัยเดียวกันเป็นจำนวนมาก วันหนึ่ง มหาชนกกุมารโกรธกับเพื่อนเล่น จึงลากเด็กคนนั้นไปด้วยกำลังมหาศาล เด็กก็ร้องไห้บอกกับคนอื่น ๆ ว่า ลูกหญิงมายังแกเอา มหาชนกกุมารได้ยินก็แปลกพระทัยจึงไปถามพระมารดาว่า “ทำไมเพื่อนๆ พูด ว่า ลูกเป็นลูกแม่มาย พ่อของลูกไปไหน” พระมารดาตอบว่า “ก็ท่านพราหมณ์ทศปาโมกข์นั่นแหละเป็นพ่อของลูก” เมื่อมหาชนกกุมารไป บอกเพื่อนเล่นทั้งหลาย เด็กเหล่านั้นก็หัวเราะเยาะ บอกว่า “ไม่จริง ท่านอาจารย์ทศปาโมกข์ไม่ใช่พ่อของเจ้า” มหาชนกก็กลับมาทูลพระมารดา อ้อนวอนให้บอกความจริง พระมารดาขัดไม่ได้ จึงตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระโอรสทรงทราบ

เมื่อพระกุมารทราบว่าพระองค์ทรงมีความเป็นมาอย่างไร ก็ทรงตั้งพระทัยว่าจะร่ำเรียนวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้เสด็จไปเอาราชสมบัติเมืองมิลลาคืนมา ครั้นมหาชนกกุมารร่ำเรียนวิชาในสำนักพราหมณ์จนเติบโตใหญ่พระชนม์ได้ 16 พรรษาจึงทูลพระมารดาว่า “หม่อมฉันจะเดินทางไปค้าขาย เมื่อมีทรัพย์สินมากพอแล้ว จะได้คิดอ่านเอาบ้านเมืองคืนมา” พระมารดาทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่ามาจากมิลลา 3 สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และ แก้ววิเชียร อันมีราคามหาศาล จึงประทานแก้วนั้นให้พระมหาชนกเพื่อนำไปซื้อสินค้า พระมหาชนกทรงจัดซื้อสินค้าบรรทุกลงเรือร่วมไปกับพ่อค้าชาวสุวรรณภูมิ ในระหว่างทางเกิดพายุใหญ่โหมกระหน่ำ คลื่นซัดจนเรือจวนจะแตก บรรดาพ่อค้าและลูกเรือพากันตระหนกตกใจ บวงสรวง อ้อนวอนเทพดาขอให้รอดชีวิต ฝ่ายมหาชนกกุมาร เมื่อทรงทราบว่าเรือจะจมแน่แล้ว ก็เสวยอาหารจนอิ่มหนา ทรงนำผ้ามาชุบน้ำมันจนชุ่ม แล้วนุ่งผ้านั้นอย่างแน่นหนา ครั้นเมื่อเรือจมลง เหล่าพ่อค้ากะลาสี เรือทั้งปวงก็จมน้ำกลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำไปหมด แต่พระมหาชนกทรงมีกำลังจากอาหารที่เสวย มีผ้าชุบน้ำมัน ช่วยไล่สัตว์น้ำ และช่วยให้ลอยตัวอยู่ในน้ำได้ดี จึงทรงแหวกว่ายอยู่ในทะเลได้นานถึง 7 วัน ฝ่ายนางมณีเมขลาเทพธิดาผู้รักษามหาสมุทรเห็นพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่เช่นนั้นจึงลงพระทัยพระมหาชนก “ใครหนอ ว่ายน้ำอยู่ได้ถึง 7 วัน ทั้งๆ ที่มองไม่เห็นฝั่ง จะทนายไปทำไมกัน” พระมหาชนกทรงตอบว่า “ความเพียรย่อมมีประโยชน์ แม้จะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็จะว่ายไปจนกว่าจะถึง ฝั่งเข้าสักวันหนึ่ง” นางมณีเมขลากล่าววว่า “มหาสมุทรนี้กว้างใหญ่นัก ท่านจะพยายามว่ายสักเท่าไรก็คงไม่ถึงฝั่ง ท่านคงจะตายเสียก่อนเป็นแน่” พระมหาชนกตรัสตอบว่า “คนที่ทำความเพียรนั้น แม้จะต้องตายไปในขณะ

กำลังทำความเพียรพยายามอยู่ ก็จะไม่มีการกำหนดตายได้ เพราะได้ทำหน้าที่เต็มกำลังแล้ว” นางมณีเมขลาถามต่อว่า “การทำความพยายามโดยมองไม่เห็นทางบรรลุเป้าหมายนั้น มีแต่ความยากลำบากอาจถึงตายได้ จะต้องเพียรพยายามไปทำไมกัน” พระมหากษัตริย์ตอบว่า “แม้จะรู้ว่าสิ่งที่เรากำลังกระทำนั้นอาจไม่สำเร็จก็ตาม ถ้าไม่เพียรพยายามแต่กลับหมดมานะเสียแต่ต้นมือ ย่อมได้รับผลร้ายของความเกียจคร้านอย่างแน่นอน ย่อมไม่มีวันบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ บุคคลควรตั้งความเพียรพยายาม แม้การนั้นอาจไม่สำเร็จก็ตาม เพราะเรามีความพยายาม ไม่ละความตั้งใจ เราจึงยังมีชีวิตอยู่ได้ ในทะเลนี้เมื่อคนอื่นได้ตายกันไปหมดแล้ว เราจะพยายามสุดกำลัง เพื่อไปให้ถึงฝั่งให้จงได้” นางมณีเมขลาได้ยินดังนั้น ก็เอ่ยสรรเสริญความเพียรของมหาชนกกุมาร และช่วยอุ้มพามหาชนกกุมารไปจนถึงฝั่งเมืองมิลินา วางพระองค์ไว้ที่ศาลาในสวนแห่งหนึ่ง

ในเมืองมิลินา พระราชาโปลชนกไม่มีพระโอรส ทรงมีแต่พระธิดาผู้ฉลาดเฉลียวเป็นอย่างยิ่ง พระนามว่าเจ้าหญิงสิวลี ครั้นเมื่อพระองค์ประจวบหน้กใกล้จะสวรรคต บรรดาเสนาทั้งปวงจึงทูลถามขึ้นว่า เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้วราชสมบัติควรตกเป็นของผู้ใด ในเมื่อไม่ทรงมีพระโอรส พระเจ้าโปลชนกตรัสสั่งเสนาว่า “ท่านทั้งหลายจงมอบราชสมบัติให้แก่ผู้มีความสามารถดังต่อไปนี้ ประการแรก เป็นผู้ที่ทำให้พระราชธิดาของเราพอพระทัยได้ ประการที่สอง สามารถรู้ทางด้านไหนเป็นด้านหัวนอนของบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม ประการที่สาม สามารถยกธนูใหญ่ ซึ่งต้องใช้แรงคนธรรมดาถึงพันคนจึงจะยกขึ้นได้ ประการที่สี่ สามารถช้บอกขุมทรัพย์มหาศาลทั้ง 13 แห่งได้” แล้วจึงตรัสบอกปัญหาของขุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่งแก่เหล่าอำมาตย์ เช่น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ขึ้น ขุมทรัพย์ที่ดวงอาทิตย์ตก ขุมทรัพย์ที่อยู่ภายใน ขุมทรัพย์ที่อยู่ภายนอก ขุมทรัพย์ที่ไม่ใช่ภายในและภายนอก ขุมทรัพย์ที่ปลายไม้ ขุมทรัพย์ที่ปลายงา ขุมทรัพย์ที่ปลายหาง เป็นต้น เมื่อพระราชินีสิ้นพระชนม์ บรรดาเสนาบดี ทหาร พลเรือน และประชาราษฎร์ทั้งหลายต่างพยายามที่จะเป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่ก็ไม่มีใครสามารถทำให้เจ้าหญิงสิวลีพอพระทัยได้ เพราะล้วนแต่พยายามเอาพระทัยเจ้าหญิงมากเกินไป จนเสียลักษณะของผู้ที่จะปกครองบ้านเมือง ไม่มีผู้ใดสามารถยก มหาธนูใหญ่ได้ ไม่มีผู้ใดรู้ทิศหัวนอนของบัลลังก์สี่เหลี่ยม และไม่มีผู้ใดไขปริศนาขุมทรัพย์ได้

ในที่สุดบรรดาเสนาข้าราชการจึงควรตั้งพิธีเสี่ยงราชรถ เพื่อหาตัวบุคคลผู้มีบุญญาธิการสมควรครองเมือง บุษยราชรถเสี่ยงทายนั้นก็แล่นออกจากพระราชวังตรงไปที่สวน แล้วหยุดอยู่หน้าศาลาที่พระมหากษัตริย์ทรงนอนอยู่ บุโรหิตที่ตามราชรถจึงให้ประโคมดนตรีขึ้น พระมหากษัตริย์ได้ยินเสียงประโคมจึงลิ้มพระเนตรขึ้น เห็นราชรถก็ทรงดำริว่าคงเป็นราชรถเสี่ยงทายพระราชามีบุญเป็นแน่ แต่ก็มิได้แสดงอาการอย่างใดกลับบรรทมต่อไป บุโรหิตเห็นดังนั้นก็คิดว่าบุรุษผู้นี้เป็นผู้มีสติปัญญาไม่ตื่นเต้นตกใจกับสิ่งใดโดยง่าย จึงเข้าไปตรวจดูพระบาทพระมหากษัตริย์ เห็นลักษณะต้องตามคำ

โบราณว่าเป็นผู้มีบุญ จึงให้ประโคมดนตรีขึ้นอีกครั้ง แล้วเข้าไปทูลอัญเชิญพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นพระราชามือเมืองมิลลา พระมหากษัตริย์ตรัสถามว่า พระราชาไปไหนเสีย บุโรหิตก็กราบทูลว่า พระราชาสวรรคต ไม่มีพระโอรสมีแต่พระธิดาคือเจ้าหญิงสิวลีแต่องค์เดียว พระมหากษัตริย์จึงทรงรับเป็นกษัตริย์ครองมิลลา ฝ่ายเจ้าหญิงสิวลีได้ทรงทราบข่าว พระมหากษัตริย์ได้ราชสมบัติ ก็ประสงค์จะทดลองว่า พระมหากษัตริย์สมควรเป็นกษัตริย์หรือไม่ จึงให้ราชบุรุษไปทูลเชิญเสด็จมาที่ปราสาทของพระองค์ พระมหากษัตริย์ก็เสด็จไปได้ไปตามคำทูล เจ้าหญิงให้คนไปทูลถึง 3 ครั้ง พระมหากษัตริย์ก็ไม่สนพระทัย จนถึงเวลาหนึ่งก็เสด็จไปที่ปราสาทของเจ้าหญิงเองโดยไม่ทรงบอกล่วงหน้า เจ้าหญิงตกพระทัยรีบเสด็จมาต้อนรับเชิญไปประทับบนบัลลังก์

พระมหากษัตริย์ตรัสถามอำมาตย์ว่าพระราชาที่สิ้นพระชนม์ ตรัสสั่งอะไรไว้บ้าง อำมาตย์ก็ทูลตอบ พระมหากษัตริย์ตรัสสั่งว่า ข้อที่ 1 “ที่ว่าทำให้เจ้าหญิงพอพระทัย เจ้าหญิงได้แสดงแล้วว่าพอพระทัยเราจึงได้เสด็จมาต้อนรับเรา” ข้อที่ 2 เรื่องปริศนาทิศหัวนอนบัลลังก์นั้น พระมหากษัตริย์ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอดเข็มทองคำที่กลัดผ้าโพกพระเศียรออก ส่งให้เจ้าหญิงให้วางเข็มทองคำไว้ เจ้าหญิงทรงรับเข็มไปวางไว้บนบัลลังก์สี่เหลี่ยม พระมหากษัตริย์จึงทรงชี้บอกว่าตรงที่เข็มวางอยู่นั้นแหละคือทิศหัวนอนของบัลลังก์ โดยสังเกตจากการที่เจ้าหญิงทรงวางเข็มทองคำจากพระเศียรไว้ ข้อที่ 3 นั้นก็ตรัสสั่งให้นำมาธนูมา ทรงยกขึ้นและนำอย่างง่ายตาย ข้อที่ 4 เมื่ออำมาตย์กราบทูลถึงปัญหาของชุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่ง พระมหากษัตริย์ทรงคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ตรัสบอกคำแก้ปริศนา ชุมทรัพย์ทั้ง 13 แห่งได้หมด เมื่อสั่งให้คนไปขุดดูก็พบชุมทรัพย์ตามที่ตรัสบอกไว้ทุกแห่ง ผู้คนจึงพากันสรรเสริญปัญญาของพระมหากษัตริย์กันทั่วทุกแห่งหน พระมหากษัตริย์โปรดให้เชิญพระมารดาและพราหมณ์ทศปาโมกข์จากเมืองกาลจัมปากะ ทรงอุปถัมภ์บำรุงให้สุขสบายตลอดมา จากนั้นทรงสร้างโรงทานใหญ่ 6 ทิศในเมืองมิลลา ทรงบริจาคมหาทานเป็นประจำ เมืองมิลลาจึงมีแต่ความผาสุกสมบูรณ์ เพราะพระราชาทรงอยู่ในทิศพิธราชธรรม ต่อมาพระนางสิวลีประสูติพระโอรส ทรงนามว่า ทีฆากุมาร เมื่อเจริญวัยขึ้น พระบิดาโปรดให้ดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่มาวันหนึ่ง พระราชามหาชนกเสด็จอุทยานทอดพระเนตร เห็นมะม่วงต้นหนึ่งกิ่งหัก ไปไม่ร่วง อีกต้นมีใบแน่นหนา ร่มเย็นเขียวชอุ่ม จึงตรัสถามอำมาตย์กราบทูลว่าต้นมะม่วงที่มีกิ่งหักนั้นเป็นเพราะอะไรผลอร่อย ผู้คนจึงพากันสอบบ้าง เต็ดกิ่งและขว้างปาเพื่อเอาบ้างจนมีสภาพเช่นนั้น ส่วนอีกต้นไม่มีผล จึงไม่มีคนสนใจ ใบและกิ่งจึงสมบูรณ์เรียบร้อยดี พระราชาได้ฟังก็ทรงคิดว่า ราชสมบัติเปรียบเหมือนต้นไม้มีผลออกจากทำลาย แม้ไม่ถูกทำลายก็ต้องคอยระแวดระวังรักษาเกิดความกังวล เราจะทำตนเป็นผู้ไม่มีกังวลเหมือนต้นไม้ไม่มีผล เราจะออกบรรพชา สละราชสมบัติเสียมิให้เกิดกังวล

พระราชาสเด็จพระเจ้ากลับมาปราสาท ปลงพระเกศาพระมัสสุ ครองผ้ากาสาพัสตร์ ครองอัฐบริวารครบถ้วน แล้วเสด็จออกจากมหาปราสาทไป ครั้นพระนางสิวลีทรงทราบก็รีบติดตามมา ทรงอ่อนวอนให้พระราชาสเด็จพระเจ้ากลับ พระองค์ก็ไม่ยินยอม พระนางสิวลีจึงทำอุบายให้อำมาตย์เผาโรงเรือนเก่าๆ และ กองหญ้า กองใบไม้ เพื่อให้พระราชาสเด็จพระเจ้าเข้าพระทัยว่าไฟไหม้พระคลังจะได้เสด็จกลับ พระราชาสเด็จพระเจ้าว่า พระองค์เป็นผู้ไม่มีสมบัติแล้ว สมบัติที่แท้จริงของพระองค์ คือความสุขสงบจากการบรรพชานั่นยังคงอยู่กับพระองค์ไม่มีผู้ใดทำลายได้ พระนางสิวลีทรงทำอุบายสักเท่าไร พระราชาสเด็จพระเจ้าก็ได้สนพระทัย และตรัสให้ประชาชนอภิเษกพระทีฆาวุฑูกรมารขึ้นเป็นกษัตริย์ เพื่อปกครองมณฑลต่อไป พระนางสิวลีไม่ทรงละความเพียร พยายามติดตามพระมหาราชนาคต่อไปอีก วันรุ่งขึ้นมีสุนัขคาบเนื้อที่เจ้าของเผลอวิ่งหนีมาพบผู้คนเข้าก็ตกใจทิ้งชิ้นเนื้อไว้ พระมหาราชนาคคิดว่า ก้อนเนื้อนี้เป็นของไม่มีเจ้าของ สมควรที่จะเป็นอาหารของเราได้จึงเสวยก้อนเนื้อนั้น พระนางสิวลีทรงเห็นดังนั้นก็เสียพระทัยอย่างยิ่ง ที่พระสวามีเสวยเนื้อที่สุนัขทิ้งแล้ว แต่พระมหาราชนาคว่า นี่แหละเป็นอาหารพิเศษ ต่อมาทั้งสองพระองค์ทรงพบเด็กหญิงสวมกำไลข้อมือ ข้างหนึ่งมีกำไลสองอัน อีกข้างมีอันเดียว พระราชาสเด็จพระเจ้าถามว่า “ทำไมกำไลข้างที่มีสองอันจึงมีเสียงดัง” เด็กหญิงตอบว่า “เพราะกำไลสองอันนั้น กระทบกันจึงเกิดเสียงดัง ส่วนที่มีข้างเดียวนั้นไม่ได้กระทบกับอะไรจึงไม่มีเสียง” พระราชาสเด็จพระเจ้าจึงตรัสแนะให้พระนางคิดพิจารณาถ้อยคำของเด็กหญิง กำไลนั้นเปรียบเหมือนคนที่อยู่สองคนย่อมกระทบกระทบกัน ถ้าอยู่คนเดียวก็จะสงบสุข แต่พระนางสิวลียังคงติดตามพระราชาสเด็จพระเจ้าไปอีก จนมาพบนายช่างทำลูกศร นายช่างทูลตอบคำถามพระราชาสเด็จพระเจ้าว่า “การที่ต้องหลับตาข้างหนึ่งเวลาตดลูกศรนั้น ก็เพราะถ้าลืมตาสองข้าง จะไม่เห็นว่ามีข้างไหนคดข้างไหนตรง เหมือนคนอยู่สองคนก็จะขัดแย้งกัน ถ้าอยู่คนเดียวก็ไม่ขัดแย้งกับใคร” พระราชาสเด็จพระเจ้าเตือนพระนางสิวลีอีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ประสงค์จะเดินทางไปตามลำพัง เพื่อแสวงหาความสงบไม่ประสงค์จะมีเรื่องขัดแย้งกระทบกระทั่ง หรือความไม่สงบอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอีกต่อไป

พระนางสิวลีได้ฟังพระวาจาดังนั้นก็น้อยพระทัยจึงตรัสว่า “ต่อไปนี้หม่อมฉันหมดวาสนาจะได้อยู่ร่วมกับพระองค์อีกแล้ว” พระราชาสเด็จพระเจ้าจึงเสด็จไปสู่ป่าใหญ่แต่ลำพังเพื่อบำเพ็ญสมาบัติมิได้กลับมาสู่พระนครอีก ส่วนพระนางสิวลีเสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง อภิเษกพระทีฆาวุฑูกรมารขึ้นเป็นพระราชาสเด็จพระเจ้าแล้วพระนางโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้นในที่ต่างๆ เพื่อรำลึกถึงพระราชามหาราชนาค ผู้ทรงมีพระสติปัญญาและที่ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด คือ ทรงมีความเพียรพยายามเป็นเลิศ มิได้เคยเสื่อมถอยจากความเพียร ทรงตั้งพระทัยที่จะกระทำการโดยเต็มกำลังความสามารถ เพราะทรงยึดมั่นว่า บุคคลควรตั้งความเพียรพยายามไม่ว่ากิจการนั้นจะยากสักเพียงใดก็ตาม คนมีปัญญาแม้ได้รับทุกข์ก็จะไม่สิ้นหวัง ไม่สิ้นความเพียรที่จะพาดนให้พ้นจากความทุกข์นั้นให้ได้ในที่สุด

### เนื้อเรื่องของสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)

สุวรรณสามชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 296-420 หน้า 229-245 มีความย่อดังนี้

ครั้งหนึ่ง มีสหายสองคนรักใคร่กันมาก ต่างก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ ทั้งสองคนตั้งใจว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งมีลูกสาว อีกฝ่ายหนึ่งมีลูกชาย ก็จะให้แต่งงาน เพื่อครอบครัวทั้งสองฝ่ายจะได้ผูกพันใกล้ชิดกันไม่มีเสื่อมคลาย อยู่ต่อมาฝ่ายหนึ่งก็มีลูกชายชื่อว่า ทุกุลกุมาร อีกฝ่ายหนึ่งมีลูกสาว ชื่อว่า ปาริกากุมารี เด็กทั้งสองมีรูปร่างหน้าตางดงาม สติปัญญาฉลาดเฉลียวและมีจิตใจมั่นอยู่ในศีล เมื่อเติบโตขึ้น พ่อแม่ของทั้งสองก็ตกลงจะทำตามที่เคยตั้งใจไว้ คือให้ลูกของทั้งสองบ้านได้แต่งงานกัน แต่ทั้งทุกุลกุมารและปาริกากุมารี ต่างบอกกับพ่อแม่ของตนว่า ไม่ต้องการแต่งงานกัน แม้จะรู้ว่าฝ่ายหนึ่งเป็นคนดี รูปร่างหน้าตาดี และเป็นเพื่อนสนิทมาตั้งแต่เด็กก็ตาม ในที่สุดพ่อแม่ของทั้งสองก็จัดการแต่งงานให้จนได้ แต่แม้ว่าทุกุลและปาริกาจะแต่งงานกันแล้ว ต่างยังคงประพฤติปฏิบัติเสมือนเป็นเพื่อนกันตลอดมา ไม่เคยประพฤติต่อกันฉันสามีภรรยา ยิ่งไปกว่านั้นทั้งสองคนมีความปรารถนาตรงกัน คือประสงค์จะออกบวช ไม่อยากดำเนินชีวิตอย่างชาวบ้านธรรมดาซึ่งจะต้องพัวพันอยู่กับการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพื่อเป็นอาหารบ้าง เพื่อป้องกันตัวเองบ้าง

เมื่อได้อ้อนวอนพ่อแม่ทั้งสองบ้านอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดทั้งสองก็ได้รับคำอนุญาตให้บวชได้ จึงพากันเดินทางไปสู่ป่าใหญ่และอธิษฐานออกบวช นุ่งห่มผ้าข้อมเปียกไม้และไว้ผมมวยอย่างดาบส บำเพ็ญธรรมอยู่ ณ ศาลาในป่านั้น ด้วยความเมตตาอันมั่นคงของทั้งสองคน บรรดาสิ่งสารพัดที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ต่างก็มีเมตตาจิตต่อกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ต่างหากินอยู่ด้วยความสุขสำราญ ต่อมาวันหนึ่ง พระอินทร์เสด็จเห็นอันตรายซึ่งจะบังเกิดแก่ ทุกุลดาบสและปาริกาดาบสสินี จึงตรัสบอกแก่ ดาบสว่า “ข้าพเจ้าเสด็จเห็นว่ ันตรายจะเกิดขึ้นแก่ท่าน ขอให้ท่านจงมีบุตรเพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือปรณินบัติในยามยากลำบากเถิด” ทุกุลดาบสจึงถามว่า “อาตมาบำเพ็ญพรตเพื่อความพ้นทุกข์ อาตมาจะมีบุตรได้อย่างไร อาตมาไม่ต้องการดำเนินชีวิตอย่างชาวโลก ที่จะทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในความทุกข์อีก” พระอินทร์ตรัสว่า “ท่านไม่จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติอย่างชาวโลก แต่ท่านจำเป็นต้องมีบุตรไว้ช่วยเหลือปรณินบัติ ขอให้เชื่อข้าพเจ้าเถิด ท่านเพียงแต่เอามือลูบท้องนางปาริกาดาบสสินีนางก็จะตั้งครรภ์ ลูกในครรภ์นางจะได้เป็นผู้ดูแลท่านทั้งสองต่อไป”

เมื่อพระอินทร์ตรัสบอกดังนั้น ทูกลดาบสจึงทำตาม ต่อมานางปาริกาก็ตั้งครรภ์ ครั้นครบกำหนดก็คลอดบุตร มีผิวพรรณงดงามราวทองคำบริสุทธิ์ จึงได้ชื่อว่า “สุวรรณสาม” ปาริกาดาบสสินี เลี้ยงดูสุวรรณสามจนเติบโตใหญ่อยู่ในป่านั้น มีบรรดาสัตว์น้อยใหญ่นานาชนิดแวดล้อมเป็นเพื่อนเล่น ตั้งแต่ยังเป็นเด็กอยู่ สุวรรณสามหมั่นสังเกตจดจำสิ่งที่พ่อแม่ได้ปฏิบัติ เช่น การไปตักน้ำ ไปหาผลไม้เป็นอาหาร เส้นทางที่ไปหาน้ำและอาหาร สุวรรณสามพยายามช่วยเหลือพ่อแม่และแม่กระทำกิจกรรมต่างๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้พ่อแม่ได้มีเวลาบำเพ็ญธรรมตามที่ประสงค์ วันหนึ่ง เมื่อทูกลดาบสและนางปาริกาออกไปหาผลไม้ในป่า เผลอผูกพันกันทั้งสองจึงหลบฝนอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ใกล้จอมปลวก โดยไม่รู้วาที่จอมปลวกนั้นมีงูพิษอาศัยอยู่ น้ำฝนที่ชุ่มเสื้อผ้า และมุ่นผมของทั้งสองไหลหยดลงไปในรูงู งูตกใจจึงพ่นพิษออกมาป้องกันตัว พิษร้ายของงูเข้าตาทั้งสองคน ความร้ายกาจของพิษทำให้ดวงตาบอดมืดมิดไปทันที ทูกลดาบสและนางปาริกาดาบสสินี จึงไม่สามารถจะกลับไปถึงศาลาที่พักได้ เพราะมองไม่เห็นทาง ต้องวนเวียนคลำทางอยู่แถวนั้นเอง

ฝ่ายสุวรรณสามคอยพ่อแม่อยู่ที่ศาลา ไม่เห็นกลับมาตามเวลา จึงออกเดินตามหา ในที่สุดก็พบพ่อแม่วนเวียนอยู่ข้างจอมปลวกเพราะนัยน์ตาบอดหาทางกลับไม่ได้ สุวรรณสามจึงถามว่าเกิดอะไรขึ้น เมื่อพ่อแม่เล่าให้ฟัง สุวรรณสามก็ร้องไห้ แล้วก็หัวเราะ พ่อแม่จึงถามว่าเหตุใดจึงร้องไห้แล้วก็หัวเราะเช่นนั้น สุวรรณสาม ตอบว่า “ลูกร้องไห้เพราะเสียใจที่พ่อแม่มีนัยน์ตาบอด แต่หัวเราะเพราะลูกดีใจที่ลูกจะได้ปรนนิบัติดูแล ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกมา พ่อแม่อย่าเป็นทุกข์ไปเลย ลูกจะปรนนิบัติ ไม่ให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนแต่อย่างใด” จากนั้น สุวรรณสามก็พาพ่อแม่กลับไปยังศาลาที่พัก จัดหาเชือกมาผูกโยงไว้โดยรอบ สำหรับพ่อแม่จะได้ใช้จับเป็นราวเดินไป ทำอะไรๆ ได้สะดวกในบริเวณศาลานั้นทุกๆ วัน สุวรรณสามจะไปตักน้ำมาสำหรับพ่อแม่ได้ดื่มได้ใช้ และไปหาผลไม้ในป่ามาเป็นอาหารและตนเอง

เวลาที่สุวรรณสามออกไปหาผลไม้ บรรดาสัตว์ทั้งหลายจะพากันมาแวดล้อมด้วยความไว้วางใจ เพราะสุวรรณสามเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่เคยทำอันตรายแก่ฝูงสัตว์ สุวรรณสามจึงมีเพื่อนแวดล้อมเป็นบรรดาสัตว์นานาชนิด พ่อแม่ลูกทั้งสามจึงมีแต่ความสุขสงบ ปราศจากความทุกข์ร้อน วุ่นวายทั้งปวง อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาแห่งเมืองพาราณสี พระนามว่า “ปิลักษณ์ราช” เป็นผู้ชอบออกป่าล่าสัตว์ พระองค์เสด็จออกล่าสัตว์ มาจนถึงทำนน้ำที่สุวรรณสามมาตักน้ำไปให้พ่อแม่ พระราชาสังเกตเห็นรอยเท้าสัตว์ชุกชุมในบริเวณนั้น จึงข่มคอยจะยิงสัตว์ที่ผ่านมากินน้ำ ขณะนั้น สุวรรณสามนำหม้อน้ำมาตักน้ำไปใช้ที่ศาลาดังเช่นเคย มีฝูงสัตว์เดินตามมาด้วยมากมาย พระราชาทอดพระเนตรเห็นก็ทรงแปลกพระทัยว่า สุวรรณสามเป็นมนุษย์หรือเทวดา เหตุใดจึง เดินมากับฝูงสัตว์ ครั้นจะเข้าไปถามก็เกรงว่าสุวรรณสามจะตกใจหนีไป ก็จะไม่ได้อะไรด้วยจึงคิดจะยิงด้วยธนูให้หมดกำลังก่อนแล้วค่อย

จับตัวไว้ซักถาม เมื่อสุวรรณสามลงไปตักน้ำแล้ว กำลังจะเดินกลับไปศาลา พระราชาอภิรักษ์ราชก็ เล็งยิงด้วยธนูอาญาภูสุวรรณสามที่สำตั่วทะเลจากขวาไปซ้าย สุวรรณสามล้มลงกับพื้นแต่ยังไม่ถึง ตาย จึงเอ่ยขึ้นว่า “เนื้อของเรากินไม่ได้ หนังของเราเอาไปทำอะไรก็ได้ จะยิงเราทำไม คนที่ยิงเรา เป็นใคร ยิงแล้วจะซ่อนตัวอยู่ทำไม” กบิลรักษ์ราชได้ยิวาจาอ่อนหวานเช่นนั้นก็ยังแปลกพระทัย ทรง คิดว่า “หนุ่มน้อยนี้เป็นใครหนอ ถูกเรายิงล้มลงแล้ว ยังไม่โกรธเคือง กลับใช้ถ้อยคำอ่อนหวาน แทนที่จะด่าว่าด้วยความโกรธแค้น เราจะต้องแสดงตัวให้เขาเห็น” คิดดังนั้นแล้ว พระราชาจึงออกจาก ที่ซุ่มไปประทับอยู่ข้างๆ สุวรรณสาม พลังตรัสว่า “เราชื่อกบิลรักษ์ราชเป็นพระราชาแห่งเมือง พาราณสี เจ้าเป็นผู้ใด มาทำอะไรอยู่ในป่านี้” สุวรรณสามตอบไปตามความจริงว่า “ข้าพเจ้าเป็นบุตร ดาบส ชื่อว่าสุวรรณสาม พระองค์ยิงข้าพเจ้าด้วยธนูพิษ ได้รับ ความเจ็บปวดสาหัส พระองค์ประสงค์ อะไรจึงยิงข้าพเจ้า” พระราชาไม่กล้าตอบความจริง จึงแสร้งตรัสเท็จว่า “เราตั้งใจจะยิงเนื้อเป็น อาหาร แต่พอเข้ามา เนื้อก็เตลิดหนีไปหมด เราโกรธจึงยิงเจ้า สุวรรณสามกล่าวว่า “ข้าพเจ้าทำหน้าที่ ประณินบิดิพ่อแม่ ดูแลหาน้ำและอาหารสำหรับท่านทั้งสอง เมื่อข้าพเจ้า มาถูกยิงเช่นนี้ พ่อแม่ก็จะไม่มี ใครดูแลประณินบิดิอีกต่อไป เมื่อปราศจากข้าพเจ้า โอ พระราชา ความทุกข์ ความเจ็บปวด ที่เกิดจาก ถูกยิงด้วยธนูของท่านนั้น ยังไม่เท่าความทุกข์ ความเจ็บปวดที่เป็นห่วงพ่อแม่ของข้าพเจ้า จะต้องได้รับความ เดือดร้อนเพราะขาดข้าพเจ้าผู้ประณินบิดิ ต่อไปนี้พ่อแม่คงไม่ได้เห็นหน้าข้าพเจ้าอีกแล้ว” สุวรรณ สามรำพันแล้วร้องไห้ด้วยความทุกข์ใจอย่างยิ่ง

พระราชาทรงได้ยินดังนั้นก็เสียพระทัยยิ่งนักกว่า ได้ทำร้ายสุวรรณสามผู้มีความกตัญญูสูงสุด ผู้ไม่เคยทำอันตรายต่อสิ่งใดเลย จึงตรัสกับสุวรรณสามว่า “ท่านอย่ากังวลไปเลยสุวรรณสาม เราจะรับ ดูแลประณินบิดิพ่อแม่ของท่านให้เหมือนกับที่ท่านได้เคยทำมา สุวรรณสามจึงขอให้พระราชาบอกพ่อแม่ว่า ตนฝากกราบไหว้ลาพ่อแม่มากับพระราชา เมื่อสุวรรณสามประณมมือกราบลงแล้ว ก็สลบไป ด้วยธนูพิษ ลมหายใจหยุด มือเท้าและร่างกายแข็งเกร็งด้วยพิษยา พระราชาทรงเศร้าเสียพระทัยยิ่ง นึก รำลึกถึงกรรมอันหนักที่ได้ก่อขึ้นในครั้งนี้ แล้วก็ทรงระลึกได้ว่า ทางเดียวที่จะช่วยผ่อนบาปอัน หนักของพระองค์ได้ก็คือ ปฏิบัติตามวาจาที่สัญญาไว้กับสุวรรณสาม คือไปประณินบิดิดูแลพ่อแม่ สุวรรณสามเหมือนที่สุวรรณสามได้เคยกระทำมา พระราชาอภิรักษ์ราชจึงนำหม้อน้ำที่สุวรรณสาม ตักไว้นั้น ออกเดินทางไปศาลาที่สุวรรณสามบอกไว้ ครั้นไปถึงทูลดาบสได้ยิวาจาเสียใจทำพระราชา ก็ร้องถามขึ้นว่า “นั่นใครขึ้นมา ไม่ใช่สุวรรณสามลูกเราแน่ ลูกเราเดินผีเท้าเบา ไม่ก้าวหนักอย่างนี้” พระราชาไม่กล้าบอกไปในทันทีว่าพระองค์ยิงสุวรรณสามตายแล้ว จึงบอกแต่เพียงว่า “ข้าพเจ้าเป็น พระราชาแห่งเมืองพาราณสี มาเที่ยวยิงเนื้อในป่านี้” ดาบสจึงเชิญให้พระราชาเสวยผลไม้ และเล่าว่า บุตรชายชื่อสุวรรณสาม เป็นผู้ดูแลจัดหาอาหารไว้ให้ ขณะนี้สุวรรณสามออกไปตักน้ำอีกสักครู่ก็คงจะ

กลับมา พระราชาจึงตรัสด้วยความเศร้าเสียพระทัยว่า “สุวรรณสามไม่กลับมาแล้ว บัดนี้สุวรรณสาม  
ถูกฆูของข้าพเจ้าถึงแก่ความตายแล้ว” ดาบสทั้งสองได้ยืนดั่งนั้นก็เสียใจยิ่งนัก นางปาริกาดาบสินีนนั้น  
แต่แรกโกรธแค้นที่พระราชาชิงสุวรรณสามตาย แต่ทุกุลดาบสได้ปลอบประโลม

ดาบสทั้งสองอ่อนวอนพระราชาให้พาไปที่สุวรรณสามนอนตายอยู่ เพื่อจะได้สัมผัสลูบลำ  
ลูกเป็นครั้งสุดท้าย พระราชาก็ทรงพาไป ครั้นถึงที่สุวรรณสามนอนอยู่ ปาริกาดาบสินีนก็ซ่อนเข้าลูกขึ้น  
วางบนตัก ทุกุลดาบสก็ซ่อนศีรษะสุวรรณสามประคองไว้บนตัก ต่างพากันรำพันถึงสุวรรณสามด้วย  
ความโศกเศร้า บังเอิญปาริกาดาบสินีนลูบลำบริเวณหน้าอกสุวรรณสาม รู้สึกว่ายังอบอุ่นอยู่ จึงคิดว่า  
ลูกอาจจะเพียงแต่สลบไปไม่ถึงตาย นางจึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า “สุวรรณสามลูกเราเป็นผู้ที่ประพฤติดี  
ตลอดมา มีความกตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่อย่างยิ่ง เรายังรักสุวรรณสามยิ่งกว่าชีวิตของเราเอง ด้วยสัจจะ  
วาจาของเรา ขอให้พิษงูจงคลายไปเถิด ด้วยบุญกุศลที่สุวรรณสามได้เลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดมา  
ขออำนาจแห่งบุญจงดลบันดาลให้สุวรรณสามฟื้นขึ้นมาเถิด” เมื่อนางตั้งสัตยาธิษฐานจบ  
สุวรรณสามก็พลิกกายไปข้างหนึ่งแต่ยังไม่ฟื้นอยู่ ทุกุลดาบสจึงตั้งสัตยาธิษฐานเช่นเดียวกัน สุวรรณสาม  
ก็พลิกกายกลับไปอีกข้างหนึ่ง ฝ่ายนางเทพิตาวสุนธรี ผู้ดูแลรักษาอยู่ ณ บริเวณ เขาคันธมาทน์ ก็ได้  
ตั้งสัตยาธิษฐานว่า “เราทำหน้าที่ รักษาเขาคันธมาทน์มาเป็นเวลานาน เรายังรักสุวรรณสามผู้มีเมตตาจิต  
และมีความกตัญญูยิ่งกว่าใคร ด้วยสัจจะวาจา ขอให้พิษงูจงหายไปเถิด” ทันใดนั้น สุวรรณสามก็  
พลิกกายฟื้นตื่นขึ้นหายจากพิษงูโดยสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้นดวงตาของพ่อและแม่ของสุวรรณสามก็กลับ  
แลเห็นเหมือนเดิม พระราชาทรงพิศวงยิ่งนัก จึงตรัสถามว่าสุวรรณสามฟื้นขึ้นมาได้อย่างไร  
สุวรรณสามตอบพระราชาว่า “บุคคลใดเลี้ยงดูปรนนิบัติบิดามารดาด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ เทวดา  
และมนุษย์ย่อมช่วยคุ้มครองบุคคลนั้น นักปราชญ์ย่อมสรรเสริญ แม้เมื่อตายไปแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้  
ไปบังเกิดในสวรรค์ เสวยผลบุญแห่งความกตัญญูทเวที่ของตน” พระราชาทูลถามราชได้ยืนดั่งนั้นก็  
ชื่นชมโสมนัสตรัสกับสุวรรณสามว่า “ท่านทำให้จิตใจและดวงตาของ ข้าพเจ้าสว่างไสวข้าพเจ้า  
มองเห็นธรรม ต่อไปข้าพเจ้าจะรักษาศีล จะบำเพ็ญกุศลกิจ จะไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อีกแล้ว”  
ตรัสปฏิญาณแล้วพระราชาก็ทรงขอมาโทษที่ได้กระทำให้สุวรรณสามเดือดร้อน แล้วพระองค์ก็เสด็จ  
กลับพาราณสี ทรงปฏิบัติตามที่ได้ตรัสไว้ทุกประการจนตลอดพระชนม์ชีพ ฝ่ายสุวรรณสามก็เลี้ยงดู  
ปรนนิบัติพ่อแม่ บำเพ็ญเพียรในทางธรรมเมื่อสิ้นชีพก็ได้ไปเกิดในพรหมโลกร่วมกับพ่อแม่ ด้วยกุศล  
กรรมที่กระทำมาคือ ความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย และความกตัญญูทเวที่ต่อบิดา  
มารดา อันเป็นกุศลกรรมสูงสุดที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา



### เนื้อเรื่องของเนมิราชชาตก (อิษฐานบารมี)

เนมิราชชาตกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาตก ภาค 2 ข้อที่ 421-589 หน้า 246-273 มีความย่อดังนี้

พระราชอาแห่งเมืองมิถิลา ทรงมีพระโอรสนามว่า เนมิกุมาร ผู้จะทรงสืบสมบัติในกรุงมิถิลาต่อไป พระเนมิกุมารทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในการบำเพ็ญทานมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงรักษาศีลอุโบสถอย่างเคร่งครัด เมื่อพระบิดาทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาหอน ก็ทรงรำพึงว่า บัดนี้ถึงเวลาที่จะมอบราชสมบัติให้แก่โอรสแล้ว พระองค์เองก็จะได้เสด็จออกบำเพ็ญเพียรในทางธรรมต่อไป จึงทรงมอบราชสมบัติเมืองมิถิลาให้แก่พระเนมิราชกุมารขึ้นครองเป็นพระเจ้าเนมิราช ส่วนพระองค์เองก็เสด็จออกบวช รักษาศีลตราจนสวรรคต เมื่อพระเจ้าเนมิราชครองราชย์สมบัติ โปรดให้สร้างโรงงาน ริมประตูเมือง 4 แห่ง โรงทานกลางพระนคร 1 แห่ง ทรงบริจาคทานแก่ประชาชนอยู่เป็นนิตย์ ทรงรักษาศีล และสั่งสอนประชาชนของพระองค์ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม ครั้งนั้นปรากฏว่าประชาชนทั้งหลายล้วนแต่เป็นผู้มีศีลมีสัจย์ ไม่มีการเบียดเบียนทำ บาปหยาบช้า บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข ผู้คนพากันสรรเสริญพระคุณของพระเจ้าเนมิราชอยู่ทั่วไป พระเจ้าเนมิราชเมื่อทรงปฏิบัติธรรมอยู่นั้น ทรงสงสัยว่าการให้ทานกับการประพฤติพรหมจรรย์ คือ การรักษาความบริสุทธิ์ ไม่ข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวโลกนั้น อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน พระอินทร์ได้ทรงทราบถึงความกังขาในพระทัยของพระเจ้าเนมิราช จึงเสด็จจากดาวดึงส์ลงมาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระราชอา ตรัสกับพระราชอาว่า “หม่อมฉันมาเพื่อแก้ข้อสงสัย ที่ทรงมีพระประสงค์จะทราบวาระหว่างทานกับการประพฤติพรหมจรรย์ สิ่งใดจะเป็นกุศลยิ่งกว่ากัน หม่อมฉันขอทูลให้ ทราบว่าบุคคลได้เกิดในตระกูลกษัตริย์นั้นก็เพราะประพฤติพรหมจรรย์ในชั้นต่ำ บุคคลได้เกิดในเทวโลก เพราะได้ประพฤติพรหมจรรย์ชั้นกลาง บุคคลจะถึงความบริสุทธิ์ ก็เพราะประพฤติ พรหมจรรย์ชั้นสูงสุด การเป็นพรหมนั้นเป็นได้ยากลำบากยิ่ง ผู้จะประพฤติพรหมจรรย์จะต้องเว้นจากวิถีชีวิตอย่างมนุษย์ปุถุชน ต้องไม่มีเหย้าเรือน ต้องบำเพ็ญธรรมสม่ำเสมอ ดังนั้น การประพฤติพรหมจรรย์จึงทำได้ยากยิ่ง กว่าบริจาคทาน และได้กุศลมากยิ่งขึ้นกว่าหลายเท่านัก บรรดา กษัตริย์ทั้งหลาย มักบริจาคทานกันเป็นการใหญ่แต่ก็ไม่สามารถจะล่วงพ้นจากกิเลสไปได้ แม้จะได้ไปเกิดในที่อันมีแต่ความสนุกความบันเทิงรื่นรมย์ แต่ก็เปรียบไม่ได้กับความสุขอันเกิดจากความสงบอันวิเวก อันจะได้มาก็ด้วยการประพฤติพรหมจรรย์เท่านั้น” พระอินทร์ได้ทรงเล่าถึงเรื่องราวของพระองค์เอง ที่ได้ประกอบทานอันยิ่งใหญ่ เมื่อชาติที่เกิดเป็นพระราชอาแห่งพาราณสี ได้ทรงถวายอาหารแก่นักพรตที่อยู่บริเวณแม่น้ำสีทาเป็นจำนวนหมื่นรูป ได้รับกุศลยิ่งใหญ่มาก แต่ก็เพียงแต่ได้เกิดในเทวโลกเท่านั้น ส่วนบรรดานักพรตที่ประพฤติพรหมจรรย์

เหล่านั้นล้วนได้ไปเกิดในพรหมโลก อันเป็นแดนที่สูงกว่าและมีความสุขสงบอันบริบูรณ์กว่า แต่แม้ว่าพรหมจรรย์จะประเสริฐกว่าทาน พระอินทร์ก็ได้ ทรงเตือนให้พระเจ้าเนมิราชทรงรักษาศรัทธาทั้งสองคู่กันคือ บริจาคทานและรักษาศีล

ครั้นเมื่อพระอินทร์เสด็จกลับไปเทวโลกแล้วเหล่าเทวดา ซึ่งครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์นั้นได้เคยรับทานและฟังธรรมจากพระเจ้าเนมิราช จนได้มาบังเกิดในเทวโลกต่างพากันไปเฝ้าพระอินทร์และทูลว่า “พระเจ้าเนมิราชทรงเป็นอาจารย์ของเหล่าข้าพระบาทมาแต่ก่อน ข้าพระบาททั้งหลายรำลึกถึงพระคุณพระเจ้าเนมิราช ใครจะได้พบพระองค์ขอได้โปรดเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชมายังเทวโลกนี้ด้วยเถิด” พระอินทร์จึงมีเทวบัญชาให้มาตุลีเทพสารภินำเวษยันตราขจร ไปเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชจากกรุงมิถิลาขึ้นมายังเทวโลก มาตุลีเทวบุตรรับโองการแล้วก็นำราชมรถไปยังมนุษยโลก ในคืนวันเพ็ญขณะพระเจ้าเนมิราชกำลังประทับอยู่กับเหล่าเสนาอำมาตย์ มาตุลีทูลเชิญพระราชาวา เทพบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์รำลึกถึงพระคุณของพระองค์ ประรณนาจะได้พบพระองค์ จึงนำราชมรถมาเชิญเสด็จไปยังเทวโลก พระเจ้าเนมิราชทรงรำพึงว่า พระองค์ยังมีเคยเห็นเทวโลก ประรณนาจะเสด็จไปตามคำเชิญของเหล่าเทพ จึงเสด็จประทับบนเวษยันตราขจร มาตุลีจึงทูลว่า สถานที่ที่จะเชิญเสด็จไปนั้น มี 2 ทาง คือไปทางที่อยู่ของเหล่าผู้ทำบาปหนึ่ง และไปทางสถานที่ที่อยู่ของผู้ทำบุญหนึ่ง พระราชาประสงค์จะเสด็จไปที่ใดก่อนก็ได้ พระราชาตรัสว่า พระองค์ประสงค์จะไปยังสถานที่ของเหล่าผู้ทำบาปก่อนแล้วจึงไปยังที่แห่งผู้ทำบุญ มาตุลีก็นำเสด็จไปยังเมืองนรก ผ่านแม่น้ำเวตรณีอันเป็นที่ทรมาณสัตว์นรก แม่น้ำเต็มไปด้วยเถาวัลย์หนามโตเท่าดอก มีเพลิงลุกโชติช่วง มีหลาวเหล็กเสียบสัตว์นรกไว้เหมือนอย่างปลาเมื่อสัตว์นรกตก ลงไปในน้ำก็ถูกของแหลมคมใต้น้ำสับขาดเป็นท่อนๆ บางทีนายนิรยบาลก็เอาเบ็ดเหล็กเกี่ยวสัตว์นรกขึ้นมาจากน้ำ เอามานอนหงายอยู่บนเปลวไฟบ้าง เอาก้อนเหล็กมีไฟลุกแดงอุดเข้าไปในปากบ้าง สัตว์นรกล้วนต้องทนทุกข์ทรมานด้วยอาการต่างๆ

พระราชาตรัสถามถึงโทษของเหล่าสัตว์นรกเหล่านี้ ว่าได้ประกอบกรรมชั่วอะไรไว้จึงต้องมารับโทษดังนี้ มาตุลีก็ตอบบรรยายถึงโทษกรรมที่สัตว์นรกเหล่านี้ ประกอบไว้ เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์จากนั้น มาตุลีก็พาพระราชินีไปทอดพระเนตรขุมนรกต่างๆ ที่มีบรรดาสัตว์นรกถูกจองจำและลงโทษอยู่ด้วยความทรมานแสนสาหัส นำทุเรศเวทนาต่างๆ เป็นที่น่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง พระราชาตรัสถามถึงโทษของสัตว์นรกแต่ละประเภท มาตุลีก็ตอบโดยละเอียด ทำให้พระราชารู้สึกสยดสยองต่อผลแห่งกรรมชั่วร้าย ของมนุษย์ใจบาปหยาบช้าทั้งหลายยิ่งนัก พระราชาทอดพระเนตรเห็นนิมิตแก้วของนางเทพธิดาวารุณี ประดับด้วยแก้วแพรวพราวมีสระน้ำ มีสวนอันงดงามด้วยดอกไม้ นานาพรรณ จึงตรัสถามมาตุลีว่า นางเทพธิดาวารุณีประกอบกรรมดีอย่างไร จึงได้มีวิมานที่งดงามวิจิตรเช่นนี้ มาตุลีตอบว่า นางเทพธิดาองค์นี้เมื่อเป็นมนุษย์เป็นสาวใช้ของพราหมณ์ มีหน้าที่จัดอาสนะสำหรับภิกษุ และ

จักสลากภัตถวายภิกษุอยู่เนืองๆ นางบริจาคตาน และ รักษาศีลตลอดเวลา ผลแห่งกรรมดีของนางจึงได้บังเกิดวิมานแก้วงามเรืองรอง พระราชาเสด็จผ่านวิมานต่างๆ อันงดงามโอฬารและได้ตรัสถามเทวสารถิ ถึงผลบุญที่เหล่าเทพบุตร เทพธิดาเจ้าของวิมานเหล่านั้น ได้เคยประกอบไว้ เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ มาตุลิกก็ทูลให้ทราบโดยละเอียด ความงามและความรื่นรมย์ในเทวโลกเป็นที่จับตาจับใจของพระราชาเนมิราชยิ่งนัก ในที่สุด มาตุลิกก็นำเสด็จพระราชาไปถึงวิมานที่ประทับ ของพระอินทร์เหล่าเทพดาทั้งหลายมีความโสมนัสยินดีที่ได้พบ พระราชาผู้เคยทรงมีพระคุณต่อเทพดาเหล่านั้น ตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก เหล่าเทพได้ทูลเชิญให้พระราชาประทับอยู่ในวิมานของตน เพื่อเสวยทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ ในดาวดึงส์ พระราชาตรัสตอบว่า “สิ่งที่ได้มาเพราะผู้อื่นไม่เป็นสิทธิขาดแก่ตน หม่อมฉันปรารถนาจะประกอบกรรมดี เพื่อให้ได้รับผลบุญตามสิทธิอันควรแก่ตนเอง หม่อมฉันจะตั้งหน้าบริจาคตาน รักษา ศีล สำรวม กาย วาจา ใจ เพื่อให้ได้รับผลแห่งกรรมดี เป็นสิทธิของหม่อมฉันโดยแท้จริง” พระราชาประทับอยู่ในดาวดึงส์ชั่วเวลาหนึ่งแล้วจึงเสด็จกลับเมืองมิถิลา ได้ตรัสเล่าสิ่งที่ได้พบเห็นมาแก่ปวงราชกุมาร ทั้งสิ่งที่ได้เห็นในนรกและสวรรค์ แล้วตรัสชักชวนให้ประชาชนทั้งหลาย ตั้งใจมั่น ประกอบกรรมดี บริจาคตาน รักษาศีล เพื่อให้ได้ไปเกิด ในเทวโลก ได้รับความสุขสบายรื่นรมย์ในทิพย์วิมาน พระราชาเนมิราชทรงครองแผ่นดินสืบต่อมาด้วยความเป็นธรรม ทรงตั้งพระทัยรักษาศีลและบริจาคตานโดยสม่ำเสมอมิได้ขาด วันหนึ่งเมื่อทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาหางอกขาวก็สลดพระทัยในสังขาร ทรงดำริที่จะออกบวชเพื่อประพาศิพรหมจรรย์ จึงตรัสเรียกพระโอรสมาเฝ้าและทรงมอบราชสมบัติแก่พระราชโอรส หลังจากนั้น พระราชาเนมิราชก็ออกผนวชเจริญพรหมวิหารได้สำเร็จบรรลุนิพพาน ครั้นเมื่อสวรรคตก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ กุศลกรรมที่พระราชาทรงประกอบ อันส่งผลให้พระองค์ได้ไปสู่เทวโลกนั้นคือ การพิจารณาเห็นโทษของความชั่ว และความสยดสยองต่อผลแห่งกรรมชั่วนั้น และ อานิสงส์ของกรรมดีที่ส่งผลให้บุคคลได้เสวยสุขในทิพย์สมบัติ อานิสงส์อันประเสริฐที่สุด คือ อานิสงส์แห่งการประพาศิ พรหมจรรย์ คือการบวชเมื่อถึงกาลอันสมควร

## เนื้อเรื่องของมโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)

เนมิราชชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 590–783 หน้า 274-304 มีความย่อดังนี้

ในเมืองมิลิลา มีเศรษฐีผู้หนึ่งมีนามว่า สิริวัฑกะ ภรรยาชื่อ นางสุนนาเทวี นางสุนนาเทวีมีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อคลอดออกมานั้นมีแท่งโอสถอยู่ในมือ เศรษฐีสิริวัฑกะเคยเป็นโรคปวดศีรษะมานาน จึงเอาแท่งยานั้นฝนที่หินบดยาแล้วนำมาทาหน้าผาก อาการปวดศีรษะก็หายขาด ครั้นผู้อื่นที่มีโรคภัยไข้เจ็บมาขอป้อนยานั้นไปรักษาบ้างก็พากันหายจากโรคเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว เศรษฐีจึงตั้งชื่อบุตรว่า “มโหสถ” เพราะทารกนั้นมีแท่งยาวิเศษเกิดมากับตัว เมื่อมโหสถเติบโตขึ้นปรากฏว่ามีสติปัญญาเฉลียวฉลาดกว่าเด็กในวัยเดียวกัน

ชื่อเสียงของมโหสถเลื่องลือไปไกลทั่วมิลิลา นคร ในขณะนั้นกษัตริย์เมืองมิลิลาทรงพระนามว่า พระเจ้าวิเทหราช ทรงมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตประจำ ราชสำนัก 4 คน คือ เสนกะ ปุกกุสะ กามินท์ และ เทวินทะ บัณฑิตทั้ง 4 เคยกราบทูลว่าจะมีบัณฑิตคนที่ห้ามาสู่ราชสำนักพระเจ้าวิเทหราช พระองค์จึงโปรดให้เสนาออกสืบข่าวว่า มีบัณฑิตผู้มีสติปัญญาปราดเปรื่องอยู่ที่ใดบ้าง เสนาเดินทางมาถึงบริเวณบ้านของสิริวัฑกะเศรษฐี เห็นอาคารงดงามจัดแต่งอย่างประณีตบรรจง จึงถามผู้คนที่ใครเป็นผู้ออกแบบ คนก็ตอบว่าผู้ออกแบบคือมโหสถบัณฑิต บุตรชายวัย 7 ขวบของสิริวัฑกะเศรษฐี เสนาจึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าวิเทหราช พระองค์ตรัสเรียก บัณฑิตทั้ง 4 มาปรึกษาว่าควรจะไปรับมโหสถมาสู่ราชสำนักหรือไม่ บัณฑิตทั้ง 4 เกรงว่ามโหสถจะได้ดีเกินหน้าตนจึงทูลว่า ลำพังการออกแบบตกแต่งอาคารไม่นับว่าผู้นั้นจะมีสติปัญญาสูงถึงขั้นบัณฑิต ขอให้รอดูต่อไปว่า มโหสถจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดจริงหรือไม่ พระเจ้าวิเทหราชได้ทราบเรื่องการตัดสินความของมโหสถก็ปรารถนาจะเชิญมโหสถมาสู่ราชสำนัก แต่บัณฑิตทั้งสี่ก็คอยทูลทัดทานไว้เรื่อยๆ

ทุกครั้งที่มโหสถแสดงสติปัญญาในการตัดสินคดี พระเจ้าวิเทหราชทรงทดลองสติปัญญา มโหสถด้วยการตั้งปัญหาต่างๆ ก็ปรากฏว่า มโหสถแก้ปัญหาได้ทุกครั้ง จนในที่สุดพระราชาก็ไม่อาจทนรอตามคำทัดทานของบัณฑิตทั้งสี่อีกต่อไป จึงโปรดให้ราชบุรุษไปพาตัวมโหสถกับบิดามา เข้าเฝ้าพร้อมกับให้นำม้าอัสตราถวายด้วย

มโหสถจึงได้เริ่มรับราชการกับ พระเจ้าวิเทหราชนับตั้งแต่นั้นมา ตลอดเวลาที่อยู่ในราชสำนัก มโหสถได้แสดงสติปัญญาและความสุขุมลึกซึ้งในการพิจารณาแก้ไขปัญหา ข้อขัดข้องทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่พระราชาทรงผูกขึ้นลงปัญญามโหสถ หรือที่บัณฑิตทั้งสี่พยายามสร้างขึ้นเพื่อให้

มโหสถ अबจนปัญญา แต่มโหสถก็แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทุกครั้งไป พระมเหสีของพระราชารักรักใคร่มโหสถเหมือนเป็นน้องชาย ทรงประสงค์จะหาคู่ครองให้ แต่มโหสถขอพระราชทานอนุญาตเดินทาง ไปเสาะหาคู่ครองที่ตนพอใจด้วยตนเอง พระมเหสีก็ทรงอนุญาต

มโหสถเดินทางไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้พบหญิงสาวคนหนึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐีเก่าแก่แต่ได้ยากจนลง หญิงสาวนั้นชื่อว่าอมร มโหสถปลอมตัวเป็นช่างซุนผ้าไปอาศัยอยู่กับบิดามารดาของนาง และได้ทดลองสติปัญญาของนางด้วยประการต่างๆ เมื่อมโหสถได้ทดลองสติปัญญาและความประพฤติต่างๆ ของนางอมรจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงขออนางจากบิดามารดาพากลับไปกรุงมิถิลา พาไปเฝ้าพระราชาราชและพระมเหสี พระราชาก็โปรดให้มโหสถแต่งงานอยู่กับนางอมรต่อมา บัณฑิตทั้งหลายยังพยายามที่จะกลั่นแกล้งมโหสถด้วยประการต่างๆ แต่ก็ไม่เป็นผล แม้ถึงขนาดพระราชาลงเข้าพระทัย ผิดขับไล่มโหสถออกจากวัง มโหสถก็ได้ชุนเคืองแต่ยังจงรักภักดีต่อพระราชาราช

มโหสถนอกจากจะมีสติปัญญา เฉลียวฉลาดแล้ว ยังประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ มีความสุขุมรอบคอบ มีได้หลงใหล ในลาภยศสรรเสริญ ดังนั้นมโหสถจึงได้รับยกย่องสรรเสริญว่าเป็นบัณฑิตผู้มีความรู้อันลึกซึ้ง มีสติ ปัญญานั้นประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ที่กำกับให้ผู้มีสติปัญญาประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

### เนื้อเรื่องของภริทัตชาดก (ศีลบารมี)

ภริทัตชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 784-981 หน้า 305-334 มีความย่อดังนี้

“พระราชาราชองค์หนึ่ง พระนามว่า พรหมทัต ครองราชสมบัติอยู่ที่เมืองพาราณสี พระโอรสทรงดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่ต่อมาพระราชาราชระแวงว่า พระโอรสจะคิดขบถแย่งราชสมบัติ จึงมีโองการให้พระโอรสออกไปอยู่ให้ไกลเสียจากเมือง จนกว่าพระราชาราชจะสิ้นพระชนม์จึงให้กลับมารับราชสมบัติ พระโอรสก็ปฏิบัติตามบัญชา เสด็จไปบวชอยู่ที่บริเวณแม่น้ำชื่อว่า “ยมนา” มีนางนาคคนหนึ่งสามีตายต้องอยู่แต่เพียงลำพัง เกิดความว้าเหวจนไม่อาจทนอยู่ในนาคพิภพได้ จึงขึ้นมาจากน้ำท่องเที่ยวไปตามริมฝั่งมาจนถึงศาลาที่พักของพระราชบุตร นางนาคประสงค์จะลองใจดูว่า นักบวชผู้พำนักอยู่ในศาลานี้จะเป็นผู้ที่บวชด้วยใจเลื่อมใสอย่างแท้จริงหรือไม่ จึงจัดประดับประดาที่นอนในศาลานั้นด้วยดอกไม้หอมและของทิพย์จากเมืองนาค

ครั้งพระราชบุตรกลับมา เห็นที่นอนจัดงดงาม น่าสบายก็ยินดีประทับนอนด้วยความสุขสบายตลอดคืน รุ่งเช้าก็ออกจากศาลาไป นางนาคก็แอบดูพบว่าที่นอนมีรอยคนนอน จึงรู้ว่านักบวชผู้นี้มิได้บวชด้วยความศรัทธาเต็มเปี่ยม ยังคงยินดีในของสวยงามตามวิสัยคนมีกิเลส จึงจัดเตรียมที่นอนไว้ดังเดิมอีก ในวันที่สาม พระราชบุตรมีความสงสัยว่า ใครเป็นผู้จัดที่นอนอันสวยงามไว้จึงไม่เสด็จออกไปป่า แต่แอบดูอยู่บริเวณศาลานั้นเอง เมื่อนางนาคเข้ามาตกแต่งที่นอน พระราชบุตรจึงได้ถามนางว่า นางเป็นใครมาจากไหน นางนาคตอบว่า นางเป็นนาคชื่อมาณวิกา นางว่าแห้วที่สามิตายจึงออกมาท่องเที่ยวไป พระราชบุตรมีความยินดีจึงบอกแก่นางว่า หากนางพึงพอใจจะอยู่ที่นี้ พระราชบุตรก็จะอยู่ด้วยกับนาง นางนาคมาณวิกา ก็ยินดี ทั้งสองจึงอยู่ด้วยกันฉันสามีภรรยา

จนนางนาคประสูติโอรสองค์หนึ่ง ชื่อว่า “สาครพรหมทัต” ต่อมาก็ประสูติพระธิดาชื่อว่า “สมุทราชา” ครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคต บรรดาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายไม่มีผู้ใดทราบว่พระราชบุตรประทับอยู่ ณ ที่ใด บังเอิญพรานป่าผู้หนึ่งเข้ามาแจ้งข่าวว่า ตนได้เคยเที่ยวไปแถบแม่น้ำยมุนา และได้พบพระราชบุตรประทับอยู่บริเวณนั้นอำมาตย์ จึงได้จัดกระบวนไปเชิญเสด็จพระราชบุตรกลับมาครองเมือง พระราชบุตรทรงถามนางนาคมาณวิกาว่า จะไปอยู่เมืองพาราณสีด้วยกันหรือไม่ นางนาคทูลว่า “วิสัยนาคนั้นโกรธง่ายและมีฤทธิ์ร้าย หากหม่อมฉันเข้าไปอยู่ในวังแล้วมีผู้ใดทำให้โกรธเพียงหม่อมฉันถึงตามองผู้นั้นก็จะมอดไหม้ไป พระองค์พาโอรสธิดากลับไปเถิด ส่วนหม่อมฉันขอทูลลากลับไปอยู่เมืองนาคตามเดิม” พระราชบุตรจึงพาโอรสธิดากลับไปพาราณสีอภิเษกเป็นพระราชชายาอยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่โอรสธิดาเล่นน้ำอยู่ในสระเกิดตกใจกลัวเต่าตัวหนึ่ง พระบิดาจึงให้คนจับเต่านั้นไปทิ้งที่วันน้ำวนในแม่น้ำยมุนา เต่าจมลงไปถึงเมืองนาค เมื่อถูกพวกนาคจับไว้ เต่าก็ออกอุบายบอกแก่นาคว่า “เราเป็นทูลของพระราชยาพาราณสี พระองค์ให้เรามาเฝ้าท้าวธรรม พระราชาพระราชทานพระธิดาให้เป็นพระชายาของท้าวธรรมเมืองพาราณสีกับนาคพิภพจะได้เป็นไมตรีกัน”

ท้าวธรรมทรงทราบก็ยินดี สั่งให้นาค 4 คนเป็นทูตนำบรรณาการไปถวายพระราชยาพาราณสีและขอรับตัวพระธิดามาเมืองนาค พระราชาทรงแปลกพระทัยจึงตรัสกับนาคว่า “มนุษย์กับนาคนั้นต่างเผ่าพันธุ์กันจะแต่งงานกันนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้” เหล่านาคได้ฟังดังนั้น จึงกลับไปกราบทูลท้าวธรรมว่า พระราชาพาราณสีทรงดูหมิ่นว่านาคเป็นเผ่าพันธุ์ไม่คู่ควรกับพระธิดา ท้าวธรรมทรงพิโรธตรัสสั่งให้ฝูงนาคขึ้นไปเมืองมนุษย์ ไปเที่ยวแผ่พังพานแสดงอิทธิฤทธิ์อำนาจตามที่ต่างๆ แต่มิให้ทำอันตรายชาวเมือง ชาวเมืองพากันเกรงกลัวนาคจนไม่เป็นอันทำมาหากิน ในที่สุดพระราชาก็จำพระทัยส่งนางสมุทราชาให้ไปเป็นชายาท้าวธรรม นางอยู่นาคพิภพด้วยความสุขสบาย จนมีโอรส 4 องค์ ชื่อว่า สุทัสนะ ทัตตะ สุโกคะ และ อริฏฐะ

ครั้งเมื่อพระโอรสเติบโตขึ้น ท้าวธรรมฐิติทรงแบ่งสมบัติให้ครอบครองคนละเขต ทัดตะผู้เป็นโอรสองค์ที่สองนั้นมาเฝ้าพระบิดามารดาอยู่เป็นประจำ ทัดตะเป็นผู้มีปัญหาเฉลียวฉลาดได้ช่วยพระบิดาแก้ไข ปัญหาต่างๆ อยู่เป็นนิตยแม้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเทวดา ทัดตะก็แก้ไขได้จึงได้รับการยกย่องสรรเสริญว่าเป็นผู้ปรีชาสามารถ ได้รับขนานนามว่า ภูริทัตต์ คือ ทัดตะผู้เรืองปัญญา ภูริทัตต์ได้เคยไปเห็นเทวโลกว่าเป็นที่น่ารื่นรมย์จึงตั้งใจว่าจะรักษาอุโบสถศีลเพื่อจะได้ไปเกิดในเทวโลก จึงทูลขออนุญาตพระบิดาก็ได้รับอนุญาต แต่ท้าวธรรมฐิติสงวามิให้ออกไปรักษาอุโบสถนอกเขตเมืองนาคเพราะอาจเป็นอันตราย ครั้งเมื่อรักษาศีลอยู่ในเมืองนาค ภูริทัตต์รำคาญว่าพวกฝูงนาคบริวารได้ห้อมล้อมปรนนิบัติเฉพาะในตอนเช้าเท่านั้น ตั้งแต่นั้นมาภูริทัตต์ก็ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลอยู่ที่จอมปลวกใกล้ต้นไทรริมแม่น้ำมุนา ภูริทัตต์ตั้งจิตอธิษฐานว่า แม้ผู้ใดจะต้องการหนัง เอ็น กระดูก เลือดเนื้อของตนก็จะยอมบริจาคให้ ขอเพียงให้ได้รักษาศีลให้บริสุทธิ์

ครั้งนั้นมีนายพรานชื่อ เนสาท ออกเที่ยวล่าสัตว์ เผอิญได้พบภูริทัตต์เข้า สอบถามรู้ว่าเป็นโอรสของราชาแห่งนาค ภูริทัตต์เห็นว่าเนสาทเป็นพรานมีใจบาปหยาบช้ำ และพาพรานเนสาทลงไปอยู่เมืองนาค อยู่ได้ไม่นานเกิดคิดถึงเมืองมนุษย์จึงปรารภกับภูริทัตต์ ให้พากลับไปเมืองมนุษย์ พรานพอลูกก็ออกล่าสัตว์ต่อไปตามเดิม

มีพญาครุฑตนหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นจิวทางมหาสมุทรด้านใต้ วันหนึ่งขณะออกไปจับนาคมากิน นาคเอาหางพันกิ่งไทรที่อยู่ท้ายศาลาพระฤๅษี จนต้นไทรถอนรากติดมาด้วย ครั้นครุฑฉีกท้องนาคกินมันเหลวแล้วทิ้งร่างนาคลงไป จึงเห็นว่ามีต้นไทรติดมาด้วย ครุฑรู้สึกว่าได้ทำผิดคือถอนเอาต้นไทรที่พระฤๅษีเคยอาศัยร่มเงา จึงแปลงกายเป็นหนูน้อยไปถามพระฤๅษีว่า เมื่อต้นไทรถูกถอนเช่นนี้กรรมจะตกอยู่กับใคร พระฤๅษีตอบว่า “ทั้งครุฑและนาคต่างก็ไม่มี เจตนาจะถอนต้นไทรนั้น กรรมจึงไม่มีแก่ผู้ใดทั้งสิ้น” ครุฑดีใจจึงบอกกับพระฤๅษีว่าตนคือครุฑ เมื่อพระฤๅษีช่วยแก้ปัญหาให้ตนสบายใจขึ้นก็จะสอนมนต์ชื่อ อาลัมพายน อันเป็นมนต์สำหรับครุฑใช้จับนาคให้แก่พระฤๅษี อยู่มาวันหนึ่งมีพราหมณ์ซึ่งเป็นหนี่งชาวเมืองมากมายจนคิดฆ่าตัวตายจึงเข้าไปในป่า เผอิญได้พบพระฤๅษีจึงเปลี่ยนใจอยู่ปรนนิบัติพระฤๅษีจนพระฤๅษีพอใจสอนมนต์อาลัมพายน ให้แก่พราหมณ์นั้น พราหมณ์เห็นทางจะเลี้ยงตนได้จึงลาพระฤๅษีแล้วเดินสายลมไปด้วย นาคที่ขึ้นมาเล่นน้ำได้ยินมนต์ก็ตกใจนึกว่าครุฑมา ก็พากันหนีลงน้ำไปหมด ลืมดวงแก้วสารพิกนิกเอาไว้บนฝั่ง พราหมณ์หยิบดวงแก้วนั้นไปฝ่ายพรานเนสาทก็เที่ยวล่าสัตว์อยู่ เห็นพราหมณ์เดินถือดวงแก้วมา จำได้ว่าเหมือนดวงแก้วที่ภูริทัตต์เคยให้ดูจึงออกปากขอและบอกแก่พราหมณ์ว่า หากพราหมณ์ต้องการอะไรก็จะหามาแลกเปลี่ยน พราหมณ์บอกว่าต้องการรู้ที่อยู่ของนาคเพราะตนมีมนต์จับนาค พรานเนสาทจึงพาไปบริเวณที่รู้ว่าภูริทัตต์เคยรักษาศีลอยู่เพราะความโลภอยากได้ดวงแก้ว โสมทัตต์ผู้เป็นลูกชายเกิดความละอายใจที่

บิดาไม่เชื่อสัจย์ คิดทำร้ายมิตร คือภริทัตต์ จึงหลบหนีไประหว่างทาง เมื่อไปถึงที่ภริทัตต์รักษาศีลอยู่ ภริทัตต์ลืมนตาขึ้นดูก็รู้ว่า พราหมณ์คิดทำร้ายตน แต่หากจะตอบโต้ถ้าพราหมณ์เป็นอันตรายไปศีลของตนก็จะขาด ภริทัตต์ปรารถนาจะรักษาศีล ให้บริสุทธิ์จึงหลับตาเสีย ขดกายแน่นิ่งไม่เคลื่อนไหว พราหมณ์ก็ร้ายมนต์อาถรรพ์พยานเข้าไปจับทำร้ายจนภริทัตต์เจ็บปวดแทบสิ้นชีวิต แต่ก็มีได้โต้ตอบ พราหมณ์จับภริทัตต์ใส่ย่ามตาข่ายแล้วนำไปออกแสดงให้ประชาชนดูเพื่อหาเงิน พราหมณ์ก็ยังโลภพาภริทัตต์ไปเที่ยวแสดงจนมาถึงเมืองพาราณสี จึงกราบทูลพระราชาวาจะให้หน้าคแสดงฤทธิ์ถวายให้ทอดพระเนตร

ขณะนั้นพระนางสมุทรรชาผิตสังเกตที่ภริทัตต์หายไปไม่มาเฝ้าจึงถามหา ในที่สุดก็ทราบว่ภริทัตต์หายไป พี่น้องของภริทัตต์จึงทูลว่าจะออกติดตาม เมื่อติดตามมาถึงเมืองพาราณสี สู้ที่ชนะก็ได้ข่าวว่ามีนาถถูกจับมาแสดงให้คนดูจึงตามไปจนถึงบริเวณที่แสดง การทำท่ายจึงเกิดขึ้นจากเรื่องเอานาคไม่มีพิษมาแสดง ในที่สุดพราหมณ์ตัวร้ายซึ่งยืนอยู่ข้างบ่อถูกไอพิษจนผิวหนังลอก กลายเป็นซีเรื้อนต่างไปทั้งตัว จึงร้องขึ้นว่า “ข้าพเจ้ากลัวแล้ว ข้าพเจ้าจะปล่อยนาคนั้นให้เป็นอิสระ” ภริทัตต์ได้ยินดังนั้น ก็เลื้อยออกมาจากที่ขัง เนรมิตกายเป็นมนุษย์ พระราชาจึงตรัสถามความเป็นมา ภริทัตต์จึงตอบว่า “ข้าพเจ้าและพี่น้องเป็นโอรสธิดาของท้าวอตรฐราชาแห่งนาคกับนางสมุทรรชา ข้าพเจ้ายอมถูกจับมา ยอมให้พราหมณ์ทำร้ายจนบอบช้ำเพราะปรารถนาจะรักษาศีล บัดนี้ข้าพเจ้าเป็นอิสระแล้ว จึงขอลากลับไปเมืองนาคตามเดิม” พระราชาทรงดีพระทัยเพราะทราบว่าภริทัตต์เป็นโอรสของนางสมุทรรชา น้องสาวของพระองค์ที่บิดายกให้แก่ราชานาคไป จึงเล่าให้ภริทัตต์และพี่น้องทราบว่าเมื่อนางสมุทรรชาไปสู่เมืองนาคแล้ว พระบิดาก็เสียพระทัยจึงสละราชสมบัติออกบวช พระองค์จึงได้ครองเมืองพาราณสีต่อมา

ต่อมาสุโกคะจับพราณเนสสาแต่ไม่ทราบจะตัดสินใจอย่างไร จึงพาพราณเนสสาลงไปเมืองนาค คิดจะไปขอลาถามความเห็นจากพี่น้อง เมื่อไปถึงประตูเมืองนาคก็พบอริกฐะนั่งรออยู่ อริกฐะนั้นเป็นผู้เลื่อมใสพราหมณ์ ครั้นรู้ว่าพี่ชายจับพราหมณ์มา จึงกล่าวสรรเสริญคุณของพราหมณ์ สรรเสริญความยิ่งใหญ่แห่งพรหม และกล่าวว่าพราหมณ์เป็นบุคคลที่ไม่สมควรจะถูกฆ่า ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดๆ การฆ่าพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้บูชาไฟนั้นจะทำให้เกิดความเสียหายใหญ่หลวง สุโกคะกำลังลังเลใจไม่ทราบจะทำอย่างไร พอติภริทัตต์กลับมาถึง ได้ยินคำของอริกฐะจึงคิดว่า อริกฐะ นั้นเป็นผู้เลื่อมใสพราหมณ์ และการบูชาไฟของพราหมณ์ จำเป็นที่จะต้องกล่าววาจาหักล้าง มิให้ผู้ใดคล้อยตามในทางที่ผิด

ภริทัตต์จึงกล่าวชี้แจงแสดงความเป็นจริง และในที่สุดได้กล่าวว่า “การบูชาไฟนั้น หาได้เป็นการบูชาสูงสุดไม่ หากเป็นเช่นนั้น คนเผ่าถ่าน คนเผ่าศพ ก็สมควรจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้บูชาไฟ



ยิ่งกว่าพราหมณ์ หากการบูชาไฟเป็นสูงสุด การเผาบ้านเมืองก็คงได้บุญสูงสุด แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ หากการบูชาผู้จะเป็นบุญสูงสุดจริง พราหมณ์ก็น่าจะเผาตนเองถวายเป็นเครื่องบูชา แต่พราหมณ์กลับ บูชาด้วยชีวิตของผู้อื่น เหตุใดจึงไม่เผาตนเองเล่า” ฤๅติทตต์กล่าววาทกัถ์ล้าองอริฏฐะด้วยความ เป็นจริง ซึ่งอริฏฐะไม่อาจโต้เถียงได้ ในที่สุดฤๅติทตต์จึงสั่งให้นำพรานเนสาทไปเสียจากเมืองนาค แต่ไม่ให้ทำอันตรายอย่างใด จากนั้นฤๅติทตต์ก็พาพี่น้องและนางสมุทรชาผู้เป็นมารดา กลับไปเมือง มนุษย์เพื่อไปเฝ้าพระบิดา พระเชษฐาของนางที่รอคอยอยู่แล้ว เมื่อญาติพี่น้องทั้งหลายพากันแยกย้าย กลับบ้านเมือง ฤๅติทตต์ขออยู่ที่ศาลากับพระอัยกา บำเพ็ญเพียร รักษาอุโบสถศีล ด้วยความสงบ ดังที่ ได้เคยตั้งปณิธานไว้ว่า “ข้าพเจ้าจะมั่นคงในการ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ จะไม่ให้ศีลต้องมัวหมอง ไม่ว่า จะต้องเผชิญความทุกข์ยากอย่างไร ข้าพเจ้าจะอดทน อดกลั้น ตั้งมั่นอยู่ในศีลตลอดไป”

### เนื้อเรื่องของจันทกุมารชาดก (ขันตีบารมี)

จันทกุมารชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 982-1152 หน้า 335-362 มีความย่อดังนี้

ในครั้งโบราณ เมืองพาราณสีมีชื่อว่า บุพผวัต มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าเอกราช พระราชบุตรองค์ใหญ่ พระนามว่า จันทกุมาร ดำรงตำแหน่งเป็นอุปราช และ พราหมณ์ชื่อกัณฑทาล เป็นบุโรหิตในราชสำนักกัณฑทาล มีหน้าที่ตัดสินคดีความอีกตำแหน่ง แต่กัณฑทาลเป็นคนไม่ยุติธรรม ไม่ซื่อสัตย์ มักจะรับสินบนจากคู่ความอยู่เสมอ ช่างไหนให้สินบนมาก ก็จะตัดสินความเข้าข้างนั้น จนกระทั่งวันหนึ่ง ผู้ที่ได้รับความยุติธรรมร้องโพนทนาโทษของกัณฑทาล ได้ยินไปถึงพระจันทกุมาร จึงตรัสถามว่าเกิดเรื่องอะไร บุคคลนั้นจึงทูลว่า “กัณฑทาลบุโรหิต มิได้เป็นผู้ทรงความยุติธรรม หากแต่รับสินบนก่อความยุติธรรมให้เกิดขึ้นเนืองๆ” พระจันทกุมารตรัสว่า “อย่ากลัวไปเลย เราจะ เป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่เจ้า” แล้วพระจันทกุมารก็ทรงพิจารณาความอีกครั้ง ตัดสินไปโดยยุติธรรม เป็นที่พึงพอใจแก่ประชาชนทั้งหลาย ผูกขมจึงแซ่ซ้องสดุดีความยุติธรรมของพระจันทกุมาร พระเจ้า เอกราชทรงได้ยินเสียงแซ่ซ้อง จึงตรัสถามครั้นทรงทราบจึงมีโองการว่า “ต่อไปนี้ให้จันทกุมารแต่ผู้ เดียวทำหน้าที่ตัดสินคดีความทั้งปวงให้ยุติธรรม” กัณฑทาลเมื่อถูกถอดออกจากตำแหน่งหน้าที่ ก็เกิด ความเคียดแค้นพระจันทกุมาร ว่าทำให้ตนขาดผลประโยชน์และได้รับความอับอายขายหน้าประชาชน จึงผูกใจพยาบาทแต่นั้นมา

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าเอกราชทรงฝันเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เห็นความผาสุกสวยงามความรื่นรมย์ต่างๆ นานาในสรวงสวรรค์ เมื่อตื่นจากฝันพระองค์ยังทรงอาลัยอาวรณ์อยู่ และปรารถนาจะเข้าไปสู่ดินแดนอันเป็นสุขนั้น จึงตรัสถามบรรดาผู้ที่พระองค์ คิดว่าจะสามารถบอกทางไปสู่เทวโลกให้แก่พระองค์ได้ กัณฑ์หาได้โอกาสจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระราชา ผู้ที่ประสงค์จะไปสู่สวรรค์ มีอยู่หนทางเดียวเท่านั้นคือ ทำบุญให้ทาน และฆ่าบุคคลที่ไม่ควรฆ่า” พระราชาตรัสถามว่า “ฆ่าบุคคลที่ไม่ควรฆ่า หมายความว่าอย่างไร” กัณฑ์หาทูลตอบว่า “พระองค์จะต้องการกระทำการบูชาญัตถ์ด้วยพระราชบุตร พระมเหสี ประชาชนหญิงชาย เศรษฐี และช่างแก้ว ม้าแก้ว จำนวนอย่างละสี่ จึงจะไปสู่สวรรค์ได้” ด้วยความที่อยากจะไปเสวยสุขในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชก็ทรงเห็นดีที่จะทำบุญช้อยตามที กัณฑ์หาผู้มีจิตริษยาพยาบาททูลแนะ พระองค์ทรงระบุชื่อ พระราช บุตรพระมเหสี เศรษฐี ประชาชน และช่างแก้ว ม้าแก้ว ที่จะบูชาญัตถ์ด้วยพระองค์เอง อันที่จริง กัณฑ์หาประสงค์ร้ายกับพระจันทกุมารองค์เดียวเท่านั้น แต่ครั้งจะให้บูชาญัตถ์พระจันทกุมารแต่ลำพังก็เกรงว่าผู้คนจะสงสัย จึงต้องให้บูชาญัตถ์เป็นจำนวนสี่ พระจันทกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ ก็ทรงอยู่ในจำนวนชื่อที่พระเจ้าเอกราชโปรดให้นำมาทำพิธีด้วยจึงสมเจตนาของกัณฑ์หา เมื่อช่าง ม้า และบุคคล ที่ถูกระบุชื่อยกนำมาเตรียมเข้าพิธี ก็เกิดความโกลาหลวุ่นวาย มีแต่เสียงผู้คนร้องให้คร่ำครวญไปทั่วพระจันทกุมารนั้นเมื่อราชบุรุษไปกราบทูลก็ทรงถามว่า ใครเป็นผู้ทูลให้พระราชาประกอบพิธีบูชาญัตถ์ราชบุรุษทูลว่ากัณฑ์หา ก็ทรงทราบว่าเป็นเพราะความริษยาพยาบาทที่กัณฑ์หาต่อพระองค์เป็นสาเหตุ ในเวลาที่ราชบุรุษไปจับเศรษฐีทั้งสี่มาเข้าพิธีนั้น บรรดาญาติพี่น้องต่างพยายามทูลวิงวอนขอชีวิตต่อพระราชา แต่พระราชาก็ไม่ทรงยินยอม เพราะมีพระทัยลุ่มหลงในภาพเทวโลก และเชื่องมลายในสิ่งที่กัณฑ์หาทูล

ต่อมาเมื่อพระบิดาพระมารดาของพระราชาเอง ทรงทราบก็รีบเสด็จมาทรงห้ามปรามว่า “ลูกเอ๋ยทางไปสวรรค์ที่ต้องฆ่าบุตรภรรยา ต้องเบียดเบียนผู้อื่นนั้นจะเป็นไปได้อย่างไร การให้ทาน การงดเว้นการเบียดเบียนต่างหากเป็นทางสู่สวรรค์” พระราชาก็ได้ทรงฟังคำห้ามปรามของพระบิดาพระมารดา พระจันทกุมารทรงเห็นว่าเป็นเพราะพระองค์เองที่ไปขัดขวางหนทางของคนพาลคือกัณฑ์หาทำให้เกิดเหตุใหญ่ จึงทรงอ่อนวอนพระบิดาว่า “ขอพระองค์โปรดประทานชีวิตข้าพเจ้าทั้งปวงเถิด แม้จะจงจำเอาไว้ก็ยังได้ใช้ประโยชน์ จะให้เป็น ทาส เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า หรือขับไล่ไปเสียจากเมืองก็ยอมได้ ขอประทานชีวิตไว้เถิด” พระราชาได้ฟังพระราชบุตร ก็ทรงสังเวชพระทัยจนน้ำพระเนตรไหล ตรัสให้ปล่อย พระราชบุตร พระมเหสี และทุกสิ่งทุกคนที่จับมาทำพิธี ครั้นกัณฑ์หาทราบเข้าขณะเตรียมพิธีก็รีบมาทูลคัดค้าน และล่อลวงให้พระราชาคล้อยตามด้วยความหลงใหลในสวรรค์อีก พระราชาก็ทรงเห็นดีไปตามที่กัณฑ์หาชักจูง พระจันทกุมารจึงทูลพระบิดาว่า

“เมื่อข้าพเจ้ายังเล็กๆ อยู่ พระองค์โปรดให้พี่เลี้ยง นางนม ทนุบำรุงรักษา ครั้นโตขึ้นจะกลับมาฆ่าเสียทำไม ข้าพเจ้าย่อมกระทำประโยชน์แก่พระองค์ได้ พระองค์จะให้ฆ่าลูกเสีย แล้วจะอยู่กับคนอื่นที่มีใช้ลูกจะเป็นไปได้อย่างไร ในที่สุดเขาก็คงจะฆ่าพระองค์เสียด้วย พราหมณ์ที่สังหารราชตระกูล จะถือว่าเป็นผู้มีคุณประโยชน์ได้อย่างไร พราหมณ์นั้นคือผู้เนรคุณ” พระราชาได้ฟังก็สลดพระทัยสั่งให้ปล่อยทุกชีวิตไปอีกครั้ง แต่ครั้นพราหมณ์กัณฑาลเข้ามากราบทูลก็ทรงเชื่ออีก พระจันทกุมารก็กราบทูลพระบิดาว่า “ข้าแต่พระบิดา หากคนเราจะไปสวรรค์ได้เพราะการกระทำบุญชายัญ เหตุใดพราหมณ์จึงมีทำบุญชายัญ บุตรภรรยาของตนเองเล่า เหตุใดจึงได้ชักชวนให้คนอื่นกระทำ ในเมื่อพราหมณ์ก็ได้ทูลว่า คนผู้ใดทำบุญชายัญเองก็ดี คนผู้นั้นย่อมไปสู่สวรรค์ เช่นนั้นควรให้ พราหมณ์กระทำบุญชายัญด้วยบุตรภรรยาตนเองเถิด” ไม่ว่าพระจันทกุมารจะกราบทูลอย่างไร พระราชาก็ไม่ทรงฟังบุคคลอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระวสุกุมารผู้เป็นราชบุตรของพระจันทกุมารมาทูลอ่อนวอน พระเจ้าเอกราชาก็ไม่ทรงยินยอมฟัง ฝ่ายกัณฑาลเกรงว่าจะมีคนมาทูลชักจูงพระราชาก็ จึงสั่งให้ปิดประตูวัง และทูลเชิญพระราชาให้ไปอยู่ในที่อันคนอื่นเข้าไปเฝ้ามิได้ เมื่อถึงเวลาทำพิธี มีแต่เสียงคร่ำครวญของราชตระกูล และฝูงชนที่ญาติ พี่น้องถูกนำมาเข้าพิธี ในที่สุด นางจันทาเทวีผู้เป็นชายาของพระจันทกุมาร ซึ่งได้พยายามทูลอ่อนวอนพระราชาสักเท่าไรก็ไม่เป็นผล ก็ได้ติดตามพระจันทกุมารไปสู่หลุมยัญด้วย เมื่อกัณฑาลนำถาดทองมาวางรอไว้ และเตรียมพระขรรค์จะบั่นคอพระจันทกุมาร พระนางจันทาเทวีก็เสด็จไปสู่หลุมยัญ ประนมหัตถ์บูชา และกล่าวสัจจาจาขึ้นว่า “กัณฑาลพราหมณ์เป็นคนชั่วเป็นผู้มีปัญญาทราม มีจิตมุ่งร้ายพยาบาท ด้วยเหตุแห่งวาจาสัตย์นี้ เทวดา ยักษ์ และสัตว์ทั้งปวง จึงช่วยเหลือเรา ผู้ไร้ที่พึ่ง ผู้แสวงหาที่พึ่ง ขอให้เราได้อยู่ร่วมกับสามีด้วยความสวัสดิเถิด ขอให้พระเป็นเจ้าทั้งหลายจงช่วยสามีเรา ให้เป็นผู้ที่ศัตรูทำร้ายมิได้เถิด” เมื่อพระนางกระทำสัจจกริยา พระอินทร์ได้ดับถ้อยคำนั้นจึงเสด็จมาจากเทวโลก ทรงถือค้อนเหล็กมีไฟลุกโชติช่วงตรงมายังพระราชา กล่าวว่า “อย่าให้เราถึงกับต้องใช้ค้อนนี้ประหารเศียรของท่านเลย มีใครที่เหน็บางที่ฆ่าบุตร ภรรยา และเศรษฐีคนหบดีผู้ไม่มีความผิดเพื่อที่ตนเองจะได้ไปสวรรค์ จงปล่อยบุคคลผู้ปราศจากความผิดทั้งปวงเสียเดี๋ยวนี้” พระราชาตกพระทัยสุดขีด สั่งให้คนปลดปล่อยคน ทั้งหมดจากเครื่องจองจำ

ในทันใดนั้นประชาชนที่รุ่ม ล้อมอยู่ก็ช่วยกันเอาก้อนหิน ก้อนดินและท่อนไม้เข้าขว้างปา ทูบตีกัณฑาลพราหมณ์จนสิ้นชีวิตอยู่ ณ ที่นั้น แล้วหันมาจะฆ่าพระราชา แต่พระจันทกุมารตรงเข้ากอดพระบิดาไว้ ผู้คนทั้งหลายก็ไม่กล้าทำร้าย ด้วยเกรงพระจันทกุมารจะพลอยบาดเจ็บ ในที่สุดจึงประกาศว่า “เราจะไว้ชีวิตแก่พระราชาผู้โหดเขลา แต่จะให้ครองแผ่นดินมิได้ เราถอดพระยศพระราชาเสียให้เป็นคนจันฑาล แล้วไล่ออกจากพระนครไป จากนั้นมหาชนก็กระทำพิธีอภิเษกพระ

จันทกุมารขึ้นเป็นพระราชา ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม เมื่อทรงทราบว่าพระบิดาทก ระกำลำบากอยู่นอกเมือง ก็ทรงให้ความช่วยเหลือพอที่พระบิดาจะดำรงชีพอยู่ได้ พระจันทกุมาร ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ตลอดมาจนถึงที่สุดแห่งพระชนม์ชีพ ก็ได้เสด็จไปเสวยสุขในเท วโลก ด้วยเหตุที่ทรงเป็นผู้ปกครองที่ดี ที่ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ไม่หลงเชื่อ วาจาคนโดยง่าย และ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อตรง

### เนื้อเรื่องของนารทชาดก (อุเบกขาบารมี)

นารทชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 1153-1345 หน้า 363-390 มีความย่อดังนี้

พระราชอาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า อังคตราช ครองเมืองมิลิตา เป็นผู้ที่ตั้งมั่นใน ทศพิธราชธรรม พระธิดาของพระเจ้าอังคตราชมีพระนามว่า รุจाराชกุมารี มีรูปโฉมงดงาม พระราชา ทรงรักใคร่พระธิดา อย่างยิ่ง คืบวันหนึ่งเป็นเทศกาลมหรสพ ประชาชนพากัน ตกแต่งเคหสถานอย่าง งดงาม พระเจ้าอังคตราช ประทับอยู่ท่ามกลางเหล่าอำมาตย์ในปราสาทใหญ่ ประดับประดาอย่าง วิจิตรตระการ พระราชาทรงปรารภกับหมู่อำมาตย์ว่า “ราตรีเช่นนี้น่ารื่นรมย์นัก เราจะทำอะไรให้ เพลิดเพลินดีหนอ” วิชยอำมาตย์ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ เรื่องการระบำดนตรีที่อนรียงนั้น เป็นสิ่งที่ พระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรอยู่แล้วเป็นนิตย์ ในราตรีอันมืดมั่งเช่นนี้ ควรไปหาสมณพราหมณ์ผู้รู้ ธรรม แล้วนิมนต์ท่านแสดงธรรมะจะเป็นการควรกว่าพระเจ้าคะ” พระราชาพอพระทัยคำทูลของวิชย อำมาตย์ จึงตรัสถามว่า “เออ แล้วเราจะไปหาใครเล่าที่เป็นผู้รู้ธรรม” อลาตอำมาตย์แนะนำขึ้นว่า “มีชีเปลือยรูปหนึ่ง อยู่ในมิกทายวัน เป็นพหูสูตร พุดจ่าน่าฟัง ท่านคงจะช่วยขจัดข้อสงสัยของเรา ทั้งหลายได้ ท่านมีชื่อว่า คุณาชีวก” พระเจ้าอังคตราชได้ทรงฟังก็ยินดี สั่งให้เตรียมกระบวณ เสด็จไป หาชีเปลือยชื่อคุณาชีวกนั้น

เมื่อไปถึงที่ก็ทรงเข้าไปหาคุณาชีวก ตรัสถาม ปัญหาธรรมที่พระองค์สงสัยอยู่ว่า บุคคลพึง ประพฤติธรรมกับบิดา มารดา อาจารย์ บุตร ภรรยา อย่างไร เหตุใดชนบางพวกจึงไม่ตั้งอยู่ ในธรรม ฯลฯ คำถามเหล่านี้ เป็นปัญหาธรรมชั้นสูงอันยากจะตอบได้ ยิ่งคุณาชีวกเป็นมิชฌาภิภูมิลูโง่ เกลาเบาปัญญาด้วยแล้ว ไม่มีทางจะเข้าใจได้ คุณาชีวกจึงแก้งทูลไปเสียทางอื่นว่า “พระองค์จะ สนพระทัยเรื่องเหล่านี้ไปทำไม ไม่มีประโยชน์อันใดเลยพระเจ้าข้า โปรดฟังข้าพเจ้าเถิด ในโลกนี้ บุญไม่มี บาปไม่มี ปรโลกไม่มี ไม่มีบิดา มารดาปู่ย่า ตายาย สัตว์ทั้งหลายเกิดมาเสมอกันหมด จะได้ดี

ได้ชั่วก็ได้เอง ทานไม่มี ผลแห่งทานก็ไม่มี ร่างกายที่ประกอบกันขึ้นมาเมื่อตายไปแล้วก็สูญสลาย แยกออกจากกันไป สุขทุกข์ก็สิ้นไป ใครจะฆ่า จะทำร้าย ทำอันตราย ก็ไม่เป็นบาป เพราะบาปไม่มี สัตว์ทุกจำพวก เมื่อเกิดมาครบ 84 กัปก็จะมีบริสุทธิ์พ้นทุกข์ไปเอง ถ้ายังไม่ครบ ถึงจะทำบุญทำกุศล เท่าไร ก็ไม่อาจบริสุทธิ์ไปได้ แต่ถ้าถึงกำหนด 84 กัป แม้จะทำบาปมากมาย ก็จะมีบริสุทธิ์ไปเอง” พระราชาได้ฟังดังนั้นจึงตรัสว่า “ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้านี้โง่เขลาจริงๆ ข้าพเจ้ากลัวหลงเชื่อว่า ทำความดีแล้วจะไปสู่สุคติ อุตส่าห์พากเพียร บำเพ็ญกุศลกรรม บัดนี้ข้าพเจ้าทราบแล้วว่า บุญไม่มี บาปไม่มี ผลกรรมใดๆ ไม่มีทั้งสิ้น บุคคลจะมีบริสุทธิ์เองเมื่อถึงกำหนดเวลา แม้แต่ การฟังธรรมจากท่านอาจารย์ ก็ ห้ามประโยชน์ อันใดไม่ ข้าพเจ้าขอลาไปก่อนละ”

เมื่อเสด็จกลับมาถึงพระราชวัง พระเจ้าอังคตราชาก็มีพระราชโองการว่า ต่อไปนี้พระองค์จะไม่ปฏิบัติราชกิจใดๆ ทั้งสิ้น เพราะการทั้งปวงไม่มีประโยชน์ ไม่มีผลอันใด พระองค์จะแสวงหาความเพลิดเพลินในชีวิตแต่เพียงอย่างเดียว ไม่อาทรร้อนใจกับผลบุญผลกรรมใดๆ ทั้งสิ้น จากนั้นก็เกิดเสียดใจเล้าลือไปทั้งพระนครว่า พระราชากลายเป็นมิถิลา คือ หลงผิด เชื่อคำของชีเปลือยคณาชีวก บ้านเมืองย่อมจะถึงความเสื่อม หากพระราชาทรงมีพระดำริดังนั้น ความนี้ทราบไปถึงเจ้าหญิงจุจรรราชกุมารี ทรงร้อนพระทัยเมื่อทราบข่าวพระบิดาให้หรือโรงทานทั้งสี่มุมเมือง จะไม่บริจาทานอีกต่อไป ทั้งยังได้กระทำการข่มเหงน้ำใจชาวเมืองมากมายหลายประการ ด้วยความที่ทรงเชื่อว่า บุญไม่มี บาปไม่มี บุคคลไปสุคติเองเมื่อถึงเวลา เจ้าหญิงจุจรรราชกุมารีจึงเข้าเฝ้าพระบิดา ทูลขอพระราชทานทรัพย์หนึ่งพัน เพื่อจะเอาไปทรงทำทาน พระบิดาเตือนว่า “ลูกรัก ทานไม่มีประโยชน์ดอก ปรโลกไม่มี เจ้าจะไม่ได้ผลอะไรตอบแทน หากเจ้ายังถือศีลอดอาหารวันอุโบสถอยู่ ก็จงเลิกเสียดใจ ไม่มีผลดอก ลูกรัก” จุจรรราชกุมารีพยายามกราบทูลเตือนสติพระบิดาว่า “ข้าแต่พระชนก บุคคลกระทำความบาปสังสมไว้ถึงวันหนึ่งเมื่อผลบาปเพียบเข้า บุคคลนั้นก็จะต้องรับผล แห่งบาปที่ก่อ เหมือนเรือที่บรรทุกหม้อที่ละน้อย เมื่อเต็มเพียบเข้าก็จะจมในที่สุดเหมือนกัน ธรรมดาไปไม้นั้นหากเอาไปหุ้มห่อของเน่าเหม็นไปไม้นั้นก็จะเหม็นไปด้วย หากห่อของหอมไปไม้นั้นก็จะหอม ปรากฏจึงเลือกคบแต่คนดี หากคบคนชั่วก็จะพลอยแปดเปื้อน เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ย่อมทำให้แล่งศรแปดเปื้อนไปด้วย” ราชกุมารีกราบทูลต่อว่า “หม่อมฉันรำลึกได้ว่า ในชาติก่อนได้เคยเกิดเป็นบุตรช่างทอง ได้คบหามิตรกับ คนชั้วก็พลอยกระทำแต่สิ่งที่ชั่วร้าย ครั้นชาติต่อมาเกิดในตระกูลเศรษฐี มีมิตรดีจึงได้พลอยบำเพ็ญบุญบ้าง เมื่อตายไป ผลกรรมก็ตามมาทัน หม่อมฉันต้องไปทนทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นเวลาหลายชาติหลายภพ ครั้นได้เกิดเป็นมนุษย์ก็ต้องทนทุกข์ลำเค็ญมากมายกว่าจะใช้หนี้กรรมนั้นหมด และผลบุญเริ่มส่งผล จึงได้มาเกิดในที่ดีขึ้นเป็นลำดับ อันผลบุญผลบาปย่อมติดตามเราไปทุกๆ ชาติ ไม่มีหยุดยอมนได้รับผลตามกรรมที่ก่อไว้ทุกประการ ขอพระบิดาจงฟังคำหม่อมฉันเถิด”

พระราชามีได้เชื่อคำรุกราราชกุมารี ยังคงยึดมั่นตามที่ได้ฟังมาจากคุณาชีวก เจ้าหญิงทรงเป็นทุกข์ถึงผลที่พระบิดาจะได้รับเมื่อสิ้นพระชนม์ จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า “หากเทพดาฟ้าดินมีอยู่ ขอให้โปรดมาช่วยเปลื้องความเห็นผิดของพระบิดาด้วยเถิด จะได้บังเกิดสุขแก่ปวงชน” ขณะนั้นมีพรหมเทพองค์หนึ่งชื่อ นารท เป็นผู้มีความกรุณาในสรรพสัตว์ มักอุปการะเกื้อกูลผู้อื่นอยู่เสมอ นารทพรหมเล็งเห็นความทุกข์ของรุกราราชกุมารี และเล็งเห็นความเดือดร้อนอันจะเกิดแก่ประชาชนหากพระราชาทรงเป็นมิจฉาทิฎฐิ จึงเสด็จจากเทวโลกแปลงเป็นบรรพชิต เอาภาชนะทองใส่สาแทรกข้างหนึ่ง คนโทแก้วใส่สาแทรกอีกข้างหนึ่ง ใส่คานทานวางบนบ่าเหาะมาสู่ปราสาท พระเจ้าอังคตราชมาลยอยู่ตรงหน้าพระพักตร์ พระราชาทรงตกตะลึงตรัสถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้มีวรรณะงามราวจันทรเพ็ญ ท่านมาจากไหน” นารทพรหมตอบว่า “อาตมาภาพมาจากเทวโลก มีนามว่า นารท” พระราชาตรัสถามว่า “เหตุใดท่าน จึงมีฤทธิ์ลอยอยู่ในอากาศได้เช่นนั้น น่าอัศจรรย์”

“อาตมาภาพบำเพ็ญคุณธรรม 4 ประการ ในชาติ ก่อนคือ สัจจะ ธรรมะ ทมะ และจาคะ จึงมีฤทธิ์เดช ไป ไหนได้ตามใจปรารถนา”

“ผลบุญมีด้วยหรือ ถ้าผลบุญมีจริงอย่างที่ท่านว่า ได้โปรดอธิบายให้ข้าพเจ้าทราบด้วยเถิด”

พระนารทพรหมจึงอธิบายว่า “ผลบุญมีจริง ผลบาปก็มีจริง มี เทวดา มีบิดามารดา มีปรโลก มีทุกสิ่งทุกอย่างทั้งนั้น แต่เหล่าผู้มกมายหาได้รู้ไม่” พระราชาตรัสว่า “ถ้าปรโลกมีจริง ขอยืมเงินข้าพเจ้าสักห้าร้อยเถิด ข้าพเจ้าจะใช้ให้ท่าน ในโลกหน้า” พระนารทตอบว่า “ถ้าท่านเป็นผู้ประพฤติธรรม มากกว่าห้าร้อยเราก็ให้ท่านยืมได้ เพราะเรารู้ว่าผู้อยู่ในศีลธรรม ผู้ประพฤติกรรมดี เมื่อเสร็จจากฐานะแล้ว ก็ย่อมนำเงินมาใช้คืนให้เอง แต่อย่างท่านนี้ตายไป แล้วก็ต้องไปเกิดในนรก ใครเล่าจะตามไปทวงทรัพย์คืนจากท่านได้”

พระราชามีอาจตอบได้จึงนั่งอึ้งอยู่ นารทพรหมทูลว่า “หากพระองค์ยังทรงมีมิจฉาทิฎฐิ อยู่ เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ต้องไปสู่นรก ทนทุกข์เวทนาสาหัส ในโลกหน้าพระองค์ก็ต้องชดใช้ผลบาปที่ได้ก่อไว้ในชาตินี้” พระนารทได้โอกาสพรรณานาคความทุกข์ ทรมาณต่างๆ ในนรกให้พระราชามีเกิดความสะพรึงกลัว เกิดความสยดสยองต่อบาป พระราชาได้ฟังคำพรรณานาก็สลดพระทัยยิ่งนัก รู้พระองค์ว่าได้ดำเนินทางผิด จึงตรัสว่า “ได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าด้วยเถิด บัดนี้ ข้าพเจ้าเกิดความกลัวภัยในนรก ขอท่านจงเป็นแสงสว่างส่องทางให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด โปรดสอนธรรมะให้แก่ข้าพเจ้าผู้ได้หลงไปในทางผิด ขอจงบอกหนทางที่ถูกต้องแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด” พระนารทพรหมจึงได้โอกาสตรัสสอนธรรมะแก่พระราชามีอังคตราช ทรงสอนให้พระราชามีตั้งมั่นในทาน ในศีล อันเป็นหนทางไปสู่สวรรค์ เทวโลก แล้วจึงแสดงธรรมเปรียบร่างกายกับรถ เพื่อให้พระราชามีทรงเห็นว่า รถที่ประกอบด้วยชิ้นส่วน

อันตี อันถูกต้องแล่นไปในทางที่เรียบรื่น มีสติเป็นประจวบฎัก มีความเพียรเป็นบังเหียน และมีปัญญา เป็นห้ามล้อ รถอันประกอบด้วยชิ้นส่วนอันดีนั้นก็แล่นไปในทางที่ถูกต้อง โดยปราศจากภัยอันตราย พระราชาอังคิตราชทรงละมิจฉาภิภูฏฐีคือความเห็นผิด ละหนทางบาป นารถพรหมฤๅษีจึงถวายโอวาทว่า “ขอพระองค์จะละบาปมิตร คบแต่กัลยาณมิตร อย่าได้ทรงประมาทเลย” ในระหว่างนั้น พระนารถพรหมฤๅษีได้อันตรธานหายไป พระราชาก็ทรงตั้งมั่นในศีล ในธรรม ทรงเริ่มทำบุญทำทาน ทรงเลือก คบแต่ผู้ที่จะนำไปในทางที่ถูกที่ควร เมื่อพระราชาทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ประชาชนก็มีความสุข บ้านเมืองสงบร่มเย็น

### เนื้อเรื่องของวิรุทธชาดก (สัจจะบารมี)

นารถชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 1346-1654 หน้า 391-446 มีความย่อดังนี้

ในเมืองอินทปัตต์ แคว้นกुरु พระราชาทรงพระนามว่า ธัญญชัย ทรงมีนักปราชญ์ประจำราชสำนักชื่อว่า วิรุทธ วิรุทธเป็นผู้มีวาจาฉลาด หลึกแหลม เมื่อจะกล่าวถ้อยคำสิ่งใด ก็สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและชื่นชมยินดีในถ้อยคำนั้น ในครั้งนั้น มีพราหมณ์อยู่ 4 คน เคยเป็นเพื่อนสนิทกันมาแต่เก่าก่อน ต่อมาพราหมณ์ทั้งสี่ได้ออกบวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าหิมพานต์ และบางครั้งก็เข้ามาสั่งสอนธรรมแก่ผู้คนในเมืองบ้าง ครั้งหนึ่งมีเศรษฐี 4 คน ได้อัญเชิญฤๅษีทั้งสี่ไปที่บ้านของตน เมื่อฤๅษีบริโภคอาหารแล้ว ได้เล่าให้เศรษฐีฟังถึงสมบัติในเมืองต่างๆ ที่ตนได้เคยไปเยือนมา ฤๅษีองค์หนึ่งเล่าถึงสมบัติของพระอินทร์ องค์ที่สองเล่าถึง สมบัติของพญานาค องค์ที่สามเล่าถึงสมบัติพญาครุฑ และองค์สุดท้ายเล่าถึงสมบัติของพระราชาธัญญชัยแห่งเมืองอินทปัตต์ เศรษฐีทั้งสี่ได้ฟังคำพรรณนา ก็เกิดความเลื่อมใสอยากจะได้สมบัติเช่นนั้นบ้าง ต่างก็พยายามบำเพ็ญบุญ ให้ทาน รักษาศีลและอธิษฐาน ขอให้ได้ไปเกิดเป็นเจ้าของสมบัติดังที่ต้องการ ด้วยอำนาจแห่งบุญ ทาน และศีล เมื่อสิ้นอายุแล้ว เศรษฐีทั้งสี่ก็ได้ไปเกิดในที่ที่ตั้งความปรารถนาไว้ คือ คนหนึ่งไปเกิดเป็นท้าวสักกะเทวราช คนที่สองไปเกิดเป็นพญานาคชื่อว่า ท้าววรุณ คนที่สามไปเกิดเป็นพญาครุฑ และคนที่สี่ไปเกิดเป็นโอรสพระเจ้าธัญญชัย ครั้นเมื่อพระราชาธัญญชัยสวรรคตแล้ว ก็ได้ครองราชสมบัติในเมืองอินทปัตต์ต่อมา ทั้งท้าวสักกะ พญานาควรุณ พญาครุฑ และ พระราชา ล้วนมีจิตใจปรารถนาจะรักษา ศีล บำเพ็ญธรรม ต่างก็ได้แสวงหาโอกาสที่จะรักษาศีลอุโบสถและบำเพ็ญบุญให้ทานอยู่เป็นนิตยวันหนึ่งบุคคลทั้งสี่เฝ้าญาติได้มาพบกันที่สระโศกขรณี ด้วยอำนาจแห่งความผูกพันที่มีมาตั้งแต่ครั้งยังเกิด

เป็นเศรษฐีสี่สหาย ทั้งสี่คนจึงได้ทักทายปราศรัยกันด้วยไมตรี ขณะกำลังสนทนาก็ได้เกิดถกเถียงกันขึ้นว่า ศิลของใครประเสริฐที่สุด ท้าวสักกะกล่าวว่า พระองค์ทรงละทิ้งสมบัติทิพย์ในดาวดึงส์มาบำเพ็ญพรตอยู่ในมนุษยโลก ศิลของพระองค์จึงบริสุทธิ์กว่าผู้อื่น ฝ่ายพญานาควรุณกล่าวว่า ธรรมดาครุทนั้นเป็นศัตรูตัวร้ายของนาค เมื่อตนได้พบกับพญาครุท กลับสามารถดกกลิ่นความโกรธเคืองได้ จึงนับว่าศิลของตนบริสุทธิ์กว่าผู้อื่น พญาครุทกล่าวแย้งว่าธรรมดานาคเป็นอาหารของครุท ตนได้พบนาคแต่สามารถดกกลิ่นความอยากในอาหารได้ นับว่าศิลของตนประเสริฐที่สุด ส่วนพระราชาทรงกล่าวว่า พระองค์ได้ทรงละพระราชวังอันเป็นสถานที่สำราญพร้อมด้วยเหล่านารีที่เฝ้าปรนนิบัติมาบำเพ็ญธรรม แต่ลำพังเพื่อประสงค์ความสงบ ดังนั้นจึงควรนับว่าศิลของพระองค์บริสุทธิ์ที่สุด ทั้งสี่ถกเถียงกันเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ จึงชวนกันไปหาวิรุณบัณฑิต เพื่อให้ช่วยตัดสินวิรุณบัณฑิตตัดสินว่า “คุณธรรมทั้งสี่ ประการนั้น ล้วนเป็นคุณธรรมอันเลิศทั้งสิ้น ต่างอุดหนุนเชิดชูซึ่งกันและกัน ไม่มีธรรมข้อไหนต่ำต่อยกว่ากันหรือเลิศกว่ากัน บุคคลใดตั้งมั่น อยู่ในคุณธรรมทั้งสี่นี้ ถือได้ว่าเป็นสันติชนในโลก” ต่างก็ได้บูชาความสามารถของวิรุณบัณฑิตด้วยของมีค่าที่เป็นสมบัติของตน เมื่อพญานาควรุณกลับมาถึงเมืองนาคพิภพ พระนางวิมลมาเหสีได้ทูลถามขึ้นว่า “แก้วมณีที่พระศอของ พระองค์หายไปไหนเพคะ” พญานาควรุณตอบว่า “เราได้ถอดแก้วมณี ออกให้กับวิรุณบัณฑิต ผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลมมีวาจาอันประกอบด้วยธรรมไพเราะจับใจเราเป็นอย่างยิ่ง และไม่ใช่แต่เราเท่านั้น ที่ได้ให้ของอันมีค่ายิ่งแก่วิรุณบัณฑิต ทั้งท้าวสักกะเทวราช พญาครุท และพระราชาทรง ต่างก็ได้มอบของมีค่าสูง เพื่อบูชาธรรมที่วิรุณบัณฑิตแสดงแก่เราทั้งหลาย”

พระนางวิมลมาได้ฟังดังนั้นก็เกิดความปรารถนา จะได้ฟังวิรุณบัณฑิตแสดงธรรมบ้าง จึงทรงทำอุบายว่าเป็นไข้ เมื่อพญานาควรุณทรงทราบก็เสด็จไปเยี่ยมตรัสถามว่า พระนางป่วยเป็นโรคใดทำอย่างไรจึงจะหายจากโรคได้ พระนางวิมลมาทูลตอบว่า “หม่อมฉันไม่สบายอย่างยิ่ง ถ้าจะให้หายจากอาการ ก็ขอได้โปรดประทานหัวใจวิรุณบัณฑิตให้หม่อมฉันด้วยเถิด” พญานาคได้ฟังก็ตกพระทัยตรัสว่า วิรุณบัณฑิตเป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลายยิ่งนัก คงจะไม่มีผู้ใดสามารถลวงล้าเข้าไปเอาหัวใจวิรุณบัณฑิตมาได้ พระนางวิมลมาก็แสร้งทำเป็นอาการป่วยกำเริบหนักขึ้นอีก พญานาควรุณก็ทรงกัลลัคลุ้มพระทัยอย่างยิ่ง ฝ่ายนางอรินทีธิดาพญานาคเห็นพระบิดาวิตกกังวลจึงถามถึงเหตุที่เกิดขึ้น พญานาควรุณก็เล่าให้นางฟัง นางอรินทีจึงทูลว่า นางประสงค์จะช่วยให้พระมารดาได้สิ่งที่ต้องการให้จงได้ นางอรินทีจึงป่าวประกาศให้บรรดาคนธรรพ์ นาค ครุท มนุษย์ กินนร ทั้งปวงได้ทราบว่าจะหากผู้ใดสามารถนำหัวใจวิรุณบัณฑิตมาให้ นางจะยอมแต่งงานด้วย



ขณะนั้น ปุณณกัณท์ผู้เป็นหลานของท้าวเวสสุวรรณมาราชผ่านมา ได้เห็นนางก็นึกรักอยากจะได้นางเป็นชายา จึงเข้าไปหานางและบอกกับนางว่า “เราชื่อปุณณกัณท์ ประสงค์จะได้นางมาเป็นชายา จงบอกแก่เราเถิดว่าวิธรรบัตินิตเป็นใคร อยู่ที่ไหน เราจะนำหัวใจของเขามาให้นาง”

เมื่อปุณณกัณท์ได้ทราบข่าววิธรรบัตินิตเป็นมหาราชครูในราชสำนักพระเจ้าธัญชัย จึงดำริว่า “หากเราต้องการตัววิธรรบัตินิตจะไปพามาได้ง่ายๆ นั้นคงไม่ได้ ทางที่ดีเราจะต้องทำพินันสกากับพระเจ้าธัญชัย โดยเอาวิธรรบัตินิตเป็นสิ่งเดิมพัน ด้วยวิธีนี้เราคงจะเอาตัววิธรรบัตินิตมาได้”

คิดดังนั้นแล้ว ปุณณกัณท์ก็ไปสู่อำนาจสำนัก ของพระราชาธัญชัย และทูลพระราชาว่า “ข้าพระองค์มาทำพินันสกา หากพระองค์ชนะข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะถวายแก้วมณีวิเศษอันเป็นสมบัติสำหรับพระจักรพรรดิ กับจะถวายม้าวิเศษคู่บุญจักรพรรดิ”

พระราชาธัญชัยทรงปรารถนาจะได้แก้วมณี และม้าแก้วอันเป็นของคู่บุญจักรพรรดิ จึงตอบปุณณกัณท์ว่าพระองค์ยินดีจะเล่นพินันสกา ด้วยปุณณกัณท์ก็ทูลถามว่า หากพระราชาแพ้พินัน จะให้อะไรเป็นเดิมพัน

พระราชาก็ทรงตอบว่า “ยกเว้นตัวเรา เศวตฉัตร และมเหสีแล้ว เจ้าจะเอาอะไรเป็นเดิมพันเราก็ยินยอมทั้งสิ้น” ปุณณกัณท์พอใจคำตอบ จึงตกลงเริ่มทอดสกาพินัน ปรากฏว่าพระราชาทรงทอดสกาแพ้ปุณณกัณท์ๆ จึงทวงทรัพย์เดิมพัน โดยทูลพระราชาว่า “ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาทรัพย์สมบัติใดๆ ทั้งสิ้น ขอแต่วิธรรบัตินิตแต่ผู้เดียวเป็นรางวัลเดิมพันสกา”

พระราชาตกพระทัย ตรัสกับปุณณกัณท์ว่า “อันวิธรรบัตินิตนั้นก็เปรียบได้กับตัวเราเอง เราบอกแล้วว่า ยกเว้นตัวเรา เศวตฉัตร และ มเหสีแล้ว เจ้าจะขออะไรก็จะให้ทั้งนั้น”

ปุณณกัณท์ทูลว่า “เราอยากมาได้เถียงกันเลย ขอให้วิธรรบัตินิตเป็นผู้ตัดสินดีกว่า”

เมื่อพระราชาให้ไปตามวิธรรบัตินิตมา ปุณณกัณท์ก็ถามว่า “ท่านเป็นทาสของพระราชา หรือว่าท่านเสมอกับพระราชา หรือสูงกว่าพระราชา”

วิธรรบัตินิตตอบว่า “ข้าพเจ้า เป็นทาสของพระราชา พระราชาตรัสสิ่งใด ข้าพเจ้าก็จะทำตาม ถึงแม้ว่าพระองค์จะพระราชทานข้าพเจ้าเป็นค่าพินัน ข้าพเจ้า ก็จะยินยอมโดยดี”

พระราชาได้ทรงฟังวิธรรบัตินิตตอบดังนั้น ก็เสียพระทัยว่าวิธรรบัตินิตไม่เห็นแก่พระองค์ กลับไปเห็นแก่ปุณณกัณท์ ซึ่งไม่เคยได้พบกันมาก่อนเลย

วิธรรบัตินิต จึงทูลว่า “ข้าพระองค์จักพูดในสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่เป็นธรรมเสมอ ข้าพระองค์จักไม่หลีกเลียงความเป็นจริงเป็นอันขาด วาจาอันไพเราะนั้นจะมีค่าก็ต่อเมื่อประกอบด้วยหลักธรรม”

พระราชาได้ฟังก็ทรงเข้าพระทัย แต่ก็มีความโหม่นนัสที่จะสูญเสียวิธรรบัตินิตไป จึงขออนุญาตปุณณกัณท์ ให้วิธรรบัตินิตได้แสดงธรรมแก่พระองค์เป็นครั้งสุดท้าย ปุณณกัณท์ก็ยินยอม

วิรุณบัณฑิตจึงได้แสดงธรรมของผู้ครองเรือนถวายแด่พระราชชา ครั้นเมื่อแสดงธรรมเสร็จแล้ว ปุณณกษัตริย์ก็สั่งให้วิรุณบัณฑิตไปกัณฑ์ตน เพราะพระราชชาได้ยกให้เป็นสินพนันแก่ตนแล้ว

จากนั้น วิรุณบัณฑิตก็แสดงธรรมชื่อว่า ราชวสดีธรรมอันเป็นธรรมสำหรับข้าราชการจะพึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ในหน้าที่การงานและเพื่อเป็นหลักสำหรับ ยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่และการแก้ไข ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

วิรุณบัณฑิตกล่าวในที่สุด ว่า”เป็นข้าราชการต้องเป็นผู้สุขุมรอบคอบ ฉลาดในราชกิจ สามารถจัดการต่างๆ ให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย รู้จักกาล รู้จักสมัย ว่าควรปฏิบัติอย่างไร”

เมื่อได้แสดงราชวสดีธรรมแล้ว วิรุณบัณฑิต จึงได้ออกเดินทางไปกับปุณณกษัตริย์ ในระหว่างทางปุณณกษัตริย์คิดว่า เราเอาแต่หัวใจของวิรุณบัณฑิตไปคงจะสะดวกกว่าพาไปทั้งตัว คิดแล้วก็พยายามจะ ฆ่าวิรุณบัณฑิตด้วยวิธีต่างๆ แต่ ก็ไม่เป็นผล

ในที่สุด วิรุณบัณฑิตจึงถามว่า “ความจริงท่านเป็นใคร ท่านต้องการจะฆ่าข้าพเจ้าทำไม” ปุณณกษัตริย์จึงเล่าความเป็นมาทั้งหมด วิรุณบัณฑิตหยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาว่า ที่แท้นั้นพระนางวิมลปราธนาจะได้ฟังธรรมอันเป็นที่เลื่องลือของตนเท่านั้น จึงคิดว่าควรแสดงธรรมแก่ปุณณกษัตริย์ เพื่อมิให้หลงผิดกระทำการอันมิควรกระทำ ครั้นแล้ววิรุณบัณฑิต จึงได้แสดงธรรมชื่อว่า สาธุนรธรรมธรรมของคนดีแก่ปุณณกษัตริย์ ปุณณกษัตริย์ได้ฟังธรรมก็รู้สึกในความผิดว่า วิรุณบัณฑิตมีอุปการคุณแก่ตน ไม่ควรจะทำร้ายหรือแม้แต่คิดร้ายต่อวิรุณบัณฑิต ปุณณกษัตริย์จึงตัดสินใจว่าจะพาวิรุณบัณฑิตกลับไปยังอินทปัตต์ ตนเองจะไม่ตั้งความปรารถนาในนางอรินทนีอีกต่อไปแล้ว

เมื่อวิรุณบัณฑิตทราบถึงการตัดสินใจของปุณณกษัตริย์จึง กล่าวว่า “นำข้าพเจ้าไปนาคพิภพเถิด ข้าพเจ้าไม่เกรงกลัวอันตรายที่จะเกิดขึ้น ข้าพเจ้าไม่เคยทำความชั่วไว้ในที่ใด จึงไม่เคยรู้สึกกลัวว่าความตายจะมาถึงเมื่อไร”

ปุณณกษัตริย์จึงนำวิรุณบัณฑิตไปเฝ้าพญานาควรุณในนาคพิภพ เมื่ออยู่ต่อหน้าพญานาควรุณ วิรุณบัณฑิตทูลถามว่า สมบัติในนาคพิภพนี้พญานาควรุณได้มาอย่างไร พญานาควรุณตรัสตอบว่า ได้มาด้วยผลบุญ เมื่อครั้งที่ได้บำเพ็ญธรรม รักษาศีลและให้ทานในชาติก่อนที่เกิดเป็นเศรษฐี วิรุณบัณฑิตจึงทูลว่า ถ้าเช่นนั้นก็แสดงว่าพญานาควรุณทรงตระหนักถึงกรรม และผลแห่งกรรมดี ขอให้ทรงประกอบกรรมดีต่อไป แม้ว่าในเมืองนาคนี้จะไม่สมณชีพราหมณ์ที่พญานาคจะบำเพ็ญทานได้ ก็ขอให้ทรงมีเมตตาแก่บุคคลทั้งหลายในเมืองนาคนี้ อย่าได้ประทุษร้ายแก่ผู้ใดเลย หากกระทำดังนั้นก็จะได้เสด็จไปสู่เทวโลก ที่ดียิ่งกว่านาคพิภพนี้ พญานาควรุณได้ฟังธรรมอันประกอบด้วย วาจาไพเราะของวิรุณบัณฑิตก็มีความพอพระทัยเป็นอันมาก และตรัสให้พาพระนางวิมลปราธนาพบวิรุณบัณฑิตเมื่อพระนางทอดพระเนตร

พญานาควรุณจึงตรัสว่า “ปัญญานั้นแหละคือหัวใจของบัณฑิต หาใช่หัวใจที่เป็นเลือดเนื้อไม่”

จากนั้นพญานาควรุณก็ได้ยกนางอรินันตีให้แก่ปุณณกยักร์ ผู้ซึ่งมีดวงตาสว่างไสวขึ้นด้วยธรรมของวิรุณบัณฑิตพ้นจากความหลงในสตรีคือนางอรินันตี แล้วส่งให้ปุณณกยักร์พาวิรุณบัณฑิตไปส่งยังสำนักของพระราชานัญชัย พระราชาทรงโสมนัสยินดีอย่างยิ่ง ตรัสถามวิรุณบัณฑิตถึงความเป็นไปทั้งหลาย วิรุณบัณฑิตจึงทูลเล่าเรื่องราวทั้งสิ้น

### เนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

เวสสันดรชาดกปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2539 เล่มที่ 28 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ข้อที่ 1655-2440 หน้า 447-560 แบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์ (ตอน) มีความย่อดังนี้

#### กัณฑ์ที่ 1 กัณฑ์ทศพร (19 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1655-1667/447)

เมื่อครั้งอดีตกาลที่ล่วงมานครสีพีรัฐบูรินนั้นมีพระราชานามสีพีราช ทรงครองเมืองโดยทศพิธราชธรรม พระราชาทรงยกบัลลังก์ให้พระโอรสขึ้นเสวยราชย์แทน เมื่อเจริญวัยสมควรแล้วพระราชโอรสมีพระนามว่า “สัตยชัย” และได้อภิเษกกับพระนางมุตติพระธิดาแห่งราชากรุงมัททราชพรจากภพสวรรค์แต่ปางก่อนนั้นมุตติเทวีเสวยชาติเป็นอัครมเหสีของพระอินทร์เมื่อจะสิ้นพระชนมายุจึงขอกัณฑ์ทศพรจากพระอินทร์ได้ 10 ข้อทั้งยังเคยโปรยผงจันทร์แดงถวายพระวิปัสสีพุทธเจ้าและอธิฐานให้เกิดเป็นมารดาพระพุทเจ้าด้วย พร 10 ข้อนั้นมีดังนี้

1. ขอให้เกิดในกรุงมัททราช แคว้นสีพี
2. ขอให้มิดวงเนตรคมงามและดำขลับตั้งลูกเนื้อทราย
3. ขอให้คิ้วคมขำตั้งสร้อยคอนกยูง
4. ขอให้ได้นาม “มุตติ” ดังภาพเดิม
5. ขอให้มิดวงเนตรคมงามและดำขลับตั้งลูกเนื้อทราย
6. ขอให้พระครรภ์งามไม่ปองนูนตั้งสตรีสามัญ
7. ขอให้พระถันเปล่งปลั่งงดงามไม่ย้านคล้อยลง
8. ขอให้เส้นพระเกศาดำขลับตลอดชาติ
9. ขอให้ผิพรรณละเอียดบริสุทธิ์ดุจทองคำธรรมชาติ

## 10. ขอให้ได้ปลดปล่อยนักโทษที่ต้องอาญาประหารได้

### กัณฑ์ที่ 2 กัณฑ์หิมพานต์ (134 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1668-1738/450)

พระนางมุสตีได้มาเกิดเป็นอัครชายาของพระราชาแคว้นสีพีรัฐสมดังคำพระอินทร์นั้น พระนางยังมีพระสิริโฉมงดงามตามคำพรอีกด้วย ครั้นเมื่อทรงพระครรภ์ครบ 10 เดือนพระอินทร์ก็ทูลอาราธนาพระโพธิสัตว์มาจุติในครรภ์ พระนางประสูติพระกุมารวันหนึ่ง พระนางมุสตีทรงทูลขอพระราชาประพาสพระนครเมื่อขึ้นสรีวิกาเสด็จทองเสด็จสัญจร ไปถึงตรอกทางของเหล่าพ่อค้าก็เกิดปวดพระครรภ์และทรงประสูติพระราชาโอรสกลางตรอกนั้น พระราชกุมารจึงได้พระนามว่า “เวสสันดร” ในวันที่พระราชกุมารทรงประสูติพญาช้างฉัททันต์ได้นำลูกช้างเผือกเข้ามาในโรงช้างต้น ช้างเผือกคู่เผือกคู่บารมีนั้นมีนามว่า “ปัจฉยนาเคนทร์” พระราชกุมารเวสสันดรทรงบริจาคตานตั้งแต่ 4-5 ชั้นชา ทรงปลดปิ่นทองคำและเครื่องประดับเงินทองแก้วเพชรให้แก่นางสนมกำนัลทั่วทุกคนถึง 9 ครั้งเพื่อมุ่งหวังพระโพธิญาณภายในภาคหน้า เมื่อทรงเจริญชันษาได้ 9 ปีก็ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าจะบริจาคเลือดเนื้อและดวงหทัยเพื่อมุ่งพระโพธิญาณในกาลข้างหน้าอย่างแน่วแน่ครั้งถึงวัย 16 พรรษา ก็แตกฉานในศิลปวิทยา 18 แขนง ทรงได้ขึ้นครองราชย์และอภิเษกกับพระนางมัทรีและมีพระโอรสกับพระธิดาพระนามว่า “ชาลิกุมาร” และ “กัณหากุมารี” อันหมายถึงหวังทองบริสุทธิ์เวลาต่อมาเมืองกลิงครัฐเกิดกบฏกษัตริย์พลั้งผิดฤดูกาลข้าวยากมากแพ่งเป็นที่ยากเข็ญทุกข์ร้อนไปทั่วชาวนครมาชุมนุมร้องทุกข์หน้าวังกันแน่นขนัด พระเจ้ากิงคราชจึงทรงถือศีล 7 วันเพื่อขอบุญกุศลช่วย ทว่าฝนฟ้าก็ยังแล้งหนักอำมาตย์จึงทูลให้ทรงขอช้างเผือกแก้วปัจฉยนาเคนทร์ของพระเวสสันดรด้วยว่าพระเวสสันดร กษัตริย์สีพีรัฐนั้นซึ่งช้างคู่บารมีไปไหนใดก็มีฝนโปรยปรายชุ่มชื้นไปทั่วแคว้นพระเจ้ากิงคราชจึงส่ง 8 พราหมณ์ไปทูลขอช้างแก้วจาก พระเวสสันดรเมื่อได้ช้างแก้วจากพระเวสสันดรแล้วพราหมณ์ก็ขี่ช้างออกจากกรุง บรรดาชาวนครเห็นช้างพระราชาก็กรูกันเข้าล้อมและตะโกนด่าทอจะทำร้ายพราหมณ์ทั้ง 8 คนแต่พราหมณ์ทวาดตอบว่าพระเวสสันดรพระราชทานช้างให้พวกตนแล้ว เมื่อพราหมณ์นำช้างแก้วไปถึงเมืองฝนฟ้าก็โปรยปรายลงมาเป็นที่ยินดีทั้งแคว้นแต่ในกรุงสีพีนั้นกลับบอลหม่านมหาชนต่างมาชุมนุมที่หน้าพระลานร้องทุกข์พระเจ้ากรุงสีพีช่วยว่าพระเวสสันดรยกพระยาชสารคู่บ้านเมืองให้คนอื่น ผิดราชประเพณีเกรงว่าอีกต่อไปภายหน้าอาจยกเมืองให้คนอื่นก็ได้ขอให้เนรเทศพระเวสสันดร ออกจากนครเถิด

### กัณฑ์ที่ 3 กัณฑ์ทานกัณฑ์ (209 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1739-1857/460)

พระเจ้ากรุงสัญชัยจำต้องเนรเทศพระราชโอรสด้วยเสียพระทัยนัก พระนางผู้สติทูลขอ อภัยโทษก็มีเป็นผลสำเร็จ พระเวสสันดรทูลลาพระมารดาพระบิดาและขอบริจาคทานให้พิธีสัตตสมก มหาทาน คือ ช้าง ม้า โคนม รถม้า ทาสและทาสี อย่างละ 700 บริจาคให้คนทั่วไปสัตตสมกมหาทาน นั้น คือ ช้าง 700 เชือก ม้า 700 ตัว โคนม 700 ตัว รถม้า 700 คัน นารี 700 นาง ทาส 700 คน ทาสี 700 คน ผ้าอาภรณ์ 700 ชิ้น เสด็จออกจากนครพระนางมัทรีพาพระโอรสและพระธิดาตามเสด็จออกไป ด้วยมิทรงยอมอยู่ในวังแม้พระเวสสันดรจะยับยั้งห้ามปรามมิให้มาตกระกำลำบากด้วยกันในป่า ระหว่างทางที่เสด็จขึ้นราชรถทองไปนั้นมีพราหมณ์วิ่งมาทูลขอม้าบัง ขอรชารถบัง พระเวสสันดรก็ ยกให้ทั้งสิ้นในที่สุดจึงต้องทรงอุ้มพระโอรสและพระธิดาเสด็จเข้าป่าไป

### กัณฑ์ที่ 4 กัณฑ์วนประเวศน์ (57 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1858-1913/476)

เมื่อเสด็จด้วยพระบาทถึงเมืองเจตวัน พระราชาเสด็จมาต้อนรับและทูลเชิญให้ครอง เมืองเจตวันนั้น แต่พระเวสสันดรขอไปบำเพ็ญเพียรในป่า กษัตริย์เจตวันจึงรับสั่งให้เจตบุตรคอย อารักขาในป่า และถวายน้ำผึ้งและเนื้อให้พระเวสสันดรด้วย เมื่อพระเวสสันดรเดินทางมาถึงเขาวงกต พระนางมัทรีและชาลีกุมาร กัณหากุมารี่ต่างก็เหน็ดเหนื่อยสะอื้นให้ด้วยความลำบากยากเข็ญ พระเวสสันดรจึงทรงเปลี่ยนเครื่องทรงเป็นนุ่งห่มของนักบวช พระนางมัทรีก็ทรงบวชเป็นดาบสินี บำเพ็ญศีลกันในป่าอยู่ที่อาศรม พระนางมัทรีต้องปัดกวาดอาศรมทุกวันแล้วก็หาผลไม้ในป่า ตักน้ำมา เติร์มไว้ ในป่านั้นอุดมด้วยผลไม้มาณาชาติ มีสระโบกขรณีน้ำสะอาดใสไหลเย็น มีพฤกษาร่มรื่นและมี ดอกไม้หอมพลูท้าวทั้งปารวกับวิมานทิพย์

### กัณฑ์ที่ 5 กัณฑ์ชูชก (79 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1914-1971/484)

ชูชก ขอทานเฒ่าอีกด้านหนึ่งนั้น พราหมณ์นาม “ชูชก” ได้เที่ยวขอทานเก็บเงินได้ถึง 100 กษาปณ์ จึงนำเงินไปฝากเพื่อนไว้พลางคุดเตรฐฐีอย่างปิตินัก จากนั้นก็ออกเดินทางตระเวน ขอเงินสับไป ส่วนพราหมณ์ผู้เฒ่าเก็บเงินไว้นานแล้ว เห็นว่าชูชกไม่มาเอาสักที คิดว่าชูชกคงจะตายไป แล้ว จึงชวนกันนำเงินนั้นออกมาใช้จ่ายเสียจนหมดทั้งสิ้น ครั้นชูชกหวนกลับมาทวงเอาเงิน สองผู้เฒ่า ก็ตกใจนั่งงมมีรูจะทำการใด ด้วยความที่กลัวชูชกจะเอาความ จึงตกลงจะยกนางอมิตตดาลูกสาว ให้แก่ชูชกแทนเงินที่ใช้หมดไป นางอมิตตดามีรูปร่างและวัยสาว ส่วนชูชกนั้นเฒ่าชราและมีรูปลักษณ์ อุบาทว์อัปลักษณ์ยิ่งนัก เมื่อชูชกพานางอมิตตดาไปอยู่กินด้วยกันที่หมู่บ้านทุนวิฐ พวกเมียพราหมณ์ บ้านอื่นต่างพากันริษยาอิจฉานางอมิตตดา พราหมณ์ทั้งหมู่บ้านก็ชื่นชมนางอมิตตดาจนมาทุบตีเมียตน

กันทุกวัน ด้วยเพราะนางอมิตตดานั้นเป็นบุตรกตัญญู เมื่อมาอยู่กับชูชกก็ปรนนิบัติรับใช้ทุกประการมิให้ขาดตกบกพร่อง วาจาก็ไพบีเพราะมิเคยขึ้นเสียงเหล่าเมียของพราหมณ์จึงมาดักนางอมิตตดาที่ทำน้ำ รุมดำว่ นางอมิตตดาที่มาเป็นเมียชูชกน่าเกลียดตัวเหม็นน่าขยะแขยง ยอมรับใช้ตาเฒ่าทุกอย่างน่า สมเพศ นางอมิตตดาถูกรุมดำก็หัวหมอน้ำร้องไห้กลับบ้าน บอกแก่ชูชกว่าจะไม่ไปตักน้ำและไม่ทำงาน บ้านอีกแล้ว ขอให้ชูชกไปทูลขอ กัณหาขาลีจากพระเวสสันดรมาช่วยงานบ้านก็แล้วกัน ด้วยความ รักภรรยา เฒ่าชูชกจึงเตรียมข้าวตุ และถ่วงงาใส่ยามออกเดินทางไปยังเขาวงกตทันทีในระหว่างเดินทาง ตาเฒ่าชูชกแหวะเวียนถามชาวบ้านว่า พระเวสสันดรเสด็จประทับอยู่ ณ ที่แห่งใด พวกชาวบ้านต่างก็ ขว้างอิฐหินเข้าใส่ขทานเฒ่า แล้วขับไล่ด้วยถ้อยคำหยาบคายต่างๆ ว่าเป็นไอ้พวกจัญไร มักขอเอาทุก อย่างจนพระเวสสันดรตระการกำล่ำบาก เฒ่าชูชกเดินดุ่มเข้าป่าไปเจอสุนัขของเจตบุตรที่อารักขาป่า สุนัขต่างวิ่งกรูเข้าไล่กัดขทานเฒ่า จนต้องวิ่งขึ้นต้นไม้ด้วยตกใจเสียขวัญ

#### **กัณฑ์ที่ 6 กัณฑ์จุลพน (35 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/1972-2001/492)**

พรานเจตบุตรผู้มีรูปร่างกำยำไว้หนวดแดงหน้าตาถ่มมิ่งทึง ก็ถือหน้าไม้อาบยาพิษมาหาชู ชกหมายจะฆ่าให้ตายตามคำสั่งกษัตริย์เจตรัฐ เฒ่าชูชกเจ้าเล่ห์คิดอุบายเอาตัวรอดจึงตัวสั้นนั่งกริบ ร้องว่า ตนเองเป็นราชทูตของพระราชา มาทูลเชิญเสด็จพระเวสสันดรกลับวัง เพราะพระราชาทรง อกภัยโทษแล้ว พรานเจตบุตรได้ยินก็ดีใจจึงเชื่อคำเท็จนั้น จึงจัดเสบียงเพิ่มให้ชูชกและชี้ทางให้อีกด้วย

#### **กัณฑ์ที่ 7 กัณฑ์มหาพน (80 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2002-2086/497)**

เฒ่าชูชกเดินทางไปกลางป่าพบฤๅษีอัถจุตก็เล่าความเท็จอีก ฤๅษีจึงยอมชี้ทางไปอาศรม ของพระเวสสันดร เมื่อไปถึงเป็นเวลาพลบค่ำ เฒ่าชูชกก็ซ่อนตัวบนชะง่อนเขาด้วยคิดว่า ต้องรอรุ่งเช้า ให้พระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ เพราะนางคงไม่ยอมยกลูกให้ใครแน่

#### **กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร (101 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2087-2181/507)**

เคราะห์ร้ายมาถึงและในคืนนั้นเอง พระนางมัทรีทรงสุบินร้ายว่า มีบุรุษผิวดำร่างสูงใหญ่ หนุนผ้าข้อมผาด สองหูตัดดอกไม้แดง มือถือดาบใหญ่ ตรงเข้าจิกพระเกศาแล้วแทงดาบใส่ดวงพระเนตร ควักดวงตาออกไปทั้งสองข้าง จากนั้นกรีดพระอุระควักเอาพระทัยไปทั้งดวง พระนางร้องลั่นสะดุ้งตื่น บรรทมพระวรกายสั่นสะท้าน รีบไปหาพระเวสสันดรเพื่อจะให้นายฝัน แต่เมื่อเข้าไปในอาศรมพระ เวสสันดรก็ตรัสว่า “น้องหญิงจงเล่าความอยู่ที่ข้างนอกเถิด” พระนางมัทรีทรงทูลเล่าพระสุบินนั้น พระทัยสั่น พระเวสสันดรทรงทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในรุ่งเช้า แต่ทรงตรัสแก่พระนางว่าเป็น ความตรากตรำลำบาก จึงทำให้เกิดธาตุวิปริตดังนี้ เมื่อรุ่งเช้าพระนางมัทรีมีลางสังหรณ์ไม่ยอมเสด็จ เข้าป่า จึงตรัสสั่งพระโอรสและธิดาให้อยู่ใกล้ๆ เสด็จพ่อ ครั้นพระนางมัทรีไปแล้ว เฒ่าชูชกจึงรีบเข้าไป ยังบริเวณอาศรมทันที เมื่อพระกุมารขาลีเข้าไปถามต้อนรับ ชูชกสังเกตรู้ว่าพระกุมารเป็นเด็กฉลาด

จึงทรงร้องทวาดไล่ไปด้วยหวังจะข่มให้กลัวแล้วหนีไป แล้วเฒ่าชุกก็เข้าเฝ้าพระเวสสันดร พยายามอ้างถึงความลำบากยากเข็ญนานาประการ ในการเดินทางฝ่าอันตรายมาถึงปานี้ ก็เพื่อขอขยับขุดไปช่วยงานที่บ้าน เนื่องจากตนจนยากไม่มีเงินซื้อทาสได้ พระเวสสันดรทรงตรัสอนุญาต ชาลีกุมารแอบไต่ยีนจึงพาน้องสาวไปซ่อนที่ใต้ใบบัวข้างสระน้ำเฒ่าชุกเห็นเด็กทั้งสองหายไป ก็แกล้งตีเทียนตัดพ้อพระเวสสันดรด้วยคำบริภาษว่า “ไหนล่ะที่พระองค์บริจาคทาน ปากยกให้แต่ไหนละเด็กร้ายทั้งสองคงจะคิดหนีไปแล้ว พระองค์มิได้มีจิตบริจาคทานตามที่ลั่นสัจจะไว้เลย” เมื่อสดับดังนั้น พระเวสสันดรจึงทรงเสด็จออกตามหาทั่วบริเวณชาลีราชมารมียากให้พระราชบิดาออกร้องเรียกนานไป จึงจูงน้องออกมา พระเวสสันดรขอให้ กัณหา ชาลี ติดตามเฒ่าชุกไปเถิด แต่ให้รอร่ำลาพระนางมัทรีก่อน เฒ่าชุกไม่ยอมฟัง รีบหาเชือกเถาว์ลัยมาผูกมัดพระโอรสพระธิดา แล้วเอาหวายเยียนตีต่อหน้าพระเวสสันดร พลาญฉุดกระชากลากไปอย่างโหดเหี้ยม กัณหา ชาลี ถูกตีรุนแรงก็ร้องไห้หาพระบิดา พระมารดา พระเวสสันดรทรงกันแสง แต่ก็ตั้งมั่นในสัจจะที่พระองค์ตั้งจิตไว้ ก่อนไปนั้นชุกว่า ถ้าจะไล่ตัวกันหาชาลีได้ต้องให้ ทาส ทาสี ช่าง ม้า โคนม ทองคำ สิ่งละ 100 แก่ชุก ครั้นเมื่อเฒ่าร้ายนำตัวพระกุมารและกุมารีไปแล้ว ก็ให้เกิดอัศจรรย์ดินฟ้าวิปริตครืนครื้น ฟ้าผ่านาสะพริงกัวไปทั่วป่าหิมพานต์

#### กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรี (90 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2082-2266/522)

รุ่งเช้าพระนางมัทรี เข้าป่าหาผลไม้ “เกิดเหตุแปลกประหลาดมหัศจรรย์ ผลไม้เผือกมันช่างหายากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นมะม่วงมัน ลูกจันทน์ ลิ้นจี่ น้อยหน้า สาลี ละมุด พุทรา ไม่มีให้เก็บเหมือนดังกับวันก่อน นางรีบย้อนกลับเคหา ก็เกิดพายุใหญ่ จนมืดครึ้มไปทั่วทั้งป่า ท้องฟ้าสีแดงปานเลือดละเลง ทั้งแปดทิศปรากฏมีดมนไปหมดอย่างไม่เคยมี พระนางทรงห่วงหน้าพะวงหลัง เกรงจะมีภัยแต่พระเวสสันดร กัณหาและชาลีพระนางมัทรีรีบยกหาบใส่บ่ารีบเดินทาง พอถึงช่องแคบระหวางเขาคีรี เป็นตรอกน้อยรอยวิถีทางที่เฉพาะจะต้องเสด็จผ่าน ก็พบกับสองเสือสามสัตว์มานอนสกัดหน้า เทวดาสามองค์แปลงร่างเป็นราชสีห์ เสือเหลือง เสือโคร่งสกัดทางนางไว้เพื่อมิให้พระนางมัทรีติดตามกัณหา ชาลีได้ทัน แต่ถึงกระนั้น เมื่อยามทุกข์เข้าบิคับัน ความรักลูก ความห่วงพระภัสดา พระนางจึงก้มกราบวิงวอน ขอร้องต่อพญาสัตว์ทั้งสาม เมื่อได้หนทางแล้ว พระนางก็รีบเสด็จกลับอาศรมเมื่อมาถึงอาศรม ไม่พบกัณหา ชาลี พระนางก็ร้องเรียกหาว่า ”ชาลี กัณหา แม่มาถึงแล้ว เหตุไฉนโยพระลูกแก้ว จึงไม่มารับเล่าหลากแกใจ แต่ก่อนรอนชะโรสีพร้อมเพรียง เจ้าเคยวิงระรี่เรียงเคียงแข่งกันมารับ พระมารดา เคยแยมสรवलสำรวจว่า ระรื่นเริงรับรับเอาขอคาน แล้วก็พากันกราบกรานพระชนนี พ่อชาลี ก็จะได้รับเอาผลไม้ แม่กัณหาก็จะอ่อนวอนไหว้วจะเสวยนม ผทมเหนือพระเพลาพลาญ เจ้าเคยฉอเลาะแม่ต่างๆ ตามประสาทารกเจริญใจฯ” บัดนี้ลูกรักทั้งคู่ไปไหนเสีย จึงมีมารับ

แม่เล่า ครั้นเข้าไปถามพระเวสสันดรก็ถูกตัดพ้อต่อว่าต่างๆ จนพระนางมัทรีถึงวิสัญญีภาพสลบลง พระเวสสันดรทรงปฐมพยาบาลจนพระนางมัทรีฟื้น แล้วจึงแจ้งความจริงว่า พระองค์ได้ทรงยกลูกกรักชายหญิงทั้งสอง มอบให้แก่ชูชกไปแล้วตั้งแต่เมื่อวานพระนางก็อนุโมทนาซึ่งทานนั้นด้วย

#### กัณฑ์ที่ 10 กัณฑ์สักกบรรพ (43 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2267-2302/534)

ขณะนั้นท้าวสหัสสนัยบนสวรรค์ เกรงว่าจะมีชายโหดมาทูลขอพระนางมัทรี จึงจำแลงกายเป็นนักบวชชรามาทูลขอพระนาง พระเวสสันดรทรงยินดีบริจาคทานให้ แต่นักบวชชราเมื่อได้รับแล้วก็ไม่เอาไปกลับถวายคืนแก่พระเวสสันดร โดยห้ามพระองค์ประทานนางแก่ผู้ใดอีก องค์อินทร์ประสาทพรก่อนกลับได้ประสาทพรให้พระเวสสันดร 8 ประการ คือ

1. ให้ทรงได้รับอภัยโทษ
2. ให้ทรงช่วยคนถูกฆ่าได้
3. ให้ไพร่ฟ้าได้พึ่งพา
4. ให้มั่นคงในมเหสี ไม่ลุ่มหลงสตรีอื่น
5. ให้ได้สืบสันตติวงศ์
6. ให้มีสิ่งของบริจาคทานมิสิ้น
7. ให้มีอาหารทิพย์พอเพียงทุกรุ่งเช้า
8. ให้ได้สำเร็จพระโพธิญาณ

แล้วท้าวสหัสสนัยก็เนรมิตรร่างเป็นพระอินทร์เหาะขึ้นฟ้าไปทันที

#### กัณฑ์ที่ 11 กัณฑ์มหาราช (69 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2303-2367/540)

ด้านชูชกเฒ่า นั้นจุดลากสองกุมารน้อยไปพาลงทุบตีไปพาลง ด้วยหวังจะกลับไปหาภรรยาโดยเร็ว เมื่อถึงทางแยกเข้าเมืองกลิงคราฐ เทพยดาเกิดบันดาลให้ชูชกเดินเข้ามาในเมืองสี่โพธิ์รัฐ พระเจ้ากรุงสัญชัยก็ได้ทรงสุบินประหลาดว่า มีชายอัปลักษณ์นำดอกบัวตูมและดอกบัวบานมาถวายให้พระองค์รับมาทักที่พระกรรณแล้วก็ทรงตื่นบรรทม เหล่าโหรก็ถวายคำทำนายว่า พระราชวงศ์ที่จากพลัดไปจะเสด็จคืนวัง วันรุ่งขึ้นนั้นเฒ่าชูชกจึงกุมารน้อยผ่านหน้าพระลาน พระราชาทรงเฉลียวพระทัย จึงให้เรียกตัวเฒ่าอัปลักษณ์และกุมารน้อย มอมแมมแต่ผิวพรรณเปล่งปลั่งนั้นเข้ามาเฝ้า เมื่อพระราชาสอบถาม ชูชกก็กราบทูลว่าได้รับบริจาคมาได้ไปจุดคร่ามาที่ใด พระราชาจึงทรงรู้ว่า 2 กุมารน้อยนั้นเป็นหลานของพระองค์ จึงทรงไถ่ตัวหลานและพระราชทานรางวัลให้แก่ชูชกมากมาย ทั้งยังจัดอาหารคาวหวานชั้นเลิศมาให้แก่ชูชกอีกด้วย ขอทานเฒ่าไม่เคยเห็นอาหารชั้นดี มีความโลภจะกินให้หมด จึงกินเข้าไปไม่หยุดจนกระทั่งท้องแตกตายไป พระราชาเจ้ากรุงสัญชัยทรงจัดพิธีเวียนเทียนบายศรี สมโภชรับขวัญหลานเป็นที่ยิ่งใหญ่สมเกียรติ ครั้นแล้วก็ทรงถามถึงพระนางมัทรี



และ พระเวสสันดร ที่จากไปนานเป็นเวลา 1 ปี 15 วันแล้ว “พระมารดาทรงลำบากเหลือแสน พระเจ้าข้า” ชาลีราชมกุมารทูลพระราชาราชด้วยสุระเสียงกำสรดยิ่งนัก เสด็จคืนเวียงวังพระราชาราชจึงทรงให้ จัดขบวนแต่งกองเกียรติยศ ยกออกนครไปรับพระเวสสันดร กลับสู่เวียงวังด้วยทรงคิดถึงราชบุตรและ สำนักผิดแล้ว

### กัณฑ์ที่ 12 กัณฑ์ฉกษัตริย์ (36 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2368-2399/549)

การเสด็จพระราชดำเนินของพระเจ้ากรุงสัญชัยและจตุรงค์เสนาเป็นขบวนเสด็จ จากกรุงเชตุรนครหลวง ถึงเขาวงกตเป็นระยะทาง 60 โยชน์ เท่ากับ 960 กิโลเมตร กษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ได้มาพบกันด้วยในกลางป่าโดยมิได้คาดฝัน จึงได้ร่วมเดินทางไปยังเขาวงกตพร้อมกับ กองขบวนเกียรติยศ พร้อมมโหรีและไพร่พล ก็เคลื่อนสู่ป่าด้วยเสียงอันกึกก้องลั่นป่า พระเวสสันดรเข้า พระทัยว่า กองในพระราชวังคงจะมาประหารพระองค์ จึงทรงพาพระนางมัทรีไปหลบซ่อนในพุ่มไม้ ครั้นพระเจ้ากรุงสัญชัยบอกความให้ทราบ พระนางมัทรีก็ออกมาถวายบังคม ต่างก็รำให้ด้วยสลดใจกัน ถ้วนทั่วในเคราะห์กรรมนี้ แม้บรรดาเสนาอำมาตย์และนางกำนัลต่างก็ร้องไห้กันทั่ว พระราชาตรัสให้ พระเวสสันดรลาผนวชกลับคืนสู่เวียงวัง พระนางมโหรีก็ขอให้พระนางมัทรีคืนสู่พระราชวังเถิด พระนางมัทรีได้แต่กันแสงสวมกอดกัณหาพระธิดา และพระโอรสชาติไว้แนบออดด้วยทรงคิดถึงยิ่ง บริเวณป่าเต็มไปด้วยเสียงคร่ำครวญระงมจนหมดสติไปทั้งสิ้น พระอินทร์บนสรวงสวรรค์เล็งทิพยเนตร เห็นดังนั้น จึงทรงบันดาลสายฝนให้โปรยปรายเป็นอัศจรรย์ ในป่าชุ่มชื้นด้วยในโบกขรพรรษที่มีสาดให้ ผู้ใดเปียกปอน บรรดาพระราชวงศ์ก็ทรงฟื้นขึ้นมาด้วยความชุ่มชื้นปราโมทย์ หลังจากนั้นได้ขอลูกแก้ว โทษและทูลอาราธนาให้พระเวสสันดรทรงลาผนวช

### กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ (48 พระคาถา) (ขุ.ชา. 28/2400-2440/554)

เมื่อทรงลาผนวชแล้ว ทรงสั่งลาพระอาศรม รับเครื่องทรงกษัตริย์ แล้วเสด็จกลับไป ครองเมืองสี่ปีพระเวสสันดรเสด็จขึ้นครองราชย์ครองแผ่นดิน ทำให้ไพร่ฟ้าเสนาอำมาตย์มีสุขสงบกัน ทิวทั้งแคว้น ชาวเมืองต่างก็หมั่นถือศีลบำเพ็ญกุศลตามสัตย์อธิษฐานของพระเวสสันดร กษัตริย์เมือง กลิงคราฐก็นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาถวายคืน เพราะบ้านเมืองมีฝนตกต้องตามฤดูกาลแล้ว พระ เวสสันดรก็ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และยังคงทรงบริจาคทาน จนพระชนมายุได้ 120 พรรษาจึง สวรรคตแล้วไปปรากฏอุบัติเป็นท้าวสันตสูติเทพบุตร บนสวรรค์ชั้นดุสิตรวมระยะเวลาที่พระเวสสันดร มัทรี ชาลี กัณหา ต้องนิราศจากพระนครไปอยู่ป่า เป็นเวลา 1 ปี 15 วัน

## เนื้อหาของราชวสดีธรรม

เรื่อง ราชวสดีธรรม ว่าด้วยธรรมสำหรับผู้อยู่ในราชสำนัก หมายถึงธรรมของผู้รับราชการ, ผู้ปฏิบัติราชการ ซึ่งวิบุรุษบัณฑิตแสดงแก่บุตรของตน ดังมีรายละเอียด (ขุ.ชา. 28/1472-1517/414) ดังนี้

1. ผู้เป็นราชเสวกไม่ควรกล่าวเกินไป ไม่ควรขลาดเกินไป ควรเป็นผู้ไม่ประมาทไม่ว่าในกาลไหน เมื่อใด พระราชาทรงทราบปัญหา และความบริสุทธิ์ของราชเสวกนั้น เมื่อนั้น พระองค์ก็ทรงวางพระทัย และไม่ทรงปกปิดความลับของพระองค์

2. ราชเสวกอันพระราชาตรัสรับสั่งใช้ ก็ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจความพอใจเป็นต้น พึงเป็นผู้สม่ำเสมอเหมือนตราซึ่งที่บุคคลจับประคอง ให้มีคั่นเที่ยงตรงสม่ำเสมอดีฉะนั้น ราชเสวกเมื่อกระทำราชกิจทุกอย่าง เหมือนตราซึ่งที่บุคคลจับประคอง ให้มีคั่นเที่ยงตรงสม่ำเสมอดี

3. ราชเสวกต้องผู้ฉลาดในราชกิจทั้งหลาย ที่พระราชาตรัสรับสั่งใช้ในเวลากลางวันหรือกลางคืนก็ตาม ไม่พึงหวาดหวั่น ต้องเป็นผู้ฉลาดในราชกิจทั้งหลาย ทำราชกิจทุกอย่างไม่ว่าเวลากลางวันหรือกลางคืน

4. ทางใดที่เขาทำประดับตกแต่งไว้เรียบร้อยดี เพื่อเสด็จพระราชดำเนินของพระราชา พระองค์ทรงอนุญาตแล้ว ราชเสวกก็ไม่ควรเดินตามทางนั้น

5. ราชเสวกไม่พึงบริโภคกามทัดเทียมกับพระราชา ไม่ว่าในกาลไหน ๆ พึงดำเนินการตามหลังในทุกๆ อย่าง หมายถึงข้าราชการซึ่งดำเนินการ (บริโภค) ในกามคุณทุกอย่างมีรูปเป็นต้นตามหลังพระราชา (ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้า) อย่างเดียว โดยความคือใช้แต่ของที่ด้อยกว่าเท่านั้น

6. ราชเสวกไม่พึงใช้สอยเสื้อผ้า ประดับประดาดอกไม้ เครื่องลูบไล้ทัดเทียมกับพระราชา ไม่พึงประพฤติกฎกับกิริยาหรือการพูดจาทัดเทียมกับพระราชา แต่ควรทำอกกับกิริยาอีกอย่างหนึ่งต่างหาก

7. เมื่อพระราชาทรงพระสำราญอยู่กับอำมาตย์ พระสนมกำนัลในเฝ้าแทนอยู่ อำมาตย์ต้องเป็นคนฉลาด ไม่พึงทำการทอดสนิทในพระชายาทั้งหลายของพระราชา

8. ราชเสวกไม่พึงเป็นคนฟุ้งซ่าน ตลบตะแลง พึงมีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน สำรวมอินทรีย์ ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น

9. ราชเสวกไม่พึงเล่นหัว เจรจาปราศรัย ในที่ลับกับพระชายาทั้งหลายของพระราชานั้น ไม่พึงเบียดบังทรัพย์จากพระคลังหลวง

10. ราชเสวกไม่พึงหลับนอนมากนัก ไม่พึงดื่มสุราจนเมามาย ไม่พึงฆ่าเนื้อในสถานที่พระราชทานอภัย
11. ราชเสวกไม่พึงนั่งร่วมพระภัทรบริษุ พระบัลลังก์ เก้าอี้พระที่นั่ง เรือพระที่นั่ง และรถพระที่นั่ง ด้วยการทะนงตัวว่าเป็นคนโปรดปราน
12. ราชเสวกต้องเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ไม่ควรเฝ้าห่างนัก ใกล้นัก ควรยืนเฝ้าในที่เฉพาะพระพักตร์ พอให้ทอดพระเนตรเห็นได้ถนัด
13. ราชเสวกไม่ควรทำความวางใจว่า พระราชาเป็นเพื่อนของเรา พระราชาเป็นคู่หูกับเรา พระราชาทั้งหลายทรงพิโรธได้เร็วไว เหมือนนัยน์ตาถูกผงกระทบ
14. ราชเสวกไม่ควรถือตัวว่าเป็นนักปราชญ์เป็นบัณฑิตพระราชาทรงบูชา ไม่ควรเพ็ดทูลถ้อยคำที่ให้ทรงพิโรธกับพระราชาผู้ประทับอยู่ในราชบริษัท
15. ราชเสวกผู้ได้รับพระราชทานพระทวารเป็นพิเศษ ไม่ควรวางใจในพระราชาทั้งหลาย ควรเป็นผู้สำรวมเหมือนอยู่ใกล้ไฟ
16. พระราชาจะทรงยกย่องพระโอรสหรือเชื้อพระวงศ์ของพระองค์ ด้วยบ้าน นิคม แคว้น หรือชนบท ราชเสวกควรจะนั่งดูก่อน ไม่ควรเพ็ดทูลคุณหรือโทษในเวลานั้น
17. พระราชาจะทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ ตามความชอบในราชการของเขา ราชเสวกไม่ควรทัดทานคนเหล่านั้น
18. ราชเสวกผู้เป็นปราชญ์พึงโอ้อ่อนเหมือนคันธนู และพึงโอ้อ่อนไปตามเหมือนไม้ไผ่ ไม่ควรทูลทัดทาน
19. ราชเสวกพึงเป็นผู้มีท่วงน้อยเหมือนคันธนู เป็นผู้ไม่มีลื่นเหมือนปลา หมายถึงข้าราชการควรมีกิริยาเหมือนไม่มีลื่น โดยพูดให้น้อย (ทำงานให้มาก) เหมือนปลาพูดไม่ได้ เพราะไม่มีลื่น รู้จักประมาณในการบริโภค มีปัญญารักษาดน แก่ล้ากล้า
20. ราชเสวกไม่พึงสัมผัสหญิงซึ่งเป็นเหตุให้ถึงความสิ้นเดช คนที่ลื่นปัญญาย่อมเข้าถึงโรคไอ โรคมองคร่อ ความกระวนกระวาย ความอ่อนกำลัง
21. ราชเสวกไม่ควรพูดมากเกินไป ไม่ควรนั่งไปทุกเมื่อ เมื่อถึงเวลา ควรพูดพอประมาณ ไม่พรั่าเพรื่อ
22. ราชเสวกเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น เป็นคนพูดจริง อ่อนหวาน ไม่ส่อเสียด ไม่พูดถ้อยคำเพ้อเจ้อ
23. ราชเสวกพึงเลี้ยงดูมารดาและบิดา ประพศติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล มีวาจาอ่อนหวาน กล่าววาจาละมุนละไม

24. ราชเสวกเป็นผู้ได้รับแนะนำดี มีศิลปะ ฝึกฝนแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์ แน่นนอน  
อ่อนโยน ไม่ประมาท สะอาดและขยัน
25. ราชเสวกเป็นผู้มีความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน มีความเคารพยำเกรงในท่านผู้  
เจริญเป็นผู้สงบเสงี่ยม อยู่ร่วมกันเป็นสุข
26. ราชเสวกพึงเว้นไกลซึ่งเหตุที่พระราชอาฝ่ายปรปักษ์ ส่งมาเพื่อความลับ พึงดูแลแต่  
เฉพาะพระราชวงศ์เท่านั้น ไม่พึงอยู่ในสำนักของพระราชอาฝ่ายอื่น
27. ราชเสวกพึงคบหาสมาคมกับสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล เป็นพหูสูตด้วยความ  
เคารพ
28. ราชเสวกเมื่อคบหาสมาคมกับสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล เป็นพหูสูต พึงสมาทาน  
รักษาอุโบสถศีลด้วยความเคารพ
29. ราชเสวกพึงบำรุงเลี้ยงดูสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล เป็นพหูสูต ด้วยข้าวและน้ำ
30. ราชเสวกผู้หวังความเจริญแก่ตน พึงคบหาสมาคมกับสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีล  
เป็นพหูสูต มีปัญญา
31. ราชเสวกไม่พึงทำทานที่เคยพระราชทานมาในสมณะและพราหมณ์ให้เสื่อมไป อนึ่ง  
เห็นพวกภิกษุที่มาในเวลาพระราชทาน ไม่ควรห้ามอะไรเลย
32. ราชเสวกพึงเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้พร้อมมูล ฉลาดในวิธีจัดการราชกิจ เป็นผู้รู้จัก  
กาลสมัย
33. ราชเสวกเป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ประมาท มีปัญญาสอดส่องพิจารณาในการงาน  
ที่ตนจะพึงทำ จัดการงานได้สำเร็จเรียบร้อยดี
34. อนึ่ง ราชเสวกพึงไปตรวจตราดูลานข้าวสาละ ปศุสัตว์ และนาอยู่เสมอๆ พึงตวง  
ข้าวเปลือกให้รู้ประมาณแล้วให้เก็บไว้ในฉาง พึงนับดูคนข้างเคียงในเรือนแล้ว จึงให้หุงต้มข้าวแต่  
พอประมาณเท่านั้น
35. ไม่พึงตั้งบุตรหรือพี่น้อง ผู้ไม่ตั้งมั่นในศีลให้เป็นใหญ่ เพราะคนเหล่านั้นเป็นพาล  
ไม่จัดว่าเป็นพี่น้อง คนเหล่านั้นเป็นเหมือนคนตายแล้ว แต่เมื่อคนเหล่านั้นมาหานั่งอยู่แล้ว ก็ควรให้ผ้า  
เครื่องนุ่งห่มและอาหาร
36. พึงตั้งทาส กรรมกร คนใช้ ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล เป็นคนขยันหมั่นเพียรให้เป็นใหญ่
37. ราชเสวกพึงเป็นผู้มีศีล ไม่โลภ และคล้อยไปตามพระราชอา ประพฤติประโยชน์แก่  
พระราชานั้นทั้งต่อหน้าและลับหลัง

38. ราชเสวกพึงเป็นผู้รู้จักพระอัธยาศัยของพระราชา และปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระราชา ไม่ควรประพฤตขัดต่อพระประสงค์ของพระราชา

39. ในเวลาผลัดเปลี่ยนพระภูษาทรงและในเวลาทรงสนาน ราชเสวกควรก้มศีรษะลงชำระพระบาท แม้จะถูกกริ้วก็ไม่ควรโกรธ

บุรุษผู้หวังความเจริญแก่ตนพึงทำอุชลีแม่หมอน้ำ และทำประทักษิณแนวก่อนนอนได้ ไฉนเล่า เขาจะไม่พึงนอบน้อมพระราชาผู้เป็นปราชญ์สูงสุด ผู้พระราชทานสมบัติที่นำใครทุกอย่างให้ พระราชาผู้ซึ่งทรงพระราชทานที่นอน ฝานุ่งห่ม ยาน เรือนที่อยู่อาศัย ทรงยังโภคะให้ตกไปทั่วถึง เหมือนเมฆยังน้ำฝนให้ตกไปเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั่วไปฉะนั้น นี้ชื่อว่าราชวสตีธรรม เมื่อคนประพฤติดีตาม ย่อมทำให้พระราชาโปรดปราน และย่อมได้การบูชาในเจ้านายทั้งหลาย



## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	พระอภิชาติ อภิชาติ (ไวทยะวณิช)
วัน เดือน ปี เกิด	10 เมษายน 2504
สถานที่เกิด	เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดสุทธิวาตวราราม ต.ท่งลอม อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
อุปสมบท	เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 21 กรกฎาคม 2531 ณ วัดเบญจม- บพิตรดุสิตวนาราม ตำบลดุสิต อำเภอดุสิต จังหวัด กรุงเทพมหานคร โดยมีพระพุทธรชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโฑโต ป.ธ. 6 อดีตกรรมการมหาเถรสมาคม) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระราชศิริธรรมเมธี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระกิตติวงศ์เวที วัดเบญจม- บพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	
งานปกครอง	
พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน	เป็น พระผู้ทรงและแสดงพระปาฏิโมกข์
พ.ศ. 2548	เป็น พระกรรมวาจาจารย์
พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน	เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมแก่พระนวกะ
พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน	ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส ให้เป็นผู้รวบรวมและจัดทำ บัญชีรับ - จ่ายของวัดสุทธิวาตวราราม
งานการศึกษา	
พ.ศ. 2541	เป็นครูสอนปริยัติธรรม แผนกธรรม วัดสุทธิวาตวราราม
พ.ศ. 2542	เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
งานเผยแผ่	
พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน	เป็นกรรมการอบรมนักเรียนก่อนสอบธรรมสนามหลวง ตามที่คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสาครมอบหมาย
พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน	เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง ตามที่เจ้าคณะภาค 14 และคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสาครมอบหมาย

พ.ศ. 2538 – ปัจจุบัน บรรยายธรรมและอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนในโอกาสวันสำคัญต่างๆ ตามที่ได้รับการร้องขอมา

#### ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2522 สอบไล่ได้ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดราชาธิวาส
- พ.ศ. 2535 สอบไล่ได้ น.ธ.เอก คณะจังหวัดปทุมธานี
- พ.ศ. 2538 สอบไล่ได้ ประโยค 1-2 คณะจังหวัดปทุมธานี
- พ.ศ. 2547 ได้รับปริญญา ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2547 ได้รับสัมฤทธิบัตร สารสนเทศธุรกิจเบื้องต้น สาขาวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2547 ได้รับสัมฤทธิบัตร คอมพิวเตอร์กับการตลาด สาขาวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2547 ได้รับสัมฤทธิบัตร ระบบสนับสนุนการตัดสินใจทางธุรกิจ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2548 ได้รับสัมฤทธิบัตร การวิเคราะห์สารสนเทศ สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2548 ได้รับสัมฤทธิบัตร สารสนเทศศาสตร์เบื้องต้น สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2548 ได้รับประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะอาชีพ (คอมพิวเตอร์) สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พ.ศ. 2551 ได้รับปริญญา ศิลปศาสตรบัณฑิต (สารสนเทศศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช